

Szabó Tibor:

K O L O Z S V Á R I E G Y E T E M I A L M A N A C H
1 5 8 1 -- 1 9 1 9

I. rész:

A KOLOZSVÁRI BÁTHORY — EGYETEM
jezsuita és piarista
korszaka
1581 -- 1872

a SZOTE Központi
Könyvtárának
tiszteltével!
Alpolg. T. K.

Szerzői jog fenntartva.

Szeged, 1996.

TARTALOM:

Ad Lectorem!	3 - 9 oldal
Egyetem létesítési törekvések Erdélyben	10 - 11
A kolozsmonostori iskola /1579-1581/	12 - 16
A Báthory-egyetem első korszaka /1581-1588/	17 - 20
A Báthory-egyetem második korszaka /1595-1603/	20 - 22
A Báthory-egyetem harmadik korszaka /1698-1773/	22 - 24
Életrajz, munkásság	25 - 83
A Báthory-egyetem piarista korszaka /1776-1850/	84 - 90
Életrajz, munkásság	91 -105
Jogi kar-jogi tanfolyam, jogakadémia /1774-1872/	106 -110
Életrajz, munkásság	111 -122
Orvosi kar, Orvos-sebészeti Tanintézet /1775-1872/	123 -145
Életrajz, munkásság	146 -178
Források, rövidítések	179 -189

A D L E C T O R E M !

A szegedi egyetemek / JATE és SZOTE / alapítási évének, előtörténetének kutatását és megírását történelmi és politikai változások hátráltatták. Elsősorban a kolozsvári egyetem vándorlása és a politikai agresszió, vagy annak fordítottja, a helytelenül értelmezett tapintat. Így jelen pillanatban a magyar tudománytörténetből eltűnt egy jelentős intézmény, a kolozsvári egyetem. Eltűnt, mert nem vállaltuk, ugyanakkor Románia nem igényelte magának. Az utódintézmény jelenlegi székhelyén, Szegeden még legutóbb, 1971-ben is, a szegedi felsőoktatás ötvenéves jubileumát ünnepelték.

A helyzet annál ellentmondásosabb, mivel a Szegedre került Ferenc József Tudományegyetem 1940-ben visszatért Kolozsvárra, és új egyetemenként létesült a Horthy Miklós /később Szegedi/ Tudományegyetem, s így, ha nem akarunk megmaradni a felemásságnál, a tényleges alapítás 1940-re tehető. Egyetemtörténeti feldolgozásunk során természetesen nem alapozhatunk felemás, vagy éppen félmegoldásokra. Az a sajátos helyzet állt elő, hogy a nemzetközi tudományos emlékezetben 1872 szerepel mind a József Attila Tudományegyetem, mind a SZOTE alapítási éveként /lásd a World of Learning köteteit!/, ugyanakkor a magyarországi, és főleg a szegedi tudatban az 1921-es év, lemondva egyben egy évszázados magyar tudományos intézményről, a kolozsvári tudományegyetemről. Ennek a hamis tudatnak kialakulása világosan nyomon követhető.

Az első, némileg Szegedre is vonatkozó történeti feldolgozások a kolozsvári alapítású M. kir. Ferenc József Tudományegyetem 50 éves évfordulója alkalmából keletkeztek /Márki Sándor 1922ab/. E két kiadvány az egyetem keletkezési idejét 1872-re teszi, előzményeit az 1581.-i Báthoryegyetemre vezeti vissza. A többségében kolozsvári származású tanárok csak átmenetinek tekintették a Szegedre helyezést, és sokáig hangoztatták az egyetem kolozsvári jellegét: "A legnyomatékosabban kívánja Tanácsunk, hogy egyetemünk címében a "kolozsvári" jelző mint keletkezésének történelmi jellegű...névrésze...megmaradjon".

/Jkv. 1921-394.sz./

Ezt a kolozsvári patriotizmust hivatalosan is megerősíti a Szegedre kerüléssel kapcsolatos 1921. május 29.-i XIV. tc. is, amely szerint a Ferenc József Tudományegyetem "ideiglenesen" Szegeden nyer elhelyezést. A professzori patriotizmus természetesen híven tükrözte a Trianon utáni időszak revizionista-sovinisza politikáját is. A "kolozsvári" jelleg hivatalos hangoztatása különböző politikai és jogi problémákat is felvetett:

"Az impérium átvétele folytán a volt kolozsvári magyar egyetemet előbb Budapestre, majd Szegedre helyezték, Mindkét helyen azonban még mindig a régi címén működik továbbra is, ami már magában is megszegése a trianoni békeszerződésnek. De az a körülmény, hogy az egyetem a diplomákat "anno exili tertio", "a száműzetés harmadik évében" felírással adja ki, még súlyosabb megítélés alá esik" - írja az Aradi Hírlap 1928. november 9.-i száma.

Az említett tanácsülési jegyzőkönyv XVIII. pontjában a jogi probléma gyakorlati vonatkozása is hamar jelentkezett:

"Stepán István...gyógyszerész...kéri, hogy oklevelének megszállt területen való elismertetése céljából a "kolozsvári" jelző s a "száműzetés éve" záradéknak lenyagytásával új oklevél állíttassék ki".

Az 1934/35. és 1935/36. tanévről kiadott évkönyvben a "M. kir. Ferenc József Tudományegyetem múltja és jelene c. tanulmány /3-21.p./ már elsősorban a szegedi évek történetét tárgyalja, de a kolozsvári egyetem jogutódjaként kezeli a szegedi egyetemet.

Az 1934. június 20.-i egyetemi tanácsülési jegyzőkönyv 256. pontja szerint Imre Sándor prodékán jelentette az Egyetemi Tanácsnak, hogy a Tanács megbízásából az Országos Levéltárban összegyűjtötte az Egyetem alapítására vonatkozó iratokat. "A lemásolt iratok nem fogadnak magukba mindent, ami hézagtelenul tüntetné fel az 1872. XIX. tc. keletkezését", de megtalálta az alapokmánynak tekinthető 1869. évi királyi elhatározás okmányát is, és úgy ítéli, hogy "birtokában van a kellő anyag egyetemünk alapítása történetének megírására". Az 5-6 ívre tervezett tanulmányt a Századok című folyóirat vállalta kiadásra.

Az 1938. február 22.-i tanácsülés a külföldi előadók megtiszteltetésére érem veretését határozta el, amelynek

felirata az elülső lapon:

" REGIA UNIVERSITAS LITTERARUM HUNGARICA
FRANCISCO IOSEPHINA OLIM CLAUDIOPOLITANA
NUNC SZEGEDIENSIS 1872".

Az előlapon tervezett heraldikai rajzon Kolozsvár, Magyarország és Szeged címereinek motívumai szerepelnek.

Az 1938. június 24.-i tanácsülés jegyzőkönyvének 295. pontja szerint széles körű vitát váltott ki az egyetem fennállási évének kérdése. Az egyetem almanachjain, évkönyvein stb. ugyanis a nemzetközi szokások szerint feltüntetni kellett volna tüntetni, hogy az Egyetem fennállásának hányadik évében közöltetett. A jogi kar az említett jogi problémák miatt nem tartotta kívánatosnak a feltüntetést.

Az orvosi kar történészek döntését tartotta kívánatosnak, hogy az alapítási évül a Báthory egyetemé /1581/, vagy 1872 tekintessék. A bölcsészkar az 1872-es alapítási évtől az egyetem presztizsének növelését várta. A jog- és államtudományi prodekan szerint az alapítási évnek csak akkor lenne értéke, ha régi évszámot tudna az egyetem feltüntetni, miként azt a nyugat-európai nagy egyetemek tehetik. Végül nem tudtak megegyezni a kérdésben, és elnapolták azt.

1940-ben a Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvárra visszakerülése és a Horthy Miklós Tudományegyetem létesítése új helyzetet teremtett. Az "Erdély magyar egyeteme" című első összefoglaló munka az egyetem történetét négy egységben tárgyalja. Elődjének a Mária Terézia által 1775. január 26.-i rendeletével létesített kolozsvári orvosi fakultást teszi, majd tárgyalja a kolozsvári időszakot 1872-1919-ig, a szegedi időszakot "a száműzetés évei" cím alatt 1921-40-ig, és az új kolozsvári időszak kezdetét 1940-től.

A M. kir. Horthy Miklós Tudományegyetem 1921-től származtatta keletkezési évét, és ugyanezen az alapon ünnepelte alapításának 25. évfordulóját 1946-ban a Szegedi Tudományegyetem is.

1971-ben az "50 éves jubileummal" kapcsolatban jelent meg a Szegedi Egyetemi Almanach 1921-1970. Szeged, 1971. című 443 oldalas kötet, valamint Zallár Andor és Halasi Antal szerkesztésében magyar és angol nyelven a "Szegedi Orvostudományi Egyetem. Szeged, 1971." című ismertető füzet

mely már utal a kolozsvári előzményekre. A "Szeged története" monográfia 4. kötetében Szabó Tibor a kolozsvári előzményekkel együtt 1921-1944-ig tárgyalja mindkét egyetem történetét. A Szabó Tibor és Zallár Andor által 1992-ben elkészített egyetemtörténet első kötete már foglalkozik az egyetem előtörténetével és az alapítási év problémájával.

Egy tudományos intézmény nemzetközi súlyát kora és eredményei határozzák meg. Természetesen a kettő kapcsolatban van egymással. Az, hogy az 1581-ben Kolozsvárott létesült Báthory egyetem az 1870. április 7-én a képviselőház elé terjesztett Eötvös-féle törvénynél az új egyetem létesítésének alapjául szolgált, nem véletlen összefüggés. Nemcsak a helyszín, az intézmény és főleg annak oktatói, kialakult hagyományai, hanem gyűjteményei stb. is a folyamatos fejlesztés alapjai.

A SZOTE előzménye 1775-re nyúlik vissza, midőn Mária Terézia a kolozsvári Báthory egyetemen orvosi fakultást létesített. A királyné előbb két orvoskari tanárt ígért Kolozsvárra, de 1775. január 26-i rendeletével egyelőre csak a bönctan, sebészet és szülészet tanítását vezette be, egyetlen tanárral, Laffer József sebész- és szülésmesterrel. A második tanszéket II. József állította fel. I. Ferenc alatt két újabb tanszékkal bővült a fakultás, melynek neve 1789-től Classis Chirurgica, 1808-1817-ig Facultas Medica, majd 1817-től Institutum Medico-Chirurgicum /Orvos-sebészeti Tanintézet/ lett, és különvált a főiskolától. Tanszékeinek száma 15-re emelkedett és 1872-ig működött önállóan.

Már az 1848-as magyar kormánynak szándékában állott, hogy Pest után egy második, Kolozsvárott létesítendő tudományegyetemet hozzon létre. A szabadságharc bukásával báró Eötvös József kultuszminiszter javaslata még a tervezésig se jutott el. A Bach-. majd a később következő Schmerling-kormány alatt pedig a szászok Nagyszebent iparkodtak előtérbe tölteni, s különösen a hatvanas években Szurul és Verestorony mellett, az ország szélén kívántak egyetemet létesíteni a politikai szolgálatok jutalmazására. 1867-ben a magyar korona országai élére parlamenti kormány került, amelynek kultuszminisztere ugyancsak Eötvös József lett, így az egyetemplétesítési tervek ismét előtérbe kerültek. Mind a kolozsvári Jogakadémiát, mind az

Orvos-sebészi Tanintézetet. felszólították javaslatlételre a kivitelezés felől. A két tanintézet közös véleményt készített, amely az erdélyi kir. főkormányshoz különvéleményével együtt a vallás- és közoktatásügyi minisztériumba került. Két jelentős probléma merült fel: a pénzkérdés és a szükséges tanerők előteremtése. Ezért a kultuskormányzat jónak látta a pesti egyetem tantestületi véleményét is meghallgatni. Albenyújtott véleményezések Kolozsvárra nézve kedvezőek voltak. Ezért, midőn Eötvös József kultuszminiszter 1870. április 7-én a képviselőház elé terjesztette javaslatát a kolozsvári egyetem felállításáról, természetesen alapjául az 1581-i létesítésű Báthory egyetemből fennmaradt Jogakadémia és az Orvos-sebészi Tanintézet kínálkozott.

Az 1872. évi XIX. törvénycikk hozta létre a négy fakultásos Kolozsvári Tudományegyetemet, mely 1881-ben vehette fel a Ferenc József Tudományegyetem nevet. Az Orvos-sebészi Tanintézet tanárai közül Czifra Ferenc, Maizner János, Mina János, Török Aurél, Brandt József, Schulek Vilmos, Machnik Béla és Genersich Antal lett az új egyetem tanszékvezető professzora. Lenhossék József anatómus 1854-58-ig volt az Orvos-sebészi Tanintézetben, onnan a pesti egyetemre került. Jendrassik Jenő fiziológus, Margó Tivadar zoológus, Balogh Kálmán fiziológus és Fodor József, az államorvostan tanára, ugyancsak az Orvos-sebészi Tanintézetből került a budapesti egyetemre. Így bizonyos szálak kötik össze a budapesti és a szegedi orvosi fakultást Kolozsváron át, mely utóbbi fakultás csak hat évvel fiatalabb a budapestinél.

xxx

A románok 1918. december 24-én szállták meg Kolozsvárt, és 1919 szeptemberében 62 tanárt neveztek ki, akik november 3-án megkezdték a kizárólag román nyelvű előadásokat. 1920. február 1-jén a román király nagy ünnepélyességgel nyitotta meg a kolozsvári román egyetemet / Universitatea Regele Ferdinand I. din Cluj /. Az egyetem 1919-et jelölte meg alapítási événeként, és 1940-45 között Nagyszebenben /Sibiu/ folytatta működését. A II. világháború után a kolozsvári román tudományegyetem V. Babes nevét vette fel, 1945. június 1-jén pedig

megkezdte működését Kolozsvárott a magyar tanítási nyelvű Bolyai Tudományegyetem is. A két egyetem 1959-ben Babes-Bolyai elnevezéssel egyesült: Universitatea Babes-Bolyai, Cluj. Alapítási évként az új egyetem is 1919-et jelölte meg, így a jogfolytonosságot nem igényelte. A nemzetközi adat- és címtárakban a Román Népköztársaság adatszolgáltatása szerint is a "Babes-Bolyai" egyetem alapítási éve 1919., ugyanakkor /hivatalos közlés alapján/ a szegedi József Attila Tudományegyetem és a Szegedi Orvostudományi Egyetem alapítási éveként 1872., újraalapítási évként 1921. szerepel.

XXX

A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem 1920. február 23-án Budapesten nyílt meg, ahol a Paedagogiumban és az első kerületi gimnáziumban három szemeszteren át működött.

Az 1921. évi XXV. tc. alapján Szegedre helyezett egyetem nemcsak címében viselte a jogutódlást, de professzorainak és tudományos személyzetének döntő többsége is a kolozsvári egyetem oktatója volt, az egyetem hagyományait évtizedeken át folytatta, még hallgatóinak jelentékeny része is évekig a volt kolozsvári egyetem hallgatóiból került ki. Az egyetem, mint tudományos intézmény, vétlen abban, hogy a Horthy-korszakban létét a nacionalista, irredenta politikai propaganda célok szolgálatára is felhasználták.

A közvetlen utódlást bizonyítja, hogy az orvosi kar tanárai az 1921/22. tanévben kivétel nélkül kolozsváriakk voltak: dékán: Veszprémy Dezső, prodeán: Lechner Károly, majd Davida Leó, nyilvános rendes tanárok: Davida Jenő /leíró- és tájbonctan/, Davida Leó /leíró- és tájbonctan/, Demeter György /törvénytudomány/, Imre József /szemészet/, Issekutz Béla /gyógyszertan/, Jancsó Miklós /belgyógyászat/, Kubinyi Pál /szülészeti és nőgyógyászat/, Lechner Károly /elmekórtan/, Lőte József /ált. kór- és gyógytan/, Reinbold Béla /orvosi vegytan/, Rigler Gusztáv /közegészségtan/, Veress Elemér /élettan/, Veress Ferenc /bőr- és bűjakórtan/, Veszprémy Dezső /kórbonctan és kórszövettan/, Vidakovits Kamilló /sebészet/.

Ugyancsak Kolozsvárról jöttek és később lettek tanárok, tanészkevezetők: Ditrói Gábor, id. Heiner Lajos, Kuncz Andor, Nyíró Gyula, Purjesz Béla, Szabó József.

Mind megannyi ismert "szegedi" névként cseng az idősebb

szegediek^Xfülében. Így a folytonosság alapján is a SZOTE keletkezési éve 1775-re tehető.

Szeged városa nemcsak óriási áldozatok árán "befogadta" és szívébe zárta, de annyira "szegedivé" is tette a volt kolozsvári egyetemet és oktatói karát, hogy 1940-ben, a Horthy Miklós Tudományegyetem létesítése és a Ferenc József Tudományegyetemnek Kolozsvárra visszahelyezése során alig néhány oktató tért vissza az egyetemmel Kolozsvárra. 1940. november 11-én Szent-Györgyi Albert, az új egyetem első rektora, beszédében így nyilatkozott erről:

"Jogilag új egyetem vagyunk, de a mi gyökereink is messze nyúlnak vissza, és semmiféle jogi formula nem fejezi ki azt a bensőséges viszonyt, amely minket a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemhez köt. Mi egy törzsnek vagyunk a két hajtása, mi együtt melengettük húsz esztendőn keresztül Erdély egyetemének gondolatát".

Az 1581-ben létesült Báthory egyetemtől a mai szegedi egyetemekig töretlen és folyamatos a fejlődési vonal. Különösen áll ez az orvosi karra. Bármely évszám legyen is a szegedi egyetemek hivatalos alapítási éve, az évszázadok patinája mellett az örökség komoly feladatokat is jelent. Feltárni a régi intézmények történetét, tudósainak munkásságát, és megmenteni a magyar felsőoktatás története számára feledésbe merülő intézményeket.

/megjelent a Magyar Felsőoktatás
1995.évi 3. számában/

EGYETEM LÉTESÍTÉSI TÖREKVÉSEK ERDÉLYBEN

Budavár eleste, az ország másfél százados török hódoltság alá kerülése után az önálló állami létre kényszerült Erdély lett a magyar szellemi élet központja. Menedéket adott a renaissance művészetnek és a humanista tudománynak, felvirágoztatta az iskolaügyet. Báthory István egyeteme, Bethlen Gábor főiskolája, a lyceumok, kollégiumok, akadémiák és városi iskolák hosszú sora megannyi erős vára lett a magyar szellemiségnek.

Az erdélyi "három nemzet" /Székely, magyar, szász/ a román nemzetiséggel való, viláongásoktól sem mentes szimbiózis, a négy felekezet /katolikus, református, lutheránus, unitárius/ reformációs-ellenreformációs harcai mellett, a török és német szorításában is Erdély népének a művelődés utáni erős vágya jut kifejezésre. Ezt igazolja Báthory István katolikus egyeteme, Bethlen Gábor református főiskolája, az első állami egyetem, a Ferenc József Tudományegyetem, a kollégiumok latin nyelvű drámaelőadásai, a kolozsvári nemzeti színház, az erdélyi humanisták könyv- és régiséggyűjteményei, az Erdélyi Múzeum és a Múzeum-Egylet.

Az erdélyi tudományos élet és egyetem létesítési törekvések múltjában az események változatossága mellett a tradíciók gazdagsága és eleven hajtóereje tűnik ki. Az erdélyi ifjak külföldi iskolázása az Árpád-korban megkezdődött. 1388-tól a 15. század végéig a külföldi egyetemeken névszerint közel nyolcszáz "Transylvanus" melléknevű, tehát erdélyi ifjat ismerünk, a tömeges kiáramlás pedig a reformációhoz kötődik. Párizs, Bologna, Pádva, Pisa, Bazel, Krakkó, Grác, Frankfurt, Heidelberg, Jéna, Strassburg és Wittenberg egyetemén csupán a 16. században 246 erdélyi ifjú tanult, ebből 138 Wittenbergre esik,

Az ország testének szétszakadása, a régebbi magyar egyetemek megszűnése, a külföldi egyetemek látogatásának nehézségei megérlelik az erdélyi egyetem létesítésének eszméjét. Erdély első fejedelme, Szapolyai János Zsigmond kétségtelenül egyetemre gondolt, mikor székhelyén, Gyulafehérvárott, 1557-ben a domkosrendiek kolostorában főiskolát alapított. 1567-ben bizalmasát, Blandrata György udvari orvost küldte külföldre az egyetemek szervezetének tanulmányozására. Ahogy Celi bázeli egyetemi tanárnak írta, akadémiát kívánt felállítani, a hazai tudományosságot biztosabb alapokra óhajtja fektetni. /Erd.m.egy. 26., 32./. Az intézet berendezésére Pierre de la Ramée /Ramus Péter/ párizsi egyetemi tanárt kérte fel. Gyulai Pált azzal hívta meg a gyulafehérvári főiskola élére, hogy fölöslegessé tegye a külföldi iskolák látogatását. A Szászsebesre áthelyezendő főiskolának egyetemmé való alakítását csak 1571-ben bekövetkező halála akadályozta meg. /Márki Sándor 1922., 4./

Szapolyai János Zsigmond támogatásával létesült a kolozsvári, marosvásárhelyi, gyulafehérvári és nagyenyedi protestáns kollégium, támogatásával

fejlődött ki az unitáriusok kolozsvári főiskolája, majd 1560-ban a gyulafehérvári iskolát szervezte főiskolává.

A magyar feudális társadalom adott lehetőségei között a meggyökerező és fejlődő egyetem mégsem a protestáns kollégiumok típusából bontakozott ki, hanem a jezsuita felsőoktatási rendszerből. A "de iure" egyetemi szervezetet először Kolozsvárt, a Báthory-ház támogatásával sikerült elérniük, természetesen korlátozott értelemben. Csak a Habsburg-nagyhatalom közvetlen érdekkörében alakulhatott ki állandó működésre képes jezsuita típusú egyetem.

Báthory István lengyel király, Erdély fejedelmének Vilnában 1581. május 12-én kelt alapítólevele emelte "de iure" egyetemi rangra a jezsuiták kolozsvári kollégiumát, mely jogot kapott a baccalaureus, magister és a doktori cím adására. Az akadémiának nevezett intézmény nem a mai értelemben vett "universitas scientiarum" volt, hanem csak két fakultással /teológia, bölcsélet/ bíró jezsuita típusú főiskola.

Az intézmény jezsuita korszakának /1581-1773/ története a vallási háborúk korában kapcsolódik a jezsuita rend viharos erdélyi történetéhez, és szerint, hogy üldözték és visszaengedték a jezsuitákat, három korszakra terjed. Az első 1581-től 1588-ig, a medgyesi országgyűlésig, midőn kimondták a jezsuiták száműzetését. A második korszak 1595-től, a gyulafehérvári országgyűlés visszahívó határozatától 1603-ig, újbóli száműzetésükig. A harmadik 1698-től 1773-ig tartott, midőn XIV. Kelemen pápa feloszlatta a Jézus-társaságot.

A KOLOZSMONOSTORI ISKOLA /1579-1581/

A jezsuiták kolozsmonostori iskolájának, valamint a kolozsvári akadémiai szintű intézetnek keletkezéséről, belső életéről és tanulmányi rendjéről bőven van eredeti írásos anyagunk. Az első adat tizenkét évvel megelőzi magának az intézetnek létesítését. Báthory István még fejedelem sem volt, midőn 1567 nyarán jezsuita kollégiumot akart alapítani Erdélyben, abból az alkalomból, hogy János Zsigmond nagybetegen feküdt, és így neki kilátása nyílt a fejedelmi székre, a nagyszombati egyetem leégésével pedig az Oláh Miklós érsek által behívott jezsuiták földönfutókká váltak.

A megvalósulás azért nem következett be, mert a fölgögyult János Zsigmond udvarában hallgatnia kellett, majd midőn trónra jutott, a jezsuiták behívásával maga ellen zúdította volna azoknak a protestáns főuraknak és rendeknek a haragját, akiknek megválasztását köszönhette.

Régebbi történetírásunk, az egyháztörténeti munkák is, az erdélyi fejedelemiséget a vallási türelem, a lelkiismereti és vallásszabadság országának minősítették. Ez a 16.-17. század erdélyi valóságára túlzó megállapítás, noha tény, hogy Erdély a vallásügyi törvények jellege és megfogalmazásának időpontja tekintetében a ^zeurópai államok élvonalában állt. Az 1550. évi tordai országgyűlés megengedi az evangélikus vallás gyakorlását, majd az 1557-ben Tordán tartott országgyűlés hozzájárult ahhoz, hogy "ki-ki azt a hitet vallja, amelyet akar, bármelyik fél sérelme nélkül". Az 1564-es tordai országgyűlés a református vallást is jogilag elismeri, az unitárius hitvallást 1571-ben törvényesítették. Így alakult ki Erdélyben az "unio trium nationum"-ra építve négy "recepta religio" /katolikus, evangélikus, református, unitárius/ türelmi rendszere. A görögkeleti vallást megtűrték csupán.

Mindemellett a vallási türelmetlenség időnként szélsőséges formákat öltött. A felekezeti elfogultság nemcsak az egyházakat, hanem a fejedelmi udvarokat és a rendek tevékenységét is jellemezte. A "cuius regio eius religio" elve, a reformáció és ellenreformáció ádáz küzdelme egyik napról a másikra nagy tömegeket vitt egyik-másik felekezetbe. A fejedelmek politikai célkitűzései /protestáns Erdély, katolikus Habsburgok harca/ a kényszerítés eszközeit is igénybe vették a felekezeti küzdelemben. Minthogy az iskolázás, a kisiskolától az egyetemig, az egyházak kezében volt, ez a vallási küzdelem erős befolyással volt az iskolaügy fejlődésére, és talán legdöntőbben éppen a jezsuiták kolozsvári egyetemének történetében jelentkezett.

Az erdélyi ellenreformáció első ténykedése Dávid Ferenc, az unitárius vallás megalapítója, elfogatása volt. Ekkor Báthory Kristóf fejedelem egyenesen felhívta királyi őssét a cselekvésre, midőn 1579 tavaszán azt jelentette neki, hogy elérkezett az alkalmas idő a jezsuiták beküldésére.

A levél szerint Báthory István rögtön intézkedett, hogy Szántó /Arator/ István jezsuita néhány tanult társával útnak induljon Rómából Erdélybe, hogy támogassa a már ott működő Leleszi János jezsuitát a térítő munkában is. Arról is intézkedett, hogy azonnal induljon útnak Vilnából Sunieri Ferenc, a lengyelországi tartományfőnök, a kollégium rektorával együtt, Krakkóból pedig a másik két olasz jezsuita, Odescalchi és Cervino. /RMLévtár l.k., 178-179./

Az 1579. október 21-24-i tordai országgyűlésen a fejedelem bemutatta Báthory Istvánnak a jezsuiták behozása iránt írt levelét, tudtára adva a karoknak és rendeknek, hogy annak teljesítéséül a jezsuitákat Kolozsmonostorra be is hozta az ifjúság tanítása és nevelése végett, s kérte az országgyűlést, hogy tanácskozzék róla.

A rendekhez intézett levél szerint "az ifjúságnak tanítása és instituálására" küldte be az országba "a tudós, jámbor s ajánlatos élettel ékeskedő" atyákat, "hogy --alapító levele értelmében -- tanításuk és jámbor intézményeik által a valódi jámborságot régi jogaiba visszahelyezzék és az emberi tudományokban kiképzett ifjak, némelyek az egyházi, mások a világi ügyek elintézésére alkalmasabbakká legyenek". /Erd.Ogy.Eml. 3.k.143./

Az országgyűlés --befejezett ténnyel állván szemben -- nem tehetett mást, mint "könnyörgött ő nagyságának, hogy a mi végre hozatta őket, viseljék csak abban magukat, a tanításon kívül ne menjenek, legyenek a tanítás tisztéhez kötelezve". /Jakab Elek 2.k.267./

Báthory István, miután 1575-ben Lengyelország királya lett, Krakkóban megismerhette a város két ősi egyetemének életét és szervezetét. Egyetemalapító eszméjéhez nagy segítséget talált Szántó /Arator/ István nagyműveltségű jezsuita szerzetesben, aki az említett meghívásra iskolaalapítás és térítés céljára 1580. február 20-án hatodmagával megérkezett Kolozsvárra. Őket is megelőzte a Lengyelországból útnak indított 12 tagú jezsuita csoport, amely már 1579.október 1-jén megtelepedett Kolozsmonostoron. A lengyelországi jezsuitákat Sunieri Ferenc tartományfőnök, a vilnai kollégium rektora vezette, aki a kolozsmonostori elhagyott apátsági kolostorban az iskola alapítási munkáját befejezve, 1580 elején visszatért hazájába. Az Erdélyben maradtak között olasz volt: Odescalchi Alajos, a krakkói jezsuita-misszió főnöke, aki előzőleg Rómában tanított retorikát, bölcsészetet és mennyiségtant. Kolozsmonostoron a latin egyházi szónoklattal bízták meg. A másik olasz Cervino atya volt. Később egy harmadik olasz páter is feltűnik, Sfondrato, aki különösen a tanítás terén működött eredményesen. A lengyel páterek közül kitűnt Wujek /Vangrovszki, Vangrovitius/ Jakab vilnai rektor, akinek egyházi művei számos kiadásban jelentek meg; és a krakkói Justus Rabbus, aki Párizsban tanult és a latinon kívül jártas volt a héber, görög, német, francia és olasz nyelvben.

Szántó Istvánnal együtt érkezett Monostorra két német származású jezsuita: Schreck Farkas és Pusch János,

akik főleg a hitvitázás terén tűntek ki. A magyar Szántó István és Leleszi János mellett csakhamar más magyar jezsuiták is működtek Kolozsmonostoron: Törösy György, akit 1582 után már Nagyváradon találunk, Thomány Mátyás, aki Bécsben végezte felső tanulmányait, végül a székely eredetű siketfalvi Ladó Bálint. Mindannyian az oktató munkán kívül lelkes térítő tevékenységet folytattak, így Ladó Bálint "a székelyek apostola" epithetumot érdemelte ki.

Báthory jezsuitáinak kolozsmonostori intézete középfokú iskola /gymnasium/ volt, és a Rend tanítási módszerét /Ratio atque Instituto Studiorum Societatis Jesu, 1584/ követte.

Wujek Jakab rektor Kolozsmonostor, 1580. januarius 27. keltezésű levelében számol be P. Mercurian Eberhard jezsuita-generálisnak Rómába a jezsuiták helyzetéről, iskolájukról, annak tanrendjéről és téziseiről. Eszerint az iskola 1580. január 11-én nyílt meg, az alsó tagozaton harminc, a felsőn öt tanulóval. P. Ludovicus/ Odescalchi Lajos / napi két oktatást tart, egyet latinból, egyet görögből. Mások a syntaxis és Vergiliust magyarázzák. A könyveket részben Krakkóból, részben Németországból szerzik be.

E levélhez mellékelve: a megnyílt kolozsmonostori jezsuita iskola thézisei / Theses theologicae, theses philosophicae, theses logicae, theses rhetoricae/ és az iskolai törvények. /Közölve: Veress Endre 1911. l.k. 98-101./

Kolozsmonostor, 1580. március 27. keltezéssel P. Odescalchi a lengyelországi nunciusnak, Caligari püspöknek számol be olasz nyelvű levelében a kolozsmonostori iskola fejlődéséről és a tanulók pünkösdi zöldgallyas körmenetéről, mellyel a vidék ősi szokásainak áldoznak. Harminc fölött van az iskola tanulóinak száma, de a távolság miatt nem kolozsváriak, hanem környékeliek. Közülük 12 a nemes ifjú. Szükséges lenne az iskola Kolozsvárra helyezése. /Veress Endre 1911., l.k. 78./

A város protestánsai mindent elkövettek, hogy a tanulókat visszatartsák az új iskolától. Így a két osztályú intézet felsőbb osztályában egyelőre nem is mutathattak fel a jezsuiták olyan eredményt, amelyet óhajtottak. Husvét után 12 tanuló léphetett a felsőbb osztályba, és elhatározták egy harmadik osztály felállítását. Mindinkább nyilvánvalóvá vált, hogy Kolozsvárott kell folytatniok oktatási munkájukat. Kolozsvár protestáns lakosságának élénk tiltakozása ellenére 1580 tavaszán megkezdték a kolozsvári iskolaépítést a Farkas utcai volt apácakolostor és a mellette levő telken.

A szászok 1580. április 2-án a következő határozatot hozták: "...Ami a jezsuiták épületét nézi, végeztetett, hogy a bíró találja meg ő nagyságát s könyörögjön, hogy ne szállítaná közéjük a városba, mert nagy egyenetlenségtől, háborúságtól félő az dolog, sőt a városnak szabadsága kezd veszedelemben forogni. Ő nagyságának van jó helye Monostoron is, hová efféle scholát építhet ...". /Jakab Elek 1888. Oklevéltár/.

Báthory Kristóf megnyugtatta a városbíró, hogy ő Kolozsvár városában csupán azért határozta el magát jezsuita kollégium építésére, hogy országában a tanítást fejlessze s az ifjúságnak a szabad tudományokban való kiképzését előmozdítsa, amivel nemcsak a városnak kiváltságait nem bántja, hanem ellenkezőleg ez a tanintézet a városnak csak díszére és hasznára fog válni.

/Jakab Elek 1888. 126./

P. Wujek Jakab 1580. szeptember közepén Gyulafehérvárról írt levelet Báthory Kristóf fejedelemnek, felsorolva azokat a feltételeket, amelyek mellett a kolozsvári épülő kollégium építkezési munkálatainak felügyeletét elvállalja. Az első három pontban felsorolja az anyagszükségleteket /kő, fa, üveg/, a negyedikben az emberi segítséget, majd az ötödik pontban az iskola, a kollégium /rendház/ és a templom építéséhez négy vallási ünnep határidejéhez kötve 500-500-200, összesen 1200 forintot igényel./Veress Endre 1911.109./

Az építkezés lassan haladt, mert amiben csak lehetett, a város tanácsa gátolta. P. Odescalchi Lajos 1581. február 26-i kolozsmonostori jelentése szerint Szent György napjára remélték elfoglalni, és új tanrendjét arra az időre már ki is nyomtatták. Március végére el is készült az iskola épülete.

1581. áprilisában a jezsuiták beköltöztek a városba és május 10-én ünnepélyesen megnyitották iskolájukat. Tizedikén ért véget a Rendek gyűlése, melyen a protestáns rendek beletűrődtek az iskola létesítésébe, de rábírták Báthory Kristóf fejedelmet arra, hogy Monostoron, Kolozsváron és Fehérváron kívül újabb helyekre ne telepítse a jezsuitákat. /Erd.Ogy.Eml. 157./

A rendi gyűlés befejeztével Báthory Kristóf kíséretével és fiával átment a jezsuiták tanévnyitó ünnepélyére, amelyen a tanulók disputációját, dialogusát, egy bemutatott iskolai drámát és a díjak kiosztását tekintette meg. A nyilvános ünnepély tartalma és külsőségei annyira megragadták a jelentős részben protestáns hallgatóságot, hogy prédikátoraik tiltakozása ellenére sokan beadták fizikat az iskolába. /Pokoly József 1904.273./A harmincas létszám így hamarosan száz fölé emelkedett.

A jezsuita iskolák befolyásuk erősítésére használták fel a nyilvános ünnepségeket. Fő céljuk volt, hogy az iskolán kívül állók lássák, mit tudnak a jezsuita gimnázium növendékei: nyilvános vizsgálatok, szavalatok, vitatkozások, színdarabok, Vizsgálataiknak /tentina/ mindenkor mutatványszerű jellege volt. A jezsuiták értették a módját, miként lehet legerősebben felkelteni a szülők rokonszenvét és pártfogását.

Az ünnepély egyetlen programpontja nem valósult meg. Schreck Farkas jezsuita tanár hitvitázó munkáját, amely Claudiopoli, 1581-es kiadványként jelent meg /és nyomdájuk bizonyítéka!/, szétküldték a meghívott protestáns felekezetek papjainak, de a vitát azok nem vállalták, ezért a jezsuiták maguk között vitatkozva adták elő. /Jakab Elek 1888. 342./

A fejedelmek különböző mentesítésekkel, adományokkal segítették a rend és iskolájának megszilárdulását, fejlődését. Így már korán megkezdődött a később jelentős értéket képviselő könyvtár megalapozása is. A jezsuiták 1580. január 2-án egy sereg olyan kéréssel fordultak Báthory Kristóf fejedelem elé, ami működésük eredményességének segítésére vonatkozott. Panaszolták, hogy nincsenek könyveik, amiből vallási vitákra felkészülhessenek, sem tanításra szolgáló auctoraik, ami nagyban gátolja iskolai munkájukat. A fejedelem azt válaszolta, hogy vásároljanak könyveket, vagy maguk készítsenek nyomdájukban, az ő költségén.

A segítő szándék tehát megvolt, de a kivitelezésbe gyakran beleszólt a helyi politika. Báthory Zsigmond, a fejedelem kiskorú fia, atyja halála után fejedelemmé választása az unitárius Gálffi János és Gyulai Pál kezdeményezésére annak az elfogadtatásával történt, hogy a vallásszabadságot biztosító s a jezsuitákat bizonyos hatáskörre és helyekre szorító törvényeket elfogadja. Így nem kérést, hanem követelést fogalmaz meg az 1581. május 1-10-i országgyűlés határozatának 2. pontja, amely kimondja:

"Mínthogy a fejed. mai napig Monostorra és Kolozsvárra a római hiten levő tanítókát az ifjúság tanításáért beszállította s Fejérváron is a klastromot azoknak adta, t. i. a fejed. lelkiismereti és vallása szerént való jezsuita társaság collegiuma doctorainak: ő nagysága e nevezetes helyeken megelégedvén, újabb helyekre, városra vagy falukra akárhol az országban efféle tanítókat se erővel, se fenyítéssel ne szállítson, ne plántáljon, hanem minden helyeken és templomokban a régi tanítók békeséges állapotjokban megmaradjanak...". /Jakab Elek 1888. l.k. 239./

A BÁTHORY-EGYETEM ELSŐ KORSZAKA /1581-1588/

A Kolozsvárott 1581. május 11-én megnyitott jezsuita iskola a kor középis-kolájának megfelelő, felsőbb tanulmányokra előkészítő iskolatípus volt. Báthory István lengyel kir¹álynak, egyszersmind Erdély fejedelmének Vilnában 1581. május 12-én kelt, a maga és erdélyi kancellárja, Berzeviczy Márton által aláírt alapítványlevele emelte "de iure" egyetemi rangúvá a jezsuiták kolozsvári intézetét. Az egyetemalapítást 1582. február 9-én XIII. Gergely pápa is megerősítette. Az alapítólevelet Báthory István útmutatása szerint a luteránus Berzeviázy Márton szerkesztette, tanúságot téve műveltségéről és vallási türelmességéről. Az így véglegesen megalapított intézménynek a király akadémiai jelleget biztosított azzal, hogy feljogosította a babéros /baccalaureatus/, a magister /mester/ és doktori címek adására. A király saját tapasztalatai alapján is alakította ki egyetemét, mivel a páduain tanult, a bécsit követségei idejéből ismerte, a krakkói egyetem fejlesztése pedig királyi gondjai közé tartozott.

Az alapítvány elrendeli, hogy tanítsák a széptudományokat /septem artes liberales/, a héber, görög, latin nyelvet, a hittudományt és a bölcsészetet, és különösen gyakoroltassák a retorikát és grammatikát, feladatok és disputációk tartásával.

Egyöntetű volt az egyetem szervezete is. Élén állott a rektor, akinek a Rend 1577-i utasítása írta elő a jogait és kötelességeit. Mellette működtek a tanárok és praeceptorok, akiknek a tanítási módját, a vitatkozásokban követendő eljárást, a vizsgálatok és ismétlések vezetésének rendjét az 1561. és 1566. évi jezsuita utasítások szabályozták. Ezen utasításokat a jezsuiták szigorúan követték, bárhol nyitottak vagy vezettek kollégiumot.

Minden jezsuita egyetem három lényeges részből állott: 1./ a gymnasium, másként facultas linguarum, 2./ a philosophia, 3./ a theologia. A filozófiai kar tudományos fokozatokat is osztogatott. A jelöltek a dékán elnöklete alatt szigorú vizsgát tettek és vitatkozásokat tartottak. A kar az eredményhez mértén kimondotta, hogy a jelölt a philosophiai fokozatok melyikére érdemes, a baccalaureatusra vagy a magisteriumra.

A jezsuita intézmény jelentősen eltért a középkorban keletkezett nyugat-európai katolikus egyetemektől. Egész tanári testülete függési viszonyban lévén a Jézus Társaság generálisától és tartományi kormányzójától, az egyetem sohasem bírt azokkal a testületi és önkormányzati jogokkal, amelyek az igazi Studium Generalét annyira jellemzik. Nem lehetett önálló és független corporalis, a tanárok és tanulók egyesülete /Universitas Scholarum et Magistrorum/, a jogi és orvosi karok sokáig hiányoztak.

Az egyetem élén a Nagyságos Rektor /Rector Magnificus/ , a karok élén egy-egy dékán állott. Mind a rektort, mind a dékánokat bizonytalan időre a Rend generálisa nevezte ki. Az Universitas kötelékébe tartozott szintén a rend generálisa által kinevezett kancellár /Cancellarius amplissimus/, aki a tanulmányok megszabott menetére és rendjére ügyelt fel. A kari szervezeteken kívül az úgynevezett nemzetek /Nationes/ intézménye sem fordult elő. /Fináczy Ernő 1899. 102-103./

A kar /facultas/ tanárai: a hittudományi /teológiai/ karban: az elméleti hittan tanára, az erkölcsi /gyakorlati/ hittan tanára, a szentírás magyarázója, a vallási vitatkozás tanára. Rendszerint az elméleti hittan tanára a kar dékánja. A bölcsészeti /filozófiai/ kar dékánja rendszerint a nyelvek tanára.

A királyi alapítólevéllel és pápai megerősítéssel egyetemi rangra emelt iskola 1585-ig gimnáziumként működött és csak 1585 végén kezdték egyetemi fokon tanítani a teológiát és a bölcséletet. Akkor sem volt a mai értelemben vett universitas scientiarum, hanem csak két fakultással bíró "universitas religiosa", melynek fő feladata volt, hogy kellően képzett papokat neveljen. A két fakultásra szorítkozó jezsuita egyetemeket, hiányos voltuk miatt, többször nevezik akadémiának, mint egyetemnek.

Báthory István, bátyja halálával, kiskorú fejedelmi öccse és gyámjai alatt még erélyesebben látott hozzá a jezsuiták Erdélybe telepítésének. 1583. február 13-án Napolomic várában kelt királyi alapítólevele által Kolozsvárra újabb jezsuita szerzetesek telepítését biztosította, és ezer forintos alapítvánnyal, valamint a pápa 1300 talléros hozzájárulásával a szegényebb sorsú ifjúság számára, 150 ifjú ellátására, Szent Józsefről elnevezett szemináriumot /Seminarium pontificum et regium/ létesített. A szeminárium tagjainak kisebb hányada papnövendék volt, nagyobb része felsőbb tanulmányokat folytató diák. A Farkas utcában, a jezsuita kollégiummal szemben épült a kétemeletes diákszállás, amely a hagyomány szerint az akkori Kolozsvár legszebb épülete volt.

A szeminárium alapítólevelét Báthory Zsigmond 1595. december 27-én Gyulafehérvárott jóváhagyta és újból megerősítette. A mantuai származású P. Possevino A. tal volt a szeminárium első rektora, ő dolgozta ki az intézmény szabályzatát is. Kolozsvár, 1583. március 18. keltezésű az a latin nyelvű irat, amely Possevino szabályzatát tartalmazza. /Fraknói Vilmos 1902., 21-22./

Possevinonak a kolozsvári szeminárium részére készített szabályzatában benne vannak mindazon vezérelvek, amelyeket a jezsuita rend ezidőbeli intézeteiben követtek. Munkája egyetlen a maga nemében, mert koráig más jezsuita-szemináriumnak nem volt önálló, a helyi viszonyokhoz alkalmazkodó szabályzata, s valamennyi a jezsuita-generális általános utasításait követte.

A jó hírű szemináriumba előkelő protestáns szülők is szívesen adták be gyermekeiket. Az intézet első növendékei közé tartozott Pázmány Péter, aki itt kezdte meg bölcsészeti tanulmányait.

A szeminárium kezdetben a város által bérbeadott házban működött, és Possevino hazautazásával a kinevezett új rektornak, a nápolyi Capizio Ferdinándnak /Ferrante Capeci/ számos tárgyalást kellett folytatni a várossal az új épület ügyében. 1584-ben a várostól kieroszakolt helyen hozzáfogtak a szeminárium építéséhez, mely Kolozsvár akkor legszebb épülete lett. A város piacán és az abból kiinduló utcák elején levő házak ezekben az időkben már jórészt emeletesek voltak. Kétemeletes ház azonban még az egész városban nem lehetett több a jezsuita szeminárium épületénél és a domonkos klostornál. /Veress Endre 1911.189.

1585 végén az akadémián a bölcsészet és teológia tanítását is elrendelte a király, tehát ekkor kezdődött akadémiai jellege. A megnyílt szeminárium tanulójának száma egy esztendő alatt nyelcvanra emelkedett és nagyobbik részük papi pályára készült.

1586 nyarán pestis ütött ki a városban, a városi tanács június 6-i közgyűlésén úgy határozott, hogy "az scholabeli tanítás is cessálna: az ifjúság és főképpen a Gyermek, kiken hamar fog az pestis, legyenek atyjok házánál". /Veress Endre 1906.190./

A pestis csapása mellett a kolozsvári jezsuiták legnagyobb jótevőjüket is elvesztették. 1586. december 12-én Grodnó várában meghalt Báthory István király. aká vágremdezetében utóda, Báthory Zsigmond pártfogásába ajánlotta a kolozsvári akadémiát. Zsigmond 1587 őszén meglátogatta az intézet helyiségeit és részt vett a tanulók vizsgáin. Az ifjú fejedelmet üdvözlő beszéddel és versekkel fogadták, a tanulók egy Szent Istvánról írt drámát adtak elő, majd disputatiót tartottak a bölcsészetből és retorikából. A tanulók tudása úgy meglepte a hallgatókat, még a jezsuiták ellenségeit is, hogy a növendékek száma gyorsan gyarapodott. A nemkatolikusok is szívesen adták be fiaikat a tudós jezsuiták keze alá. A fejedelem emelte a tanszékek számát, adományokkal növelte az intézet jövedelmét.

A jezsuiták sikerét, növekvő befolyását veszélyesnek találták a más vallásúak, a reformáció hívait ellenhatásra, fokozott cselekvésre ösztönözte. Az évek óta növekedő belső békétlenség és külső panaszok az 1588. december 8-23-i medgyesi országgyűlésen törtek ki. December 14-én felterjesztést küldtek a fejedelemnek. A kolozsváriak panasza szerint "a jezsuiták a bálványozásban annyira elvannak merülve, hogy délben, midőn a halottas koporsót viszik, gyertyát használnak, mintha a nap nem lenne elég, hogy az utat az égbe megmutassa: akkora füstöt csinálnak, hogy szinte megvakulnak az emberek". /Jakab Elek 1888. 329./

Természetesen a panaszok mögött sokkal mélyebb gyökerek húzódtak meg. Végül a rendek meghozták a törvényt, amely a jezsuitákat a gyulafehérvári, nagyváradi és kolozsvári kollégiumoktól megfosztotta, Kolozsmonostorról és Szentmihálykőről eltávolítani kényszerítette. A protestáns rendek által választott új fejedelem nem tudta megvédeni a jezsuitákat.

A kor általános vallási türelmetlensége okozta, hogy a többségében unitárius

és kálvinista rendek az 1588. október 29-i nagyenyedi, majd a december 8-23-i medgyesi országgyűlésen kimondták a jezsuiták száműzését. Ezzel a Báthory-egyetem első fejezete /1581-1588/ lezárult.

A BÁTHORY-EGYETEM MÁSODIK KORSZAKA /1595-1603/

Zimankós, csikorgó időben, 1589 elején kellett a jezsuitáknak kivonulniok Erdélyből. Ki Magyarországra, ki Bécsbe, ki Lengyelországba igyekezett. Thomány Mátyás Szántó Istvánnal Magyarországra tartott, de útközben meghűlvén, Kisvárdán meghalt. Justus Rabbus /Rubenus Lénárt/, a szeminárium rektora az intézetnek magával vitt alapítólevelével a leleszi konventben talált menedéket. Öten Ladó Bálinttal Moldvában húzódtak meg, tanítva és prédikálva a csángó magyarok között. Leleszi a bécsi jezsuita-rendházba vonult.

A jezsuita-tanítvány ifjú fejedelem a rendek által kierőszakolt kiűzési határozatot meg kívánta változtatni, amihez 1591 tavaszán V. Sixtus pápa erélyes dorgálása is készítette, és a jezsuitákat titkon Erdélybe hívta. Először a spanyol Carillo Alfonz teológiai doktor, a bécsi jezsuita kollégium egyik kiválósága, érkezett harmadmagával. Az ő politikai feladata volt Báthory Zsigmondot a török szövetségből elvonni s a német császár részére megnyerni.

Az 1595. április 16-án kezdődött és május 2-án végződött gyulafehérvári országgyűlésen Carillo Alfonz atya védte a szerzetesrend érdekeit olyan sikerrel, hogy a medgyesi határozatot eltörölve, határoztak a jezsuiták Erdélybe visszahívásáról. Visszatérhettek Kolozsvárra, Monostorra és Gyulafehérvárra, azzal a kikötéssel, hogy "az minémű tanítók, praedicatorok az római religiión kívül az egyéb recepta religiókon" vannak, "se személyekbe, se iskolájokba, se templomokba, se jövedelmekbe meg ne háboríttassanak", de a jezsuita-atyák is "semmi összeveszésre és egyenetlenségre okot ne adjanak". /Erd.Ogy. Eml. 472./

A szétszóródott rendtársak egy része visszatért, köztük Wujek /Vangrovitius/ atya Lengyelországból, ismét elfoglalva az akadémia rektori székét 1597-ig. 1595. május 10-én iskolájuk épületét és uradalmaikat is visszanyerték. Egyelőre azonban csak a gimnázium öt osztályában taníthattak s csak 1598 után adhatók elő újból a teológiát és filozófiát. 1597-ben négyvel szaporodott a jezsuita kollégium pátereinek száma. Wujek rektor betegeskedése miatt visszatért Lengyelországba, utóda az olasz Major Péter lett, aki 1604-ig működött mint rektor és viceprovinciális. Vele együtt jelent meg a kolozsvári akadémia első francia származású tanára, Vernelio Claudius, a neverei kollégium volt bölcsészettanára. Három fiatal erdélyi származású tanár is jött: a székely Kabos István, a szász Alard Minály és Vogler /Auceps/ János, 1601-től a szeminárium prefektusa.

1603-ban Olaszországból jött néhány páter, köztük Argenti Giovanni modenai jezsuita, kit a rend vice-provinciálisává neveztek ki. 1597-ben a 26 erdélyi jezsuita közül már 20 van a kolozsvári kollégiumban: tíz pap, négy magister, öt segítő /adjuváns/, egy, akit akkor kooptáltak a szerzetbe. /Veress Endre 1921. 60./

A gimnázium megint négy osztállyal működhetett: három grammatikaival és egy humanista-osztállyal. A tanulók száma napról-napra növekedett, ezért a jezsuita-misszió évi jelentésében Carillo még két "mester" jövetelét sürgette. 1596-ban nyolc tanár működött az iskolában. Az ötödik, azaz retorikai osztályt is megnyitották. A pápa Carillo ismételt sürgetése ellenére a továbbiakban az ígért pénzszegélyt már nem folyósították.

Nagyvárad ostroma alatt az aggódó szülők kivették gyermekeiket az iskolából, amit a páterek óvatosságból egy időre be is zártak. Mire újólág megnyitották, a tanulók száma 250-re apadt. Három új tanszéket létesítettek, a bölcsészetet és papnevelői tárgyakat is kezdték ismét tanítani.

1600. szeptember 14-én Basta György olasz hadvezér Kolozsvárra ért, misét hallgatott az akadémia templomában, meglátogatta a beteg rektort a gymnasiumban, hol a tanulók üdvözlő versekkel fogadták, győzelmet jósolva fegyvereinek. Medgyes, 1602. augusztus 25. keltezéssel Basta generális megerősíti a kolozsvári kollégiumnak és szemináriumnak Zsigmond által adott összes privilégiumát. /Veress Endre 1901. 37./

A páterek száma ekkorra 24-re apadt. Közülük nyolcan a gimnázium felsőbb osztályaiban tanítottak filozófiát, retorikát, humaniorákat, mely osztályok elég népesek maradtak.

1600 után az iskola életéből további részletes adatot nem találunk, mert a rend a Litterae Annuale Societatis Jesu c. kötete már az 1601. évre sem jelent meg.

Amikor Székely Mózes nemzeti fejedelem Kolozsvár falai alá érkezett, s a gyenge német őrség 1603. június 9-én szabad elvonulás feltétele alatt megadta magát, az ariánusok elérkezettnek látták a történelmi pillanatot, hogy véglegesen leszámoljanak a jezsuitákkal. Thoroczkói Máté unitárius szuperintendens és Gőczi Nyirő Pál prédikátor a főtérrre gyűlt fegyveres polgárokat a páterek ellen tüzelte, a városi magisztrátus pedig nem tudta megakadályozni a forrongást. Az unitárius tanulók papjaik és oktatóik vezetésével, kikhez csatlakozott a felizgatott tömeg, megrohanták a jezsuiták kollégiumát. Apor Péter kifejezését használva, mind az akadámiának, mind az iskolának, mind a szemináriumnak "nyaka szakada". Argenti atya fejsebet kapott, egy világi papot a fejszecsapás lesújtott, sokan megsebesültek. Dományi Tamás atyát egyik polgár házában őrizték, majd Monóstorra vitték, Bartolich atyát összeverték

és fél kezét átszúrták, Neri Manó betegápoló szerzetest mellbe lőtték és agyonverték. A nép földig lerombolta a jezsuiták kolostorát és szemináriumát, feldúlta iskoláját, templomát és könyvtárát, a lerombolt épületekből magánházakat épített.

Székely Mózes néhány hetes uralma után Basta újra győzött és Kolozsvár a magyar király uralma alá került. A kolozsvári új parancsnok, Basta György 1603. október 2-án kelt határozatában a főtéri nagytemplomot és az óvári tanintézeteket visszavette az unitáriusoktól s a négy hónappal előbb kiutasított jezsuitáknak adta.

A visszatérés rövid idejű volt. Bocskai István fejedelem 1605. július 21-én kelt rendeletével újból kiűzte a jezsuitákat.

Miközben Kolozsvárott az egyetemi szintű jezsuita-akadémia így elsorvadt, a gallási villongások miatt, az ország ellentétes pontján az 1615-ben újjászervezett nagyszombati jezsuita kollégiumból 1635-ben egyetemi rangú intézmény lett.

A BÁTHORY-EGYETEM HARMADIK KORSZAKA /1698-1773/

Budavár visszafoglalása és a török kiűzése a 17.-18. századfordulón helyreállította az ország területi egységét. 1691-ben az erdélyi rendek elfogadták a Bethlen Miklós által Bécsből hozott hitellevelet /1691. december 4.é, amely hazájukat ismét a dinasztiahoz csatolja. Erdély ismét a Habsburg birodalom szerves része lett. Megindult a protestáns Erdély rekatolizálása. A katolikus restaurációnak köszönhető a Báthory-féle kolozsvári jezsuita egyetem visszaállítása is. A szigorú jezsuita nevelésben részesült I. Lipót király a jezsuita birtokokat visszaadta, és az 1692. március 15-i nagyszombati országgyűlés határozata alapján 1693. október 10.-én a kolozsvári óvári templomot és az unitáriusok óvári kollégiumát ugyancsak nekik juttatta.

A jezsuiták 95 esztendei kényszerszünet után, 1698. november 17.-én nyitották meg újra akadémiájukat két karral, a teológiával és a bölcsseletrrel. Az ünnepélyes megnyitóra a kibékülés szellemében meghívták az unitárius és református papokat is, akiket meg is vendégeltek.

Az egyetem szervezete az általános jezsuita rendszert /Ratio Studiorum/ követte. Élén állott a rektor, segítőtársa a prefektus, vagyis a tanulmányi igazgató. Az oktatószemélyzet a professzorokból /akadémiai tanárok/ és a magiszterekből /gimnáziumi tanárok/ állt.

Az egyetem fő tárgyai: bölcsészet, polémia, mathesis, észjog, etika, dog-

matika, teologia moralis. Az akadémia sikeres elvégzését az egykori tanulmányi rendnek megfelelően a baccalaureatusi, magisteri és doktori oklevél igazolta.

A jezsuita egyetemnek legmagasabb tudományszakát a teológia alkotta. A négy évre terjedő teológiai kurzus tantárgyai: dogmatika, exegézis, kazuisztika, polemika, héber nyelv.

Az akadémiai képzést a filozófia hároméves tanulmányozása előzte meg, melynek tantárgyai: logika, fizika, metafizika. E tanfolyamon belül adták elő a kor színvonalán a reáltudományokat is. A jogi tanfolyamok rendszerint a filozófiai kurzusokkal voltak kapcsolatban. Az akadémiai évfolyamokhoz a közép-, vagy latin-iskolák V. és VI. osztályainak elvégzése vezetett. Az V. osztály főtárgya a poétika, a VI.-é a retorika volt.

A tanulmányi munka mellett az erdélyi felsőbb iskolák a dráma legfőbb művelői és színterei voltak. A jezsuita, unitárius és református kollégiumok egyaránt színjelöladásokkal ünnepelték a vizsgákat és a z egyházi és politikai ünnepeket. Kolozsvárott a jezsuita akadémián 1702. július 6.-án bemutatott iskoladráma műsorfüzete szerint a 25 diákszereplő között magyar, román, szász, szlovák és lengyel fiatalok szerepeltek. /Makkai László 1987. 958./

A jezsuitáknak különösen a románsággal kapcsolatos magatartása volt igen pozitív, amire az ott tanult, értelmiségivé vált fiatalok hálával emlékeznek vissza. 1700 körül éppen a jezsuiták térítési munkája révén az erdélyi románok egy része visszatért a katolikus egyházhoz, megvetvén alapját a görög-katolikus felekezetnek. A kolozsvári jezsuita főiskolán jelentékeny számú román tanuló szerzett magasabb ismereteket, egyesek közülük ugyanott tanárok lettek, mint Vasile Dobra, a poézis tanára. A jezsuita írók már csak missziós célkitűzéseik révén is, gyakorta foglalkoztak a románok történetével. A volt kolozsvári jezsuita iskolai diák, Sinkai György írta meg az összes románok krónikáját /Hronica Romanilor/, gyakran hivatkozva Fasching, Fridvalszky, Illia András és más jezsuita szerzők munkáira, s egyenesen tőlük vette át a "dákoromán" kifejezést is, amely azóta a román irredentizmus jelszava lett. /Erd.m.egy. 289-299./Gáldi László/

1704-ben indultak meg az új akadémiai épület munkálatai azon a helyen /a Torda-, Farkas- és Fogoly-utcára néző telken/, ahol az 1872-ben létesített kolozsvári egyetem központi épülete áll. A jezsuita professzorok azt remélték, hogy az építkezéseket az új fejedelem, II. Rákóczi Ferenc is megismeri, és diadalkapuvá várták. Az ő, és más nyolc erdélyi fejedelem arcképével, Forgách Simon tábornok lovasképével, a kegyesség, szabadság, tudomány, bölcsesség, hadvezéri képesség és nagylelkűség szimbolumával s a város címerével ékesítették a Kapy Gábor tanár tervei szerint készült pompás díszkaput, amelyet azonban a zsibói csatavesztés /1705.november 11./ hírére

gyorsan leromboltak, hogy az egyetemet és magukat a császár bosszújának ki ne tegyék. /Jakab Elek 1888.3.k.77-78./

A rendkívül lassan haladó építkezés csak 1765-ben fejeződött be, 1740-ben még csak egyemeletes része állott fedél alatt. A tanulóifjúság azonban már 1727-ben átköltözött az óvárból a Torda utcai épülőfélben levő épületbe, ahol a szeminárium is helyet kapott.

1736-ban gróf Apor István adományával felépült a Beltorda utcának a Fogoly utcába szögellő területén a Báthory-Apor szeminárium, nemes ifjak részére. A két diákokthon fejlődését a bennlakók statisztikai adatai szemléltetik: a kezdetben 20-40-es csoport tíz év alatt 70-80 főre, végül 1773-ra 130-as létszámra emelkedett. /Erd.m.egy. 83./

Idővel létrejöttek az egyetemmel kapcsolatos többi épületek és intézmények is. A mai kéttornyú piarista vagy akadémiai templomot --mely Kazánczy szerint Kolozsvár építészeti ékessége --Rajcsányi János rektorsága alatt 1718-ban kezdték építeni és Sigrai András rektorsága alatt, 1724-ben fejezték be.

Az 1581-ben létesített és 1588-ig üzemelő nyomdájukat is felújították, 1727-től ismét rendszeresen működött. Elsősorban tankönyveket, hitvitázó munkákat és más teológiai műveket állítottak elő. A nyomda papírszükségletét a jezsuiták saját kezelésében levő kolozsmonostori papírmalma látta el.

Gyógyszertáruk is volt. Létesítése Csernovics Ferenc rektor érdeme, aki 1731-ben kapott gyógyszer-tár-állítási engedélyt. A patikát 1731-32-ben állították fel a nyomdával szomszédos helyen, a lerombolt régi egyetem épületében.

A sok új létesítmény mellett a világhírű Hell Miksa, a csillagászat tanára 1752-ben még csak saját lakásán rendezhetett be egy szerény obszervatóriumot.

Még működött a jezsuita egyetem, midőn Mária Terézia 1764. augusztus 24.-én Erdélyben magyar- és erdélyországi nem katolikus fiatalok számára négy fakultációs egyetemet akart létesíteni. Ekkor, továbbá szeptember 24.-én és november 16.-án a protestáns egyházak főgondnokait nyilatkozatra szólította fel, milyen pénzalapokkal kívánnak járulni az egyetem felállításához. A tárgyalások vezetéséért Bajthay József Anfal erdélyi róm. keth. püspököt bízta meg. A Bajthay személye iránti bizalmatlanságnak igen nagy része lehetett a főgondnokok azon nyilatkozatában, hogy a szükséges pénz hiányában a tervezett egyetem felállításához nem járulhatnak. /Szilágyi Ferenc 1872./

Ezzel a tervvel nem a Báthory-egyetem megszüntetését kívánta a királynő, hanem a külföldi egyetemekre járó protestáns ifjakat akarta elvonni a nyugaton magukba szívott elvek terjesztésétől. A Báthory-egyetem mégis hamarosan válságba került. XIV. Kelemen pápa 1773. július 21.-én kelt "Dominus ac Redemptor noster" brevéjével feloszlatta a Jézus-társaságot, Mária Terézia pedig 1773. szeptember 20.-án kiadott Abolitionis Societatis Jesu decretum aulicum-ával a feloszlatast az egész monarchiában végre is hajtotta.

ÉLETRAJZ MUNKÁSSÁG

A jezsuita korszak 168 /általam ismert/ oktatója bio-bibliográfiájának feldolgozásában Szinnyei 14 kötetes életműve jelentett komoly segítséget. Életrajzainál a régi források ellentmondásainak, téves adatainak átvétele ugyanakkor erős forráskritikai elemzést követelt. Megállapításaimat a szöveg között zárójelben, vagy a végén "Mégjegyzés" formájában közlöm. 44 esetben Szinnyeire kellett támaszkodnom, 46 oktatónál Szinnyei komoly korrigálására, kiegészítésére volt szükség. 45 oktató nála nem is szerepel /külföldiek, munkájuk nem jelent meg, stb./

A bibliográfiai részben halotti beszédek, üdvözlő versek, egyházi beszédek stb. rövidített címléírását adtam, ugyanakkor Erdély történetére, a főiskolákra vonatkozó munkák esetében a teljes címet közlöm, történeti, intézménytörténeti kutatási célzattal. Minthogy az oktatói életrajzok a legkevésbé feltártak, azok minél teljesebb közlésére törekszem, külföldiek esetében elsősorban a kolozsvári vonatkozások feltárásával. Stílusban ezért nem törekedtem a lexikon-szerű tömörségre, hiszen elsődleges cél a minél több adat közlése.

A Báthory-egyetem első és második időszakának alapvető forrása elsősorban a Vatikáni Levéltár latin és olasz nyelvű anyaga volt, melyek eredeti nyelven hazai irodalmunkban is közlésre kerültek. Adataikkal ezen életrajzok jelentősen kiegészítik az egyetemről eddig alkotott képet is. Részben az első két korszakra, de főleg a harmadik korszakra nézve gazdag egyháztörténeti irodalmunk adott nagy segítséget.

Közvetlen erdélyi levéltári forrásokra --ismételt levélbeli kérésem válasz nélkül hagyása, a romániai levéltárak "beolvasztása" következtében nem számíhattam. Még a Ceaucescu-korszakban kezdtem hozzá a kolozsvári egyetem történetének feldolgozásához. Egy időben ugyanis --politikai ígéret szintjén-- felmerült a Bolyai-egyetem újraindításának lehetősége. A jelenlegi politikai helyzet beláthatatlan ideig lehetetlenné teszi a helyi források igénybevételét.

Komoly támogatást kaptam viszont a szegedi Egyetemi- és Somogyi-könyvtár zárolt anyagához jutásával, mely utóbbi kimagasló gazdagságú a magyar könyvtárak között, a Széchenyi-könyvtár pedig készségesen megküldött többszáz oldalnyi xerox másolatot.

A forrásmunkák rövidítésében --könnyebb tájékozódásul-- az irodalomban eddig használtakat veszem, más esetekben a szerző és a kiadási év, vagy a cím rövidítése szerepel.

Minthogy a kolozsvári egyetem a szegedi egyetemek előtörténetének tekinthető, feldolgozásom kapcsolódik az 1996-ban kiadásra kerülő Szegedi Egyetemi Almanach munkálataihoz.

AÁRON TIVADAR /bisztrai/ /Bisztra ?, 1700 k. --

/

Jezsuita bölcsellettudor a 18. sz. közepe táján. A román nemzetiségű család előnevét valószínűleg nem birtokáról, hanem származási helyéről kapta. A család többi tagja is egyházi pályán működött. A 18.sz. közepén fogarasi püspök volt Aaron Péter /"Aaron de Bistra, Episcopus Fogarasinus"/, aki 1761-ben egy "Vigasztaló levelet" nyomtatott az oláhok számára a görög katolikus vallásra térés elősegítésére, majd 1762-ben a florenci egyetemes zsinat magyarázatát és bevezetését román, majd latin nyelven a régi latin és görög kiadás nyomán tette közzé. Ááron Jakab 1787-ben a nagyváradai görög szertartású káptalan nagyprépostja, Ááron Nicefor kanonok és temesvári plébános volt. Ááron Miklós a 19.sz. elején fogarasi alesperes. Egy későbbi Ááron Tivadar /1803-1867/ a lugosi görög katolikus püspökség nagyprépostja /1851-1854/. Budán a Kormány román fordítója, 1858-tól váradai nagyprépost. Az oláhság eredetének kutatója, több román nyelvű munka szerzője. A családhoz tartozik Ááron Vasile román költő /1770-1822/, kinek verselése a népköltészetben gyökerezett.

[Megj.: Ááron Tivadar jezsuita bölcsellettudornak a Báthory-egyetemen való működéséről latin és román nyelven megjelent munkájából következtetek].

M: Doctrina christiana, dum assertiones philosophicas in alma, ac religio-principali academia Claudiopolitana publice propugnaret. Claudiopoli, 1757. /Megjelent román nyelven 1766-ban/.

Irod.: Horányi: Memoria I.1.-- Katona: Historia Critica XXXIX., 931. -- Bp.-i Szemle VI. 1859., 9. -- Nagy I.: Mo. családai 1:1. -- Petrik: Bibl.-- Szinnyei: M. írók I. 4-5.h. -- ÜIL 1:3.

ALARD /ALARDI/ MIHÁLY /Kolozsvár, 1573. -- /Erdély/, 1604. ápr. 22./

Erdélyi szász származású német hitszónok. 1587-ben Krakkóban lépett a jezsuita rendbe. Poznanban, Braunsbergben tanult. A római Collegium Romanum hallgatója volt Sertorius András, Lovas Ferenc és mások társaságában. Egy köszöntő beszéde szerepel a római Központi Nemzeti Könyvtár /Biblioteca Centrale Nazionale/ jezsuita kéziratai között. 1595-től tanár a kolozsvári Báthory-egyetemen. 1597-1602 között Rómában tanult, majd visszatért Erdélybe. 1604-ben német hitszónokként működött, főleg az unitáriusok tanai ellen. Április 22-én, midőn Básta vezényelte katonák és az unitárius csapatok közt javában folyt a harc, Alard páter két erdélyi főnemes között helyre kívánta állítani a barátságot. Fogaras felé indult útnak, de a harcok közé került, ellenséges golyók őt és útítársát leterítették, tetemeiket a folyóba vetették. Levellei és Rómában írt latin nyelvű naplója értékes források.

[Megjegyzés: Juvencius, J.: Epit. Hist. Soc. J. Tom IV. p.21. nevét Martusnak, az 1604. évi kéziratos katalógus P. Michael Alard-nak írja].

Irod.: Velics László 1912., 118. -- Erd.m.egy. 50. -- Villoslada, Riccardo 1954., 273. -- Manoscritti Gesuiti 241. Biblioteca Nazionale Centrale. Roma. é.n. Ricevimenti di Personaggi in Collegio Romano con Prediche di varie lingue. -- Veress Endre 1941. -- Lukács 1978. -- Lukács 1988. -- Kovács - Monok 1990. -- ÜMIL 1:23.

ARDULPHUS. IOANNIS / ARDULFÓ JÁNOS / / + Kolozsvár, 1586. /

1584-ben a kolozsvári jezsuita kollégium tagja, házi lelkiatya és a noviciusok magistere /" Ioannis Ardulphi ... qui studiorum erat praefectus"/. 1586-ban pestisben halt meg.

Irod.: Velics László 1912., 78. -- Veress Endre 1921., 9. -- Meszlényi Antal 1931., 148., 153.

ARGENTI. GIOVANNI / ARGENTIA; ARGENTO; ARGENTINO; ARGENTUS /
/Modena /Itália/, 1561 k.-- Modena, 1626. nov. 26./

Modénai származású olasz jezsuita. 1583-ban noviciusként belépett a Jézus Társaság soraiba. Fölszentelt papként különböző helyeken működött. Nevét olasz leveleiben Argentinek, a latin levelekben Argenta, Argentus formában használja. Az 1600-as évek politikai helyzete megrendítette a kolozsvári Báthory-egyetem életét, s a páterek számát 1602-ben 11-re csökkentette. Ekkor sietett segítségükre a tudós Giovanni Argenti, aki rendfőnöke, Aquaviva Claudio megbízásából 1603 elején Kolozsvárra került, ahol a jezsuiták kollégiumának rektora és az erdélyi jezsuita missziók vice-provinciális lett. Midőn a kolozsvári unitáriusok 1603. június 9.-én megtámadták és földig lerombolták a kollégium és az akadémia épületét, hét társával Krakkóba menekült. 1604-ben visszatért Kolozsvárra, a kollégium rektora lett, és 1606-ig működött Erdélyben, mikor a rendek végképp kiűzték a jezsuitákat. Az 1603. évi kolozsvári eseményekre Aquaviva Claudiohoz írt levele a jezsuita iskola és rendház feldúlására a legfőbb forrás. Forrásértékű Argenti második meneküléséről 1606 végén írt három krakkói jelentése is. Az 1607. évi kolozsvári országgyűléshez küldött hatásos védirata meggyőző érvek alapján követeli a jezsuita rend visszaállítását. Aquaviva Claudio generálisnak 1608. június 13.-i, Miksa főherceghez írt leveléből tudjuk, hogy Argentit nevezte ki Carillo utódjaként ausztriai tartományfőnökké. 1618-ban Lengyelország tartományfőnöke lett Krakkóban, hivatalát öt esztendőn át viselte. Hosszú Betegeskedés után 1626. november 26.-án halt meg szülőhelye, Modena rendházában.

Feljegyzései az erdélyi viszonyokról /1603-1607/ kultúrtörténeti érdekességek. Kézírtos erdélyi krónikájára Veress Endre 1901-ben talált rá kutatásai közben a Vatikáni Levéltárban. A megyesi és kolozsvári országgyűlésre beadott két latin védirata is ránk maradt.

M: Defensio societatis Jesu. Claudiopoli, 1607. -- Actio pro restituenda Societate Jesu in Transylvania habita. Claudiopoli, 1607. -- [A "Defensio" és az "Actio" együtt jelent meg nyomtatásban 1607-ben]. -- De societate Jesu in Transylvania ab anno 1603 ad annum 1607. /Kézirat/.

Irod.: RMK II.90. -- Décsényi Gyula 1893., 128. -- Pokoly József 1904-5., 16-17. -- Veress Endre 1906. XLV. 378., 385., 617., 619. -- Szinnyi: M. Írók I. 249.h. -- Velics László 1912., 84., 85. -- Veress Endre 1921. XI., 89. -- Révai II. 59. -- UIL 2: 498. -- Guilbert, Joseph de, 1941., 50-93. -- Veress Endre 1983. VIII., IX., X., XI., XIX., XXVIII., XXXIV., XXXVI., XXXVII., XLIII. -- György Lajos 1987., 75-83.

BAKAI IMRE / + Kolozsvár, 1713. aug. 9. /

Jezsuita tanár 1710 körül a kolozsvári egyetemen. A humaniorákat tanította.

M: Fundatores academiae Transylvaniae Claudiopoli. Claudiopoli, 1713.

tanítványai adták ki halála után. A kolozsvári akadémia alapításáról szóló mű.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXVIII. 847. -- Fejér: Hist. Acad. 38.

halála éve hibásan: 1613. -- Szinnyei: M. írók I. 360. h. --

Horváth István: Lexicon Eruditorum c. kézirat a Magyar Nemzeti Múzeumban.

BALOGH JÓZSEF /radnóti/ /Radnót, 1701. júl. 31.--Marosvásárhely, 1756. márc. 10. /

Kolozsvárt végezte a bölcséleti tanulmányokat, a kolozsvári egyetem neveltje. 1723-ban lépett a jezsuita rendbe. 1724-1727. tanította a hittant, az etikát és bölcséletet Kolozsvárott a gimnaziális osztályokban, majd Ungvárott, Pécsen és Kassán tanított. 1742-től 1747-ig Erdélyben az oláhok között hittérítőként működött, végül a marosvásárhelyi papnevelő missio főnöke lett.

M: Praerogativa philosophiae, ex naturae et artis testimonio probata. Cassoviae, 1737. -- Speculum praesulum Hungariae de re litteraria bone meritorum. Cassoviae, 1737. -- Legjobb rész. Kassa, 1744./Halotti prédikáció/.

Irod.: Ca t. Soc. Jesu 1725-57. -- Katona: Historia Critica XXXVI., II. 847.

-- Stoeger: Scriptores 20. -- Danielik: M. írók I. 19. -- Petrik: Bibl. --

Sommervogel, I. 1890. -- Szinnyei: M. írók I. 470. h. -- Pallas I. -- Katl I. --

Erd. m. egy. 86.

BALOGH JÓZSEF /Szombathely, 1715. okt. 14. -- Gyöngyös, /Kőszeg?/, 1771. máj. 26. /

1732-ben lépett a jezsuita rendbe, a bölcséletet és hittudományokat Kassán hallgatta. Tanított Kassán, Győrött, 1732 után az etikát Kolozsvárott a gimnaziális osztályokban. Kilenc évig tábori lelkész. 1757-ben Győrben hitszónok, Gyöngyösön nyolc évig rendházfőnök, hat évig a kőszegi gimnázium igazgatója.

M: [Bourdoulou L. francia jezsuita egyházi beszédeit fordította, sajtó alá rendezte, de a kiadást közbejött halála megakadályozta. Kézirata a kalocsai főegyházi könyvtárban].

Irod.: Stoeger: Scriptores -- Danielik: M. írók I. 19-20. -- M. Könyv-Szemle VIII. 298. -- Szinnyei: M. írók I. 471. h. -- Pallas II. -- Sommervogel, 1890.

BARÁNYI PÁL /BÁRÁNY LÁSZLÓ/ /Jászberény, 1657. jan. 25. -- Nagyszombat, 1719. dec. 8. /

1674-ben lépett a jezsuita rendbe Gyöngyösön. Tanulmányai végeztével világi /pap/ ruhába öltözve ment Erdélybe, és Bárány László névvel Kolozsvárott a lyceumi osztályokban négy évig tanított. Később 13 évig hittérítő Erdélyben a románok között, sokukat megnyert a katolikus egyháznak. Pesten öt évig hitszónok, a rendház főnöke, Nagyszombatban nyolc évig rendházfőnök, hitszónok.

M: Viaticum spirituale... Claudiopoli, 1690., 1695. [Horányi, Katona és a M. Könyvszemle 1881., 231. tévesen állítják, hogy ezen munka magyarul jelent meg]. -- A Szent Írás summája... Kolozsvár, 1695. -- Lelki paradicsom. Nagyszombat, 1700. /mindhárom névtelenül/. -- Catechismus valachicus... Tyrnaviae, 1702.; 1708. / román nyelven, cirill betűkkel. [Horányi: Nova Memoria

287. és Sándor I: Könyvesház 67. a névtelenül megjelent munkát ugyan Baranyai Pálnak tulajdonítják, de Székelyudvarhelyen nyomtatottnak állítják, holott abban a században ott nyomda nem volt.] -- Raphael archangelus... Tyrnaviae, 1702.; 1708. -- Imago vitae et mortis... Avagy halotti prédikációk. Nagyszombat, 1712.; 1719. -- A szentek lajstroma, azaz minden napon rendeltetett elmélkedések. Nagyszombat, 1713.; 1723. Kéziratban: Vasárnapi szentbeszédék [elkallódott] -- Anatomia declarationis Reformatae Religionis, 1702.

Irod.: Horányi: Memoria I. 115. -- Horányi: Nova Memoria I. 286-287. -- Molnár J: Könyvház VI.; I. 13. -- Katona: Historia Critica XXXVIII. 848. -- Sándor I: Könyvesház 67., 75., 80. -- Fejér: Hist. Acad. 38. -- M. Könyv-Szemle VIII. 1881., 231. -- RMK I. 625.; II. 488., 571. -- Petrák: Bibl. -- Sommervogel I. 1890.h. -- Pallas II. -- Velics László 1912., III. 8. -- Szinnyei: M. írók I. 553.h. és 559-560.h. [két névvel] -- KatLex I. 1931. -- Bangha Béla 1940., 286-287. -- Gulyás: M. írók II. 360-361. h. -- ÜMIL I. 135.

[Megjegyzés: Szinnyei a két név alapján két különböző személyre gondol. Molnár János hibásan Bartnyinak nevezi.]

BARÓTI SZABÓ DÁVID / Barót / Háromszék vm./, 1739. ápr. 10. -- Virt / Komárom vm./, 1819. nov. 22. /

Jezuita tanár, költő, műfordító. Székely nemesi családból származott. 1757. nov. 30-án lépett a rendbe a retorikai osztály elvégzése után, Székelyudvarhelyen. 1761-től tanított különböző gimnáziumokban /Szakolca, Székesfehérvár, Nagyszombat/. 1763/64-ben Kolozsvárott az akadémiai tanfolyamokat előkészítő poétikai osztályban tanított, és a szeminárium felügyelője volt. 1764/65-ben Egerben a költészet tanára, 1770/71-ben Nagyváradon gimnáziumi tanár, 1771-1799. Kassán tanít a gimnázium felső osztályaiban. Kassán szerkesztette Kazinczyval és Batsányival 1788-tól az első magyar nyelvű irodalmi folyóiratot, a Magyar Museumot. 1799-ben nyugalmába vonult és haláláig Vírten élt.

FM: Új mértékre vett külömb verseknek három könyvei. Kassa, 1777. -- Kisded szótár... Kassa, 1784. -- Költeményes munkái. Kassa, 1789. -- Orthographia... Komárom, 1800. -- Magyarság virági. Komárom, 1803. -- Virgilius Enéisse... Bécs, 1810. stb.

Irod.: Danielik: M. írók I. 27-28. -- Nagy I: Mo. családai 10: 421. -- Oláh Béla 1883. -- Horváth Balázs 1888. -- Szinnyei: M. írók I. 607-610.h. -- Erd.m. egy. 91., 92. -- MEL I. 122-123. -- ÜMIL I: 145-146. stb.

BENE FERENC / Somlyó, 1730. júl. 2. -- Nagyszombat, 1777. /

1745-ben lépett a jezsuita rendbe. Tanulmányait Nagyszombatban és Kassán végezte /1749-51/. A kolozsvári lyceumban /1751-53/, Nagybányán stb. tanította a humaniorákat. 1767-től a rend feloszlatásáig /1773/ Nagyszombatban az érseki konviktusban igazgató.

M: A hitnek különbféle ágazatiról. Nagyszombat, 1772-73.

Irod.: Horányi: Memoria I. 274. -- Cat. Soc. Jesu -- Stoeger: Scriptores -- Petrik: Bibl. -- Sommervogel 1890. -- Szinnyei: M. írók I. 820.h.

BENICZKY MIHÁLY / Munkács, 1669. jan. 21.--Nagyszombat, 1720.márc. 31./

A család a felső-magyarországi legrégibb nemes családok egyike. B. M. B. Ferenc váci kapitány és ~~Dancsó~~ Anna gyermeke. Gimnáziumi tanulmányait Munkácson végezte, 16 éves korában lépett a jezsuita rendbe. Kassán a bölcseletet, Bécsben a teológiát hallgatta. Nagyszombatban az erkölcs- és a bölcseletet, a kolozsvári akadémián a fizikát tanította. Négy évig Rómában magyar gyóntató, majd ismét a nagyszombati egyetemen a szentírás-magyarázat és a bölcselet tanára.

M: Laureae magistratuales doctoris gentium orientalium divi Francisci Xaveri...Tyrnaviae, 1703.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXVIII. 850.--Fejér: Hist. Acad. 38, -- Stoeger: Scriptorum -- Nagy I: Mo. családai 1:297. -- RMK II. 590.-- Sommervogel 1895.VI.30.h.--Szinyei: M. írók I. 847.h.

BENKŐ MIKLÓS /altorjai/ /Altörja, 1724. okt. 27.--Nyitra, 1801.nov.9./

Kolozsvári plébános, a kolozsmonostori levéltárnak capitularis conservator, világi pap. Húsz évig középiskolai bölcseleti tanár volt. Miután IV. Kelemen pápa 1773. július 21-én eltörölte a jezsuita rendet, 1773. október 30-án, négy nappal a jezsuiták erdélyi működésének megszüntetése után, Mária Terézia megbízta Benkő Miklóst /Mihályt/ kolozsvári plébánost az egyetem rektori teendőinek ellátásával. 1777-től 1785-ig a Pozsonyba költözött nagyszombati egyetem bölcsészettanára, a bölcsészkar dékánja, 1785-ben aligazgató. Ugyanezen évben nyitrai kanonokká nevezték ki.

M: Oratio dum regia Budensi domo perfecta templum aulicum ipso divae Theresiae festo consacraretur. Budae, 1769. -- Oratio cum Budae institutum Anglicarum virginum induceretur. Budae, 1771.--Assertationes polemicae quae in alma...universitatu Tyrnaviensi publice propugnavit...ex praelectionibus N. B. H.n.é.n. --Máriának, nemes Magyarország nagy asszonyának tiszteleteken választott legjobb rész. Kolozsvár, 1780. / a nagyváradi püspöki templom felszentelésekor mondott beszéd/.

Irod.: M. Hírmondó 1781., 40.sz.--Horányi: Nova Memoria -- Fejér: Hist. Acad. 52. -- Hódor Károly 38.--Stoeger: Scriptorum -- Salzbauer János 1877. 3. -- Uj M. Sion 1890., 292. /B. Mihálynak írva/ --Sommervogel 1890.--Pallas III. -- Szinyei: M. írók I. 869.h.--Erd.m.egy. 92.--Gulyás: M. írók II. 1151.h.

[Megjegyzés: az irodalomban többször megkülönböztetve szerepel, mint B. Mihály és B. Miklós. A két név azonos személyt takar.]

BERZEVICZY JÁNOS / /Sáros megye/, 1692.jan. 4.--Kolozsvár, 1750. júl.22./

Nagy Ivánnál szerepel, mint a B. család Kastélyi ágának jezsuita tagja. Protestáns szülők gyermeke, a család katolizált. Több jezsuitát is találunk a családban: Ferenc /1679-1715/ kassai jezsuita tanár; György /1647-1709/ is jezsuita. B.János középiskolai tanulmányai végeztével katonai pályára lépett. 1714-ben, esküvője napján, az egyházi hatóság engedélyével elvált, és lépett a jezsuita rendbe. Nagyváradon a grammatikai osztályt tanította. Több évig hittérítő, 16 éven át magyar és tót hitszónok Magyarországon és Erdélyben. Később több rendház főnöke. Mint a kolozsvári papi szeminárium igazgatója halt meg 1750-ben.

M: Egy tévelygött juhocskának mennyei pásztorától, kő és nyert vezérlő oktatása. Kassa, 1721. [Élete váratlan fordulatának leírása]

Irod.: Horányi: Nova Memoria 450-455. -- Danielik: M. írók -- Nagy I: Mo. családai 1:53.-- Petrik: Bibl.--Sommervogel 1891.-- Szinyei: M. írók I. 986.h.--KatLex I.--

BÍRÓ GYÖRGY / Kézdi-Polyan /Erdély/, 1707. okt. 8.-- Kolozsvár, 1785. ápr. 22./

18 éves korában lépett a jezsuita rendbe. Nagyszombatban végezte /1735-1738/ a teológiát. Egész életében felsőbb osztályokban tanított az ungvári, nagyszombati és kolozsvári kollégiumban, a kolozsvári kollégium növendékeinek főnöke volt. Mária Terézia 1773. október 30-án bízta meg a kolozsvári akadémia kancellári teendőinek ellátásával.

M : Oratio panegyrica... Tyrnaviae, 1735.

Irod.: Stoecker: Scriptores -- Szinnyei: M. írók I. 1082.h.-- Erd.m.egy. 92.

BÍRÓ ISTVÁN /lécfalvi/ /Kolozsvár, 1724. ápr. 15.--Kolozsvár, 1782.jan.8./

Nemes székely családból származott. Az Erdélyben is sok ágon található Bíró család közül a lécfalvi a háromszéki Bíró családra utal, mely mind Kőváránál, mind Nagy Úvánál szerepel, de a lécfalvi ág levezetése egyiknél sem található. A család tagja volt Bíró Márton /1759-1823/, a jeles egyházi szónok, minorita szerzetes, a börtön-pasztorizáció kezdeményezője. [Szinnyei Bíró Istvánnal kapcsolatos életrajzi adatai tévesek. Feltételezhetően Kolozsváron végezte a gimnáziumot és annak felső, bölcséleti osztályát is, közben lett novicius. 1737-ben /13 éves korában/ tudorrá /doktorrá/ nem avathatták, s a rendbelépés is /1744?/ meg kellett, hogy előzze a teológiai tanulmányokat].

Tanított Kassán, Nagyszombatban, Budán, és még a Báthory-egyetem jezsuita korszakában Kolozsváron. A rend megszűntével Mária Terézia őt is tovább alkalmazta. A főkörmányszék 1773 novemberében nevezte ki tanárnak a kolozsvári universitas hittudományi karához, 500 frt évi fizetéssel. Már világi papként etikát adott elő. Irodalmi munkásságának helye és ideje utal működési területein kívül arra, hogy oktatói munkásságának legnagyobb részét Kolozsváron végezte.

[Az 1738-ra /14 éves korára! / dátált bécsi kiadású három kötetes munka /kolozsvári kiadása 1750! / szintén a vele kapcsolatos bizonytalanságok közé tartozik. A Szinnyeinél nem szereplő, Neoclesse és Pericles. Kolozsvár, 1774. c. magyar nyelvű munkája "az egyetem betűivel" készült, a jezsuita nyomda kiadványa, létének bizonyítéka.]

M : De arte amicitiae parandae, conservandae ac dimittendae libri tres. Viennae, 1738. /!!!/, Kolozsvár, 1750. -- Panegyricus d. Franc. Xaver. Tyrnaviae, 1763. -- Excell. ac illustr. comes Ant. Csáky...laudatione funebri celebratus. Cassoviae, 1764. -- Eucharisticon elegiacis versibus et recuperatam valetudinem ad d. Aloysium. Claudiopoli, 1771.-- Geniale carmen honoribus comitis Georgii Banffi. Claudiopoli, 1774.-- Ode ad Josephum II. Claudiopoli. 1775. -- Canticum...Lad. a com. Kollonich episcopo Transilvaniae decantatum. Claudiopoli, 1777.-- Carmen votivum de s. Aloysio. Claudiopoli, 1780.-- Opus aestheticum Angeli in carne et hominis coelestis d. Aloysii honoribus dedicatum Claudiopoli, 1780. -- Laudatio funebris M. Theresiae. Cibirii, 1781.-- Geniale carmen decantatum in solemnibus inaugurationibus dni Joan. Teophili Delpini. H.n. é.n. -- Neoclesse és Pericles. Kolozsvár, 1774. /iskoladráma/ -- Epistolarum libri tres ad Joannem com. Lazar cum actuarius eiusdem adjecto. Viennae, 1773. /Kézirat a gyulafehérvári Batthyány-könyvtárban /.

Irod.: Katona: Historia Critica XL. 712.-- Horányi: Nova Memoria-- Kővári László 1854. -- Hódor Károly 38. -- Stoecker: Scriptores -- Danielik: M. írók II. 28-29.-- Nagy I: Mo. családai 2:111.-- Salzbauer János 1877., 3., 46. -- Petrik: Bibl. -- Szinnyei: M. írók I. 1083-1084.-- Erd.m.egy. 92.-- OMIL 1:233-234.

BOÉR IMRE /kövesdi/ / 1710 k. -- 1795. /

Jezuita, de a rend megszűnése után Mária Terézia öt másik társával együtt az új akadémián is alkalmazta. A kövesdi Boér nemesi ág sarja, mely Nagy Iván és Kőváry László szerint jeles embereket adott a hazának. Feltehetően azonos a kolozsvári egyetem azon költészeti-tanulójaival, akiknek egy latin elégiája jelent meg tanára, Hadri Antal jezsuita Historia poetica. Claudiopoli, 1728. c. könyvében. Később B.I. is az akadémia tanára lett. 1795-ben minden könyvét az egyetem könyvtárára hagyományozta.

Irod.: Hódor Károly 74. -- Kőváry László 1854., 51-52. -- Nagy I: Mo. családai 1:148. -- Salzbauer János 1877., 40. -- Szinnyi: M. írók I. 1158.h.

BOROSS /BOROS/ JÓZSEF / Csíkszék, 1699. febr. 24. -- Kolozsvár, 1757. júl. 14. /

Régi nemesi családból származott. Fényes Geographiája szerint Boross nevű nemes család székel Szabolcs, Vas és Zala megyében. B.J. az erdélyi ág leszármazottja. Horányi Nova Memoriája említ egy Boros József nevű jezsuitát, nemes szülőktől származottat, ki Kassán 1715-ben állt a szerzetbe, és 1724-ben egy latin hittani munkát nyomtatott ki.

Életének legnagyobb részét Kolozsvárott töltötte, mint a filozófia és a teológia tanára. 1740-45. és 1754-57. között a szeminárium igazgatója /rektora/ volt.

M: Religionis Romano-Catholicae fundamentum. H.n., é.n. [Ez lehetett az 1724-ben Kassán /?/ nyomtatott hittani munka.] -- Antitheta Evangelica. Claudiopoli, 1724. -- Philippicas sacrae seu orationes. Claudiopoli, 1729. /névtelenül/.

Irod.: Horányi: Nova Memoria -- Fényes Elek 1851. -- Stoeger: Scriptores -- Nagy I: Mo. családai 2:192. -- Sommervogel 1884., 717.h., 1275.h. -- Petrik: Bibl. -- Szinnyi: M. írók I. 1242.h.

BÖJTHY /BÖJTE/ ANTAL / -- + Marosvásárhely, 1794. nov. /

Kihalt székely család utolsó tagja Háromszékben, Fel-Dobolyban. A fiú-ág kihaltán, az utolsó leányt, Vosola Györgynét a székely törvény szerint fiúsították. Böjthy Antal jezsuita hitszónok volt Udvarhelyen, Marosvásárhelyen. 1770-ben Kolozsvárott tanított. Később püspökmegyei aldozópap Marosvásárhelyen.

M: Magyar nyelvtudomány. Marosvásárhely, 1790. -- A nemes magyar nyelv írásának és szólásának tudománya. Marosvásárhely, 1794. /eredetileg latinul írta/.

Irod.: Katona: Historia Critica XLI. 570. -- Danielik: M. írók II. -- M. Sion 1890., 468. -- Nagy I: Mo. családai 2:226. -- Egyetemes M. Encycl. 5:268. -- Braun Margit: B.A. nyelvtanairól. Bp. 1910. -- M. Nyelv 1910., 318. -- Szinnyi: M. írók I. 1304.h. -- Gulyás: M. írók III. 1147.h.

BRZOZOVI JÁNOS

1587-ben Kolozsvárott jezsuita tanár.

Irod.: Meszlényi Antal 1931., 148.

BURMEN JÁNOS / + Kolozsvár, 1586. /

1584-ben Kolozsvárott jezsuita tanár /magister/. 1586-ban pestisben halt meg.

Irod.: Meszlényi Antal 1931., 148., 153.

BUSAN ANDRÁS

1587. június 1-jén jezsuita tanár Kolozsvárott. A család a horvátországi előkelőbb nemesi családok egyike. Tagjai a báni táblán, Zágráb vármegyénél viseltek hivatalt.

Irod.: Nagy I: Mo. családai 2: 265-266. -- Meszlényi Antal 1931., 154.

BZENSKY RUDOLF / Szakolca, 1631. okt. 28. -- Kolozsvár, 1715. jún. 13./

Tizenöt éves korában lépett a rendbe Csehországban. Onnét Ausztriába helyezték, majd Erdélyben terjesztette a római katolikus vallást. Élete utolsó évtizedét Kolozsvárott töltötte, a jezsuita gimnázium tanára is volt. Irodalmi munkássága elmélyült tudományos kutatómunkára utal.

M : De origine et progressu cultus et lacrymis prodigiosis Claudiopolitanae iconis B. V. Mariae. Claudiopoli, é.n. -- Dissertatio historica de Dacia Mediterranea, 1699. /Kézirat a gyulafehérvári Batthyány könyvtárban/. -- Syllogiaae Transylvaniae Ecclesiae per historiophilum anagnosten. /Rudolphum Bzenski e S.J./ -- Commilitonibus in Transylvaniam advenis praesentata anno 1699. /Kézirat, 313 p./ -- P. Rudolphi Bzenski e S.J. Relatio de Eccl. Transsylvaniae=Collectio major Manuscriptorum historicorum Josephi Comitiss Kemény. Tomus XXIII. Ms. Nro 7. pp. 377-406. /Kézirat az Erdélyi Orsz. Múzeum kéziratgyűjteményében, Kolozsvárott/. -- Collectio minor Mss. hist. Josephi Comitiss Kemény. Tomus XXII. Nro 3-10. /Hét fontos, a jezsuitákra vonatkozó okirat, jobbára Bzensky fölléből. Erd. Orsz. Múzeum kéziratgyűjteményében, Kolozsvárott/. -- Epistola de missionibus in Transsilvania. Claudiopoli 1711 scripta. /Kézirat a bécsi cs. könyvtárban/.

Irod.: Horányi: Nova Memoria -- Fejér: Cod. Dipl. Tom V. Vol. II. Praef. 14. T. VI., V., I. Praef. 19. -- Stoecker: Scriptores -- Beke Antal 1871., 18. -- Erdélyi Múzeum 1902., 183-190. -- Szinnyei: M. írók I. 1439-1440.h.

CAMPANI, GIOVANNI /Campano, János/

Egykori prágai rektor, tudós lengyelországi jezsuita provinciális, Sunieri utóda. 1583 végén utazott Erdélybe, hogy közvetlenül megvizsgálja az ottani helyzetet. Vitt magával 14 jezsuitát is, akiket 1585-ben másik 12 követett. Possevino Antal után ő lett a Seminarium vezetője. Sikeresen új otthont biztosított a szemináriumnak a Farkas utcában, a jezsuita kollégiummal szemben, mely az akkori Kolozsvár legszebb épülete volt. Wujek Jakab rektor és Szántó /Arator/ István elmérgesedett viszonyát úgy oldotta meg, hogy Wujeket visszavitte Lengyelországba, Szántót pedig Váradra küldte az ottani misszió vezetésére. 1586-ban Lengyelországba ment, hogy újabb jezsuitákat küldjön Kolozsvárra. Ő maga nem tért vissza.

Irod.: Pokoly József 1904-5. I. 274., 278. -- Veress Endre 1906., 5. -- Velics László 1912., 76. -- Meszlényi Antal 1931., 147. -- Erd. m. egy. 48.

CAPECIUS FERDINÁND / FERRANTE CAPECI ; CAPECE / /Nápoly, 1546. -- Kolozsvár, 1586. júl. 31./

Ősrégi nápolyi nemesi család sarja, apja Capece Mutius. Már 18 éves korában klasszikus képzettségével, tudományával annyira kitűnt, hogy második Pico Mirandolának nevezték el. Néhány évig Rómában a Collegium Romanum iskoláiban tanított és a Mária-kongregáció elnöke volt. Teológiai tanulmányainak végeztével pappá szentelték s az angol szeminárium vezetésével bízták meg. Miután 1583-ban Báthory István a kolozsvári Seminarium pontificium et regium papnevelő intézetet megalapította, s XIII. Gergely pápa tetemes évi pénzsegélyekkel járult felvirágoztatásához, Wujek Jakab tá-

vezése után Aquaviva generális a római Szentszék óhajából Capeciust küldte Kolozsvárra, hogy mint rektor és viceprovinciális az akadémia és az új szeminárium élére álljon. Báthory István király Krakkó, 1583. szeptember 11.-i levelében kérte az erdélyi tanácsurakat, hogy támogassák az új kolozsvári rektort és vele tartó társait. Campanival és Fanfanival együtt utazott Erdélybe, a karácsonyi ünnepeket Somlyón a Báthoryak ősi várában töltötte. Itt a protestáns neje hatására már-már ingadozó Báthory Kristófot megszilárdította vallásában, és annyira megnyerte, hogy az a kiskorú Báthory Zsigmond mellett a nevelői tisztet is Capeciusra bízta. Capecius ezt a megbízást felhasználta arra, hogy fejedelmi tanítványát, Zsigmondot úgy a nemes, mint a polgári növendékek számára megnyitandó konviktus ügyének megnyerje. 1584-ben Wujek helyébe rektorrá iktatták. A már régen virágzó szeminárium mellett szegény tanulók számára diákkotthont nyitott, ingyenes ellátással. A növendékek száma egy év alatt nyolcvanra emelkedett, közülük sokan papi pályára léptek. 1586 nyarán pestisjárvány tört ki Kolozsvárott. A rektor rendtársait a betegek ápolásával kerületenként megbízta, ő maga is munkába lépett. Míg Ardulpho János teológiai tanár a város németajkú betegeit vette gondjaiba, Capecius a magyar betegeket kereste föl. Mindketten pessisbe estek és július 31-én meghaltak.

Irod.: Daróczi, Gregorius 1726., 40.-- Veress Endre 1911., 305-306.-- Velics László 1912., 78., 106-108. -- Veress Endre 1921., 9. -- Meszlényi Antal 1931. 153. -- Erd.m.egy. 48.

CARRILLO ALFONZ / CARRILLO, ALFONSO; GARRILLIUS / / Alcalá / Spanyolország, 1553. nov. -- Siena / Italia / 1618. nov. 10./

Spanyol származású jezsuita. Alcalá de Henaresben, a Madridtól ÉK-re fekvő kis kasztíliai városban született, Herrera szerint 1553 novemberében, más adat szerint /Sommervogel/ 1556-ban. Régi nemesi család sarja. Apja Docátor Juan Carrillo, a kánonjog egyetemi tanára. 18 éves korában /1571.márc. 11./ lépett a Jézus-társaság toledói újoncházába. Két évi noviciátus után Caravacaban a társház iskolájában a grammatika magisterének segítője / "adiutor magistri grammaticae" / az 1573/74. tanévben, majd három évig bölcseletet tanult. 1581-től a jezsuiták párizsi főiskoláján a hittan tan széken nyolc esztendeig tanított "lector philosophiae et theologiae" címmel. Megszerezte a teológiai doktorátust. 1589-ben Bácsbe rendelték segítőtársul az ausztriai jezsuita-tartomány főnöke mellé. 1590. március 27-én tette le az utolsó rendi fogadalmat. Ugyazon évben Viller Bertalan ausztriai generális őt küldte Báthory Zsigmond fejedelem gyóntatójának. 1591. április 6-án érkezett Gyulafehérvárra. Csaknem egy évtizedig a fejedelemgyóntatója, tanácsadója, diplomatája. 1595. május 1.-jén a gyulafehérvári országgyűlésen elérte, hogy törölték a katolikusokra sérelmes megyesi pontokat, és megengedték a jezsuiták visszatérését Kolozsvárra, Kolozsmonostorra és Gyulafehérvárra. 1595 májusában Carrillo nyitotta meg újra a kolozsvári jezsuita-kollégiumot. A hittérítés mellett diplomáciai tevékenysége ismert. A rend ausztriai tartományfőnöke volt 1604. szeptember 4-től 1608. március 7-ig, midőn visszatért Spanyolországba, hogy mint az alcalai jezsuita-kollégium rektora, a tudományoknak élhessen. 1611-ben a toledói tartomány provinciálisa, 1616. január 26.-án a rend generálisának asszisztensévé választva, visszatért Rómába. Betegeskedni kezdett, és 1618. november 10.-én a sienai jezsuita kollégium egyik cellájában csendesén elhunyt. Drámai fordulatokban bővelkedő erdélyi működését regényírók is feldolgozták /Jósika Miklós: Abafi; Kemény Zsigmond: Gyulai Pál/, de hazájában még a nagy spanyol enciklopédia sem említi.

Irod.: Herrera 1612., 47k.--Juventius József 1710., II.r. 109.--Sacherus Anral 1740.--Szilágyi Sándor 1887., 60.--Décsényi Gyula 1893.--Sommervogel 1891., 777.--Veress Endre 1906.--Századok 1907., 546-551.--Velics László 1912., 83.--Erd.m.egy. 56.

CSEDŐ PÁL

A Csík-szentgyörgyi Csedő család csíkszéki székely nemes. Csedő Dávid al-csíkszéki alkirálybíró 1755 és 1769-től. Feltehetően ő Csedő Pál apja. Mint jezsuita az akadémia előkészítő felsőbb osztályaiban tanított. Mária Terézia a rend feloszlataása után is alkalmazta. A főkormánysszék 1775 októberében nevezte ki a felsőbb gimnáziumi tanfolyam tanárának.

Irod.: Hódor Károly 38. -- Nagy I: Mo. családai 2: 119-120. -- Salzbaumer János 1877., 3. -- Erd.m.egy. 92.

CSENOVICS FERENC /Kis-oroszi/ / ? , 1680. -- Kassa, 1736. febr. 4./

A Csernovich család /mácsai és kis-oroszi/ vagyonos nemes család, mely eredetét görögből vagy törökből veszi. Elődei közé tartozik Csefnovics Péter, aká Hunyadi János korában Skander bég név alatt volt ismeretes. Cs. Ferenc 1700-ban Nagyszombatban lépett a jezsuita rendbe. 1722-től bölcséletet tanított Kolozsvárott és Nagyszombatban. 1730-1732-ben Kolozsvárott az akadémia rektora és kancellárja. 1731-ben "a közjóért és övéi vigasztalására" gyógyszer-tár engedélyezést kért és kapott az akadémia számára. A patikát 1731/32-ben állították fel a régi egyetem épületében. Az új akadémiai építkezési munkálatok az ő rektorsága idején öltöttek nagyobb méreteket. Kolozsvárról Kassára helyezték. Munkái részben erdélyi vonatkozásúak, némelyikük szerzőségében viták merültek fel.

M: Magni manes Transylvaniae principum. Claudiopoli, 1722. /Bölcsész-doktori értekezés/ -- Columen orbis christiani Joannes Hunniades victoribus de ottomanica potentia clarissimus, epico carmine celebratus. Tyrnaviae, 1724. -- Propugnaculum reipublicae christianae religione conditum, Hungarorum fortitudine V. saeculis defensum, nunc ethico adumbratum. Claudiopoli, 1724. -- Propugnaculus reipublicae christianae in Hungaria iniquis casibus prodita... Claudiopoli, 1725. -- Epistolae heroum et heroidum Ungariae, Cassoviae, 1725. /névtelenül/ -- Ortus et progressus archiepiscopalis societatis Jesu universitatis Tyrnaviensis a primis illius initiis ad annum usque 1660. Tyrnaviae, 1725. és 1728. /két rész/. /Munkái között említve Szabó Károlynál, Petriknél és Stoegernél, azzal a megjegyzéssel, hogy folytatta Tolnay Imre, akinek művei közt mind a két rész ott szerepel, minden megjegyzés nélkül / -- Annus salutis 1750 aureus... Viennae, 1730.

Irod.: Horányi: Nova Memoria 725. -- Katona: Historia Cririca XXXVIII. 876; 895. -- Fejér: Hist. Acad. 63. -- Stoeger: Scriptores 50. -- Nagy I: Mo. családai 2: 146. -- Sommervogel 1884. 674., 1115., 1293.h. -- Petrik: Bibl. -- Szinnyi: M. írók II. 325-326.h. -- Szentpéteri Imre 1935., 97., 102. -- Erd.m.egy. 83., 84., 88.

CSETE ISTVÁN /Vízkeleti/ /Selye /Nyitra vm./ , 1648. dec. 25. -- Sopron, 1718. márc. 18./

Jezsuita hitszónok, tanár. /Az Új Magyar Sion szerint 1645. május 21.-én született, Fejér Historiája halálát tévesen 1708-ra teszi /. A humaniorákat Nagyszombatban elvégezve, 19 éves korában lépett a rendbe. A teológiát Trencsénben és Bécsben végezte, és 1675-ben a poézis oktatója lett Kassán. A jezsuita-ellenes Apafi-korszakban világi papi ruhában, szakállt növesztve, Lengyelországon keresztül ment Gyulafehérvárra, ahol az országgyűlés urainak négy napon át prédikált Vízkeleti Zsigmond álnéven. Remek szónoklataiért kortársai "erdélyi magyar Cicero"-nak nevezték. 19 évig élt Kolozsvárott, tanított filozófiát az universitasban, melynek felvirágoztatásában jelentős része volt. Később kolozsvári esperesplébános. Nagyszombatban és Győrött magyar hitszónok volt, tíz évig mint helyettes tartományfőnök működött. Utolsó éveiben Sopronban a rendház főnöke.

M : Duodecim Stephani Heroes Ungariae ... Tyrnaviae, 1681. [Névtelesenül. Sommervogel szerint Csete István munkája]. -- Litterae invitatorum P. Sigismundi Wiszkeleti archidiaconi, dum academia S.J. Claudiopolitana, fundita a rege Bathorio, societati post quartum exilium in Transylvania tandem confirmata an. 1698. restauraretur. Claudiopoli, /1698/. -- Szent István király testamentomáról. H.n. 1698. / Egyházi beszédek /. -- Dicsőséges szent István király napján Győrött 1703-ban mondott beszéde. H.n., é.n. -- Per Hungariam et Transylvaniam habitati ad populum sermones sacri. I-II. Claudiopoli, 1750-51. -- Panegyrici sanctorum patronorum regni Hungariae...Cassoviae, 1754. / kiadta Gyalogi János kolozsvári jezsuita /.

Ezen kívül is sok kéziratot /1611 egyházi beszédet/ hagyott hátra, melyek a rend feloszlatásakor a nagyszombati könyvtárba kerültek. Sermones sacri. Tomus III. /468 p./ kéziratosa munkája a gyulafehérvári Batthyány-könyvtárban.

Irod.: Horányi: Memoria I. 448. -- Horányi: Nova Memoria I. 726. -- Molnár J: Könyvház VII. 1795., 84. -- Fejér: Hist. Acad. 36. -- Némethy Lajos 1858. 46., 48., 58. -- Budapesti Szemle VI. 1859., 9. -- Kiss Áron 1874., 36. -- Új M. Sion 1879., 929. -- RMK II. 406. -- Petrik: Bibl. -- Szinnyei: M. írók II. 341-342. h. -- Religio 1889. -- Erdélyi K: Cs. I. 1648-1718. In: A Kolozsvári Gimnázium Értesítője 1902. -- Bangha Béla 1940., 288. -- ÜMIL 1: 368.

CSIBA MIHÁLY /tejfalvi/ / /Csallóköz/, 1699. szept. 27. -- Szatmár, 1754. febr. 1. /

Jezsuita hitszónok, tanár. 1719-ben lépett a rendbe. Több évig hitszónok: Sárospatak, Gyöngyös, Ungvár, Nagyvárád, Eger. 1727-28-ban a bölcsélet tanára Kolozsvárott. 1729-től több rendház főnöke. Latinul megénekelte II. Rákóczi György vesztét.

M : Exertationes poeticae...Claudiopoli, 1727. -- Allocutiones oratoriae. Claudiopoli, 1728.

Irod.: Katona: Historia Ceitica XXXVIII. 895. -- Horányi: Nova Memoria 732. -- Fejér: Hist. Acad. 63. -- Stoeger: Scriptores 53. -- Nagy I: Mő. családai 2: 162. -- Szinnyei: M. írók II. 347. h. -- Erd. m. egy. 88.

CSOBÁNCZI JÓZSEF / + 1773 u. /

Jezsuita tanár 1761-ben Nagybányán a gimnáziumban, 1766/67-ben Kolozsvárott a gimnáziumban, 1768-tól egyházi szónok Ungvárott, 1771-ben Székesfehérvárott, 1771-ben Zágrábban, 1772-ben ismét Székesfehérvárt és 1773-ban Kőszegen.

M : Szent Istvánnak, magyarok első királyának dicsérete...Buda, 1769.

Irod.: Cat. Soc. Jesu 1761-1773. -- Némethy Lajos 1858., 54. -- Szinnyei: M. írók II. 392. h.

DÁNIEL JÓZSEF / 1700 u. -- 1773 u. /

Német származású, 1724-ben Kremsben mint a retorika tanulója lépett a rendbe. Nagyszombatban bölcséletet, Grácban a hittudományokat hallgatta. Kasán három évig tanította a bölcséletet, Kolozsvárott a mennyiségtant. Bécsben az egyetemen tanított, majd a rend feloszlatásáig Kremsben iskolaigazgató volt.

M : Principia critica Eusebii Amert cum praefacione. Cassoviae, 1740.

Irod.: Stoeger: Scriptores -- Szinnyei: M. írók II. 596-597. h. -- Erd. m. egy. 90.

DARÓCZI GYÖRGY / /Baranya vm./, 1699. ápr. 28.--Sopron, 1756. okt.10./

Jezsuita tanár, a bölcsélet doktora. 17 éves korában lépett a rendbe. Több helyen tanított középiskolában. Kolozsvárott 1725-től 1737-ig volt tanár. Itt adta ki nagyrészt erdélyi tárgyú műveit. Később egyházi szónok és néhány rendház főnöke volt.

M : Lusur epigrammatici. Claudiopoli, 1725.--Septi-Collis Dacia. Claudiopoli, 1735. -- Ortus et progressus collegii soc. Jesu Claudiopolitani ab anno 1579. Claudiopoli, 1736. -- Pietas ungarica...Claudiopoli, 1736. -- Serenissimi principis Eugenii...Claudiopoli, 1736. -- Epitome chronologica rerum Hungaricarum et Transylvanicarum e d. Stephanus ad annum 1736. Claudiopoli, 1737.

Irod.:Fejér: Hist. Acad. 59.-- Stoeger: Scriptores -- Márki Sándor 1896., 16. -- Szinnyei: M. írók II. 634.h.

DÉVAY /DÉVAI/ JÁNOS / Gyöngyös, 1662. febr. 1. -- Nagyszombat, 1701.nov. 10. /

18 éves korában lépett a jezsuita rendbe. A török idők miatt a bölcséletet Prágában, a teológiát Nagyszombatban végezte. A filozófiát tanította Kassán és a nagyszombati egyetemen. Erdélyben hitszónok világi pap ruhában, majd 1699-től 1701-ig a kolozsvári egyetemen oktatta a filozófiát.

M : Heroa fama... Tyrnaviae, 1688. /költemény/ --Trias virorum Illustrium De Collegio Academico Societatis Jesu Tyrnaviae bene meritorum ... Tyrnaviae, 1688. --Quies Hiberna...Leutschoviae, 1697.--Laurus Anno... Leutschoviae, 1698.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXVI. 724.--Stoeger : Scriptores---RMK II.447.,514.,525. -- Sommervogel 1895.VI.114.-- Szinnyei: M. írók II.843-844.h.-- Szentpéteri Imre 1935.,119.--Erd.m.egy.88.

DIRNER TÓBIÁS / Igló /Szepes vm./ ,1676.--Eger, 1730. dec. 22./

Jézus-társasági áldozópap, tanár. 1694-ben lépett a rendbe. A teológiát Nagyszombatban és a bécsi Pázmány-intézetben végezte. Kolozsvárt a bölcséletet tanította 1714-1717-ben, majd az udvarhelyi rendház főnöke lett. Rómában öt évig volt a szent Péter templom gyóntatója. Budán a nemes ifjak intézetének igazgatója volt és a teológia moralist oktatta. Több rendház főnöke volt: Udvarhelyen, Gyöngyösön és Egerben.

M: Secundior sapientia illustribus tum sacrarum tum politicarum virtutum exemplis illustrata. Claudiopoli, 1714.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXVIII.--Fejér: Hist.Acad. 39.--Stoeger: Scriptores 61.-- Szinnyei: M. írók II. 894.h.

DOBNER ISTVÁN / Déva, 1694. dec. 24.--Kassa, 1746. márc. 15./

Filozófiai és jogi doktor, jezsuita tanár. 15 éves korában lépett a rendbe. Rómában négy évig volt gyóntató, majd Bécsben a teológia moralist, Nagyszombatban a Szentírást oktatta. Kolozsvárott az universitas oktatója, 1736. augusztus 30-án rector magnificus és az egyetem kancellárja. Később Bécsben a Pazmaneum, és Kassán a kollégium igazgatója. Két latin beszéde Báthory Istvánt és VI. Károlyt magasztalja.

M :Grati animi officium Stephano Bathorio Poloniae regi et Carlo VI. romanorum imperatori, Transilvaniae principibus. Claudiopoli, 1725. /névtelenül/.-- Theatrum belli adversus mundum, fortissimorum athletarum sanctorum Aloysii et Stanislai soc. Jesu...Cassoviae, 1728.--Augusta

Hungariae spectacula Augustissimi...Caroli VI. regis Hungariae potentissimi, constantia et fortitudine exhibita...Cassoviae, 1728.-- Synopsis juris civilis definitionibus et questionibus plurimis enucleans omnes titulos institutorum imperialium. /Kézirat/.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXIX. 948. -- Fejér: Hist. Acad. 66. -- Stoeger: Scriptores 62. -- Petrik:Bibl. -- Márki Sándor 1896.,16.-- Szinyeyei: M. írók II. 913-914. h.-- Erd.m.egy. 88.-- Bangha Béla 1940.,289.

DOBRA LÁSZLÓ /VASILE DOBRA/ / /Erdély/, 1720. okt. 14.--Kolozsvár, 1784./

Talán az erdélyi Doboka vármegyében birtokos zalatnai Dobrs család tagja, melyből 1749-ben egyik testvér házasság útján szerzett birtokot. D. László 1740 előtt Kolozsvárott léphetett a jezsuita rendbe, mert a noviciusság és magisterség elnyerése után 1746-47-ben a kolozsvári akadémián az előkészítő poézis osztály tanítója volt. Tanítványai tiszteletére adták ki 1746-ban latin versét Oliva pacis címmel. A teológia 1748-tól 1751-ig Nagyszombatban végezte. 1751-től 1784-ig Kolozsvárott folytatta tanári munkáját. Mint hitszónok magyarul és románul tartotta szentbeszédeit.

M : Oliva pacis a Diva Hungariae Patrona haereditarum domus Austriacae provinciarum votis retenta. Claudiopoli, 1746. -- In idola orbis terrarum actio. Claudiopoli, 1747.-- Oratio...Ludovico de Battyán, palatino Hungariae oblata ab acad. S. J. Collegio Tyrn. gratulatoria. Tyrnaviae, 1751.

Irod.: Cat.Soc.Jesu 1754-1772. -- Katona: Historia Critica XI. 713.--Fejér: Hist. Acad. 80.-- Hódor Károly 1837.,67.-- Stoeger: Scriptores 62.-- Nagy I: Mo. családai 3:332.-- Szinyeyei:M. írók II. 934.h.-- Erd.m.egy.285-289.

DZIAN ISTVÁN / Velsic /Bars vm./, 1693. dec. 29.--Kassa, 1779. máj, 11./

19 éves korában Bécsben lépett a jezsuita rendbe. Kassán hallgatta a teológiát és ugyanott tanította a bölcséletet négy évig. A Veterani ezredben 12 évig mint táborigazgató szolgált. Azután a budai és a kolozsvári papnevelőben volt igazgató, Kassán a rend feloszlatása után spirituális.

M : Acris Dacica sive discordia inter provincias Transylvaniae de loco principe. Claudiopolis, 1723. -- Beati Sulpitii Severi ep. Bituric. S. Historiae libri duo. Cassoviae, 1732. / saját kiadásában jelent meg /.

Irod.:Katona: Historia Critica XXXVIII,1858.--Stoeger: Scriptores-- Szinyeyei: M. írók II. 1157-1158.h.

ELBIG JÁNOS / + Kolozsvár, 1586. /

1584-ben jezsuita tanár Kolozsvárott. 1586-ban pestisben halt meg.

Irod.:Meszlényi Antal 1931.,148.,153.

FANFONI JEROMOS /Fanfonius, Hieronymus/ / +Kolozsvár, 1586. aug. 17./

Aquaviva generális 1584-ben rendelte Rómából Kolozsvárra. Capesiussal együtt tették meg az utat Krakkóba, együtt jöttek Somlyóra és együtt érkeztek Kolozsvárra is. Fanfoni első évben a retorikát és dialektikát, 1586-ban a filozófiát adta elő.Emellett mint gimnáziumi prefektus a tanulmányok élén állott, /"Hieronymi Fanfonii, qui studiorum erat praefectus"/, a konviktusban pedig a szegényebb sorsú növendékek részlegét kormányozta. Mint a Mária-kongregáció vezetője, olyan lelkes jezsuita-utódokat nevelt ki, mint a székelly nemes, ifj. Kabos István és Dobokay Sándor. Midőn 1586-ban

Kolozsváron is kitört a pestis, éjjel-nappal a betegek szolgálatára állott. Nemcsak a rendház beteg lakóit ápolta, hanem a legszegényebb kunyhók lakóit is. Augusztus 17-én ő maga is pestisben hunyt el.

Irod.: Velics László 1912., 78., 108-109. -- Veress Endre 1921., 9. -- Meszlényi Antal 1931., 148.

FEKETE JÓZSEF / Bardóc / Udvarhely vm./, 1713. jan. 31. -- Brassó, 1789./

Jezsuita áldozópap, tanár. Az unitárius vallásról tért katolikus hitre. Kolozsvárt végezte a bölcsészetet, majd 22 éves korában lépett a rendbe. A fogadalmi négy év után Kolozsvárott tanította a humaniorákat és bölcsészetet. Az ország több helyén volt hitszónok. A rend eltörlése után /1773/ Brassóban világi pap.

M: Idea christiani militis in Gofredo Buillonio Hierosolymae expugnatore. Claudiopoli, 1742. /Költemény/. -- Gesta S. Nicetae veteris Daciae episcopi et apostoli. Claudiopoli, 1750.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXIX. 951. -- Stoeger: Scriptores 79. -- Szinnyi: M. írók III. 305.h. -- Erd.m.egy. 89.

FELSZEGI ENDRE

A feloszlatott jezsuita rend tagja, tanított a kolozsvári akadémián. Mária Terézia a rend feloszlatása után is alkalmazta. A főkörmányszék 1773 októberében nevezte ki a kolozsvári akadémia felsőbb lyceumi tanfolyamára tanárnak.

Irod.: Hódor Károly 38. -- Salzhauer János 1877., 3. -- Erd.m.egy. 92.

FASCHING FERENC / Nagyszombat, 1686. aug. 12. -- Gyöngyös, 1747. ápr. 6./

Bölcséleti doktor, jezsuita tanár. 1702-ben lépett a rendbe. 1712-ben Nagyszombatban a poétika, majd Kassán a matematika tanára. 1725-ben a kolozsvári egyetemen a bölcséleti kar professzora és a teológia tanára. Mint a hazai törvényekben jártas, több ízben védte a szerzet jogait a világiak gyűlésein. Különböző helyeken hitszónok, a szatmári rendház főnöke, Egerben spirituális volt. Dacia Nova című munkája 1744-ben a jezsuita nyomdából került ki, /"Kolozsvárott a J.t. akadémián betűkkel"/, ami a nyomda közvetlen bizonyítéka. Egyháztörténeti művek mellett megírta Erdély történetét.

M: Allegoria Sacra... Tyrnaviae, 1712. -- Mausoleum honoris Sociis Jesu caeterisque animarum zelotibus nuperime per Hungariam ab obsequiis pestiferorum defunctis erectum. Tyrnaviae, 1713. -- Dacia vetus ex probatis Scriptoribus deprompta, antiquitatis Cultoribus oblata. Claudiopoli, 1725. -- Soliloquia sacra... Posonii, 1729. -- Dacia Siculica seu Descriptio pestis Transylvaniae, quam Siculi incolent. Claudiopoli, 1751. -- Motiva quinquaginta ad praeeligendam Catholicam Religionem... Claudiopoli, 1739. -- Dacia nova ex probatis Scriptoribus deprompta. Claudiopoli, 1743-44. -- Expostulatio Catholicorum anni 1730. / Kézirat a budapesti egyetem könyvtárban: Kaprinai-gyűjtemény B. IX, k./

Irod.: Cat. Soc. Jesu 1748. -- Bod Péter 1766., 81. -- Horányi: Memoria I. 662-663. -- Katona: Historia Critica XXXIX. 950. -- Fejér: Hist. Acad. 67. -- Salzhauer János 1877., 46. -- Petrik: Bibl. -- Szinnyi: M. írók III. 199-200.h. -- ÜMIL 1: 561.

FITTER ÁDÁM / Hrussó /Nyitra vm./, 1679. febr. 8.-- Szentgyörgy /Pozsony vm./, 1741. nov. 11. /

Dunántúli, valószínűleg kihalt nemesi családból származott, melynek csak a XVII. századi ág két tagját tudja Nagy Iván kimutatni. Nagyszombatban tanult, ahol lutheránus vallását elhagyva, katolikussá lett. 1696-ban lépett a jezsuita rendbe. Tanulmányait befejezve teológiai és bölcséleti doktorrá avatták. Több helyen tanította a filozófiát és a teológiát, Kolozsvárott 1715-től. 1727/28-ban az akadémia rektora, az erdélyi görög katolikusok püspöki adminisztrátora. Négy száz görögkeleti papot nyert meg a római katolikus egyháznak. Nagyszombatban 1733-ban az egyetem rektora. Egy évig püspök, majd a szentgyörgyi rendház kormányzója. 1741. november 11-én halt meg. Kazi Ferenc, Gyalogi János, Vargyas István és Bartakovics József költeményekkel dícsőítették emlékét.

M : Carolus I. superatis aemulis Hungariae rex electus. Tyrnaviae, 1712. / Iskoladráma/.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXVIII. 860.--Fejér: Hist. Acad. 59.-- Nagy I: Mo. családai 4:182-183.--Pauler Tivadar 1856., 15.--Stoeger: Scriptorum 82. -- Velics László 1914. III. 40./arck./--Szinnyei: M. írók III. 542.h.--Erd.m.egy. 86.-- A Pius gimn. évke. Pécs, 1941.-- Gulyás: M. írók IX. 206.h.

FONOVICH JÁNOS / Alsó-László /Sopron vm./, 1715. nov. 20.-- Hédervár /Sopron vm./, 1788. /

Bölcséleti és teológiai doktor, jezsuita tanár. 19 éves korában lépett a rendbe Sopponban, Miután a bölcséletet és a teológiát elvégezte, és mindkettőből doktori fokozatot nyert, több éven át filozófiát és teológiát tanított Kolozsvárott. Később Budán, Győrben, Nagyszombatban és Kassán oktatott, összesen 12 évig. Ezután a rendház főnöke Károlyvárosban, lelkész és igazgató Budán a gimnáziumban, végül lelkész Egerben. A rend feloszlata után haláláig Hédervárott a gróf Viczay családnál tartózkodott.

M : Hungaria fida Austriae. Tyrnaviae, 1743.

Irod.: Stoeger: Scriptorum 83.-- Szinnyei: M. írók III. 620.h.--Erd.m.egy. 86.

FÖLDESI JÁNOS

Bölcséleti doktor, jezsuita tanár. 1719-ben Nagyszombatban elsőéves novicius volt, majd több helyen, így Egerben /1751-53/, Budán /1755/, Kolozsvárt /1756-57/, Kassán /1758-59/, ismét Egerben /1760/, Lőcsén /1761/, Szepesváralján /1762/, Nagyszombatban /1763-68/, Lőcsén /1769-73/ tanár, majd a rend feloszlata után világi papként a növendékek főnöke, hitszónok, könyvtárnok.

M : Affectus misarum Cassoviensium...Cassoviae, 1736. [Stoeger Splényi József jezsuitának tulajdonitja].--Continuatio Cosmographicae descriptionis mundi. Cassoviae, 1737.--

Irod.: Cat.Soc.Jesu 1719-20; 1751-72.--Stoeger: Scriptorum--Sommervogel 1895. III. 822.--H.Kovács 1907.--Szinnyei:M. írók III.678.h.

FÖLDVÁRI MIHÁLY / Pozsony, 1672. aug. 11.-- Győr, 1746. febr. 27./

A bécsi Pazmaneumban tanult, ott lépett a jezsuita rendbe 19 éves korában. A négy próbaév után bölcséleti és teológiai doktor lett Nagyszombatban. Tanított 1710-1713-ban Nagyszombatban bölcséletet, 1712-ben a vacca-

laureusok promotora. Ezután Kassán majd Kolozsvárott /1723-24/ tanított bölcsészetet és teológiát. Különböző rendi feladatok ellátása után mint a rendi növendékek igazgatója halt meg 1746-ban Győrben.

M: *Questiones historicae de rebus Hunnicis, Avaricis et Hungaricis. Tyrnaviae, 1712.* / A Sigray László új baccalaureus tiszteletére kiadott hún-avar-magyar őstörténeti munka valószínűleg az ő alkotása /. -- *In Daphnide Deum hominem...Tyrnaviae, 1712.* -- *Idea principum in sapientia coronata Mathiae Corvini, regis Hungariae XXXIV. Tyrnaviae, 1713.* [Stoeger szerint Földvári munkája].

Irod.: *Cat.Soc.Jesú 1719-20.;1723-24.;1746.* -- Stoeger: *Scriptores 83.* -- Szinnyei: *M. írók III. 692.h.* -- Pallas VII. -- Krücken-Parlagi -- Szentpétery Imre 1935., 102. -- Erd.m.egy. 87. -- Gulyás: *M. írók IX. 560-561.h.* -- ÜMIL 1: 617. / szül.:1673./

FRIDVALSZKY JÁNOS /frivaldi/ Zólyom, 1730. dec. 13. -- /Szepes vm./, 1784./

A család Trencsén vármegyéből vette eredetét, ott található Frivald helység is, melytől nevét kapta. A család egyik ága Zemplén vármegyébe költözött. F. János 16 éves korában lépett a jezsuita rendbe, 1750-51-ben Bécsben bölcsészetszetet tanult, 1753-55-ben természettudományokat és matematikát hallgatott. 1757-61-ben teológiát tanult Bécsben és Nagyszombatban. 1755-től a rend feloszlatásáig /1773/ Pozsonyban, Budán, Nagyszombatban, Károlyvárosban és Kolozsvárott volt tanár. Kolozsvárt a latin nyelvet és a matematikát oktatta, majd könyvtárnok volt 1773-ig. A rend feloszlatása után Mária Terézia előbb száz arannyal, majd évi 200 forinttal támogatta erdélyi mineralógiai kutatásait. 1777-ben szepesi kanonok, majd Liptómege főesperese.

Oktatói munkája mellett rendszeres ásványtani kutatásokat folytatott. Erdély ásványairól, Magyarország és Erdély vaskémeiről Kolozsvárott kiadott munkáival alapozta meg hírnevét a mineralógia terén. Az 1767-ben kiadott, Erdély ásványairól készült műve az első alapos és részletező feldolgozás Just rendszerében. Munkájának értékét emelik régiségügyi és történelmi jegyzetei. Sokat foglalkozott dendrológiai tanulmányokkal is. Az 1773-ban a scumpiáról írt értekezése alapján Benkő József 1796-ban magyar nyelven is ismertette a növényt, mint középjaitai terméket.

M: *Diploma Andreae Regis Hierosolymitani, quo Gertrudis praecipue a sex fere saeculis historicos patriae innocentiam demonstrat...Claudiopoli, 1760.* -- *Dissertatio de natura ferri, et ferraris r. Hungariae, ac Transilvaniae.* / *Claudiopoli, 1766.* / -- *Mineralogia Magni principatus Transilvaniae seu metalla, semi-metalla, sulphura, lapides et aquae conscripta.* *Claudiopoli, 1767.* -- *Inscriptiones Romano-Dacicae, honoribus com. Andreae ab Hadik et Jos...Claudiopoli, 1767.* -- *Dissertatio de Skumpia seu Cotino planta coriaria /Rhus Cotinus Linnaei/ cum diversis experimentis in M. Principatu Transsilvaniae institutis.* *Claudiopoli, 1773.* -- *Reges Hungariae Mariani, ex antiquissimis diplomatis aliisque manuscriptis conscripti.* *Viennae, 1775.* -- *Herbes Hungariae Mariani, ex antiquissimis diplomatis aliisque manuscriptis conscripti.* *Claudiopoli, 1775.*

Irod.: Horányi: *Memoria I. 721.* -- M. Hirmondó 1782., 14.sz. -- Nagy I: *Mo.családai 4: 280.* -- Bp.-i Szemle 1859., 44. -- Stoeger: *Scriptores 88.* -- Petrik: *Bibl.* -- Szinnyei: *M. írók III. 759-760.h.* -- Pallas VII. -- Krücken-Parlagi -- Bangha Béla 1940., 290. -- Kocs Sándor 1952., 13.14. -- Révai VIII. 150. -- Csetri Elek 1965., 1521-1526. -- Csetri Elek 1978., 233-244. -- MÉL I. 541-542. -- Nagy Ferenc 1992., 157. -- ÜMIL 1: 625.

GALICZIAI JAKAB

1584-ben jezsuita tanár /Magister/ Kolozsvárott.

Irod.: Meszlényi Antal 1931.,148.

GEIGER MÁTYÁS / Kolozsvár, 1720. febr. 24. -- Győr /

1738-ban lépett a jezsuita rendbe. Miután 1755-ben a negyedik fogadalmát letette, Budán és Kolozsvárt 15 évig tanította a mennyiségtant. A bécsi Tereziánus igazgatója volt három évig, négy évig a nagyszombati érseki konviktust igazgatta, végül 1768-tól a soproni nemesi nevelőintézet élén állott. A rend feloszlása után Győrben nevelte a nemes ifjakat. Mária Terézia a murakereszturi címzetes apátságot adományozta neki. II. József megfosztotta hivatalától s ekkor apátságba vonult. Mint 50 éves jubiláris pap halt meg Győrben. Sok nyelvet tudott: latin, német, magyar, francia, olasz, angol, román, török.

M: Cineres pretiosi duorum fratrum Jo. Georgii et Franc. Caroli Nagy de Tsatar, physices ac poeseos auditorum aet. 18. et 14.die resurgentis Domini e variolis defunctorum, dum eis ab academia Claudiopolitana lugubri oratione parentaretur. Cibinii, 1744.--Oratio di Spiritu S. coram Senatu academico die pentecostes in ecclesia metropol. Viennae dicta 1748. -- Fêtes célébrées a Tyrnau par la jeune noblesse de l'academie royale a l'occasion du mariage de Sa Majesté le roi des romains Joseph II. avec Marie Josephe duchesse de Bavière le 5. février de l'an 1765. Tyrnau, 1765./1. Le plaisir. Comédie en 1 acte. 2. Pastorale /. / egyfelvonásos iskoladráma II. József házassága alkalmából, és egy pásztorjáték/

Irod.: Almanach von Ungarn 1778.,79.-- Katona: Historia CriticaXLI. 583. -- Fejér: Hist. Acad. 81.-- Stoecker: Scriptores 96. -- Petrik:Bibl.-- Sommervogel 1891. Bibliographie III.1304.h.-- Még hat, külföldön megjelent munkáját sorolja fel. -- Szinnyi: M. írók III. 1091-1092.h. -- Erd.m.egy. 90.

GEROLCZI BOLDIZSÁR

Az 1587. június 1.-jei katalógus szerint jezsuita tanár Kolozsvárott.

Irod.: Meszlényi Antal 1931.,154.

GONZALA JÁNOS

1587-ben jezsuita tanár Kolozsvárott.

Irod.:Meszlényi Antal 1931.,154.

GOTTGEISEL JÁNOS / Pozsony, 1726. júl. 16.--Pozsony, 1794. márc.11./

Bölcséleti és teológiai doktor. 1743-ban lépett a rendbe, [de Szinnyi szerint csak 1761-ben tette le a fogadalmakat]. 1763-65 között Kolozsvárott, Győrben és Nagyszombatban tanította a matematikát, majd Pozsonyban, Kassán, Győrött és Budán a hittudományokat. A rendnek 1773-ban történt feloszlása után az esztergomi főegyházmegye papja lett.

M: Palatini Hungariae sub Regibus Austriacis...Cassoviae, 1753./költemény/
Irod.: Katona: Historia Critica XLI. 583.-- Fejér: Hist. Acad. 81.-- Stoecker: Scriptores 102.-- Zelliger Alajos 1893.,152.-- Szinnyi: M. írók III. 1316-1317.h.--H. Kovács 1907.--Erd.m.egy. 91.

GÖNCZI FERENC

A felsőbb gimnáziumi osztályok tanára Kolozsvárt. A rend eltörlése után a főkormányshéz 1773 októberében nevezte ki a felsőbb gimnáziumi /lyceumi/ tanfolyam tanárának.

Irod.: Salzbauer János 1877., 3. -- Hódor Károly 38. -- erd.m.egy. 92.

GÖRGEY KRISTÓF /görgei és toporczi/ / 1685--Eger, 1747. dec. 1./

Nagy Ivánnál G. Gábor és Máriássy Mária fiaként, Szinnyeinel G. Kristóf és Kálnássy Anna fiaként szerepell 17 éves korában lépett a rendbe. 1718-tól 1721-ig teológiát tanított Kolozsvárott, majd több évig Nagyszombatban, ahol a papnevelő intézet igazgatója is volt két évig. Besztercebányán teológiát adott elő, 1740-ben a kassai akadémiai kollégium rektora, végül az egri kollégium rektora.

M : Decenna magni indiarum philosophi, seu theses Xaverianae. Claudipoli, 1711. -- Theologia catholica...Cassoviae, 1732.--

Irod.: Cat.Soc.Jesu 1794., 49. -- Stoeger: Scriptorum 100. -- Nagy I: Mo. családai 4: 442-443. -- Petrik:Bibl. -- Szinnyi: M. írók III. 1389.h. -- Erd. m. egy. 86.

GÖTZE FERENC /Léva, 1714. nov. 2. -- Bécs, 1758. ápr. 23./

17 éves korában lépett a rendbe. Bölcséletet tanított az ötvenes években Kolozsvárott, majd Kassán, Győrben és Bécsben magyar hitszónok. A bécsi katonai kórházban tett látogatásakor ragályos betegségbe esett és meghalt.

M : Az ó-testamentombeli Josefnek eleven képe...Kolozsvár, 1750.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXIX. 956. -- Stoeger: Scriptorum 101. -- Szinnyi: M. írók III. 1398-1399.h. -- Erd.m.egy. 89.

GRUEBER /GRUBER/ ANTAL / Selmechánya, 1700. szept. 22. -- Besztercebánya, 1746. szept. 1. /

1718-ban lépett a rendbe. 1723-1730 között teológiát tanult Nagyszombatban. Bölcséletet és teológiát tanított Egerben, Kolozsvárott /1736-38/ és Nagyszombatban /1739/, végül Budán, Selmechányán és Besztercebányán volt rektor.

M : Historia Thaumaturgae Virginis Claudiopolitanae... auditoribus oblatus. Claudiopoli, 1730.

Irod.: Cat.Soc.Jesu 1747. -- Katona: Historia Critica XXXIX. 955. -- Fejér: Hist. Acad. 46., 68. -- Stoeger: Scriptorum 109. -- Petrik:Bibl. -- Sommervogel 1895. III. -- Szinnyi: M. írók III. 1522.h.

GYALOGI JÁNOS / Gyöngyös, 1686, ja n. 6. -- Buda, 1761. máj. 29. /

1701-ben lépett a jezsuita rendbe Trencsénben. A poétikát és retorikát Kolozsvárott, a teológiát Nagyszombatban végezte. Kőszegen az alsóbb gimnáziumi osztályokban tanított. 1711-ben bölcsletről doktorált, és tanította a filozófiát a kolozsvári akadémián. Noha a tanításban nagy ügyességet fejtett ki, előljárói saját kérésére hitszónokká minősítették át. 1718-1724 között Marosvásárhelyen hitszónok. Szónoklatai alapján "magyar

Ciceró"-nak nevezték. 1725-ben Nagyszombatban hitszónok és a Marianum papnevelő intézet vezetője. 1728-ban visszakerül Kolozsvárra, ahol a rendház kormányzója. 1730-1735 között Nagyszombatban papi hivatást lát el, 1735-38-ban Vásárhelyen házfőnök. 1738-1740 között Székelyudvarhelyen a rendház előljárója, 1740-41-ben Szatmáron a rendház főnöke, 1742-ben ismét Székelyudvarhelyen előljáró. 1743-1746 között hitszónok Kolozsvárott, Egerben, Budán és Pécsen. 1747-1751-ben Kolozsvárott egyházi szónok, 1750-51-ben a Báthory-Apor szeminárium kormányzója. 1751-1755-ben Kassán, 1756-1760-ban Udvarhelyen a rendtársak spiritus rektora. 1760-ban vonult nyugdíjba és Budán telepedett le, ahol 75 éves korában halt meg. Az erdélyi katolikus restauráció egyik előharcosa, nagyhatású szónok, több erdélyi tárgyú latin és magyar nyelvű munka szerzője. 12 latin, nyomdában megjelent munkáján, 54 különböző tárgyú, magyarul írt értekezésén kívül kinyomatta hat kötetre terjedő egyházi beszédeit is.

M: *Maia augusta gemino Majestatis...Tyrnaviae*, 1712. /egyházi beszéd/--*Prima Jesu Societas Claudiopolitana sudore et sanguine secunda et foecunda. Claudiopoli*, 1715. /költemény/.--*Corona Joannea...Claudiopoli*, 1715. /költemény/.--*Iter ad Templum...Cibinii*, 1719. /Egyházi beszéd/.--*Teophili romano-catholici, hungari...Tyrnaviae*, 1726. /Névtelenül/.--*Keresztes vitéz...Kolozsvár*, 1728. /Egyházi beszéd/.--*Epigrammaticum...Claudiopoli*, 1728.--*Daciae spes...Tyrnaviae*, 1730. /Költemény/.--*Opusculum orthographicum de ratione scribendi et pronuntiandi. Tyrnaviae*, 1730.--*Silvae, seu vari Elegiarum artificia...Claudiopoli*, 1737. /Tíz költemény/.--*Inclitae et antiquissimae Siculorum Transylvaniae, magno Atilae Hunnorum duci. H.n.* 1738.--*Halotti praedikatio...Kolozsvár*, 1747.--*Ad tumultum Pyladis...Tyrnaviae*, 1749.--*Emblemata...Claudiopoli*, 1750.--*Reverendi Patris Stephani Csete S.J. per Hungariam et Transylvaniam habitati ad populum Sacri sermones...Claudiopoli*, 1750. / Két kötet. Bevezetésül Csete életrajza/--*Az orsolitáknál...Kassa*, 1752. /Egyházi beszéd/.--*Ad Cassovienses collegii academici scholasticos Soc. Jesu...Cassovii*, 1753. /Költemény/.--*Panegyrici sanctorum patronorum regni Hungariae...Cassovii*, 1754.

Irod.: Horányi: *Memoria II.* 52-53.-- Katona: *Historia Critica XXXIX.* 955.-- Stoeger: *Scriptores* 115.-- Danielik: *M. írók I.* 171.-- Bp.-i Szemle 1859. VI.-- Uj M. Sion 1789., 102.-- Gyöngyös 1879., 2.sz. -- Petrik: *Bibl.* -- Salzbauer János 1877.-- Sommervogel 1895. III. 1980.h.-- Szinnyei: *M. írók IV.*, 1-5.h.-- Velics László 1912. III. 14.-- Erd.m.egy. 88. -- Bangha Béla 1940. 292.-- Bíró-Boros 1941.-- Gulyás: *M.írók XI.* 673.h.-- ÜMIL 1:714.

/ Megjegyzés: az életrajzi adatokban Danieliknél, Szinnyeinél, Erd.m.egy.-nél némi, főleg időbeli eltérés van. Csete Istvánról 1750-ben írt, és kéziratban maradt lat. panegyrisé megjelent a Kolozsvári r.k. főgimn. értesítőjében 1902-ben. Kiadta Erdélyi Károly. /

HALLER JÓZSEF / Felsőidecs /Erdély/, 1725. márc. 8.-- 1777 u. /

1742 novemberében lépett a rendbe. A humaniorákat tanította, négy évig a máramarosi rendház főnöke volt. 1770-1775-ben a kolozsvári nemes ifjak konviktusának igazgatója.

M: *Anemadversiones in novem philosophium Volteri profugi galli et a vera religione aboninandi apostatae...* 1777. / Kézirat a pannonhalmi apátság könyvtárában /.

Irod.: Sommervogel 1895. IV. 48.-- Szinnyei: *M. írók IV.* 361.h.

HAMMER JÁNOS

1712-ben a kánonjog tanára a kolozsvári Báthory-egyetemen.

Irod.: Erd.m.egy. 85.

HANDLER ANDRÁS /Nagy-Márton /Sopron vm./, 1726. okt. 2. -- Nagyszombat, 1762. ápr. 30. /

17 éves korában lépett a rendbe. Tanulmányai végeztével a görög nyelvet tanította a rendházban és a gimnáziumokban. Kolozsvárott a poétika tanára volt.

M : Principes tredecim Transylvaniae. Claudiopoli, 1753. /Költemény/.
Irod.: Katona: Historia Critica XXXIX. 957. -- Fejér: Hist. Acad. 68. --
Stoeger: Scriptores 121. -- Szinyei: M. írók IV. 414.h.

HARTMANN NÁNDOR

1769-től Kolozsvárt a matematika tanára, a csillagda vezetője, a tanszéken Hell Miksa utóda. A kolozsvári obszervatóriumot több műszerrel gyarapította, így 1771-ben Bécsben lakó rendtársa, Mártonfi József segítségével egy mozgatható quadranst, egy asztrológiai órát és több teleszkópot szerzett be. Mária Terézia a rend eltörlése után is alkalmazta. A főkormányshoz 1773 októberében tanárnak nevezte ki a kolozsvári bölcsész-tudományi karhoz 500 ftr fizetéssel.

Irod.: Erdélyi Múzeum. Pest, 1815., 5. -- Hódor Károly 38. -- Salzbauer János 1877., 3., 42-43. -- Erd. m. egy. 91-92.

HELL MIKSA RUDOLF / Selmechánya-Szélakna, 1720. máj. 15. -- Bécs, 1792. ápr. 15. /

Höll Máté Kornél, selmechánya-szélaknai hírneves bányagépmeister gyermeke.

A bajor származású, Csehországon át bevándorolt család eredeti neve Höll volt, amit először Miksa változtatott Hell-re. A Höll-Hell család nemzedékeken keresztül a bányászat terén tűnt ki. Miksa testvére, Hell József Károly ilyen érdemeiért nyerte el a magyar nemességet. H.M. 1738-ban Besztercebányán /Zsolnán?/ kérte felvételét a jezsuita rendbe. 1740-ben mint a retorika hallgatója volt novicius Trencsénben. 1741-1745 között Bécsben végezte a bölcsészeti tanulmányait. Ekkor bontakozott ki matematikai és csillagászati érdeklődése a Joseph Franz által vezetett jezsuita obszervatóriumban. 1746-47-ben Lőcsén a syntaxis, poézis és retorika osztályok tanára. 1748-51-ben Bécsben teológus és Johann Jakob Merioni udvari csillagász mellett asztrológiai észleléseket végzett. 1751-ben szentelték pappá, majd a Zsolnán töltött harmadik rendi próbaév után 1752 novemberében foglalta el a kolozsvári akadémián a matematika tanszéket, ahol 1755 szeptemberéig működött. Fejér és Pauler megállapításával szemben sohasem tanárkodott ugyan Nagyszombatban, de a nagyszombati egyetem csillagvizsgálójának építése 1753-ban, Hell Miksa tervei alapján, indult. Kolozsvári működése idején otthonában obszervatóriumot állított fel. Igyekezett intézetét a kísérleti fizika legszükségesebb műszereivel felszerelni. Különösen a mágnesség és elektromosság közötti összefüggést kutatta. Elméletét később Franklin és Beccaria kísérletei igazolták. Kolozsvárt két munkája jelent meg, mindkettő 1755-ben, a Compendium arithmeticae és az Elementa arithmeticae. Tanári és tudományos munkássága mellett jelentős lelkipásztori tevékenységet folytatott. 1753-ban a konviktusban a filozófia-hallgatók prefektusa volt. Kolozsvárról hívta meg Mária Terézia az 1755-ben felépült bécsi új egyetemi csillagvizsgáló igazgatói székébe, mely egyúttal udvari csillagász megbízást is jelentett. Emellett a bécsi egyetem tanárává is kinevezték. Első teendői között megindította az Ephemerides astronomicae ad meridianum Vindobonensem c. évkönyvet, mely a

világ második modern csillagászati almanachja volt. 37 kötetében temérdek megfigyelés, csillagászati és fizikai értekezés jelent meg. Tevékenyen részt vett az 1777-ben Budára helyezett Pázmány-egyetem csillagvizsgáló intézetének felállításában. Az ő irányításával épült az egri és a gyulafehérvári obszervatórium is. 1769-ben Sajnovics Jánossal Norvégiában vizsgálta a sarkifény jelenségét. Először végeztek a Sarkkörön túl hosszabb időtartamú meteorológiai és földmágneses méréseket. Jelentős térképészeti munkát végzett Magyarország földrajzi koordinátáinak megállapításával. Érdeklődött a történettudomány és az összehasonlító nyelvtudomány iránt. Anonymus személyének és a magyar őstörténetnek egyik első kutatója. Erdemeinek elismeréséül számos tudományos testület választotta tagjai közé, és megbízták a bécsi Tudományos Akadémia megszervezésével. A két skandináv akadémián kívül Párizs, Bologna és Göttinga tisztelte meg tagsági oklevéllel. Nemzetközi elismerését mutatja, hogy midőn a jezsuita-rendet eltörölték, Anglia Londonba hívta meg tudományos állás biztosításával. Ő azonban hű maradt a bécsi csillagdához, melyet ő rendezett be, amely az ő vezetése alatt lett híressé. Sírköve is hirdeti magyar voltát: "Hic situs est Maximilianus Hell, Hungarus Schemnitziensis, astronomus Europe notus..."

M : Elementa algebrae Joannis Crivellii magis illustrata et novis demonstrationibus et problematibus aucta. Vindobonae, 1745. -- Adjumentum memoriae manuale chronologico-genealogico-historicum. Vindobonae, 1750. -- Compendia varia praxisque omnium operationum arithmeticarum. Claudiopoli, 1755. -- Elementa operationum arithmeticarum. Claudiopoli, 1755. -- Elementa maticae naturalis philosophiae ancillantia ad praefixum in scholis normam concinnata. Pars I. Elementa arithmeticae numericae et litteralis seu algebrae. Claudiopoli, 1755. /Bécs, 1761./ -- Exercitationum mathematicarum Partes Tres. Vindobonae, 1755. /Claudiopoli, 1760./ -- Ephemerides astronomicae ad meridianum Vindobonensem. Vindobonae, 1757-1793. -- Dissertatio complectens calculos accuratissimos transitus Veneris per discum Solis in tertiam Junii 1769 praedicti... Viennae, 1760. -- Kurzer Unterricht der Oster-Feyer für den ungelehrten gemeinen Mann... Wien, 1760. -- Introductio ad utilem usum magnetis ex calyce. Viennae, 1762. /Németül u.o. 1762./ -- Transitus Veneris ante discum Solis... Vindobonae, /é.n./ -- Tabulae solares. Vindobonae, 1763. -- Tabulae lunares ad meridianum Parisinum... Vindobonae, 1763. -- Tabulae planetarum Saturni, Jovis, Martis, Veneris et Mercurii ad meridianum Parisinum... Vindobonae, 1763. -- De satellite Veneris... Vindobonae, 1765. -- Elogium rustici Tyrolensis celeberrimi Petri Anich... Vindobonae, 1767. -- Observatio transitus Veneris... Hafniae, é.n. -- De parallaxi Solis... Hafniae, 1772. -- Methodus astronomiae... Vindobonae, 1774. -- Max. Hell's Schreiben über die alhier in Wien entdeckte Magnetenkur, an einen Freunde. Wien, 1775. -- Unpartheilischer Bericht der alhier gemachten Entdeckungen der künstlichen Stehlmagneten in verschiedenen Nervenkrankheiten. Wien, 1775. -- Erklärung über das zweite Schreiben Herrn D. Mesmers die Magnetkur betreffend an das Publikum. Wien, 1775. -- Tabula geographica Ungariae veteris ex historia Anonymi Belae regis notarii. Pestini, 1801. -- Hell's Reise nach Wardoe bei Lapland... Wien, 1833. -- Kéziratok az egyetemi könyvtárban.

Irod.: Catalogus personarum et officiorum prov. Austr. S. Jesu. Viennae, é.n. -- Horányi: Memoria II. 91-90. -- Merkur von Ungarn 1787. -- Kölesy - Melczer 1815-16. III. 124-132. -- Erdélyi Múzeum 1817. VIII. 88. -- Fejér: Hist. Acad. 81. -- M. Akad. Értesítő 1851., 161. -- Stoeger: Scriptores 128. -- Term. tud. Közlöny 1869., 343.; 1871., 454.; 1888. ; 1891. /Pótfüzet/ -- Századok 1869., 176. sz. -- Athenaeum 1873., 23. sz. -- Salzbauer János 1877., 42. -- Pauler Tivadar 1880., 31., 174., 298. -- Szily Kálmán 1888., 172-173. -- Tört. tud. Közl. 1891. -- Vasújság 1891., 19. sz. -- Akad. Ért. 1891., 179., 187., 568. -- Irtört. Közl.

1893., 212., 337. -- Sommervogel 1895. II. 96-109.; III. 2245. h.; IV. 237. -- Szinnyei: M. írók IV. 659-664. h. -- Pinzger Ferenc 1920. I. 16. -- Dezső Lőrinc 1922. -- Szentpétery Imre 1935., 31., 112-113. -- Erd. m. egy. 90-91. -- Horváth Árpád 1948. -- Bulla Béla 1954. -- ifj. Bartha Lajos 1958. -- M. Zemplén Jolán 1964. -- Bartha Lajos 1977., 117. -- MÉL I. 702. -- Bartha Lajos 1983. -- Évfordulónk 1991., 109-111. -- Nagy Ferenc 1992., 204-206. Gulyás: M. írók XIII. 231. h. -- ÚMIL II. 787.
/Megjegyzés: További bőséges irodalmi adatok Gulyásnál és ÚMIL-nél./

HORVÁTH ANDRÁS

Az Erd. m. egy. szerint: "1712. dec. 4-én volt a kolozsvári kollégium első rektori installációja, amelyen a házfőnöki széket Horváth András foglalta el". Egyéb adat nem került elő.
Irod.: Erd. m. egy. 84.

HORVÁTH GÁBOR / Győr, 1668. ápr. 24. -- Esztergom, 1740. jún. 14./

1687. november 8-án lépett a jezsuita rendbe. 1715-ben a kolozsvári szeminárium és rendház kormányzója volt. Több helyen hitszónok és egyházi hivatalokat viselt.

M: Egy mennyei hazánkba vezető magyar angyalka... Kassa, 1724. /Névtelenül/. -- Lelki szem gyógyító... Nagybánya, 1725. /Névtelenül/.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXVIII. 866. -- Fejér: Hist. Acad. 43. -- Stoecker: Scriptores 152. -- Sommervogel 1895. IV. 465. h. -- Szinnyei: M. írók IV. 1181. h. -- Karácsonyi János 1915., 367.

HORVÁTH JÓZSEF / Kolozsvár, 1737. márc. 20. --

/

Régi kolozsvári nemesi család sarja, apja M. Márton, anyja Cseh Éva. 1750. október 30-án mint a kolozsvári gimnázium retorikai osztályának tanulója lépett a jezsuita rendbe. Kassán a bölcséletet és teológiát hallgatta. A humaniorák tanára volt, az ország több helyén hitszónok. 1773-tól Kolozsvárott működött, mint tanár és hittérítő.

M: Emberi okosság... Nagyszombat, 1760.

Irod.: Hazai és Külföldi Tudósítások 1824. I. 11. sz. -- Stoecker: Scriptores 153. -- Petrik: Bibl. I. 345. -- Nagy I: Mo. családai 5:145. -- Sommervogel 1895. IV. 471. -- Szinnyei: M. írók IV. 1244-1245. h.

HUEBER ANDRÁS

1712-ben a polémia tanára a kolozsvári jezsuita egyetemen és a gimnáziumban.

Irod.: Erd. m. egy. 85.

HUNYADI GYÖRGY /

, 1693. Jún. 29. -- Trencsén, 1770. jún. 12./

A Hunyadiak nemesi ágából származó H. Farkas és Cserzy Éva három fiának egyike. Velük ez az oldalág ki is halt, minthogy István, László és György fiuk nem nősült meg. György 1712. október 9-én lépett a jezsuita rendbe. Több évig Nagyszombatban tanította a humaniorákat, majd hitszónok és hittérítő volt. 1730-ban Temesvárt, 1732-ben vice-rektor az ungvári kollégiumban, 1734-ben ugyanott rektor, 1736-ban Kőszegen vice-rektor, 1737-ben rektor. 1738-ban Kolozsvárat a szeminárium igazgatója, 1739-40-ben Nagyszombatban

benben, 1741-42-ben Lőcsén lelkiatya, 1743-tól Trencsénben a pensionatus igazgatója.

M: Orator novellus edito anni poetico specime ad eloquentiam sese comparans. Claudiopoli, 1726.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXVIII. 866. -- Archiv, Hermannstadt 1783.XI. 195. -- Fejér: Hist. Acad. 60.-- Stoeger: Scriptores 155.-- Nagy I: Mo. családai 5:195-197.-- Sommervogel 1895. IV. 531.-- Szinnyi: M. írók IV. 1433.h.

ILLEI JÁNOS / Komárom, 1725. jan. 3.--Komárom, 1794. jan. 24./

A komáromi jezsuita gimnáziumban tanult. 1743. október 17-én lépett a jezsuita rendbe. 1744-ben Kőszegen retorikai, 1745-ben teológiai hallgató. 1758-ban Besztercebányán töltötte le a harmadik próbaévet. 1759-1760-ban Udvarhelyen gimnáziumi tanár, 1761-62-ben a kolozsvári akadémián az etikát és természetjogot adta elő. 1762-63-ban Budán a bölcsélet és természettan tanára, 1764-ben Győrött teológiai tanár és hitszónok. 1765-ben Nagyszombatban az egyházi retorika tanára és hitszónok. 1766-ban Kassán teológiai tanár, 1767-1773 között a rendház főnöke és bölcsészeti tanár. A rend eltörlése után pap Budán, és a retorika oktatója, de rövid ideig, mert betegsége miatt Komáromba vonult, ahol 1794-ben halt meg.

M: Vindiciae Mariani conceptus. Tyrnaviae, 1755. -- Panegyricus sermo S. Ignatio. Tirnaviae, 1756. -- Anitzius Manlius Torquatus Severinus Boetzius V. könyvei a philosophiának vagy is bölcsességnek vigasztalásáról, melyeket magyarra fordította Kassa, 1766.; 1773. -- Salamon, Ptolomaeus és Titusz, három szomorújáték, kettejét ennek maga szerzette, harmadikát pedig Metasztáziosból fordította és az elő-járóinak engedelméből kibocsátotta. Kassa, 1767. /kolozsvári előszóval/ -- Tornósy Péter. Fársáingi játék. Komárom és Pozsony, 1789. -- Külömbféle válogatott elme-futtatások. Írta francia nyelven O.J. Fordította ugyanazon nyelvből. Pozsony, 1790. -- Ludi tragici in a cademia Budensi super exhibiti, nunc restituto postliminio latinae linguae cultu patriae juventuti...oblatis. Comaromii, 1791. -- Cikketeket írt a komáromi Mindenest Gyűjteménybe is.

Irod.: Cat.Soc.Jesu 1744-1775.-- Horányi: Memoria II. 213.-- Katona: Historia Critica XLI. 593.-- Fejér: Hist. Acad. 54., 82.-- Stoeger: Scriptores 155.-- Danielik: M.írók I. 217.-- Bp.-i Szemle XVI. 1878. 22-23.-- Petrik: Bibl. II. 205., IV. 190.-- RMK 38.-- Figyelő XXIII.22.-- Zelliger Alajos 1893., 188.-- EgyPhylKözl. 1893., 481.-- Sommervogel 1895., IV. 552.-- Szinnyi: M. írók V.27-28.h.-- Krücken-Parlagi -- Alszegehy Zsolt: I.J. élete és írói működése. Nagyszombat, 1908.-- Révai X.-- Gulyás: M.írók XV. 60-61. h.-- MFL I. 770. -- ÜMIL 2:858.

ILLIA ANDRÁS / --Nagyvárad, 1754. aug. 5./

Román származású jezsuita tanár. 1710-ben lépett a rendbe. Miután a négy fogadalmi évet kitöltötte, Zágrábban és Kolozsvárott bölcséletet tanított, majd Pozsegában és Zágrábban volt rektor. Nagyváradon a papi szeminárium igazgatója, a Mária-kongregáció elnöke.

Az erdélyi egyháztörténeti munkák sorát a Kolozsvárott 1730-ban latin nyelven írt munkájával nyitotta meg /Magyarul: Különböző nemzetek és vallások eredete s előhaladása Dáciában a kezdetekkel egyetemben/. Rövid és nem elmélyült munka, de sok értékes adattal. Megindítója annak az egyháztörténeti sorozatnak, melyet Fasching Új Dáciája, Huszti és Benkő /Transilvania I. kötet/ tudományos igényvel fejtett ki.

M : Ortus et progressus variarum in Dacia gentium et religionum cum principibus ejusdem usque ad annum 1722. Claudiopoli, 1730.; 1764.
Irod.: Stoecker: Scriptores 155.-- Bp.-i Szemle VI. 1859., 302.-- Petrik: Bibl.
-- Szinnyei: M. írók V. 41-42.h.

IPACH FERENC XAVÉR / Edelény /Borsod vm./, 1722. okt. 22.--Kassa, 1774./
Húsz éves korában lépett a rendbe. Az ötvenes években a bölcseletet tanította Kolozsvárott.

M : Thalia legitima, sive de tempore, loco et personis religiose concivium instituentibus. Claudiopoli, 1752.
Irod.: Cat.Soc.Jesu--Katona: Historia Critica XXXIX. 964.-- Stoecker: Scriptores 157. -- Sommervogel 1895. IV. 644.-- Szinnyei: M. írók V. 145.h. -- Erd.m.egy. 89.

JABROCKI ADÁM / Dobocza /Gömör vm./, 1724. máj. 27.--Brassó, 1756.aug.29./
Dalmáciai eredetű, Jabródból Szepességbe került család. A három testvér egyike, a Tökölyek által 1681-ben lefejezett J. Ádám főkapitány, Erdélybe szakadt. Testvére, Pál 1766-tól 1773-ig a sárospataki jezsuiták perjele volt. Másik testvére, Ádám 1739-ben lépett a jezsuita rendbe Kolozsvárra. Tanulmányai végeztével Kolozsvárra a grammatikát és a humaniorákat tanította, majd hittérítő lett, de már a második hónapban pestisbe esett és meghalt.

M : Inferiae herois...Claudiopoli, 1748. /Költemény/
Irod.: Katona: Historia Critica XXXIX. 961.--Stoecker: Scriptores 159.--
Májay I: Mo. családai 5:273-276.-- Sommervogel 1895.IV. 705.h.--Szinnyei: M. írók V. 250.h.--Ercé 1942.

JÁNOSI MIKLÓS / /Erdély/, 1700. szept. 27.--Nagyszeben, 1741. márc.19./
Jezsuita tanár, csillagász, a kolozsvári jezsuiták növendéke. 1718. október 15.-én lépett a rendbe. Nagyszombatban tanult, majd 1730-31-ben teológiát hallgatott Bécsben. 1734-1739 között Kolozsvárra az akadémián a matematika és bölcselet tanára. Az intézet csillagdája létesítésének kezdeményezője, de a mű csak halála után valósult meg. Csillagászati megfigyeléseit a rendházban, saját lakószobájában végezte. 1737-ben jelent meg "Trigonometria" tankönyve, mely sík- és gömbháromszögtannal, valamint a csillagászat válogatott példáival foglalkozik. A mű tartalmazza az első hazai szögfüggvény táblázatot. 1739-ben költözött Gyulafehérvárra, ahová püspöki tanácsosnak nevezték ki.

M : Natales liberae, regiaeque civitatis Tyrnaviensis...Tyrnaviae, 1727.
-- Doctrinae Ecclesiae primorum quinque saeculorum. Claudiopoli, 1737.--
Trigonometria plana et sphaerica cum selectis ex geometria et astronomia problematibus, sinuum canonibus et propositionibus ex Euclide magis necessariis. Claudiopoli, 1737.-- Silvae, seu varia elegiarum... Honoribus...neo-baccalaureorum...Promotore R.P.Nicolao Janossi...Claudiopoli, 1737.
-- Consultatio quae fides et religio sit capessenda, dum in...academia Claudiopolitana positiones universae philosophiae publice propugnaret...
Franciscus Gall...Praeside R.P. Nicolao Janossi...auditoribus oblata, anno 1738. Claudiopoli, 1738.--Saeculum Marianum...Claudiopoli, 1738.
Irod.: Cat.Soc.Jesu 1742., 44.--Benkő: Transsilvania II. 449.--Katona: Historia Critica XXXVIII. 367.--Fejér: Hist. Acad. 60.--Stoecker: Scriptores 161.
--Salzbauer János 1877., 42.--Sommervogel 1895.IV. 740.--Szinnyei: M. írók V. 405-406.h. Erd.m.egy. 89-90.

JARÁNYI ANTAL / Pécs, 1726. nov. 7.--Kolozsvár /?/, 1797 k./

18 éves korában lépett a rendbe. Tanulmányait Nagyszombatban, a bécsi növendékházban és Szakolcán végezte. 1754-ben Kőszegen tanított az alsóbb osztályokban, majd 1758-ban Nagyszombatban végezte a teológiát. 1761-ben Gyöngyösön tanított az alsóbb osztályokban, 1763-1765-között Nagyszombatban a matematikát, 1766-67-ben Budán a bölcsészetszetet, 1768-tól Kolozsvárt a bölcsészetszetet tanította, könyvtárnok és egyházi szónok volt. A rend feloszlata után 1773 novemberében a főkormánysház kinevezte tanárnak a kolozsvári hittudományi karhoz 500 frt fizetéssel.

M: Oratio panegyrica D. Ivani dicta. Tyrnaviae, 1759.--Assertationes ex universa philosophia...Tyrnaviae, 1765.

Irod.: Hódor Károly 38.--Stoeger: Scriptorum 161.--Salzbauer János 1877. 3.--Sommervogel 1895., IV. 743.--Szinyei: M. írók V. 413-414.h.--Erd.m.egy. 92.

JURSICS GYÖRGY

Mint a jezsuita rend tagja, 1773 előtt Kolozsvárott a gimnáziumban tanított. A főkormánysház 1773 októberében világi papként nevezte ki a felsőbb gimnáziumi tanfolyam tanárának.

Irod.: Hódor Károly 38.--Salzbauer János 1877., 3.--Erd.m.egy. 92.

KABOS ISTVÁN / , 1569. -- Szárhegy /Erdély/, 1603. aug. 12./

Régi székely nemesi családból született 1569-ben. 1588-ban lépett a jezsuita rendbe. 1596-ban mint magyar hitszónok működött Kolozsvárott. 1597-ben ugyanott a ministeri és prokurátori hivatalokat viselte, 1601-től a szeminárium régense. 1603-ban, midőn a pestis a székelyföldet tizedelte, két társával Csík megyébe, Gyergyószékre sietett az ínségesek segítésére. Ő maga is a pestis áldozataként halt meg Szárhegyen, életének 35. évében.

Irod.: Velics László 1912., 117.--Nagy I: Mo. családai 6: 7-8.--Erd.m. egy. 50.

KACSKOVICS BÁLINT

Jezsuita áldozópap, tanár. Feltehetően a család Nógrád megyei törzsének Trencsén megyei ágából származik, de Nagy Ivánnál csak egy Benjamin nevű pap szerepel. Komáromban végezte a retorikát. 1746-47-ben novicius volt Trencsénben. 1748-ban gimnáziumi tanár Rozsnyón, 1754-ben Eperjesen. 1760-ban Gyöngyösön tanított a gimnáziumban, 1761-62-ben Kassán. 1763-ban Budán az érseki akadémián az etika és természetjog tanára. 1764-65-ben Kolozsvárt a metafizikát és mennyiségtant tanította. 1766-tól Győrött, Kassán, 1768-1773-ban Kolozsvárt, 1805-ben Jászberényben áldozópap.

M: Kéziratos munkái a kalocsai főegyház könyvtárában.

Irod.: Cat.Soc.Jesu 1746-1773.--Csontos János 1883., 306-308.--Nagy I: Mo. családai 6: 12-13. -- Szinyei: M. írók V. 762-763.

KAPRINAI /KAPRINAY/ ISTVÁN / Érsekújvár, 1714. szept. 14.--Nagyszombat, 1785. dec. 26./

Jezsuita tanár, történész, hitszónok. 1729. október 14.-én lépett a rendbe. A Bécsben töltött két próbaév után Sárospatakon tanította a 3. és 4.

grammatikai osztályt. Kassán hallgatta a bölcseletet, Nagyszombatban a teológiát /1740-43/. 1737-38-ban Egerben és Kolozsvárt algebrát tanított. 1747-ben letette a fogadalmat, majd egy-egy évig hitszónok volt Nagybányán és Nagyváradon. 1750-55-ben Kolozsvárott tanította a bölcseletet és a történelmet az egyetemen. Ezután két évig hitszónok Győrött, egy évig a polemicát tanította Egerben. Kassán a történelmet és egyházi szónoklást négy, az egyházjogot három évig oktatta, a Szentírást három évig magyarázta. Eközben hitszónokként sok hívőt visszatérített a katolikus vallásra. Két évig a cigányok oktatásával is foglalkozott. 1764-től kassai tanárként kezdett történetkutatással, főleg forrásgyűjtéssel foglalkozni. A jezsuita anyaggyűjtők anyagát 102 saját és 54 mások munkájával készült másolati kötettel egészítette ki. Köztük a kolozsvári jezsuita egyetem 1581. évi alapítólevelét is ő közölte Hungaria diplomatica című, 1767-ben Bécsben kiadott munkájában /I.41-45./. Legfőbb történeti feldolgozása forráskritikai irodalmunk egyik alapvető terméke, Hunyadi Mátyás koráról szól. Kolozsvárt, ahol a filozófia egész rendszerét adta elő, három műve jelent meg.

M : Sylvulae seu varia elegiarum artificia...Claudiopoli, 1737.-- Prima Joannis Francisci Regis S. J. presbyteri...Claudiopoli, 1738.-- Ecclesiae Dei propagator. Az az: Az Isten egyházának terjesztője...Kassa, 1743.-- Oratio... Kassa, 1747.-- Andrese Maximilianii Fredro, Monita politico-moralia...Kassoviae, 1749.-- De arte amicitiae parandae...Kassoviae, 1750.-- Vis viri in adolescentia distributa...Kassovino, 1751.-- Philosophia ex veterum et recentiorum principiis brevissimo compendio proposita. Claudiopoli, 1751.-- Űr-napi bizonyítás... Kassa, 1755.-- Institutio eloquentiae sacrae...Kassoviae, 1758.-- Hungaria diplomatica temporibus Mathiae Regis Hungariae Pars I...Pars II. Vindobonae, 1767.-- Demonstratio Theophrastica. Vindobonae, 1767.-- Kézírtos munkái a budapesti egyetemi könyvtárban.

Irod.: Horányi: Memoria II. 293.-- Katona: Historia Critica XI.716.-- Fejér: Hist. Acad. 82.-- Stoeger: Scriptores 169.-- Vasújság 1865., 7.sz.-- Pauler Tivadar 1880., 30., 290.-- Zelliger Alajos 1893.-218.-- Sommervogel 1895. IV. 916.-- Szinnyi: M. írók V. 980-983.h.-- Karácsonyi János 1915., 351.-- Kemény Lajos=Levéltárosok. Lapja 1916., 24.-- Bangha Béla 1940., 290.-- Erd.m.egy.89.-- MÉR I.855.-- ÜIL XV.-- ÜMIL 2:959.

KARÁCSONYI IGNÁC / Pécs, 1725. jan. 25.-- Pécs, 1772. okt.8. /

17 éves korában lépett a rendbe Győrött, ahol a retorikai osztály tanulója volt. 1743-ban másodéves novicius Bécsben, 1744-ben Győrött. 1746-47-ben Kassán természettant és metafizikát hallgatott. 1748-tól tanár Egerben a gimnázium alsó osztályaiban, 1750-ben Kolozsvárott a felsőbb osztályokban. 1754-ben Nagyszombatban harmadéves teológiai hallgató. 1758-ban Udvarhelyen a retorikát és poétikát tanította. Ezután hittérítő Nagybányán /1759/, Győrött /1760/, Vásárhelyen /1751-63/, Ungvárt /1764-65/, Budán /1766-67/, Nagyszombatban /1768/ és Pécsen /1769-72/.

M : Exercitationes eucharisticae...Claudiopoli, 1751.

Irod.: Cat. Soc. Jesu 1743--1773.-- Stoeger: Scriptores 169.-- Sommervogel 1895. IV. 120.-- Szinnyi: M. írók V. 1002-1003.h.

KECSKÉS FERENC XAVÉR / Petőháza, 1676. máj. 31.-- Győr, 1740. okt. 20. /

1693. december 21.-én lépett a jezsuita rendbe. Több helyen a grammatikai és a humaniorák osztályában tanított, majd a retorika és a bölcsélet tanára volt. Kolozsvárott 1730 körül a logikát oktatta. Rektor volt Lőcsén, Kassán és Nagyszombatban.

M : Hanghai Francisci SS. Theologiae doctoris...Viennae, 1728.

Irod.: Sommervogel 1895. IV. 958. -- Szinnyei: M. írók V. 1326.h.-- Erd. m. egy. 88.

KELCZ IMRE /fületinczi/ / Péterfalva /Vas vm./, 1707. dec. 20.-- Győr, 1792. nov. 13. /

Bölcséleti és teológiai doktor, jezsuita tanár. Húsz éves korában végezte el a gimnázium filozófiai osztályát és lépett a rendbe. 1730-ban Budán az alsó gimnázialis osztályokban tanított, 1731-ben Pozsonyban principista. 1734-ben Bécsben matematikát, 1736-38-ban teológiát tanult. 1739-ben Besztercebányán a harmadik próbaévét töltötte. Tanított Kőszegen /1740/, Kolozsvárt /1742-44/, Kassán /1746/ etikát és bölcséletet, 1746-ban Nagyszombatban teológiát. 1747-1760 között hittérítő, 1761-ben a soproni papnevelő igazgatója. 1767. okt. 15-től az egri, 1771. dec. 23-tól a pozsonyi rendház rektora. A rend feloszlatása után a győri püspöki megyében világi pap, kanonok és prépost. A kőszegi árvaház alapításának kezdeményezője.

M : Simulatio per satyras detecta...Tyrnaviae, 1733.--Oratio funebris...Claudiopoli, 1742.--Epistolae regis Matthiae Corvini. Cassoviae, 1743.--Invicta Jo. Corvini fortitudo. Cassoviae, 1743. -- Cels. ac rev. S.R.I. princeps Emericus...Tyrnaviae, 1746. -- Magyar Káté...Győr, é.m.

Es egy kézirati munkája: Hogyan terjesszék a fejedelmek az ősi hitet és akadályozzák meg az eretnekséget.

Irod.: Cat. Soc. Jesu 1730-1772.--Horányi: Memoria II. 312.--Katona: Historia Critica XLI. 596. -- Fejér: Hist. Acad. 83. -- Stoeger: Scriptores 176. -- Nagy I: Mo. családai 6:162.--Kőszeg és Vidéke 1881., 23.sz.--Petrik: Bibl.--Szinnyei: M. írók V. 1352-1353.h.--Erd.m.egy. 89.

KELEMEN ANTAL /Koros /Nyitra vm./, 1708. jan. 15.--Kolozsvár, 1760. szept. 14. /

Teológiai doktor, jezsuita tanár. 1724-ben Ausztriában lépett a rendbe. Budán a bölcséletet, Egerben, Nagyszombatban és Győrött a teológiát tíz évig oktatta. Kolozsvárott a gimnázium felsőbb osztályaiban tanított és az egyetem nyomdájának igazgatója volt.

M : Epigrammatum liber primus. Cassoviae, 1735. -- Exercitatio rhetorica...Tyrnaviae, 1736. -- Elegiae...Cassoviae, 1737.--Panegyricus S. Francisci Xaverio dictus. Tyrnaviae, 1737.--Oratio...Tyrnaviae, 1738.

Irod.: Cat. Soc. Jesu 1761. 55.--Katona: Historia Critica XXXIX. 966.--Stoeger: Scriptores 177.--Sommervogel 1895. IV. 979.--Szinnyei: M. írók V. 1358.h.

KENDÉ LÁSZLÓ /kölcsei/ / 1722. -- Nagyvárad, 1803. okt. 12. /

Nemes család sarja, apja K. László ungi alispán, anyja csicseri Orosz Éva. Lőcsén végezte a retorikát, 1739-40-ben novicius volt Bécsben. Tanulmányait 1741-ben Leobenben, 1742-ben Klagenfurtban folytatta. 1743-44-ben fizikát és metafizikát tanított Bécsben, 1746-ban a gimnázium alsóbb osztályaiban tanított Pozsonyban, 1747-ben syntaxist, 1748-ban poétikát ta-

nított. 1754-ben Ungvárott, 1758-ban Kolozsvárt a fizika tanára, hitszónok. 1763-1773 között a nemes ifjak konviktusának, igazgatója Nagyszombatban. A rend feloszlatása után világi pap, 1776. december 27-től nagyváradi kanonok és kispópst.

M : Capituli cathedralis ecclesiae Varadiensis...Pestini, 1790.--

Irod.: Cat.Soc.Jesu 1790.--Nagy I: Mo. családai 6: 189.-- Petrik:Bibl.-- Szinnyei: M. írók VI. 2-3-h.

KEREKES MÁRTON / + Kolozsvár, 1741. nov. 26. /

Bécsben végezte a bölcséleti tanulmányokat, Nagyszombatban a teológiát. Tanított 1730-ban Nagyszombatban, 1731-ben Nagybányán bölcséletet, 1733-34-ben Egerben, 1735-ben Budán, 1735-41-ben Kassán a teológiát adta elő. Hallála előtt kazuisztikát és szentírást adott elő a kolozsvári Báthory-egyetemen.

M : Selectae quaedam observationes de animalibus...Tyrnaviae, 1729. -- Tristium Ungariae specimen, honori...baccalaureorum, cum in...universitate Tyrnaviensi, promotore...philos. laurea ornarentur. Tyrnaviae, 1729.-- Virtus purpurata...Tyrnaviae, 1730.--Arsinos Tragoedia...Tyrnaviae, 1730.--Joannis Bona Manducatio. Tyrnaviae, 1730.

Irod.: Cat.Soc.Jesu 1730-1742.--Stoeger: Scriptores 149.-- Petrik:Bibl.-- Sommervogel 1895. IV.1005h.-- Szinnyei: M. írók VI. 50-51.

KERESKÉNYI ÁDÁM /kereskényi/ / Zavar/Pozsony vm./, 1713. jah. 24.-- Kolozsvár, 1777. febr. 1. /

1729. október 14-én lépett a jezsuita rendbe. 1730-ban Trencsénben volt másodéves novicius. 1731-től az alsó osztályokban tanított Esztergomban és Kassán, 1733-34-ben Nagyszombatban fizikát és metafizikát tanult. 1736-ban Pozsonyban a syntaxis osztályban, 1737-ben Nagyszombatban a költészeti osztályban tanított. 1738-ban Budán a retorikát és poézist tanította. 1739-1742 között Bécsben teológiát tanult. Mint kiváló hitszónok és tanár működött 1744-ben Esztergomban, 1746-48-ban Nagyszombatban, 1750-ben Győrött, 1754-ben Bécsben. 1756. nov. 7-től 1759. dec. 5-ig a kollégium rektora Kőszegen, 1760-ban Budán, 1761-1764 között Esztergomban, 1765-66-ban Budán. 1767-68-ban a nyomda igazgatója Gyulafehérvárt. 1773-tól 1777-ig mint ex-jezsuita a kolozsvári egyetem nyomdájának igazgatója,

M : Philosusus...Tyrnaviae, 1737. /Névtelenül/.-- Epistolae Heroum...Honoribus...neobaccalaureorum. Cum in alma univ. Tyrnaviensi per...philosophiae laurea decorarentur. Tyrnaviae, 1747.-- Vindiciae prisci seculi honoribus...neo-doctorum oblatae ab illustr. rhetorica Tyrnaviensi cum in...universitate suprema laurea decoratus philosophici donarentur...anno 1748. Tyrnaviae, 1748.-- Ágostonnak megtérése...Nagyszombat, 1758.--A Jézus Társaságból való...Győr, 1758. /Névtelenül/.-- Applaudus poeticus...Budae, 1761.--Cogitationes christianae...Budae, 1763.-- Mauritius császár, szomorújáték, melyet magyar nyelvre fordított. Kassa, 1767./Metastasiótól/.-- Cyrus, szomorújáték, melyet magyar nyelvre fordított. Kassa, 1767./Metestasiótól/.

Irod.: Cat.Soc.Jesu 1729-1773.--Horányi: Memoria II. 329.-- Katona: Historia Critica XXXIX.967.--Stoeger: Scriptores 179.-- Danielik: M.írók I. 244-245.--Nagy I: Mo.családai 6:646.--Kőszeg és vidéke 1881.,23.sz./Récsey Viktor/--Petrik:Bibl.I. 378.,II.366.--Sommervogel 1895.IV.1008.h.--Szinnyei:M. írók VI. 64-66.h.--ÜMIL 2:1020.

[Megjegyzés: Szinnyeinél szül. helye Komárom, Danielik szerint 1722-ben lépett a rendbe.]

KOLOZSVÁRI /JÖVEDECSI/ PÁL / Kolozsvár, 1684. nov. 24.-- Kassa, 1731. ápr. 25. /

" Melyik Kolosváry családból származott azon Kolosváry Pál, ki 1726-ban mint jeles jezsuita a "Curia Judicum Regni Hungariae virtutibus et mentis Illustris" c. munkájában mint bölcsészeti tudor fordult elő - nem tudhatom" - állapítja meg Nagy Iván. Szinnyei sem közli, hogy családi nevén Jövedecsi Pál volt, egyike a század legkiválóbb hithirdetőinek. Kolozsvári unitárius szülőktől származott, Rákóczi Ferenc titkára volt 1707-1708-ban. Demeter Márton gyulafehérvári nagyprépost rábeszélésére 1709-ben katolizált és 1711. december 9.-én lépett a jezsuita rendbe. A teológiát Kolozsváron végezte, ugyanott és Nagyszombatban hat évig tanította a bölcséletet. Nagyhatású misszókát tartott Erdélyben, főleg a Székelyföldön. Utolsó napjait Kassán töltötte.

M : Geographia nova veterum locorum, regionumque nominibus...Tyrnaviae, 1724. -- Decus Europae...Tyrnaviae, 1725. -- Ars semper gaudendi...Tyrnaviae, 1726. -- Curia Judicum Regni Hungariae virtutibus et mentis illustris... Tyrnaviae, 1726.-- Házat kősziklán építő bölcs ember...Kolozsvár, 1730. /Haller György temetésén tartott halotti beszéd/.-- Keresztény oktatások...Kolozsvár, 1744. -- Missiók könyvecskéje. Kolozsvár, 1749. -- A fő jószágoknak indulatiról való oktatás. Nagyszombat, 1749.-- Menybe vezető út. Kassa, 1751.-- Instructio de actibus virtutum theologicarum. Tyrnaviae, 1752.

[A halála után megjelent művek vagy utánnyomások, vagy újabb kiadások.]

Irod.: Memoria posthuma trium insignum ex Hungarica societate Jesu viro- rum / Adam Fitter, Andreas Sigray et P. Kolosvári /. Tyrnaviae, 1749.-- Stoeger: Scriptorum 192. -- Danielik: M. írók I.264.-- Nagy I: Mo. családai 6: 310.--Bp.-i Szemle 1859.,8.-- Sommervogel 1895. IV. 1185.h.-- Szinnyei: M. írók VI. 790-792.h.-- Bangha Béla 1940., 365.-- Erd.m.egy. 87.--Velics László 1912.,III. 59.

KOVÁCS JÓZSEF

1773 előtt a kolozsvári egyetem bölcsésztkari tanára. Mint volt jezsuitát Mária Terézia a rend feloszlatása után is alkalmazta. A főkormánysszék 1773 októberében nevezte ki a bölcsészettudományi kar tanárának évi 500 frt fizetéssel.

Irod.: Salzbauer János 1877.,3. -- Hódor Károly 38.-- Erd.m.egy.92.

KOVÁCS PÁL / Nyence /?/, 1698. jan. 15. --

Nemes családból származott, 1713-ban lépett a rendbe Trencsénben. Teológiai tanulmányait Nagyszombatban végezte. Kelet-Indiába ment hittérítőnek, visszatérve Komáromban hitszónok, 1722-23-ban Kolozsvárott a retorika tanára. 1728-ban kilépett a rendből és Nagyváradon világi pap, majd kanonok, kir. tanácsosi címmel.

M : Transylvaniae infelicitas origo. Claudiopoli, 1722.-- Emeritus Bebecus...Neo-doctorum cum in...academia Claudiopolitana suprema philosophiae laurea condecoraretur per...Anno 1725.Aug. Claudiopoli,1723. /Dráma/.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXVIII. 1872.-- Fejér: Hist.Acad. 42. -- Stoeger: Scriptorum 195.-- Sommervogel 1895.IV. 1205.--Alszeghy Zsolt: A magyar Bebecus-dráma. Eph.Közlöny 1910.-- Szinnyei: M. írók VI. 1351.h. -- ÜMIL 2:421.

KÖSZEGI JÁNOS / ,1696. jún. 2.-- Sopron, 1750. márc. 29. /

Bölcséleti doktor, jezsuita áldozópap, tanár. 1714. október 18.-án lépett a rendbe. Több helyen volt gimnáziumi tanár, Kolozsvárott 1722-ben az universitasban teológiát adott elő. 1737-től 1740-ig hittérítőként működött. 1741-43. az esztergomi, 1743.febr.14-től 1746. jún. 25-ig a pécsi, 1747-től a soproni rendház főnöke volt.

M : Magni Manes Transylvaniae Principum. Claudiopoli, 1722.--/Elégia/.-- Compendium Historicum Pars I., Pars II. Claudiopoli, 1733-34.--Praesidium spirituale...Dum in academia Claudiopolitana S.J.anno 1734...assertationes ex universa philosophia tuerentur...Claudiopoli, 1734.

Irod.: Cat.Soc.Jesu 1731-1751.--Stoeger: Scriptores 189.--Sommervogel 1895. IV. 1154.h.-- Szinnyi: M. írók VII. 129.h.--Erd.m.egy. 96.

KÖVÉR ANDRÁS / Érsekújvár, 1699. márc. 12.--Komárom, 1765. nov. 11. /

14 éves korában lépett a jezsuita rendbe. A négy éves teológiai tanfolyamot 1730-ra végezte Nagyszombatban. 1731-ben Kőszegen a gimnázium alsó osztályában tanár. Tanított Esztergomban /1733-34/, Kolozsvárt /1736-37/, Marosvásárhelyt /1738-41/, Nagybányán /1742-43/. Házfőnök Pelsőbányán /1746/, Nagyváradon /1747-50/. Rector Budán 1753.augusztus 19.-tól. Házfőnök 1756. okt. 23-tól Szatmáron, rector 1756. dec. 13-tól Egerben, 1763-ban Budán. Házfőnök 1765. nov. 11-ig Komáromban.

M :Epistolae heroum et heroidum Hungariae. Cassoviae, 1825.-- Palestra litteraris...Cassoviae, 1726.-- Oratio...Tyrnaviae, 1728.

Irod.:Cat.Soc.Jesu 1731-1766.-- Stoeger: Scriptores 190.--Szinnyi: M. írók VII. 151-152.h.

KRAKÓI /KRÁKOVI/ JÁNOS

1584-ben tanár /Magister/ a kolozsvári egyetemen.

Irod.:Meszlényi Antal 1931.,148.

KUNICS / KUNITS; KUNICH / FERENC / Német-Cikla /Vas vm./, 1697. aug.8.-- Sopron, 1763. okt. 26. /

Nemesi családból származott. 17 éves korában lépett a rendbe. Bécsben bölcsészeti, Grázban hittudományi doktorátust szerzett. 1730-31-ben tanított a kolozsvári egyetemen, itt írta Compendium historicum című, tankönyvnek szánt vezérfonalát. Nagyszombatban 1731-től volt tanár, oktatta a fizikát és a metafizikát. Kassán 1738-ban tanított, ugyanott rector 1741. nov.23-tól. Rector volt Budán 1745.márc. 14-től, Nagyszombatban 1748. jún. 23-tól,Egerben 1751.nov. 11-től, ismét Nagyszombatban 1755.febr. 13-tól, Kassán 1759. júl. 8-tól 1761. május 11-ig. Mint a rend rectora Budán és Egerben iskolát alapított. Beutazta Olaszországot. Olaszból magyarra fordított "Szedeciását" feltehetően Kolozsvárott is előadták, rectorása alatt Egerben bizonyosan. Nyugdíjba lépése után könyvtárnok volt Sopronban. Kazinczy egyik levelében a régi magyar próza legkiválóbb képviselői között, Pázmánnyal, Káldyval és Faludgyval együtt említi.

M :Compendium historicum...Tyrnaviae, 1732.-- Epistolae rerum sacrae et profane e. Tyrnaviae, 1732.-- Monumentum gratitudinis res gestas viro-
rum, quorum singulari beneficio stat, aut ornatu-
r universitas Tyrnaviensis brevi narratione exhibens. Tyrnaviae, 1733.-- Compendium historicum de

regnis et aliis orbis provinciis. Tyrnaviae, 1733.-- D. Hieronimi Stridonensis epistolae selectae...Cassoviae, 1739.-- Regulae juris canonici...Cassoviae, 1741.-- Szedecziás. Keserves játék, melyet magyar nyelven szerzett. Kassa, 1753. /Granelli, Giovanni olasz jezsuita drámájának fordítása/.

Irod.:Cat.Soc.Jesu 1730-1764.-- Horányi: Memoria II. 447.-48-- Katona: Historia Critica XXXVIII. 310.--Stoeger: Scriptores 198.-- Danielik: M.írók I. 291.,II. 170.-- Pauler Tivadar 1856.,16.-- Toldy: M. Költészet 318., 319.-- Szinnyi: M. írók.tört. 112.-- Pauler Tivadar 1880.,15.-- Figyelő XIV. 1883.,XIX., 1885.-- EgyPhil.Könyv 1891.,1042.--Sommervogel 1895. IV. 1276.h.--Szinnyi: M.írók VII. 486-487.h.-- Szentpétery Imre 1935.,666.-- Bangha Béla 1940.,295.-- Erd.m.egy. 86.--ÜMIL 2:1166.

LADÓ BÁLINT /siketfalvi/ / LÁDA BÁLINT; P; VALENTINUS UNGARUS /
/ 1546 k.-- Homonna, 1612. aug. 29. /

A siketfalvi Ladók székely törzsökös család, melyből siketfalvi Ladó Miklós említették Báthory Kristófnak 1579-ben kelt ítéző levelében. L. Bálint áldozópapként 1580 körül lépett a jezsuita rendbe. Szántó Istvánnak Kolozsvár, 1581. aug. 22. keltezésű, Aquviva Claudio generálishoz írt jellemzése szerint akkor még novicius volt, jó és kegyes ember, de "műveletlen", mert latinul nem beszél grammatikailag helyesen. Előzőleg Fogarason volt, Báthory Boldizsár udvarában. Tanított a kolozsmonostori iskolában, az akadémiai rangra emelt kolozsvári iskola első tanárai közül való. Igazi területe azonban a hittérítő munka volt. A "székelyek apostola" 1584-től buzgó missziót fejtett ki Csík- és Gyergyószéken, sőt Moldvában és Oláhországban is. 1584-ben Lázár András csíki főkapitány vitte Ladó Bálintot Csíkba a reformátusok megtérítésére. 1585-ben a székelyföldről Nagyváradra ment tanítani. Hogy a lelki megújulás tartósabb legyen, a kolozsvári kollégiumból az érettebb növendékek jöttek át időről-időre Nagyváradra. Mindegyiküknek hét-nyolc falvat tűztek ki térítésre. Az eredmény oly feltűnő volt, hogy a missziók ügyét a szomszédos török kerületek kormányzói, az egri és budai basák is pártfogolták. 1587-ben Ladó a kolozsvári kollégiumba tér vissza. Az 1588. évi megyesi gyűlés határozatával a jezsuiták kiűzetésekor Váradon tartózkodott, de miután Bocskay megadásra bírta a várat, onnan is menekülnie kellett. Négy társával Moldvába, a csángó magyarok közé ment. 1590-ben világi pap ruhában jött vissza Erdélybe az "ördög-űző" Ladó Bálint, és lefoglalta a fogarasi parókiát. 1590-től 1603-ig Fogaras várában és környékén végzett missziós munkát. 1603-tól 1605-ig Nagyváradon házfőnök. Midőn Bocskay felkelése révén a jezsuitákat ismét száműzték Erdélyből, négy paptársával Sárosmegyében, Zborón és környékén húzódott meg, és terjesztette a hitet. 1615-ben Homonnán fejezte be életét. Koporsóját a vár úrnője, a homonnai kollégium alapítójának, Drugeth Jánosnak felesége kísértte a temetőbe.

Irod.:Socherus,A. 1740.,293.-- Nagy I: Mo. csa. Adai 7:10.-- Pokoly József 1904-5. I. 175.,289-290.-- Veress Endre 1906.,2.,9.,13.,19-22.,31.,33.,35.,41.,123.,167.,176.-- Veress Endre 1911.,157.,242.-- Velics László 1912.,77.,83., 112-114.-- Erd.m.egy. 43-46.,49.

LELESZI JÁNOS / Pécs, 1547 k.-- Loretto /Sopron vm./, 1594. febr.26. /

Származásra nézve nagyvárad, de Pécsen született, ahová szülei átköltöztek. Mások szerint a zemplénmegyei Leleszen 1547 táján látott napvilágot. 1564. szeptember 24-én lépett a jezsuita rendbe. Több évig a retorika és a filozófia tanáraként működött Bajorországban, 1577-ben Bécsbe került. 1578-ban Magyarországon járt, a provinciális megbízásából Erdélyben is terepszemlét tartott. Ő volt az első jezsuita, aki a rend betelepülése ügyében Kolozsváron járt. Csak rövid időt töltött Erdélyben, de tele volt bizakodó reménységgel. Bécsben lelkesen beszélt el tapasztalatait az eredményes térítésekről, és kérte a provinciálissal, hogy mielőbb útnak induljanak. 1579 tavaszán még a Lengyelországból küldött páterek előtt maga tért vissza Egerből Erdélybe, a gyulafehérvári fejedelmi udvarba. Egri működéséről, Erdélybe érkezéséről és megható fogadtatásáról számolt be Gyulafehérvár, 1579. április 7. keltezésű, P. Mercurian Eberhard jezsuita generálissal írt levelében. Báthory Kristóf kinevezte udvari papjának és Zsigmond fia nevelőjének. Két levele /Gyulafehérvár, 1581. május 23. és 1581. augusztus 8./, melyekben Báthory Kristóf utolsó óráit és halálát írja le szemtanúként, elsőrangú forrásértékű. A fejedelem megbízásából hozzáfogott a katolikus vallás újjászervezéséhez. Kolozsvár magisztrátusának át kellett adnia neki egyik volt katolikus templomot, ahol misézett és prédikált, számos unitáriust visszatérítve a katolikus hitre. A székelyföldiek, mintegy hatszáz község, lelki kormányzójának választották, tanácsára a protestáns prédikátorokat kiűzték székeikből. A kolozsvári universitas első tanárainak egyike, konzultori minőségben működött Wujek Jakab rektor mellett. 1579 őszén érkeztek meg Lengyelországból a jezsuita tanárok, akik kezdetben a kolozsmonostori apátságban telepedtek meg, 1581 tavaszán pedig Kolozsvárott nyitották meg kollégiumukat. 1583-ban Leleszi közbenjárásával kerültek be a jezsuiták Gyulafehérvárra is, és szervezték meg iskolájukat. 1586-ban --egykorú adatok szerint -- egy magas állású protestáns asszony egy lakoma alkalmával mérget tett Leleszi ételébe. Ettől kezdve betegeskedett, a fejedelmi udvarban Wujek Jakabot nevezték ki utódául. 1588 decemberében a mőgyesi országgyűlés száműzte Erdélyből a jezsuitákat. A menekülő Leleszi Jánost Kővár kapitánya, Keresztúry Kristóf fogadta be Thomány Mátyással együtt. Leleszi tovább utazni nem bírván, 1589 őszéig maradt Kőváron, majd Bécsbe jutott, ahol három éven át két betegápoló foglalkozott a pokoli kínokat szenvedő páterrel. Közben Zsigmond fejedelem költségén tizenegy hónapot töltött a Pádua melletti gyógyfürdőben, eredmény nélkül. Látva, hogy emberi segítség már nincsen számára, 1593. szeptember 1-jén Lorettoba ment, ahol 1594. február 26.-án halt meg.

Irod.: Juvencius József 1710., 110.--Daróczy, Georgius 1736., 116.--Socherus, Antonius 1740., 273., 352.--Erdélyi Károly 1897., 8.--Pokoly József 1904-5., I. 274.--Veress Endre 1906., 2-6., 10., 15., 17., 18., 25., 26., 39., 40., 46., 48.--Veress Endre 1911., 67-69., 133-135., 145-148.--Veress Endre 1912., 70.--Velács László 1912., 70., 101-105.--Meszlényi József 1931., 115-116., 122.--Erd.m.egy. 40., 49.--Veress Endre 1983., V.

LESTYÁN MOIZES /MÓZES/ /Csíkszentkirály, 1720. szept. 17.--Székelyudvarhely, 1774. /

Csíki székely család sarja. A bölcséletet Kolozsvárott végezve, 1743. október 18.-án lépett a jezsuita rendbe. A próbaév után 1744-ben elsőéves teológus Trencsénben. 1746--1749. gimnáziumi tanár és román hitszónok Kolozsvárott, 1750-ben a retorika tanára Egerben, 1754-ben negyedéves teológus Nagyszombatban. 1758-73. hitszónok, iskolaigazgató, a rehdház főnöke Udvarhelyen. A rendeltörlése után plébános.

M : Metempsychosis, seu Anima Pulcheriae Orientis Imperatricis in Augustam Occidentis Imperatricem Theresiam transfusa. Claudiopoli, 1749.-- Xavier szent Ferencznek Jézus társaságából-való India apostolának élete. Irta deák nyelven Tursellini Horatius, magyarra ford. Kassa, 1759.-- Loyola szent Ignác Jézus társasága fundatorának élete. Irta deák nyelven Maffei János Péter, magyarra ford. Kassa, 1763. Kézírtos munkája a Nemzeti Múzeum könyvtárában: Egyptomi József, az az Menynyországnak úttya, mellet nyítt az ártatlanság, Ex Latino Patris Loyai S.J. in Hung. Linguam convertit a. 1753, Tyrnaviae P, Moy[?]ses Lestyán, S.J. Scholasticus tertii anni Theologicus. Nazione Siculus Transylv. Leiratott Bécsben 1754, 15. Aug. in Collegio Theresiano. Irod.: Cat.Soc.Jesu 1744-1773.-- Horányi: Memoria II.482.-- Benkő:Tr[?]nssilvania II. 456.-- Stoeger: Scriptores 205.-- Nagy I: Mo. családai 7: 96.-- M.Könyv-Szemle 1883.,332.-- Petrik:Bibl. II.634.,III. 701.--Sommervogel 1895.IV.1751.h.-- Szinnyi: M. írók VII. 1119-1120.h.--Gálos Rezső:L.M. iskoladramái.ITK 1937.-- Takács József: A jezsuita iskoladrama. 1937.-- Staud Géza: A magyarországi iskolai színjátékok forrása, I, Bp., 1984.-- ÜMIL 2:1218.

LIPSICZ /LIPSICS/ MIHÁLY / Magyaróvár, 1703. szept. 19. -- Győr, 1766. aug. 23. /

Bölcséleti és teológiai doktor, jezsuita áldozópap, tanár. 1720. október 14.-én lépett a rendbe. Középiskolai tanulmányait bevégezve, 1730-ban Győrben a gimnáziumi alsó osztályaiban tanított. 1731-1734. Grázban teológiát tanult. Tanított 1737-ben Kolozsvárott matematikát, 1738-1741. Kassán bölcséletet, 1742-ben Egerben, 1743-44-ben Nagyszombatban, 1746-ban Budán, 1747-ben Egerben, 1748-ban Nagyszombatban, 1750-ben Zágrábban, 1754-ben Sopronban teológiát, 1758-1760-ban Győrött dogmatikát oktatott. 1761-ben Sopronba ment lelkésznek, onnét Győrbe a gimnázium felsőbb osztályainak felügyelőjének és a konviktus igazgatójának. 1738-ban mint kassai tanár adta ki az első magyarországi algebrakönyvet, mely első- és másodfokú egyenletekkel, számtani és mértani haladványokkal foglalkozik. Statica c. munkája a 18. században felmerült mechanikai kérdéseket is tartalmazza. Tudománytörténeti jelentősége különösen a fizikában nagy. Munkásságával hatott a jezsuita iskolák késői karteizianizmusára, mely a magyarországi természettudományos irodalom egyik legkülönösebb és egyedülálló jelensége.

M : Algebra seu analysis speciosa. Cassoviae, 1738.-- Statica...Cassoviae, 1740.-- Poeta.christianus...Cassoviae, 1740.-- Hungaria coelestis astronomiam et chronologiam in synopsi complectens. Cassoviae, 1741.-- Causae forenses...Cassoviae, 1741.--

Irod.:Cat.Soc.Jesu 1730-1766.-- Katona: Historia Critica XXXIX. 974.-- Fejér: Hisr.Acad. 71.--Stoeger: Scriptores 209.-- Sommervogel 1895.IV. 1961.h.-- Szinnyi: M. írók VII. 1268-69.h.-- Szentpétery Imre 1935.,111.-- Erd.m.egy. 91.-- Kofler-Vekerdi 1963.--MEL II.78.-- Tuba László 1991.-- Nagy Ferenc 1992.,328.

LISZI ENDRE

1773 előtt a kolozsvári jezsuita gimnázium felsőbb osztályaiban tanár. Mária Terézia a rend feloszlatása után is alkalmazta. A főkormányshék 1773 októberében nevezte ki a felsőbb gimnázium tanfolyam tanárának. Irod.: Salzbauer János 1877., 3. -- Hódor Károly 38.--Erd.m.egy.92.

LITKEI FERDINÁND / /Nógrád vm.?, 1700. szept. 14.-- Kolozsvár, 1771. máj. 12. /

Bölcséleti doktor, jezsuita áldozópap, tanár. 1718.okt. 17.-én lépett a rendbe. Nagyszombatban tanult 1722-ben bölcséletet, 1726-31-ben teológiát. Filozófiát oktatott 1734-ben Komáromban, 1736-44-ben Nagyszombatban. 1748-ban Kassán a noviciusok igazgatója, 1749.aug. 15-től az ungvári collegium rectora, 1752.nov. 15-1756. máj. 19. a pécsi collegium rectora. Áldozópapként működött Komáromban, Győrött, Esztergomban, Kassán, Szepeesen, Pécsett. A kolozsvári egyetemen 1771-ben az etikát tanította.

M: Oratio... Tyrnaviae, 1729.-- Philomusus per Apollinem, quae in rem poeticam faciunt eruditus. Laurento honori... neobaccalaureorum, a poesii Tyrnaviensis indicatus dum... prima ss. II. et philosophiae laurea condecorarentur, promotore... Tyrnaviae, 1737.-- D.O.M.A. Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit, huic almae archiepiscopali soc. Jesu universitati Tyrnaviensi, senatu philosophico, totique reipublicae christianae. Sub patre Joanne Korneli, ac inc. facultatis philosophicae decano... In aula universitatis anno 1737, philos. laurea condecorati sunt anno 1737./ Tyrnaviae/, 1737.-- Ungaricae sanctitatis indicia... Tyrnaviae, 1737.-- Rhetor officiosus. Honoribus... philosophiae magistrorum... cum in... Universitate Tyrnav. per... philosophia laurea donarentur. Tyrnaviae, 1738.-- Physica generalis in universum Aristotele... /Kézirat a nyitrai megyei könyvtárban/.

Irod.: Cat. Soc. Jesu 1731-1762.-- Katona: Historia Critica XXXIX. 975.-- Fejér: Hist. Acad. 71.-- Stoecker: Scriptores 210.-- Petrik: Bibl.-- Sommervogel 1895. IV. 1869. h.-- Szinnyei: M. írók VII. 1332-34. h.-- Erd. m. egy. 89. [Megjegyzés: Sommervogel szerint Új-Gradiskában született 1698. szept. 14.-én. Az Erd. m. egy. tévesen 1763-ra teszi halála évét].

MAJOR PÉTER / MAIORIUS; MAIOR; MAGGIORE, PIETRO / /† Kassa, 1604. ápr. 3. /

1555 táján lépett a jezsuita rendbe. 1595-ben költözött Erdélybe a lyoni provinciából, ahol 15 évig a retorika, filozófia és teológia oktatója volt. Argenti, Giovanni emlékirata szerint akkora kísérettel érkezett Kolozsvárra, mint valami pápai követ, mely bevonulás ellenszenvet váltott ki a protestáns polgárság körében. A későbbi kolozsvári eseményeket befolyásolta az is, hogy egy rakás levelet hozott magával a katolikus nemesekhez intézve, melyekben őket hithűségekre intette. Major kívánságára Káldi Márton páter néhányat kinyomatott, s ez izgatta fel a protestánsokat újra, hogy kiűzzék a jezsuitákat. Major 1595. december 2.-án érkezett Aquaviva Claudio generális parancsára Kolozsvárra, ahol Wujek Jakab utódeként a jezsuita kollégium rectora lett, egyben erdélyi tartományfőnök-helyettes /vice-provinciális/ 1604-ig. Báthory Zsigmond 1600-ban az erdélyi katolikus püspöki javak kezelését a gyalui püspök, Naprágyi száműzetése kapcsán, ideiglenesen Major Péterre bízta, hogy azt a rend javára használja. 1602-ben Major készítette el Báthory István 1581. május 12.-én kelt alapítólevelének fennmaradt másolati példányát a kolozsvári akadémiáról, melynek pusztulását mint rektor élte át. Argenti, Giovanni 1603. aug. 15.-én Krakóból Aquaviva generálisnak Rómába írt levelében Major beszámolója alapján küld részletes ismertetést a június 9.-én történt eseményekről. Eszerint, midőn 1603. június 9.-én Székely Mózes csapatai elfoglalták Kolozsvárt, betörték a jezsuiták kollégiumába, s az elibük jövő rektort, Major Pétert bárdcsapással fején súlyosan megsebesítették. Sokáig élet-halál között lebegett. Felépülve 1604 elején Carillo Alfonz provinciálissal és Káldi Mártonnal Kassára távozott, ahol Carillo utasítására a rezidencia vezetését vette át. A város katolikus lakosai kitörő örömmel fogadták a finom modorú, tanult papot, aki pár hónap múlva, április 3.-án elhunyt.

Irod.: Szilágyi Sándor 1877.-- Décsényi Gyula 1893.-- Veress Endre 1911., 132.-- Velics László 1912., 115-117.-- Veress Endre 1921., 95.-- Erd.m.egy. 50.-- Veress Endre 1983., V., XI-XII., XXI., 97.

[Megjegyzés: Téves Décsényi Gyula álnéven írt, Olaszországi történelmi kutatások ó. cikkében /Sázadok 1893., 128./ az a megállapítás, hogy Major Péter 1607-ben igyekezett Rómából Bécsen át Erdély felé, mivel ekkor már három esztendeje nem élt].

MÁRTONFI /MÁRTONFFI/ JÓZSEF /csík-mindszenti/ /Csíkszentkirály, 1746.jan. 1.-- Gyulafehérvár, 1815. márc.3./

Jezsuita tanár, csillagász, erdélyi püspök. M. Tamás és Józsa Kata fia. Szüleit kora gyermekkorában elvesztette, pártfogója a csík-somlyói ferenccs zárdába vitte, ahol kitűnően végezte tanulmányait. A jezsuiták kolozsvári kollégiumában mint asztal-körüli- és szobaszolga ingyen kapott szállás és élelem mellett folytatta tanulmányait. 1763-ban Kolozsvárott lépett a rendbe, az újoncéveket Bécsben töltötte. 1770-ben Budán a grammatikát, majd Bécsben a matematikát tanította. 1772-73-ban ismét Budán a retorika tanára. 1771-ben ő szerezte be Bécsben a kolozsvári egyetem tervezett csillagvizsgálójának műszereit. Később, 1800-ban, már mint püspök, személyesen szorgalmazta a tűzvészben elpusztult kis obszervatórium újjáépítését. A rend eltörlése után, már mint világi pap, Kolozsvárott a felsőbb gimnáziumi osztályokban a matézist tanította. 1779-ben Mária Terézia az erdélyi katolikus iskolák főigazgatójává nevezte ki, és megbízta az erdélyi gimnáziumok számára új szabályzat kidolgozásával, amit II. József is jóváhagyott. Így jött létre a Norma Regia, melynek árnyoldala a germanizálásra való hajlandóság. 1793-ban szerbiai címzetes püspök, 1799-ben erdélyi püspök. Gyulafehérvári püspökként támogatta az ottani Batthyány Obszervatórium működését, a kolozsvári obszervatórium létesítését, illetőleg fejlesztését. Emellett könyvtár és pénzügyi gyűjtemény gyarapítása fűződik a nevéhez. Több munkája /versek, egyházi beszédek/ különböző gyűjteményekben jelentek meg, színdarabjai és versei kéziratban maradtak.

Irod.: Stoecker: Scriptores 220.-- Danielik: M. írók II. 192.-- Vasújság 1858. 8.sz.-- Bp.-i Szemle 1859., 9.-- Nagy I: Mo. családai 7:354.-- M. Dion 1890. 556.-- Sommervogel 1896. V. 657.-- Szinnyei: M. írók VIII. 753-759.h.-- Erd. m.egy. 91.-- PedL 1933. II. 276-277.-- MEL II. 162.-- Heinrich L. 1978.

MAYR PÉTER / Bruck /Alsó-Ausztria/, 1688. márc. 20.--Linz, 1753. febr.2. /

Bölcséleti doktor, jezsuita áldozópap, tanár. A bölcséleti tanfolyam elvégzése után 1709. okt. 9.-én lépett a rendbe. A filozófiát tanította Kolozsvárott és Kassán, majd több helyen volt hitszónok, így 1740-ben Budán. Mint a rendház főnöke halt meg Linzben.

Irod.: Systema mundi coelestis per quaesita, et responsa in synopsi propositum. Cassoviae, 1726.-- Panegyris S. Joanni a Cruce dicta apud PP. Carmelitas Jaurini. Jaurini, 1727.-- Dank- und Buss-Rede, als in der Hauptstadt Ofen die anstreckende Seuche angehört hat, am 27. März 1740. Ofen, 1740.

Irod.: Stoecker: Scriptores 224.-- Szinnyei: Könyvészete--Sommervogel 1895. V. 821.h.--Szinnyei: M. írók VIII. 838-839.h..

MIHÁLTZ /MIHÁLCZ/ ISTVÁN / Retteg /Szolnok-Doboka vm./, 1726. dec.25.
-- Kolozsvár, 1784. /

Bölcséleti doktor, jezsuita áldozópap, tanár. Életrajzi adataiban sok a bizonytalanság. Az erdélyi székely eredetű Miháltz család tagjai az Orbai székéből, de Nagy Ivánnál nem szerepel. A gimnáziumot Kolozsvárott végezve 1742. október 19.-én lépett a rendbe. Trencsénben volt novicius, Kassán tanult bölcséletet és természettant. 1754-ben doktorált. Teológiai tanulmányai előtt Gyöngyösön, Egerben, Esztergomban a gimnáziumban tanított latint az alsóbb osztályokban. Volt hitszónok Erdélyben, a kalocsai egyházmegyében, Székesszeferhárvárott, Kolozsvárt, Udvarhelyen és Gyulafehérvárt. Kolozsvárott és Nagyszombatban 1759 és 1769 között a filozófiát és természetjogot tanította. / Danielik szerint a poétikát és retorikát, Újbányán a "szemlélődést", Nagyszombatban a retorikát és 1759-ben az etikát tanította /. A rend feloszlata után apostoli misszionárius Erdélyben, Aranyos-Széken, a sinkfalvi kath. egyháznak és filiálájának adminisztrátora volt. Salzbauer szerint "Miháltz István exjeszuita és sinkfalvi lelkész". Danielik Kolozsvárra, és hibásan 1772-re teszi halála évét. Mint-hogy utolsó /postumus/ munkája 1785-ben jelent meg Kolozsvárott, melynek cenzurái engedélye 1783.nov. 17.-én kelt Bécsben, halálának helye feltehetően Kolozsvár és 1784.

M : Ethica animalium. Claudiopoli, 1751.-- Ethica hominum. Claudiopoli, 1752.--Az okosok hite...Kolozsvár, 1765.-- Keresztény Seneca...Kolozsvár, 1768.--Utazó...Kolozsvár, 1770.--Vainer Jakabnak...Paraszi majörja...Szeben, 1779.-- Septimus Tertullianus a régiségekről írt könyve...Kolozsvár, 1785.

Irod.: Cat.Soc.Jesu 1744-1772.--Horányi: Memoria II. 679.-- Benkő:Trans-silvania II. 456.-- Katona: Historia Critica XLI. 612.-- Fejér: Hist.Acad. 52.,85.-- Stoeger: Scriptores 228.--Petrik:Bibl.-- Sommervogel 1895. V. 1079.h.-- Szinnyi: M. írók VIII. 1272-73.h.--Alszechy Zsolt: Faludi Nemes emberének magyar rokonai. ItK 1943.-- ÜMIL 2:1371.

MIKSA ISTVÁN / Diód /Alsó-Fehér vm./, 1691. aug. 19.--Székesfehérvár, 1734. ápr. 17. /

M. István Fejér vm.-i alispán és Cserei Éva öt gyermekének egyike. 1709. november 12.-én lépett a jezsuita rendbe. Több helyen tanított grammatikát és humaniorákat, héber nyelvet és bölcséletet. Kolozsvárott 1717-től a filozófiát tanította három évig. Hitszónok volt Nagyszombatban és Győrött, majd házfőnök Nagyváradon.

M : Laurea...Claudiopoli, 1717.--Dictator Apollo. Sive, monita poetices candidatis instillata. Honori...neo-baccalaureorum: cum per R.P....in academia Claudiopolitana oblata anno 1726. /Claudiopoli/, 1726.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXVIII; 876.-- Fejér: Hist.Acad. 42.-- Stoeger: Scriptores 229.--Petrik:Bibl.--Nagy I: Mo. családai 7:496-7.-- Sommervogel 1894. V. 1082.h.--Szinnyi: M.írók VIII. 1369-1370.h.--Erd. m.egy. 88.

MINDSZENTI ANTAL / Nagyszombat,1687. júl. 19.--Kolozsvár,1736.ápr.15. /

Bölcsészeti és teológiai doktor, jezsuita áldozópap, tanár. Pázmány Péterrel együtt tanult a kolozsvári gimnáziumban. 1702-ben lépett a rendbe. A bölcséletet és teológiát tanította Kassán, a teológiát 1725-től Nagyszombatban, ahol 1731-ben a bölcsészeti kar dékánja is volt. A nagyszombati növendékpapok főnöke. 1736-ban Kolozsvárott a kollégium és az akadémia rektoraként halt meg.

M : Economia Virginis...Tyrnaviae, 1717.-- Fasti Hungariae...Cassoviae,1721.

Propugnaculum reipublice christianae...Tyrnaviae, 1729.-- Thaumaturgae Virginis Claudiopolitanae, cum praevia Dissertatione theologica. Tyrnaviae, 1725.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXVIII. 876.--Fejér: Hist.Acad. 23.,28., 61.--Stoeger: Scriptores 230.-- Nagy I: Mo. családai 7:507.--Hódor Károly 182.--Sommervogel 1895. V. 1109.h.-- Szinnyei:M. írók VIII. 1434-1435.h.--Erd.m.egy. 86.

MOERCZ IGNÁC

A kolozsvári jezsuita gimnázium tanára. A rend feloszlatása után a főkormánysszék 1773 októberében kinevezte felsőbb gimnáziumi tanfolyam tanárának.

Irod.: Salzbauer János 1877.,3.-- Hódor Károly 38.--Erd.m.egy.92.

MOLNÁR JÁNOS /id./ / Pinye /Győr vm./, 1708. okt. 29.--Kassa, 1796. /

Bölcséleti doktor, jezsuita tanár. 1731. október 15.-én lépett a rendbe. Négy évig tanította a bölséletet Kassán és Kolozsvárt, nyelvészetet Egerben, Budán és Kassán, ahol 1761-64-ig az akadémia rektora is volt. 1765-70. a nemes ifjak konviktusának igazgatója Kassán. A rend eltörléséig Kassán tartózkodott, azután özv. Csáky Antalné gyóntatója. Meghalt 1796-ban Kassán.

M :Exempla in triplici genere Chiarum. Claudiopoli, 1737.

Irod.: Stoeger: Scriptores 234.-- Sommervogel 1895. V. 1185.h.-- Szinnyei: M. írók IX. 207-208.h.--Erd.m.egy. 88.

MOLNÁR KER; JÁNOS /SZABÓ/ / Csécsény /Győr vm./, 1728. jún. 13.--

Szepesváralja, 1804. febr. 15./

Bölcséleti és teológiai doktor, jezsuita áldozópap, tanár, író. Apja, Szabó György, molnár volt, ezért kapta a Molnár ragadványnevet. A gimnáziumot Győrben, majd Pozsonyban végezte, ahol 1745. okt. 15.-én lépett a rendbe. Próbaéveit Bécsben töltötte. A retorikai és poétikai osztályt Szokolcán végezte, a filozófiát Grázban, a teológiát Kassán. Felszentelése /1759/ előtt tanított Sárospatakon, Kassán, Esztergomban, Budán és Nagyszombatban. 1756-ban Grázba került teológiai tanulmányainak befejezésére. 1759-ben Nagyszombatban, 1769-től Kolozsvárt az etika, retorika és bölsélet tanára. 1773-ban a nagyváradi, püspöki könyvtárban dolgozott, a rend feloszlatása után Győr megyében lelkész. 1776-ban a budai akadémia igazgatója, 1777-ben a budai főgimnázium igazgatója, és 1784-ig az egyetem tanára, a bölcsészeti kar dékánja, majd szepesi kanonok.

Az irodalom majd minden ágára kiterjedő magyar nyelvű munkái mintegy 30 kötetre rúgnak, legtöbbjük teológiai tárgyú. Egyháztörténete részben Kolozsvárt jelent meg. Magyar nyelvű Iliászával a deákos iskola előkészítője. Ő alapította és szerkesztette az első magyar könyvészeti és kritikai folyóiratot, a Magyar Könyvház 22 kötetét /1783-1804/. A magyar nyelvű tudományos és ismeretterjesztő irodalom úttörője, egyben egyik legkiválóbb pedagógus a maga korában.

FM :A régi jeles épületekről...Nagyszombat, 1760.--Az anya-szent-egyháznak történeti...Nagyszombat, 1760. /1770; 1771; 1788/.--Egész esztendőnek vasárnapira és ünnepire szolgáló prédikációk. Posonii et Cassoviae, 1777.-- A természetiekről. Posonii et Cassoviae, 1777.-- Az Ó és Új testamentomi szent históriának summája. Buda és Nagyszombat, 1777.--Chrestomathia... linguae latinae...Eudae, 1778.--Magyar Könyv-Ház. Pozsony, 1783-1804.

Irod.: Horányi Elek: Molnár K. János érdemes élete. Tud. Gyűjtemény 1820. IX.
-- Horányi: Memoria II. 657. -- Fejér: Hist. Acad. -- Stoeger: Scriptorum 234. -- Danielik: M. Írók I. 328-329. -- Pécsi Ödön: Molnár János élete és művei. Szeged, 1896. -- Szinnyi: M. írók IX. 208-213. h. -- Rapaics Raymund: M. J. a magyar természettudomány megalapítója. A Természet 1933. -- Bangha Béla 1940., 295. -- Erd. m. egy. 87. -- Zemplén Jolán 1964. -- MEL II. 235. -- Nagy Ferenc 1992., 363-364. -- ÜMIL 2:1402-1403.

MOSTOWSKI / MOSZTOWSKI / JAKAB

1584-ben jezsuita tanár /Magister/ a kolozsvári akadémián.
Irod.: Meszlényi Antal 1934. 148.

MUESSERT / MUESSER; MAJSZERT / KRISTÓF / Kőszeg, 1712. máj. 19. -- Pozsony, 1770. dec. 15. /

Apja ág. ev. pap volt Kőszegen. Fia 1730. október 14.-én a róm. kath. hitre tért és belépett a jezsuita rendbe, midőn költészetet tanult Kolozsvárott. Fölszentelése után ugyanott 1733-34-ben a gimnázium alsóbb osztályaiban tanított, majd 1736-ban Győrött a syntaxist, 1737-38-ban Kassán poétikát és retorikát. 1744-ben Kolozsvárt az alsóbb osztályokban tanított és a növendékpapok praefectusa volt. 1745-ben Nagyszombatban, 1746-47-ben Budán a bölcséletet, 1748-1752 között Egerben, Győrött és Nagyszombatban teológiát oktatott. 1753-58-ban Rómában magyar gyóntató. Visszatérve a teológia doktora lett, és 1759-1762. Bécsben a Pázmány-intézet rectora, majd 1763-ban a soproni, 1764. jan. 26-tól 1767. nov. 4.-ig kolozsvári rendház főnöke volt.

M : Speculum...Cassoviae, 1737. /Elégia/. -- Imago trium...Cassoviae, 1738. -- Placita moralia...Claudiopoli, 1744. --

Irod.: Cat. Soc. Jesu 1731-1770. -- Katona: Historia Critica XXXIX. 986. -- Fejér: Hist. Acad. 48., 72. -- Stoeger: Scriptorum 237. -- Sommervogel 1895. V. 1386. h. -- Szinnyi: M. írók IX. 372-373. h.

NAGY JÁNOS / ,1701. nov. 2. -- Buda, 1768. júl. 18. /

1721. okt. 18.-án lépett a jezsuita rendbe. Kassán a bölcséletet, Kolozsvárott öt évig a teológiát oktatta. Házfőnök volt Nagyváradon, Esztergomban, Egerben, Kalocsán, Udvarhelyen és Budán, Könyvvizsgáló Pozsonyban.

M : Diadema triumphale. Cassoviae, 1729. -- Spei illustres Suadae Cassovien-sis. Cassovia, 1730.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXIX. 983. -- Stoeger: Scriptorum 242. -- Zelliger Alajos 1888., 140. -- Sommervogel 1895. V. 1541. h. -- Szinnyi: M. írók IX. 629. h. -- Erd. m. egy. 87. /Halálának éve 1769!/. .

NAGY-SZOMBATHI GYÖRGY / Csécs / Abaúj-Torna vm. / ,1710. ápr. 23. -- 1773. /

1726. okt. 10.-én lépett a jezsuita rendbe. Kolozsvárott a retorikát és poétikát tanította. Magyarország több helyén hitszónok, lelkes volt.

M : Elegiae supplices, sive gemitus suspirantis anemae ad Thaumaturgam V. M. claudiopolitanum, Honoribus...Neo-Baccalaureorum...Promotore R. P. Andrea Gall 1734. Maj. 27. claudiopoli, /1734/. -- Doloris...claudiopoli, 1735.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXIX. 915. -- Stoeger: Scriptorum 242. -- Sommervogel 1895. V. 1542. h. -- Szinnyi: M. írók IX. 789-790. h.

NEDECZKY LÁSZLÓ /necdeczei/ / Kis-Kotteso /Trencsén vm./, 1703. jan. 17.
-- Eger, 1759. febr. 17. /

Bölcséleti és teológiai doktor, a kánonjog tanára. A nedeczei Nedeczky család, mely Trencsén megye legrégibb adományos családainak egyike, két jezsuitát is kimutat: Gáspárt és Lászlót, valamint két veszprémi kanonokot, Adalbertet és Károlyt. N. László 1719. október 27.-én lépett a rendbe. Kassán és Kolozsvárott a bölcséletet, Egerben, Győrött és Kassán is a teológiát oktatta tíz évig. Ezután a magyar növendékek főkollégiumának régense öt évig, és a harmadik próbaéves rendtagok gyakorló tanára Egerben.

M : Geographica globi terraquei synopsis. Cassoviae, 1732.--Magna hungarorum domina...Claudiopoli, 1738.-- Fontes gratiarum...Honoribus spect. dni Stephani Kereszturi...dum in...academia Claudiopolitana suprema philosophiae laurea ornarentur, promotore...a dd. condiscipulis dicata annol739. Claudiopoli.-- Regulae juris canonici...Cassoviae, 1742.-- Calendarium Marianum...Cassoviae, 1742.

Irod.: Fejér: Hist.Acad. 72. -- Stoeger: Scriptores-- Petrik:Bibl.--Nagy I: Mo. családai 8:114.-- Sommervogel 1895. V. 1609.h.-- Nedeczky Gáspár 1891.,431.-- Szinnyi: M. írók IX. 846-848.h.

NÉMETI FERENC / Szentgotthárd, 1693. dec. 10.--Nagyszombat, 1748.aug.8./

Bölcsészeti doktor, jezsuita áldozópap, tanár. 1712. május 13.-án lépett a jezsuita rendbe. Kolozsvárt a bölcséletet, Kassán és Nagyszombatban a teológiát oktatta. A papnevelő intézet igazgatója volt Nagyszombatban, Sopronban és a bécsi Pazmaneumban.

M : Coronatae virtute...Cassoviae, 1720.

Irod.: Stoeger: Scriptores 243.-- Sommervogel 1895. V. 1619.h.--Szinnyi: M. írók IX. 944.h.-- Erd.m.egy. 89.

ODESCALCHI /ODESCALCUS/ ALOISIUS

Comoból származott olasz jezsuita, a krakkói jezsuita-misszió főnöke. 1579-ben Báthory István kérésére küldték Erdélybe, hogy Báthory Zsigmond nevelője legyen. Kolozsmonostoron a latin egyházi szónoklattal bízták meg. 1580-ban az egyetem előkészítésében vett részt.Minthogy Rómában már tanított retorikát, bölcséletet és mennyiségtant, Báthory István a grammatika és retorika oktatójának javasolta. A kolozsvári egyetemen konzultori minőségben működött Wujek Jakab rektor mellett. Csak rövid ideig tartózkodott Kolozsvárott, mivel 1581. április 10.-én szélütés érte, hazatért Olaszországba, és még néhány évig Páduában tanított.

Irod.: Daróczy,Georgius 1736.,1-20.-- Veress Endre 1911.,76.,107.,125.,135-136.--Veress Endre 1921.,220.-- Meszlényi Antal 1931.,119.,138-139.,-- Erd.m.egy. 43-44.

OKOLICSÁNYI ELEK /okolicsányi/ / Okolicsna /Liptó vm./,1711. ápr. 16.
-- Liptó-Szentmiklós, 1757. okt. 2. /

Liptó vármegyei ősrégi /1245/ nemesi család sarja. Okolicsányi József alispán és Révai Franciska két fiának egyike. Nagyszombatban végezte a gimnáziumot, 1725. november 14.-én lépett a jezsuita rendbe. Noviciusként 1731-34 között Nagyszombatban a gimnáziumban tanított, 1736-tól 1739-ig végezte a teológiát. 1742-1746-ban Kolozsvárott tanított bölcséletet és teológiát, a rendház történetírója volt. 1746-ban Kassán hitszónok, 1747-től tíz éven át a missio főnöke volt Liptó-Szentmiklóson,

hol hosszas betegség után halt meg.

M : Venae poeticae Tyrnaviae, 1734.-- Decreta et vitae regum Hungariae, qui Transylvaniam possiderunt...Claudiopoli, 1743.--

Irod.: Cat.Soc.Jesu 1726-1758.-- Katona: Historia Critica XXXIX. 986.--
Stoeger: Scriptores 246.--Nagy I: Mo. családai 8:204-207.--Sommervogel 1895., 1878.h.--Szinnyei: M. írók IX. 1247-1248.h.

PATAKI FERENC / Gyöngyös /Heves vm./, 1704. okt. 17.-- Kolozsvár, 1740. aug. 31. /

1721. október 17.-én lépett a jezsuita rendbe. 1729-ben a poétikát, 1740-ben a retorikát tanította Kolozsvárott. 1731-34-ben teológiát tanult Nagyszombatban. 1735-40-ben a bölcsélet tanára Kolozsvárott.

M : Metempsychosis...Claudiopoli, 1729. /Elégia/.-- Ortus et progressus variarum in Decia gentium et religionum cum principibus ejusdem. Claudiopoli, 1730.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXVIII. 880.-- Fejér: Hist.Acad. 61.--
Stoeger: Scriptores 254.-- Szinnyei: Ir.tört. 106., 129.-- Sommervogel 1895. VI. 344.-- Szinnyei: M. írók X. 481.h.--Erd.m.egy. 88-89.

PAULICHICH ANDRÁS / + 1606. máj. 23. /

Egy 1605 elejéről reánk maradt névsor szerint Kolozsvárott Paulichich magister a grammatikai osztály tanára volt. Argenti, Giovanni 1606. dec. 16.-án Krakóból Aquaviva generálisnak Rómába írt levelében számol be arról, hogy az angyalitermészetű Paulichich Andreas atya 1606. május 23.-án halt meg.

Irod.: Velics László 1912., 85.-- Veress Endre 1983. XXI.

PAUSZ ÁDÁM / , 1697. dec. 23.-- Kolozsvár, 1724. ápr. 5. /

1716. február 29.-én Trencsénben lépett a jezsuita rendbe. A teológia elvégzése után előbb Kassán a bölcséletet, 1720-1724-ben Kolozsvárott a retorikát oktatta.

M : Kornisiorum...H.n., é.n. -- Zrini gloriosus interitus...H.n., é.n.-- Heroae fortitudine argumenta. Claudiopoli, 1724.-- Sisara Jahelis manu prostratus. Claudiopoli, 1724.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXVIII. 880.--Fejér: Hist.Acad. 48.--
Stoeger: Scriptores 256.-- Sommervogel 1895. VI. 389.--Szinnyei: M.írók X. 582.h.

PÉCSI /PÉCHY/ FERENC / Bihar vm./, 1703. -- Sárospatak, 1744.nov.13. /

Nemes családból származott, P. Farkas és Buday Teréz fia. 1718. okt. 8.-án lépett a rendbe. A teológiát Kassán és Nagyszombatban végezte, próbaévét Besztercebányán töltötte. 1734-ben Udvarhelyt syntaxist és grammatikát tanított. 1736-ban Kolozsvárt, 1737-38-ban Komáromban a gimnázium alsó osztályaiban volt tanár. 1739-ben Egerben, 1740-ben Gyöngyösön, 1741-től Sárospatakon tanított.

M : Serenissimi Principis Augenii...Claudiopoli, 1738.

Irod.: Stoeger: Scriptores 263.-- Nagy I: Mo. családai 9:179.--Sommervogel 1895. VI. 637.--Szinnyei: M. írók X. 652.h.--Szentpétery Imre 1935., 115.

[Megjegyzés: Szentpétery megállapításával ellentétben nem volt a nagyszombati egyetem tanára.]

PERL GER ANDRÁS / Komárom, 1711. okt. 4. -- 1784. /

Bölcséleti doktor, jezsuita áldozópap, tanár. 1729. október 14.-én lépett a rendbe Nagyszombatban. Négy évig a bölcséletet tanította Kolozsvárott. Több helyen hitszónok, több rendház főnöke.

M : Vindiciae...Tyrnaviae, 1741.-- In indola orbis terrarum actio continuata. Honoribus...aa. II.et philosophiae neo-doctorum cum ... S.J. universitate Claudiopolitana...suprema philosophiae laurea ornarentur a spect. facultate oratoria oblata. Claudiopoli, 1749.

Irod.: Katona: Historia Critica XL. 720.-- Stoeger: Scriptores 261.-- Petrik:Bibl.--Sommervogel 1895.VI. 539.--Szinyei: M. írók X.782.h.-- Erd.m.egy. 89.

PETKÓ MIKLÓS / Vágújhely /Nyitra vm./,1706. márc. 17.--Nagyszombat,1756. márc. 15. /

Szülei evangélikusok voltak, katolikus vallásra tértek át. 1723. február 2.-án lépett a jezsuita rendbe. A grammatikai és humaniorák osztályában tanított. 1730-ban a természetrajz tanára, 1731-ben a rendház történetírója. 1733-ban Felsőbányán plébános, 1734-37-ben Kolozsvárott lelkész, 1738-39-ben házfőnök Nagyváradon, 1739.okt.1-től 1742 nov. 18-ig Kolozsvárt rektor, 1744-ig hitszónok. 1745. máj.23-tól 1748-ig Nagyszombatban rektor, 1749. aug. 10-től 1750-ig rector Kolozsvárt, 1751-ben Besztercebányán. Közben hitszónok volt az ország különböző részein, és "Magyarország apostola" címmel illették; majd a nemes ifjak növendékházában felügyelő Nagyszombatban, ahol négy évig működött.

M : Selecta heroum Daciae spectacula. Claudiopoli, 1731.-- Laus posthuma Gubernatoris Daciae Sigismundi e comitibus de Kornis, Claudiopoli, 1732. -- Panegyricus D.Francisco Xaver. Claudiopoli, 1734.--Magni Dei magna Mater Maria...Tyrnaviae, 1735.

Irod.: Cat.Soc.Jesu 1721-57,-- Katona: Historia Critica XXXIX. 987.-- Stoeger: Scriptores 262.--Sommervogel 1895. VI. 687.-- Szinyei: M. írók X. 918-919.h.

PONGRÁCZ ISTVÁN /szentmiklósi és óvári/ / Andrásfalva /Liptó vm./, 1713. dec.26,--Besztercebánya, 1767. nov. 17. /

Liptó vármegye egyik legrégibb családjának leszármazottja. A család tagja volt, sok egyházi férfiú mellett, P.István jezsuita, az 1619. szeptember 7.-én kivégzett három kassai vértanú egyike. Az ifj. Pongrácz István 1735. okt. 18.-án lépett a jezsuita rendbe Kassán. Az 1740-es évek második felében több éven át tanított bölcséletet Kolozsvárott, egyházjogot Nagyszombatban és Győrött, majd a rendtagok oktatója volt Besztercebányán.

M : Laudatio funebris...Claudiopoli, 1746.-- Forma processus iudici criminalis seu praxis criminalis in alma...publice propugnaret. Claudiopoli, 1748,-- Gesta S. Nicetae veteris Daciae episcopi et apostoli...Promotore ...Claudiopoli,1750.--

Irod.: Katona: Historia Critica XXXIX. 992. -- Nagy I: Mo. családai 9:415. --Stoeger: Scriptores 274.-- Petrik:Bibl.--Sommervogel 1895. VI. 994.h.-- Szinyei: M. írók X. 1400.h.--Karácsonyi János 1915., 144.-- Bangha Béla 1940.,364.--Erd.m.egy. 89.

POSSEVINO, ANTONIO / Mantua, 1533. júl. 12. -- Bransbert, 1585. ápr. 10. /116412/

XIII. Gergely pápa magyanevű jezsuita diplomatája, akinek jelentős szerepe volt a kolozsmonostori iskola és a kolozsvári szeminárium alapításában. 1559-ben lépett a rendbe. A noviciátus és a teológiai tanulmányok végeztével Savojába került hitszónoknak, majd tíz éven át Franciaországban a rend különböző kollégiumaiban viselt hivatalokat. 1573-ban Rómában a rend főnöke mellett titkár, 1559-ben veszi kezdetét apologetikai, dogmatikai és aszkétikus kiadványainak sora. 1577-ben XIII. Gergely pápa Svédországba küldi pápai nunciussnak. 1579-ben Vilnában Báthory Istvánnal megbeszélte, hogy Kolozsvár külvárosában jezsuita-kollégiumot létesítenek. 1583-ban a kolozsvári szeminárium alapítását járta ki Báthorynál. 1583. február 10.-én Kolozsvárra érkezett a szeminárium alapítására és szabályzatának elkészítésére. Pápai követként számos diplomáciai tárgyalást folytatott Kelet-Európa vezető politikusaival.

II : Sommervogel 1895. az 1061-1092. tétele alatt ötven művét ismerteti. A szeminárium szabályzatának címe: Ratio Seminarii pontificii et regii administrandi a R.P. Possevino praescripta. Claudiopoli, 1583. Levelei a vatikáni titkos levéltárban a Nuntiatura Germaniae 93., 94., 95. és a Nuntiatura Poloniae 15a., 15b., 15c. kötetekben Lettere e memorie del P. Possevino nunzio apostolico nel settentrione. Erdélyről szóló, 1584-ben írt munkáját Veress Endre adta ki a Fontes Rerum Transylvanicarum. Tomus II.-III. kötetekben Antonio Possevino della compagnia di Giesu Transylvania /1584/ címmel. Ezzel szemben téves, hogy Kassán írta, 1583-ban.

Irod.: Fraknói Vilmos 1902. passim -- Veress Endre 1906., 3., 71., 462., 473. -- Veress Endre 1911., 261. -- Tóth László: Forgách Ferenc és Possevino Antonio. Religio 1911. -- Veress Endre 1913. -- Fueter 1925., 279. -- Mészlényi Antal 1931., 118-119., 141-143., 146. -- Erd. m. egy. 47. -- Lukács, László 1967. -- Bitskey István 1979., 47. -- Jakó Klára 1991., 115. -- ÜMIL 3: 1651.

Főbb külföldi irodalom: Dorigny: Vita del P. Antonio Possevino. Venezia, 1759. -- Pierling: Missio Moscovitica Antonii Possevini. Parisiis, 1882. -- Pierling: Bathory et Possevino... Paris, 1887. -- Komeczny: Jan. III. Waza, missya Possewina. Krakowie, 1901. -- Bascapè, Giacomo: Le relazioni tra l'Italia e la Transilvania nel secolo XVI. Note e documenti. Roma, 1932. -- Brannca, Vittore: Venezia e Ungheria nel Rinascimento, Firenze, 1973.

Megjegyzés: ÜMIL-nál halála: Ferrara, 1611. febr. 26.

PRECKENFELDT FERENC / Leibach, 1681. febr. 17. -- Kolozsvár, 1744. okt. 29./

Bölcséleti és teológiai doktor, jezsuita áldozópap, tanár. 1697. október 21.-én lépett a rendbe. A bölcséletet taníttotta Zágrábban, a matematikát Nagyszombatban, Kassán és Grazban, a teológiát Nagyszombatban és Kassán. 1736. augusztus 30.-án prorektor és procancellárius a kolozsvári egyetemen. Mint spirituális halt meg Kolozsvárt 1744-ben. Több tankönyve és erkölcsstani munkája jelent meg.

II : Manuale horographicum... Cassoviae, 1733-34. -- Vade mecum piorum adolescentum, sive libellus diversae preces adolescentum pietati fovendae complexus. Claudiopoli, 1761. -- Annus patronorum menstruum nova forma. Claudiopoli, é.n. -- Ornata Syntaxis Francisci Wagner aucta. Claudiopoli, 1736. -- Phases latinitatis e diversis autoribus in usum juventutis collectae. Claudiopoli, 1737. -- Lapis lydius cum bono et utili profectu

versati in schola poetica adolescentis, sive Index automasticarum vocum et phrasum. Claudiopóli, 1737.

Irod.: Stoeger: Scriptores 280.-- Sommervogel 1895. VI. 1162.h.-- Márki Sándor 1896.,16.-- Szinnyei: M.írók XI. 120-121.h.-- Erd.m.egy. 88.

FUSCH JÁNOS

A kolozsvári egyetem első tanárainak egyike. 1581-ben, a megnyitó ünnepség során Schreck Farkas vitairatát mutatták be. Az első vitatkozó P.J. volt.

Irod.: Erd.m.egy. 46.

RABBUS . JUSTUS

Krakkói jezsuita. 1581-ben érkezett Erdélybe, az akadémia első tanárai közül való. Jelentős jezsuita linguista és teológus, aki a szélütött Odeschalchi helyébe került 1581 nyarán. Párizsban tanult, Maldonatus Joannes hatására tért a katolikus hitre és lépett a rendbe. A latin mellett jártas volt a héber, görög, német, francia és olasz nyelvben. Teológiai és filozófiai képzettségét mindenki nagyra becsülte. Egy időben Miksa főherceg gyóntatója is volt.

Irod.: Veress Endre 1906.,318.-- Veress Endre 1911.,231.--Veress Endre 1921.,220-221.-- Meszlényi Antal 1931., 139.-- Erd.m.egy. 44.,46.

RAJCSÁNYI / RAICSANI / GYÖRGY / Nemes-Kosztolány /Bars vm./, 1669. szept.8.--Marosvásárhely,1734. júl.5. / Bölcséleti doktor, jezsuita áldozópap, tanár. Nyitra megyei legrégibb törzsszékös nemes családból származott, melynek eredete a XI. századig vezethető vissza. Raicsani Gáspárnak két fia, György és János, jezsuita lett. R. György 1687.november 25.-én lépett a rendbe. Nagyszombatban a gimnáziumban tanította a grammatikát, retorikát és bölcséletert, ugyanott az egyetemen a teológia tanára volt 1723-ig. Legtöbb munkáját akkor adta ki, mikor Nagyszombatban filozófia-tanárként működött /1702-1707/, 1723-tól 1726-ig Rómában magyar gyóntató. Visszatérve hazájába a nagyszombati egyetemen 1726 és 1728-ban rektor, 1728-29-ben kancellár volt. 1730-ban a kolozsvári egyetem rektora, majd Felső-Magyarország és Erdély vizitátora. Tizenegy bölcséleti, hitbuzgalmi és történeti munkát írt. A moralizáló fejtegetéseket kedvelő filozófus volt, aki a maga korában elismerést és sikereket ért el műveivel.

M:Harmonia Philosophica...Tyrnaviae, 1706. /a baccalaureusok tiszteletére adták ki tanulótársaik/.-- Ars recte philosophandi...Tyrnaviae, 1707.-- Laurus Tuta a Fulmine...Tyrnaviae, 1707./Az új magisterek tiszteletére kiadott mű/.-- Somnium Repraesentans...Tyrnaviae, 1707. /Epiktetos Kr.u. I. századbéli stoicus Eucharidion c. moralizáló művének és az állítólag a thebai Kebestől származó *Πύθαγ* /Cebetis Tabula/ c munkának latin fordítása/.-- Dictamina seu Scita variae Doctrinae...Tyrnaviae, 1708.-- Colloquium Sphyngis...Tyrnaviae, 1709.-- Conclusiones scientiae practicae...Tyrnaviae, 1718.-- Bellum contra hostes capitales Anemar...Tyrnaviae, 1717-1720.-- Joannis Scheffleri...Concilium Tridentinum...Tyrnaviae, 1718.-- Instructio Confessarii...Tyrnaviae, 1719.

Irod.: Horányi: Scriptores III. 138.-- Stoeger: Scriptores 290--- Pauler Tivadar 1856.,15.-- Nagy I: Mo. családai 9:593.--RMK II.616.,625.,626.,648.--Petrik:Bibl.--Sommervogel 1895.VI. 1399.--Szinnyei:M. írók

XI. 434-435.h.--Szentpétery Imre 1935.,99.

RAJCSÁNYI / RAICSANI/ JÁNOS / Nyitra, 1671. jún. 23.-- Nagyszombat, 1733. márc. 12. /

R. György testvéröccse. 1688. október 17.-én lépett a jezsuita rendbe. Tanulmányai befejeztével filozófiai és teológiai doktor lett. Több helyen tanította a matematikát, filozófiát és teológiát. Több évig jezsuita rendházak igazgatója, a nagyszombati nemesi szemináriumot és a kassai szemináriumot igazgatta. Kassáról Kolozsvárra került rektornak. Rectorsága alatt, 1718-ban kezdték építeni a kéttornyú akadémiai templomot. Szentháromság-szobrot is emelt. A pestis alkalmával emberszeretetének fényes tanujelét adta: pénzzel, élelemmel, tanácssal támogatta a szűkölködőket.

M : Itinerarium Athei...Viennae,1704.--Opusculum de vera et falsa fidei regula...Cassoviae, 1723.-- Az igaz és nem-igaz hitnek próba-köve...Nagyszombat,1724.-- Ingadozó catholicus. Kassa, 1726.-- Signa Ecclesiae seu via facilis...Cassoviae, 1725. /Magyarul halála után: Utazó s a jövevény unitárius vallásról beszélgető katolikus. Kolozsvár, 1770./--Viator christianus: Ad coelestem patriam...Tyrnaviae,1729.-- Fides Salutaris soli religioni Romano-Catholicae propria. Tyrnaviae, 1731.-- Commenta adversus S.Rom.Cath. Ecclesiam pridem ab aliis detecta...Cassoviae,1745.-- De Unitariorum religione ratiocinans Catholicus. Claudiopoli,1773. / Magyarra ford. Mihalcz János/.

Irod.: Horányi: Memoria III. 135.-- Danielik: M. írók II.262-263.--Stoeger: Scriptores 291.--RMK II.,639.,637.,648.;III. 631.,719.-- Petrik: Bibl.-- Sommervogel 1895.,1402.-- Szinnyei: M. írók XI. 436-437.h.-- Erd.m.egy. 84.,86.-- UMIL 3:1685.

Megjegyzés: UMIL-nál szül.:Nemeskosztolány, 1669. jún. 23.

RAST ISTVÁN / Nagyszombat, 1671.dec. 11.--Kolozsvár, 1726.dec. 1. /

Bölcséleti doktor, jezsuita áldozópap, tanár. 1686. október 8.-án lépett a rendbe. Grammatikát, majd három évig bölcséletet tanított, majd haláláig a kolozsvári rendház főnöke volt.

M : Austrini triumphus...Honorii...Neobaccalaureorum, cum in Alma Episcopali Universitate promotore R.P. Stephano Rast, e Societate Jesu, AA. LL. et Philosophiae Doctore, ejusdemque Professore Ordinario...Leutschoviae, 1703.

Irod.: RMK II. 589.-- Sommervogel 1895.VI. 1476.-- Szinnyei: M. írók XI. 568.h.

RÉPSZELI LÁSZLÓ / Bőd /Vas vm./, 1703. ápr. 24.-- Buda, 1763. ápr.24. /

Bölcséleti és jogi doktor, jezsuita áldozópap, tanár. 1725. okt.9.-én lépett a rendbe. 1731-35-ben Bécsben teológiát tanult. 1738-tól a kolozsvári akadémián tanított magyar és erdélyi jogot, retorikát és bölcséletet. 1742-től a nagyszombati egyetem tanára, 1743-ban a bölcsész, 1744-ben a jogi, 1746-48-ban a hittudományi kar dékánja. 1749-től kassai rektor, 1752-től budai iskolai előljáró, 1753-tól nagyszombati, 1756-tól kolozsvári, 1760-tól gyulafehérvári szemináriumigazgató. 1762-től a budai rendház lelki /spirituális/ igazgatója. Legismertebb munkája a Syntagma iuris Hungarici...,mely három kiadásban is megjelent, eltérő címekkel. Ez a mű százöt címben betűrendben tárgyalja a magyar jogrendszer különféle ágai-

nak problémáit, a római és az egyházi jogból pótlendő mindazt, ami a hazai törvényekből hiányzott.

M : Hunnia, sive hunnorum a Scythia asiatica egressus, honoribus ... neo-baccalaurorum, dum in...universitate Tyrnaviensi...Phylos. laurea condecoraretur...Tyrnaviae, 1731. /Költemény/.--Rhetor officiosus. Honoribus ...philosophiae magistrorum... Tyrnaviae, 1735.-- Metamorphosis...Honoris neo-baccalaureorum dum in alma,ac regio-principali soc. Jesu academia Claudiopolitana prima aa. II. et laurea insignirentur...Claudiopoli, 1742.-- Syntagma juris hungarici, ac Transylvanici, partiumque iisdem annexarum, utilitati publicae accomodatum. Tyrnaviae, 1742., Cassoviae, 1747.-- Idea actionum juridicarum. Dum in...universitate Claudiopolitana positiones philosophiae universae publica propugnandas suscepit...Claudiopoli, 1742.-- Memoriale confessoriorum. Tyrnaviae, 1747.-- Joannis Barclaji Paraenesis...Zyrnaviae, 1748.-- Pauli Klozs prof. Tyrnaviensis...Tyrnaviae, 1756.

Irod.: Pauler Tivadar 1856.,16.-- Pauler Tivadar 1880.,30.,79.▼ Stoeger: Scriptores 298.-- Petrik:Bibl.-- Szinnyei:M.írók XI. 796-797.h.--Sommer-vogel 1895.,VI. 1669.-- Echart Ferenc 1936.,27.--ÜMIL 3:1714.

RUBEN LÉNARD

jezsuita tanár, 1587-ben Wujek Jakabot helyettesítette a kollégium vezetésében.

Irod.: Meszlényi Antal 1931.,155.

SALBECK FERENC /petrisi/ / Galac, 1703. dec. 2.--Udvarhely,1770. dec.19./

A petrisi Salbeckek Arad vármegyei birtokos nemesi család. Apja, S.Máté /+1734/ 1733-ban Hunyad vm.-ben sószállító biztos volt. Feleségétől, Barkóczy Katalintól hét gyermeke maradt, közülük Ferenc és Mihály jezsuita lett, Károly 1776-ban az első szepesi püspök, Mátyás erdélyi nagyprépost, később címzetes püspök. S. Ferenc 1721. dec. 17-én lépett a jezsuita rendbe.Tanított a kolozsvári gimnáziumban is.

M : Virtus heroica Francisci Astranti in propaganda religione catholica. Claudiopoli, 1730.

Irod.:Stoeger: Scriptores 309.--Nagy I.;Mo. családai 10:17.--Szinnyei:M.írók XII. 79-80.h.

SALBECK MIHÁLY /petrisi/ / Jassy, 1709. máj. 9.--Gyulafehérvár, 1758. febr. 25. /

Bölcséleti doktor, jezsuita tanár. S.Ferenc testvére. 1726-ban lépett a rendbe. 1730 után poétikát, bölcséletet és hitvitázást adott elő Kolozsvárott, majd Gyulafehérvárt. Hét éven át a^z erdélyi román papság teológia-tanára. Latin nyelvű munkái erdélyi tárgyúak.

M :Septi-collis Dacia in octavo colle beata... Honoribus...Neo-baccalaurorum...Claudiopoli, 1735.-- Prima quinque Saecula...Claudiopoli,1746.-- Vera apostolicorum virorum idea. Dicata honoribus spectabilium...dominorum dum in...S.J. academia Claudiopolitana suprema aa.II.et philosophiae laurea insignirentur...Claudiopoli, 1746.

Irod.: Stoeger: Scriptores 309.--Nagy I: Mo. családai 10:17-18.-- Sommer-vogel 1895. VII. 458.-- Szinnyei: M. írók XII. 80.h.--Erd.m.egy. 87.

SAMBAR MÁTYÁS /Varasd /Pétervárad?/, 1618. ápr. 27.--Zágráb, 1685. febr. 14./

Teológiai doktor, jezsuita áldozópap, tanár, hittérítő. Középiskoláit Győrben végezte, ott lépett a rendbe 1637. október 10.-én. 1638-ban Pozsonyban tanított az alsó osztályban. 1638-1641-ben Grazban hallgatta a bölcséletet. 1641-1644-ben Kolozsmonostoron a gimnázium két felsőbb osztályának tanára. Ezután a teológia elvégzésére Grazba ment, hol négy év után a teológia doktorává avatták. 1655-től Felső-Magyarországon és Erdélyben hittérítő, majd Kassán a polemica és szentírásmagyarázat tanára. Harmincegy éves hittérítő, főleg Erdélyben, Moldvában és Oláhországban. Végül több papi szeminárium és rendház kormányzója.

M : [Munkássága a bibliográfiai irodalomban hiányosan, a szerzőség bizonytalanságával szerepel, ezért részletezem]. --A prédikátor Pápaszemének Próbaköve. H.n. 1659. / Említi Sándor I: Könyvesház 41.; RMK I.402.; Szinnyei: M. írók /-- Három idvösséges kérdés... Nagy-Szombatban az Academiái bötükkal 1661. [Szerző nélkül. Ez a 1. kiadás, melyet Sándor I. 41. hely nélkül 1661-re tesz. A második kiadás ismeretlen, a harmadik Kassa, 1672., a negyedik Nagyszombat, 1690. További kiadások Szinnyeinél: Kolozsvár, 1745. és Pozsony, 1751./-- Egy Vén Bial orrára való karika... H.n. 1640. [Sándor 43. hely nélkül, 1664-es kelettel ilyen cím alatt közli: A káromkodó Prédikátornak szájára való karika. Írta Sámbar Mátyás.] Orvosló Ispitaly... H.n.é.n. [az előszó alapján 1664-ben jelent meg névtelenül. Czeglédi István munkája ellen készült vitairat. Második kiadás 1697-ben, hely és név nélkül.] --Az három kérdésre tölt summás választétre írott felelet. H.n. 1666.-- Három Idvösséges kérdésre, a Luther és Calvinista Tanítók mit felelnek?... Kassa, 1667.-- Az Eötödik Evangélistának Sámbar Mátyás Káplánnak zenebonája. H.n. 1668.-- Liliom inter opinas... Kassa, /1676/.-- Jesvita professorának Böcsületi mellett ki-keleő Háladó Tanítvány Felel- meg Cassai Calvinisták praedizatorának Czeglédi Istvannak./ Kassán, 1664./ megjelent "Idős Moj becsületit oltalmazó Japhetke" c. munkája ellen. [Egyetlen példánya a gyulafehérvári Batthiány-könyvtárban. Nyomtatva a jezsuiták kassai nyomdájában. Szinnyeinél nem szerepel. RMK 629.]

Irod.: Katona: Historia Critica XXXVI. 707.--Fejér: Hist. Acad. 34.-- Danie-
lik: M. Írók. I. 399. II. 275.-- RMK I. 402., 411., 425., 438., 469., 563., 605.,
629.-- Kolozsvári Főgimn. Értesítője 1898., 75.-- Sommervogel 1895. VII.
497.-- Pallas XIV. 832.-- Szinnyei: M. írók XII. 105-108.h.-- Horváth Lajos:
S.M. élete és művei. Bp., 1918.-- Gyenis András: Száz jezsuita arcél. 2.
Bp., 1941.-- ÜMIL 3:1760.

SCHRECK FARKAS /SCHRECKTIUS, WOLFGANGUS ; WOLFGANGO TEDESCO /

Német származású jezsuita. Szántó /Arator/ Istvánnal és Pusch Jánossal együtt 1580. február 20.-án /márc. 27.-én?/ érkezett Kolozsvárra. Az akadémia első tanárai közül való, emellett az erdélyi szászoknak hirdette az evangéliumot. Két templomban működött: az egyik Monostoron volt, a másik Kolozsvár belvárosában. E templomokban Szántó István volt a magyar, Schreck a német hitszónok. A kolozsvári egyetem 1581. május 10.-i ünnepélyes megnyitó műsorában jelentős szerepet kapott Schrecknek 1581-ben, Kolozsvárott, nyomtatásban is kiadott hitvitázó munkája, melyet szétküldtek a meghívott protestáns felekezetek papjainak, akik a vitát nem vállalták. Ezért a hitvita 31 tételét Pusch János rendtársa segítségével folytatta le. A Schreck-féle vitatételeket használta fel két magyar protestáns püspök, Göcsi Máté és Hunyadi Demeter a jezsuiták támadására, mondván: "Ime az ország köznyugalma ellenére nem félnek bennünket disputára kihívni. Most csak 4-5-en vannak, de mi lesz, ha számuk szaporodik."

A székeskeresztúri unitárius gimnázium könyvtárában fellelhető nyomtatvány ajánlja ezen tételeket, "veluti quaedam futurorum laborum nostrorum praeludia" Schreckius Farkas jezsuita Báthory Kristóf erdélyi fejedelemnek. Másik hitvitázó munkája, a névtelenül 1585-ben Kolozsvárott megjelent vitairata a Gergely-naptár védelmében támadja a Váradon 1585-ben kiadott magyar naptár szerkesztőit, ugyanis a protestánsok a régi naptár hívei voltak. A szerzőséget Beregszászi Péternek Epistola ad Stephanum Aratorem Jesuitam című vitairatából tudjuk meg: "Cognoui ex te, Volfgangum Schreckium Jesuitam Germanum Refutationis Calendarii ad veterem rationem compositi fuisse authorem". Maga az elveszett vitairat is Beregszászi Péter Apológiájában maradt ránk a 347-370. lapon. E két kiadvány elsősorban mint a kolozsvári jezsuita nyomda meglétének bizonyítékeként jelentős. Mint ilyet fogadja el Ferenczi Zoltán, Jakab Elek és Kemény József, de tagadja Veress Endre. Schreck Farkas mint oktató, a szeminárium prefektusa és német hitszónok működött Kolozsvárott.

M: Schreckius. Theses De pvro et expresso Dei verbó, tum scriptis, quam vivo voce tradito: et pari vtriusque auctoritate, necessitate, vtilitate, ac fine. Ad disputandum publice propositae, cum Claudiopoli in Transilvania nouum Gymnasium Societatis Iesv aperiretur Anno D. 1581. Defendentur á Ioanna Pyschio societatis Iesv. Praeside Wolfgango Schreckio, Theologo eiusdem Societatis Iesv. Claudiopoli. -- Adversus avthores Ivliani vt vocant Psavdocalendarii Varadini impressi pro Anno 1585. /Claudiopoli, 1585/.

Irod.: Beregszászi Péter 1587.-- Kemény József 1855., 388-394.-- Jakab Elek 1888., 342. -- Ferenczi Zoltán 1896., 21-22.-- RMK II. 43., 51.-- Pokoly József 1904-5. I. 272.-- Szinnyi M. írók XII. 599. h.-- Veress Endre: Erd. Múz. -- Veress Endre 1911., 99., 156.-- Erd. m. egy. 46.

SFONDRATO, NICCOLO /Bartolomeo/ / 1535.--Róma, 1591. okt. 19. /

Ólasz jezsuita, 1590-91-ben XIV. Gergely néven pápa. Az 1581-ben megnyitott kolozsvári jezsuita akadémia első tanárai közé tartozott. Munkásságáról nem maradt fenn adat. 1590. szeptember 5.-én pápává választották XIV. Gergely néven. Csak tizenegy hónapig volt pápa, így neve alkotásaiban nem maradhatott fenn nagynevű előde, XIII. Gergely /1572-1585/ után, aki egyik legjelentősebb pápa volt, magyar vonatkozásokkal / Collegium Germanicum - Hungaricum; Collegium Romanum; Universitas Gregoriana/ és a Julián-naptár-reformmal /Gergely-naptár/. Sfondrato Niccolonak későbbi kolozsvári kapcsolatáról nincs adat.

Irod.: Veress Endre 1906., 3., 7.-- Meszlényi Antal 1931., 138.-- ÚIL 11:2717. -- Erd. m. egy. 46.

SIGRAY /SIGRAI/ ANDRÁS / Bécs, 1681. okt. 6.-- Bécs, 1734. nov. 30. /

1697. október 6.-án Bécsben lépett a jezsuita rendbe. Nagyszombatban 1700-tól bölcseletet, 1707-1709-ig teológiát tanult. Besztercebányán a retorika és az etika tanára, Budán bölcseletet, Kassán teológiát oktatott. Nagyszombatban és Egerben szeminárium igazgató, majd a kassai és kolozsvári rendház igazgatója. 1720 körül tanított Kolozsvárt, rektorsága idején, 1724-ben fejezték be a kéttornyú akadémiai templom építését. Élete utolsó éveit Bécsben töltötte, a Pázmáneum igazgatója volt.

M: Mater Gratiae...Tyrnaviae, 1707.-- Gaudia Inter Luctus...Tyrnaviae, 1711. / Névtelenül. Horányi Bossányinak, Katona Sigraynak tulajdonítja. Sommervogel Paintner ex-jezsuita alapján ugyancsak Sigraynak, de Bossányi

András neve alá is fölveszi /VI.54./ 1708-as évszámmal. /

Irod.: Horányi: Nova Memoria I. 571.-- Katona: Historia Critica XXXVIII. 886.-- Fejér: Hist. Acad. 43.-- Stoecker: Scriptorum 328.-- Sommervogel 1895. 54., 645.-- Nagy I: Mo. családai 10:177-181.-- Értesítő 1898., 74.-- Szinnyei: M. írók XII. 988-989.h.-- RMK II. 627., 660.-- Erd.m.egy.84.

SIMEGHI /SYMEGHI/ JÁNOS / Sümeg, 1686.okt. 1.--Buda, 1753. máj. 7. /

Bölcséleti doktor, jezsuita tanár. 1704. október 9.- én lépett a rendbe. A költészetet 1713-ban Kassán, a retorikát 1714-ben Kolozsvárott tanította. Ezután Kolozsvárt teológiát tanult és bölcséleti doktor lett. Nagyszombatban három évig az etika és bölcsélet tanára, Egerben és Győrben a teológiát oktatta. A győri nemes ifjak konviktusának és a nagyszombati papnövendékek intézetének főnöke, majd egyházi tanácsos, végül a pozsonyi, nagyszombati és budai rendház rectora.

M: Eucharisticon...Bartfai, 1713.-- Maria Virgo Claudiopolitanae seu genuina de lacrymosa Virgine relatio. Claudiopoli, 1714.-- Imago poetica...Tyrnaviae, 1723.-- Monita et Exempla...Tyrnaviae, 1723.-- Sacris orientis Column...Tyrnaviae, 1724.-- Justi Lipsii Politicorum...Tyrnaviae, 1724.

Irod.: Stoecker: Scriptorum 328.-- Petrik:Bibl.--Sommervogel 1895. VII. 1213.-- Értesítő 1898., 74.-- Szinnyei:M. írók XII. 1031-1032.h.

SPENGLER ANDRÁS

Jezsuita áldozópap, tanár. 1716-ban a retorika tanára volt Kolozsvárott.

M: Idea invictis Martis Austriaci...Claudiopoli, 1716. /Név nélkül/.

Irod.: Szinnyei: M. írók XII. 1347.h.--Horváth István:Lexicon Eruditorum. /Kézirat a M.Nemzeti Múzeum könyvtárában/.

SPLÉNYI JÓZSEF /miháldi/ / Nyárs-Ardó /Sáros vm./ , 1709. aug. 23.-- Eger, 1773. /

Régi nemesi család, melynek tagjai főleg a katonai pályán szerepeltek. Papi pályán kivált Splényi Ferenc /1731-1795/ váci püspök. ~~Fr~~angélikus ősök: Splenius Illés bártfai iskola-rektor és a nagyapa, Spleni Illés löcsei bíró, és Spleni Jakab ág.ev.-lelkész. S. József 1725. okt. 10.-én lépett a jezsuita rendbe. Tanított Kassán és Kolozsvárt poétikát, retorikát és etikát, hét évig bölcséletet Budán, teológiát és egyházjogot Egerben, Kassán, Nagyszombatban és Győrött.

M: Affectus Musarum Cassoviensium...Cassoviae, 1736. /Költemény/.-- Initia Societatis Jesu Cassoviensis ab an. 1608. ad an. 1640.H.n.é.n.

Irod.:Kőváry László 1854.,225.-- Nagy I: Mo. családai 10:333. --Stoecker Scriptorum 334.-- Sommervogel 1895. VII. 1457.--Szinnyei: M. írók XII. 1368-1369.h.

STRUSZ MÁTÉ

Jezsuita áldozópap, tanár. Az 1587. évi június 1-jén kelt katalógus szerint az akadémia tanára volt.

Irod.: Meszlényi Antal 1951.,154.

SUNIERI FERENC /SZUNIERI; SUNGERUS / / + 1580. okt. 25. /

Dossevino Antonio nuncius felkérésére a Báthory István által Erdélybe küldött 12 jezsuitát 1579. július 31.-én Sunieri /Sunyer/ Ferenc lengyel provinciális vitte Varsóból Erdélybe, hová a királynak egy embere kisaérte őket. Báthory István király ajánló- és védlevelével október 1.-jén érkeztek Kolozsvárra, s a városhoz közel fekvő kolozsmonostori apátságban telepedtek meg. Sunieri a kolozsmonostori iskola alapítási munkáját befejezve, 1580 elején visszatért hazájába.

Irod.: Pokoly József 1904-5., 1:269.-- Velics László 1912., 71.-- Meszlényi Antal 1931., 118., 122.-- Erd.m.egy. 43.-- György Lajos 1987b. 2:75.

SZÁDECZI SEBESTYÉN

Az 1587. június 1.-jei katalógus szerint az akadémia tanára volt.
Irod.: Meszlényi Antal 1931., 154.

SZÁNTÓ / ARATOR / ISTVÁN / Devecser, 1541. -- Olmütz, 1612. ápr. 16. /

Az "Arator" ragadványnév feltehetően korán elhalt apjának foglalkozására utal. Anyja, két nővére és öccse 1555 k. portyázó törökök rabságába került. Sz. Istvánt Galgócsra menekült nagybátyja nevelte. 1560-ban papnővendék Nyitrán. Bornemissza Pál püspök 1560. október 18.-án a római Collegium Germanicumba küldte, ahol 1561. febr. 19.-én a jezsuita rend római noviciátusába kért felvételt. 1565-ben megszerezte a magister philosophiae fokozatot. A próbaévek után tanulmányainak folytatására 1565-ben Bécsbe küldték, ahol megismerkedett a fogoly Báthory Istvánnal, a későbbi erdélyi fejedelemmel és lengyel királlyal. 1566-ban a nagyszombati kollégiumban retorika-tanár. 1567-ben a kollégium a lángok martaléka lett s a jezsuiták Nagyszombatot elhagyni kényszerültek. Szántó István a bölcsélet tanára lett Bécsben, majd az 1573-ban megnyílt grazi kollégiumban. 1575-től római magyar gyóntató. 1579. december 9-ig tartózkodott Rómában. XIII. Gergely pápa az ő szorgalmazására alapította a Collegium Hungaricumot 1578. március 1.-jén kelt bullájával, majd 1580. április 13.-án egyesítette a Collegium Germanicummal. Szántó 1580. február 20.-án érkezett Kolozsvárra, és tanított a kolozsmonostori iskolában. 1582-től a nagyváradai iskolához került, ahol tanítványát, Pázmány Pétert 1583-ban áttérítette akatolikus vallásra és megnyerte a jezsuita rendnek. 1585-1588. gyulafehérvári lelkész. Midőn az 1588.-i megyesi országgyűlés száműzte Erdélyből a jezsuitákat, Szántó István Thomány Mátyással együtt menekült a legkegyetlenebb télben. Thomány Kisvárdán a kiállott fáradsalmaknak és nélkülözéseknek esett áldozatul. Szántó István a telet Cseródy János egri püspöknél töltötte, missiókat tartva járta a vármegyét. 1589-ben Turócsban találjuk, és még azon évben házfőnöki minőségben Vágsellyére rendelték. 1590-ben Znióváralján, 1591-től 1601-ig Bécsben magyar hitazonok, az etikai tanszék tanára. 1592. február 19.-én tette le a négyes fogadalmat. 1601-ben súlyos betegségbe esett, egészségének helyreállítására visszaküldték Znióváraljára. 1605-ben Bocskai István híve, Révai Márton, elfoglalta a várat. Az ostrom alatt az épületek egy része lángok martaléka lett. Ott veszték Szántó könyvei és iratai, negyven éves irodalmi munkássága. Csak egyetlen készülő munkáját sikerült megmentenie, mely a Korán tanításait cáfolja. Szántó és társai Morvaországban kerestek menedéket, az olmützi kollégium fogadta be őket. Elete utolsó hat évét itt irodalmi munkásságának szentelte. Először P. Canisius Péternek latin Katekizmusát fordította magyar nyelvre. Sajnos, a kézirat elveszett, Megírta 130 levélben a

"Confutatio Alcorani" c. művét, melynek kézirata a bécsi udvari könyvtárba került. A Válgata nyomán az eredeti héber és görög szöveget véve alapul, magyar nyelvre fordította a Szentírást. 1611-ben az ószövetségi szövegekkel már elkészült, a munka befejezésében megakadályozta a halál. Káldy György az ő fordítása nyomán dolgozta át a magáét. Csak egyetlen munkája, mely nyomtatásban megjelent, ért több kiadást: a Calepinus-féle soknyelvű szótárban a gazdag tartalmú magyar rész, bár nem viseli nevét, kétségen kívül az ő műve. Az erdélyi jezsuita kollégiumok történetéről írt latin nyelvű munkáját szenvedélyes kifakadásai miatt a rend generálisa nem engedte kinyomtatni. Szántó István a kolozsvári jezsuiták legmarkánsabb egyénisége, akinek Báthory Istvánnal való kapcsolata révén döntő szerepe volt a Báthory-egyetem alapításában. Levelezésüket a római Vatikáni Könyvtár Vat. lat. 6205. sz. kézirata őrzi.

M: Brevis et succincta descriptio qua occasione haereses in Ungaria et Transylvania fuerint invecatae, quem progressum habuerint et quia modus sit eos exstirpendi. [Kézirat, 1600. A budapesti egyetemi könyvtárban]. --- Confutatio Alcoreni. Olmucii, 1611. [Kézirat a bécsi udvari könyvtárban]. --- Szántó Arator István jezsuita szerzetes iratai: Sajtó alá rendezte Szittyay Dénes. [Nem jelent meg. Kefelenyomata az MTA kézirattárában, 1950. Közölte Veress Endre 1911., 13.] --- Documenta Romana Historia Societatis Jesu in regnis olim Corona Hungaricae unitis /1550-1580/. I-II. [Kiadta Lukács László és Polgár László. Róma, 1959-1965. Szántó István levelezése is].

Irod.: Bod Péter 1766., 122. --- Molnár I: Könyvház VII. 120. --- Horányi: Memoria --- Stoeger: Scriptores --- Pesti Napló 1856., 252. sz. /Szalay László cikke/. --- Fraknói Vilmos 1868., 72. --- M. Könyv-Szemle VI. 227., IX. 289., XII. --- Figyelő II. 385. --- Fabó András: Monumenta IV. 158. --- Frankl Vilmos 1872., 172. --- TörtTár 18. évf. 120. --- Szily Kálmán 1886. --- Jakab Elek 1887., 347-351. --- Fraknói Vilmos 1887. --- Steinhuber 1895., I. 128. --- Áldásy Antal 1892. --- Szinnyi: M. írók I. 242-244. h. /Arator /Szántó/ István alatt/ --- Fraknói Vilmos 1910-1911. --- Veress Endre 1911-1913. XI. 2. --- Velics László 1912., 81., 91-101. --- Erdkath. 53-54. --- Timár Kálmán 1930. --- Meszlényi Antal. 1931., 122. --- Bangha Béla 1940., 13., 284., 288., 289. --- Erd.m. egy. 50. --- Szittyay Dénes 1950. --- Lukács László 1959-1967. --- Klaniczay Tibor 1961. --- MEL II. 704. --- Veress Endre 1983. IX. --- ÚMIL 3:1897.

[Megjegyzés: Az életrajzban számos bizonytalanság. Velics László és Szinnyi szerint 1541-nen született a győri egyházmegyében. Steinhuber szerint Győrben. A Vatikáni Levéltár egyik katalógusában neve után "Saladiensis" /zalamegyei/ áll. A MEL szerint 1540-ben Devecseren, Meszlényi szerint Veszprém megyében született. Halálának éve Fraknóinál, Guilhaumynél július 15. MEL-ben és Szinnyeinek számos évszám-eltérés]

SEGEDI GYÖRGY / Mikeszász /Erdély/, 1711. nov. 11. --- Marosvásárhely, 1786./

Bölcséleti és teológiai doktor, jezsuita áldozópap, tanár. 1727. október 28.-án lépett a rendbe. Kolozsvárott bölcseletet tanított, kétszer volt rektor. A konviktusnak és a növendékpapok szemináriumának régense. Kassán hat évig, Nagyszombatban öt évig tanította a bölcseletet. Grázban, majd Kassán a teológiát oktatta. A rend eltörlése után Marosvásárhelyen plébános.

M: Pietas hungarica...Claudiopoli, 1736. --- Secunda Deiparae Virginis...Claudiopoli, 1736. --- Utopiae sapientis...Claudiopoli, 1748.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXIX. 1004. --- Stoeger: Scriptores 347. --- Sámmerovogel 1895. VII. 1749. --- Szinnyi: M. írók XIII. 546-547. h. --- Erd.m. egy. 88.

SZEGEDY JÁNOS /mező-szegedi/ / Acsád /Vas vm./, 1699. ápr. 4. -- Nagyszombat, 1770. dec. 5. /

Dunántúli birtokoscsalád, mely valószínűleg Mező-Szegedről származott. Apja Sz. Pál megyei alispán, anyja Lelekési Török Katalin. 1715. október 9.-én lépett a rendbe, tanulmányait jórészt Nagyszombatban végezte. 1730. november 3.-án bölcséleti, majd teológiai doktor lett. A nagyszombati egyetemen 1730-tól 1734-ig a bölcséletet / 1731-ben az etikát, 1732-ben a logikát, 1734-ben a metafizikát/, 1736-1738. az egyházjogot adta elő, közben dékán is volt. Még bölcsészettanár korában jelent meg két, később nagyrabecsült munkája, melyek közül a Tripartitum iuris Hungarici tyrocinium /1734/ öt kiadásban látott napvilágot. 1741-től Grazban a teológia tanára, majd 1742-1746 között a kolozsvári egyetem egyházi jog tanára, 1743-tól a rendház rektora. Később a győri rendház vezetője, 1751-től 1753-ig ismét Nagyszombatban a teológia tanára, dékán. 1754-ben a bécsi Pazmaneum, majd a budai főiskola igazgatója, végül a nagyszombati papnevelő igazgatója haláláig. Tábori főpapa és az esztergomi ítélőszék tagja is volt. Híres elméleti és gyakorlati jogász. A Tripartitumban bő tárgyi és forrásismerettel tárgyalja a magyar jogot, Szent Istvántól kezdve a magyar királyok törvényein keresztül, jó tájékoztatást nyújtva a paragrafusok rengetegében. A Rubricae sive synopses titulorum 3 részben a Tripartitum cikkeinek, valamint Szent Istvántól kezdve a magyar királyok törvényeinek pontjait címük és tartalmuk szerint állítja össze. [A III.230. lapján családjáról is közöl adatokat]. A Tripartitummal kapcsolatos két munkát a jezsuiták 1734.-i évkönyve nem győzi büszkélkedve eléggé dicsérni. ~~Itt~~ még több, a hazai jog körébe vágó kisebb munkát, melyek írójuk nagy felkészültségéről tanuskodnak.

M: Tripartitum Juris Ungarici Tyrocinium, juxta ordinem titulorum operis tripartiti, sacris canonibus accomodatum. Tyrnaviae, 1734. -- Rubricae sive synopses titulorum, capitum et articulorum, universi juris ungarici, nunc primum collectae, et in tres partes distributae, atque in tyronum gratiam notis juridicis, historicis, chronologicis nec non etymologicis illustratae. Tyrnaviae, 1734. -- Cerographia Hungariae. Tyrnaviae, 1734. -- Aquila... Nagyszárnyú saskeselyő... Tyrnaviae, 1736. -- Republica... Tyrnaviae, 1738. -- Werbőczyus illustratus... Tyrnaviae, 1740. -- Sancti Gregorii papae I. regulae pastorales. Graezii, 1742. -- Decreta et vitae primorum regum Hungariae qui Transylvaniam possiderunt... Claudiopoli, 1744. -- Manuale jurisperitorum Hungariae... Jaurini, 1749. -- /és Claudiopoli, 1763./ -- Bipartita Cynosura universi iuris ungarici... Claudiopoli, 1749. /Névtelenül/. -- Assertor libertatis ungaricae. . Jaurini, 1750. -- Andreas II. ... Jaurini, 1751. -- Opusculum... Agriae. 1756. /Névtelenül/. -- Notitiae praeliminates ad Syllogem Decretorum Comitiatium. Posonii, 1820.

Irod.: Horányi: Memoria III. 333. -- Pauler Tivadar 1856, vv Bp.-i Szemle 1859. VII. 244. -- Nagy I: Mo.családai 10:547-549. -- Danielik: M. írók II. 302-303. -- Stoeger: Scriptores 347. -- Pauler Tivadar 1878. ,59-62. -- Pauler Tivadar 1880.,29-30. -- Sommervogel 1895. VII. 1749. -- Szinyeyei: M. írók XIII. 549-551.h. -- Szentpétery Imre 1935.,105.,666. -- Eckhart Ferenc 1936.,24.,26.,27. -- Degré Alajos 1936. -- Pallas XV. 507. -- Erd.m.egy. 89. -- MEL II. 726.h. -- UMIL 3:1925-1926.

[Megjegyzés: halálának éve Danieliknál, Pauler Tivadarnál és Eckhart Ferencnél 1760., Nagy Ivánnál 1761. dec. 8.]

SZENDREY /SZENDREI/ JÓZSEF / Acsalag /Sopron vm./, 1719. febr. 23.
/1720.okt.22.?, Kolozsvár, 1775. /

Nemes szülőktől származott. 1740. október 27.-én Kőszegen lépett a rendbe. Kolozsvárott 1749-ben retorikát tanított, majd Felsőbányán hitszónok, a rendház főnöke. Egerben a rend növendékeinek oktatója, Nagyváradon házfőnök. Kolozsvárt a szeminárium igazgatója. Mária Terézia a rend feloszlatása után is alkalmazta.

M : Octo orationes in idola orbis terrarum. Claudiopoli, 1749. --

Irod.: Stoeger: Scriptores 350.-- Nagy I: Mo.családai -- Salzbauer János 1877., 3.-- Hódor Károly 38. -- Sommervogel 1895. VII. 1763.-- Szinyeyei: M. írók XIII. 706.

SZILATSEK PÁL / Szabolcsa, 1706. jan. 14.-- Lőcse, 1783. /

Jezsuita áldozópap, tanár. 1722. október 27.-én lépett a rendbe. Több évig hitszónok volt. 1731-től a retorika tanára Kolozsvárt, majd Szabolcsán és Lőcsén.

M : Dacia siculia compendio exhibita. Claudiopoli, 1731.

Irod.: Stoeger: Scriptores -- Sommervogel 1895. VII. 1784.-- Szinyeyei: M. írók XIII. 934-935.h.

SZÚNYOG FERENC /budetini/ /Nagy-Jeszenic /Trencsén vm./, 1669. okt.4.
-- Károlyfehérvár /Karlovac/, 1716. dec. 8./

Rég. nemesi család sarja. Apja gróf Szúnyogh János György, Árva vm. főispánja /+ 1721/, anyja báró Viechter de Grueb A. Bora. Sz. Ferenc a bécsi Pazmaneumban végezte tanulmányait. 1685. november 9.-én lépett a jezsuita rendbe. A bölcsélet tanára volt három évig Kolozsvárott, innen Kőszegre helyezték a rendház főnökének. Miután több évig oktatta a teológiát román papoknak, mint jeles szónok, Brassóban és Károlyfehérvárt magyar, szláv és román egyházi szónok volt. Román nyelvű katolikus katekizmust adott ki Nagyszombatban.

M : Catechismus Valachicus maior Romano-Catholicus. Tyrnaviae, 1699. és 1726. / cyrill betűkkel. Cibinii, 1709. latin betűkkel/.-- Kalvinus János Istene...H.n.é.n.

Irod.: Danielik: M. írók I. 566. -- Stoeger: Scriptores 359.-- Nagy I: Mo.családai 10:893.-- RMK I. 509., 651.-- M. Könyv-Szemle 1881., 227.-- Sommervogel 1895. VII. 1796. -- Értesítő 1898., 75.-- Szinyeyei: M. írók XIII. 1160-1161.h.-- Erd.m.egy. 88.

[Megjegyzés: Erd.m.egy. szerint 1726-ban halt meg].

SZYDLOVSKY PÉTER

Az 1584. évi katalógus szerint tanár /Magister/ az akadémián.

Irod.: Meszlényi Antal 1931., 148.

TAUCHER FERENC / Kolozsvár, 1738. júl. 16.-- Buda, 1820. okt. 20./

Jezsuita áldozópap, tanár, matematikus, csillagász. 1753. október 16.-án Trencsénben lépett a rendbe. A kolozsvári egyetemen etikát oktatót, majd 1773-tól a nagyszombati egyetemen a csillagászat tanára. 1777-1785 között a Budára költözött egyetemi obszervatórium nagyszombati fiók-intézetét vezette. 1785-ben az elhunyt Weisz Ferenc híres csillagász utóda a Budára került egyetemen. Ekkor jött újra szóba az elméleti

csillagászat tanításának kérdése, a felsőbb mennyiségtan tantervének megállapításával kapcsolatban. Az 1798. augusztus 31.-i helytartótanácsi rendelet alapján mind az elméleti, mind a gyakorlati csillagászatot az adjunktusokkal együtt a csillagvizsgáló igazgatójának kellett oktatni. T. Ferenc nagy érdemeket szerzett a rendszeres meteorológiai észlelések megindítása és nemzetközi publikálása terén. A várbeli csillagvizsgálóban végzett gondos meteorológiai és mágneses mérései révén Budapest egyike azon ritka városoknak, amelyek éghajlati- és földmágneses adatait hoaszú időre visszamenve ismerjük. 1806 augusztusában nyugdíjazták, kanonoki címet kaptott és a pesti központi papnevelő intézet spirituális praefectusá tisztségét vette át. Nyugdíjasként haláláig Budán élt. Munkásságát Hall Miksa a bécsi Ephemeridesben közölte: *Observatio Eccclipsis Solis 3. Juni 1769. facta in Collegio Tyrnaviae*, 1772.

Irod.: Tud.Gyűjt. 1820.XII. 116.-- Fejér: Hist.Acad. 56.,98.-- Szinnyei: Csillagászat-történet I. 104.-- Stoeger: Scriptores 361.-- Pauler Tivadar 1880.--Zelliger Alajos 1893.,520.-- Sommervogel 1895.VII. 1892.--Szinyyei: M. írók XIII. 1350.h.-- Szentpétery Imre 1935.,272.--Erd.m.egy. 89.-- MEL II. 828.

TAXONYI /TAKSONYI; TAXONI/ JÁNOS / Hanusfalva /Sáros vm./, 1677. szept. 10.--Nagyvárad, 1746. jún. 4. /

Nemes családból származott. 1697. október 27.-én lépett a jezsuita rendbe. Gyöngyösön és Egerben a humaniorákat tanította gimnáziumban, Kassán a teológia tanára volt. 1715-től a kolozsvári egyetemen kazuisztikát és hitvitázást oktatott. Különböző helyeken /Győr, Nagyszombat, Nagybánya, Ungvár, Komárom, Szatmár, Rozsnyó, Kőszeg, Nagyvárad/ hitszónok volt 12 évig, kortársai a szónokok fejedelmének nevezték. A rend győri kollégi-umában 13 évig volt rektor.

M: Horologium...Cassoviae, 1714.-- A purgatorium-beli lelkeknek állapote-tyok ...Nagy-Szombat, 1718.-- A negyvennap böjtnek szentsége...Nagy-Szom-bat, 1739.-- Az emberek erkölceinek...Győr, 1740.-- A Kálvária hegy...Győr, 1739. / A Mausoleum honoris Sociis Jesu...Cassoviae, 1713. c. mun-kát többen neki, tulajdonítják, holott Pasching Ferenc írta. /

Irod.: Horányi: Scriptores III. 386.-- Stoeger: Scriptores 362. -- Da-nielik: M. írók I. 576. -- Nagy I: Mo.családai 11:21.,24.,74.-- Petrik: Bibl.-- Sommervogel 1895. VII. 1901.--Jablonkay Gábor: Taksonyi János. Kalocsa, 1910.-- Szinnyei: M.írók XIII. 1361-1362.h.--Erd.m.egy.85-86. -- ÚMIL 3:2035.

TERSZTYÁNSZKY JÁNOS / 1706. nov. 29. -- Szakolca, 1781. /

Bölcséleti és teológiai doktor, jezsuita áldozópap, tanár. 1722-ben lépett a rendbe. 1725 körül poétikát és retorikát tanított Kassán és Kolozsvárt. Miután bölcséleti és teológiai doktor lett, filozófiát, teológiát és egy-házjogot tanított Kassán és Nagyszombatban. Budán a rend ügyeinek inté-zője volt a m. kir. Kúrián 11 évig, majd lelkiatya Ungvárt, Sárospatakon és Szakolcán.

M: Laureata Virginitas... Cassoviae, 1731.-- Cassovia vetus et nova chro-noligice proposita. Cassoviae, 1732.-- Ortus et progressus almae Sodali-tatis...in gymnasium Alba-Regalensi...Budae, 1737. -- Oratio funebris...Claudiopoli, 1741.-- Physica exotica, seu arcana naturae et artis. Casso-viae, 1745.-- Topographia magni Regni Hungariae...Viennae, 1750.

Irod.Stoeger: Scriptorum 363.-- Fejér: Hist.Acad. 78.-- Értesítő 1898., 75.-- Sommervogel 1895. VII. -- M. Könyv-Szemle 1903.,137.-- Szinnyi:M. írók XIV. 40-41.h.

TEAUER JANOS /Pilgersdorf /Szilázia/, 1689. jan. 2.-- Gyöngyös, 1730. szept. 23. /

Bölcséleti doktor, jezsuita áldozópap, tanár. 1708. október 27.-én lépett a rendbe. A retorika, poétika és a bölcsélet tanára a kolozsvári akadémián.

M : Diluculum religionis in Dacia...Claudiopoli, 1716.-- Idea ...Claudiopoli, 1716.-- Sacris Orientis...Tyrnaviae, 1724.-- Ars semper gaudendi ...Claudiopoli, 1728.

Irod.: Stoeger: Scriptorum 363.-- Sommervogel 1895. VII. 1960.-- Értesítő 1898., 75.-- Szinnyi:M. írók XIV. 94-95.h.--Erd.m.egy. 88.

THOMANY MÁTYÁS /MATHIAS TOMANIUS UNGARUS/ / /Nagyszombat?/,1532.-- Kis-Várda /Szabolcs vm./,1589.febr.23. /

1569. január 21.-én lépett a jezsuita rendbe. Felsőfokú tanulmányait Bécsben végezte, majd missziós munkára küldték. 1580 tavaszán csatlakozott a kolozsvári jezsuitákhoz, az akadémia első tanárainak egyike. Az oktató munkán kívül térítő tevékenységet folytatott Kolozsmonostoron. Szántó István 1581. augusztus 22.-i levele szerint nézetkülönbségei voltak a lengyel rektorral, Wujekkel. A szeminárium házgondnoki teendőit is ellátta. 1583-ban Szántó Istvánnal és Pitasich Márkkal Nagyváradon lelkipásztorkodott. 1584-ben Ladóval együtt a székelyföldre hívták lelkipásztornak. 1585-ben a gyulafehérvári iskolához került. Az 1588. évi megyesi gyűlés határozata alapján kiűzték Erdélyből a jezsuitákat. T. Mátyás Szántó Istvánnal együtt a Szabolcs megyei Kisvárdára került. A legkeményebb hidegben, nélkülözések között tették meg a fáradságos utat. Thomány megbetegedett, és 1589. február 23-án meghalt. Szántó István elhunyt társának tetemét a zemplénmegyei Leleszre, a jászói premontrérendiek prépostsági birtokára szállította, és ott temették el.

Irod.: Pokoly József 1904-5. I. 274.-- Veress Endre 1911.,156.-- Velics László 1912.,83.,111-112.-- Meszlényi Antal 1931.,123.,148.,166. -- Erd.m.egy. 44-46.,49.

TOLVAY IMRE / Holics, 1694. okt. 8.--/Selmechánya mellett/,1775.júl.11./ 1709. november 13.-án lépett a rendbe. 1724-ben teológiai hallgató Nagyszombatban, 1725. november 11-én lett magister philosophiae, 1728-ban tette le a szerzetesi fogadalmat. 1724/25-ben a retorika, 1725/26-ban az etika tanára a nagyszombati gimnáziumban. 1725-ben írta meg a Csernovics Ferenc promotor által akkor felavatott új magisterek tiszteletére az Ortus et Progressus...c. művének első /Ortus/ részét. A második /Progressus/ részt már mint a gimnázium fizikatanára írta 1728-ban. Az általa felavatott Barkóczy Ferenc gróf és Schilron Ágost báró tiszteletére adták ki 1728-ban baccalaureus társaik. A munka a nagyszombati egyetem történetének első feldolgozása. [Szabó Károly RMK-nál, Petriknél és Stoeger-nél Csernovics Ferenc munkái között szerepel, azzal a megjegyzéssel, hogy "Folytatta Tolvay". Azonban Tolvay Imre művei között mind a két rész ott szerepel, minden megjegyzés nélkül]. 1726/27-ben a logika, 1727/28-ban a fizika és a metafizika tanára Nagyszombatban. 1728-tól a kolozsvári egyetem teológiai /hitvitázás/ tanára, rektor is volt. Ezután Rómában a Szent Péter bazilikában kilenc évig magyar gyóntató. 1741-től 1745-ig

a budai kollégium rektora és a Nagy-Boldogasszony templom plébánosa. 1746-ban a bécsi Palaeum rektora, végül a rend eltörléséig 1773/ a nagyszombati könyvnyomtató intézet igazgatója. Meghalt 1775-ben, mint az esztergomi főegyházmegye papja Kékkőn, Balassa gróf kastélyában.

M : Laureatum in heroibus Hungariae...Tyrnaviae, 1718.--Ortus et Progressus Almae Archi-episcopalis S.J. Universitatis Tyrnaviensis, a primis illius initiis ad annum usque 1660. Tyrnaviae, 1725.-- Progressus almae archiepiscopalis societatis Jesu Universitatis Tyrnaviensis ab anno 1661. usque 1700. Tyrnaviae, 1728.-- Imago Heroum...Tyrnaviae, 1729.-- Itinerarium exstaticum...Tyrnaviae, 1729.-- Athanasij Kircheri...Tyrnaviae, 1739.-- Epistola de morte Valentini Kéri Collegii Academici et Universitatis Tyrnaviensis Rectoris ddo Tyrnaviae, 24. Julii 1764.--Orationes duae panegyricae D. Ladislao dictae Vienna.

Irod.: Stoeger: Scriptores 366. -- Pauler Tivadar 1880.,40.-- Petrik: Bibl.--III. 652.;IV. 93.-- Zelliger Alajos 1893.-- Takáts Sándor 1895. 182.-- Sommervogel 1895. VIII. 22.-- Szinnyei: M.írók XIV. 262-263.h.-- Szentpétery Imre 1935.,97.,102.,666.--Erd.m.egy. 87.--JMI 3:2105.

TÖRÖK /TOEROEK/ FERENC / Kadicsfalva, 1731. dec. 3. -- / Régi nemesi család sarja, apja T. Sámuel, anyja Bakó Erzsébet. 1751. október 15.-én lépett a rendbe. Bölcselertet és teológiát tanított Kassán, majd Kolozsvárott, kánonjogot Budán, dogmatikát Kassán. A rend feloszlatása után, 1773 októberében nevezte ki a főkormánysház a kolozsvári hittudományi karhoz 500 forint évi fizetéssel.

M : Divus Ivo oratione...Tyrnaviae, 1761. /Dicsőítő beszédek/.

Irod.:Stoeger: Scriptores 366.-- Nagy I: Mo. családai 11:313.-- Salzbauer János 1877.,3.--Hódor Károly 38.-- Sommervogel 1895.VIII. 6.--Szinnyei:M. írók XIV. 479-480.h.--Erd.m.egy. 89.,92.

TÖRÖS /TÖRÖSY/ GYÖRGY /GREGORIUS TÖRÖS; GREGORIUS PAPENSIS/

/ Pápa, --- Gyulafehérvár, 1586 őszén / Feltehetően pápai származású, minthogy Szántó István Kolozsvárról, 1582. október 19.-én Aquaviva generálisnak írt levelében "P. Gregorius Törös sive Papensis"-nek nevezi. Leleszi János Gyulafehérvárról 1580. március 2.-án írja P. Mercurian Eberhard jezsuita-generálisnak, hogy Kolozsmonostoron csupán ketten /Leleszi és Szántó/ magyarok, így legalább a Bécsben tartózkodó Töröst kívánná segítőtársul. A levél eredményeként Törös páter már 1580 tavaszán csatlakozott a kolozsmonostori jezsuitákhoz, és a grammatikai első osztályban eredményesen tanított. Jól felkészült, kegyes, szerény ember volt Szántó István szerint. 1582 augusztusában azonban mást kellett helyébe állítani, mert mindkét karja megbénult /"amiserat utramque manum paralisi, sicut Odascalchus pedes"/. 1582 a ugusztus végén engedéllyel visszatérhetett Bécsbe, de még ugyanabban az évben Nagyváradon találjuk. [Meszlényi szerint rövid monostori tartózkodás után a gyulafehérvári udvarba került pasztorációs munkára]. 1586 őszén bekövetkezett haláláig /pestisben halt meg/ Keresztury Kristóf kővári kapitány udvari papja volt. Keresztury annyira szerette, hogy saját családi sírboltjába temettette első halottként. Egykori feljegyzés szerint, midőn Kereszturyt húsz /tiz?/ év múlva temették, a felbontott sírban Törös páter testét a népek nagy csodálkozására, oly teljes épségben találták, mint amilyen életében volt.

Irod.:Socher, Antonius 1740.Praefatio.--Hevenesi Gyűjtemény E. kötet 433. -- Veress Endre 1903. VII.--Veress Endre 1911.,97-98., 167.,242.-- Velics László 1912.,78.,109-111.--Meszlényi Antal 1931.,123.,153.,

158-159.--Veress Endre 1913.II.206.--Bangha Béla 1940.,364.-- Erd.m.egy. 44.

TRAXLER FERENC / Eger, 1713. febr. 19.--Eger, 1756. jan.30. /

1732. október 18.-án lépett a rendbe. Tanított Győrött, Esztergomban, Kolozsvárt. Hitszónok volt Szebenben, Egerben, ahol házfőnök lett.

E: Illustria Virtutum...Claudiopoli, 1738. -- Telemakus bujdosásának történeti. Fenelon után. Kassa, 1755.

Irod.: Katona: Historia Critica XXXIX. 1012.-- Danielik: M.Írók I.597-598. -- Stoeger: Scriptores 368.--Zelliger Alajos 1888.,234.--Sommervogel 1895. VIII. 203.-- Ertesítő 1898., 76.-- Szinnyei: M. írók XIV. 531-532.

UNDO MÁRTON /UNDO, MARTINUS/

Vangrovitius /Wujek/ rektor 1581. június 2.-án Kolozsvárról Aquavivához írt levelében jelzi, hogy Undo Martinus jezsuita a filozófiai kurzuson már abszolvált. 1584-ben a kolozsvári egyetem oktatója. 1585-ben megvált a rend kötelékéből és egri kanonok lett. 1589-ben Báthory Zsigmond fejedelem megígérte a pápának, hogy visszahozza a jezsuitákat. A rend Undo Márton egri kanonokot küldte Erdélybe, hogy a fejedelmi ígéret betartását szorgalmazza. Zsigmond óvatosságból nem telepítette őket egyszerre vissza, hanem egyenként hívta be a világi papnak öltözött atyákat. Így jött vissza Moldvából az "ördög-űző" Ladó Bálint is, aki a fogarasi református parókiát foglalta el.

Irod.: Bokoly József 1904-5. I. 289-290.--Veress Endre 1911.,131.-- Velics László 1912.,83.--Meszlényi Antal 1931.,147., 166.

VÁSÁRHELYI GERGELY /Marosvásárhely, 1561.--Kolozsvár,1623. okt.18. /

1584-ben lépett a jezsuita rendbe. Leleszi atya távozása után Báthory Zsigmond magyar gyóntatója. Különösen mint hittérítő volt eredményes. Carillo Alfonz 1592. január 23.-án Aquaviva Claudio generálisnak írt levelében közli, hogy Fogarasra, az általa szervezett második jezsuita-székre, meghívta Vásárhelyi Gergelyt. 1593. március 30.-án már azt írja, hogy az ariánusok fészkebe, Udvarhelyre küldték. 1594. február 15.-én Carillo évi jelentése szerint az Alba Juliában működő jezsuita-misszióban ők ketten voltak 1593-ban. A török-megszállta Alsó-Lendván is működött, mint hitszónok, majd néhány évet Pécsen töltött. A törökök előtti népszerűségét mutatja, ami Argentinek Aquaviva generálishoz írt egyik leveléből kiderül: a kanizsai törökök meghívták V.Gergely atyát, hogy köztük ördögtől megszállt két emberüket meggyógyítsa. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem kérésére ment Gyulafehérvárra, hogy rendtársai igazgatását átvegye. Oktatói munkásságáról nincs adat, csupán György Lajos /1987/ munkájából tudjuk, hogy 1599-ben Kolozsvárott tanított. Ott és ekkor jelent meg Canisius híres katekizmusának tőle való fordítása is, melynek kiadási költségeit Keresztury Kristóf kővári kapitány fedezte. Időskori kolozsvári tartózkodásáról adat Aquaviva generálisnak 1611. július 23. keletű, Argentinek írt levele, melyben kérdezi, hogy teljesíthető-e a beteges Vásárhelyi Dániel /Gergellyel azonos/ kívánsága, hogy valami kollégiumban helyeztessék át.

E: Az Keresztényi tudománynak rövid summaianac részei...Kolozsvár, 1599. -- Egynehány tévelgő kérdésekre rövid keresztényi feleletek. Bécs, 1607.-- Az emberi állatnak négy utolsó dolgairól való intések. H.n.é.n.-- Kempis Tamás négy könyve. Bord. Kolozsvár,1604.--Eszterendő

által az Anyaszentegyháztól rendeltetett Vasárnapokra és Innepre Evangeliumok... Bécs, 1618.-- Jesus + Narua...Epistolak. Ford. Bécs, 1618.
-- Vilag kezdetitől fogva...Kassa, 1623.

Irod.: Danielik: M.írók I. 607.-- Sándor ::Könyvesház 240.--Stoeger: Scriptores 376.-- Új M. Sion 1879.,98.-- Sommervogel 1895. VIII. 490.-- RMK I. 148.,149.,178.,179.,244.,598.-- Értesítő 1898.,76.-- Veress Endre 1906.,8.,17.,18.,21.,23.,24.,29-33.,35.,38.,41.,43.,47.,49.,54.,55.-- Veress Endre 1893.VI.,146.,147.-- Győry Lajos 1987.--Holl Béla:V.G.pályája. ItK 1983.-- ÜMIL 3:2225.

VERMELIO CLAUDIUS

A kolozsvári egyetem első francia származású tanára, aki a nevers-i kollégiumnak volt előzőleg bölcsezzettanára. 1588-ban került Kolozsvárra.

Irod.: Erd.m.egy. 50.-- Veress Endre 1983.VI.--Győrgy Lajos 1987b.

VIZI XAV. FERENC / Brassó, 1740 k.-- Székelyudvarhely, 1816. aug. 2./

1755-ben lépett a jezsuita rendbe. Kolozsvárt a gimnáziumban a retorikát és etikát tanította. 1773 októberében Mária Terézia őt is alkalmazta, mint volt jezsuitát a bölcseleti karban 500 frt évi fizetéssel. 1788-ban az erdélyi egyház kanonokja, 1793-ban brassói, 1807-ben székelyudvarhelyi plébános és a gimnázium igazgatója.

M: csupán két terjedelmes című, 1781-ben Szebenben tartott templomi prédikációja jelent meg nyomtatásban, Az utóbbi Mária Terézia "gyászos koporsója felett való prédikáció...melyet...élő nyelven [azaz magyarul] mondott".

Irod.:M. Hírmondó 1781.,54.sz.-- Stoeger: Scriptores 383. / Neve Vizinek írva /.-- Petrik:Bibl.--Salzbauer János 1877.,3.-- Hódor Károly 38.-- M. Sion 1890.,629.-- Szinnyi: M.írók XIV. 1298.h.--Erd.m.egy. 92.

VOGLER /AUCEPS/ JANOS / /Erdély/, 1558.--Bécs, 1609. szept. 21. /

Az erdélyi szászok földjén született 1558-ban. 1589. október 13.-án lépett a rendbe. Az újoncévek után egy évig Brünmben tanította a principistákat, de már a következő évben visszakerült Bécsbe a filozófiai és teológiai tanulmányok végzésére. 1595-től 1599-ig a kolozsvári gimnázialis osztályokban tanított, 1600-ban a Báthory-szeminarium prefektusa. 1601-1606. Nagyváradon német hitszónok. A Bocskay-féle felkelés után 1607-ben ismét Bécsbe rendelték, tanári feladatot kapott. 1609. szeptember 21.-én egy temetésre sietve erős vérhányás fogta el, és életének 51. évében elhunyt.

Irod.:Velics László 1912.,83.,118.

WITTMANN ADÁM / Pécs, 1720. dec. 24.--Pécs, 1781. febr. 2. /

Jezsuita tanár, hitszónok. Kolozsvárt a grammatikát, Nagyszombatban az etikát, Győrben a bölcseletet tanította harminc évig, majd Magyarország különböző helyein hitszónok volt. A rend eltörlése után lelkész és egyházi volt Pécsen.

M: Defensio...Tyrnaviae, 1797.-- Panegyris...Tyrnaviae, 1798.

Irod.: Stoeger: Scriptores 399.-- Sommervogel 1895.VIII.1185.--Szinnyi: M.írók XIV. 1599.h.

WUJEK JAKAB / VANGROVSZKI; VANGROVITIUS; VUIECIUS; WIECUS; VUJEK;
VANGROVIECZ/ / Vangrovec, 1540.--Kolozsvár, 1597. júl. /

1575-től poznańi, majd vilnai jezsuita kollégium rektora, a Biblia lengyel fordítója. A lengyel gnészeni tartományban, Vangrovecben született. Eredeti neve Wujek Jakab, születési helyéről Vangrovszkinak, humanista módon Vangrovitiusnak nevezték. 1579. szeptember 14.-én indult el 12 társával Erdélybe, október 1.-jén érkeztek Kolozsvárra. Megtelepedésük első állomása Kolozsmonostor volt, az 1566-ban Erdélyből kitiltott bencések kolostora. A kolozsmonostori iskola 1580. január 11.-én történt megnyitásakor a rend rektora volt, és ő lett az 1851-ben Kolozsvárott megnyílt, egyetemi rangra emelt intézmény első rektora is. Bár az egykorú feljegyzések szerint tanult, jámbor és kormányzásra termett ember volt, Szántó István Aquqvivá Claudiohoz írt levelei hanyagságáról, durvaságáról, fukarságáról és visszaéléseiről számolnak be. A Possevinonak 1583. március 15.-én írt levelében egyenesen elmozdítását kéri a kollégium jövője érdekében. Aquqviva generális Báthory István halála után úgy intézkedett, hogy az erdélyi rész külön viceprovinciálissá alakuljon, Wujekkel az élen. A megyesi országgyűlésen már egyetértésben Wujek Jakab latin nyelven, Szúntó István pedig magyar nyelven tartott védbeszédben harcolt a renddel szemben felhozott vádakkal szemben. Wujek alapította és nagy előszerrettel fejlesztette az akadémia könyvtárát. Erdemeit a 17. századi Rostowski Szaniszló jezsuita, Lituanicarum Societatis Jesu historiarum libri decem c. művének brüsszeli, 1877. évi kiadásában a 66. és 186. lapon méltatja, de hibás az a megállapítása, hogy Wujek Báthory Zsigmond nevelője, oktatója is volt, amit az Erd.m.egy. is átvett.

Irod.: Rostowski Szaniszló: Lituanicarum Societatis Jesu historiarum libri decem. Bruquelles, 1877., 66., 186.-- Pokoly József 1904-5., I. 284.-- Veress Endre 1906., 17., 18., 20., 21., 23., 24., 30.-- Veress Endre 1911., 154., 203-204., 262.-- Velics László 1912., 81.-- Veress Endre 1921., 222-223.-- Meszlényi Antal 1931., 119., 124., 154.-- Erd.m.egy. 44., 50.-- Veress Endre 1983. IX.-- György Lajos 1987b. 75-83.

A BÁTHORY - EGYETEM PIARISTA KORSZAKA

/ 1776 - / 1786 / - 1850 /

Miután több országban / Spanyolország és gyarmatai, Brazília, Franciaország/ megszüntették a jezsuita rend működését és hatalmi nyomást gyakoroltak a súlyos beteg XIV. Kelemen pápára, a pápa az 1773. július 21-én kelt "Dominus ac Redemptor noster" kezdetű brevéjével "az áldott béke kedvéért és hogy a különböző udvarokkali jó egyetértést helyreállítsa", eltörölte a jezsuita-rendet. A pápai brevét augusztus 16-án hirdették ki. A beteg, és lelkiismeretfurdalással küzdő pápa 1774. szeptember 22.-én halt meg.

Európa katolikus uralkodói az eltörölt pápai brevét eltérő módon hajtották végre. A francia püspökök megtagadták annak közhírté tételét, a parlament se engedte meg kihirdetését. Az orosz Katalin cárnő a pápához írt levelében méltatta országában a jezsuiták érdemeit. Mária Terézia ugyan hivatalosan meghirdette, de módot adott az ex-jezsuitáknak, hogy munkásságukat immár világi papi minőségben továbbfolytassák.

Bár VII. Pius pápa 1801-ben kelt brevéjében XIV. Kelemennek eltörlési okmányát formálisan, 1804. augusztus 7.-én kelt "Sollicitudo omnium ecclesiarum" kezdetű bullájával véglegesen visszavonta, azon a tényen már nem lehetett változtatni, hogy néhány ex-jezsuitával, immáron a piaristák vezetésével működjék a kolozsvári akadémia. /Karcu A. 1867.3./

A jezsuita rendet eltörlő pápai bulla gyökeres változást hozott Erdély felsőoktatásában. A királynő 1773. szeptember 18.-án hirdette ki a rendeletet, és október 26.-án szűnt meg a jezsuiták működése a kolozsvári egyetemen. A pápai bulla megszüntette ugyan Báthory egyetemének jezsuita jellegét, de a feloszlátott rend tagjai még néhány évig tovább működtek. Már gyülekezett a nagyszámú ifjúság a tanév elején, amikor a királyi hármass bizottság négy nappal a jezsuiták működésének megszüntetése után, 1773. október 30.-án megbízta Benkő Mihály kanonokot, kolozsvári plébánost a rektori, Bíró György volt cenzort és volt jezsuitát a kancellári teendők végzésével. A főkormánysház a hittudományi karhoz fejenként 500 frt évi fizetéssel kinevezett négy tanárt /Bíró István, Cervus János, Jarányi Antal, Török Ferenc/, a bölcsészeti karhoz hármat / Hartmann Nándor, Kovács József, Vízi Ferenc /, a felsőbb gimnáziumi osztályra hatot / Csedő Pál, Felszegi Endre, Gönczi Ferenc, Jursics György, Liszi Endre, Moercz Ignác /, akik közül hat a feloszlátott jezsuita rendhez tartozott, mintegy jelezve a hagyományok folytonosságát. A tanárok már december 1.-jén elfoglalták állásukat, de mivel azt tapasztalták, hogy a polgárság nem tartja őket igazi professzoroknak, tíz nap múlva jogot kértek a doktori palást viselésére. December 15.-én 465 ifjúval, akik közül

399 még csak a gimnáziumi osztályokat látogatta, kezdték meg a tanítást. Mária Terézia a kolozsvári egyetemnek a jezsuita-rend feloszlatásával kapcsolatos átszervezését a maga politikai szándékainak érvényesítésével kívánta megoldani. 1774. január 26.-án újból megkérdezte Erdélynek mind a négy felekezetét a Kolozsvárott mindannyiuk részére felállítani tervezett, tehát felekezetközi jellegű egyetem ügyében. Ezen újabb kísérlete is mehiúsult a vallások közötti ellentétek miatt. Ezért a királynő a Báthory-egyetemet nemcsak fenntartotta, hanem fejlesztette is. 1774-ben három tanszékkal megalapította a jogi kart, 1775-ben a rektor-választás jogával ruházta fel, új pecsétet adott az egyetemnek, és megalapította a negyedik, az orvosi kart is. 1775. március 13.-án az erdélyi róm. kat. tan- és nevelőintézetek főpártfogójává / supremus protector / gróf Kollonics László erdélyi püspököt nevezte ki, és 1776. június 7.-én kelt rendeletével tudatta, hogy a jezsuiták kezén volt intézetek közül a gimnázium, az egyetemi bölcsészeti és mennyiségtani kar, a nemesi konviktus / Convictus nobilium / és a Szent József fiúnevelő intézet / Seminarium Bathoryanum, Aporianum, Seminarium Sancti Josephi Pauperum / igazgatását és tanárokkal való ellátását a piarista rendre bízta. A szerződés értelmében a kért 19 rendtag / 1 házfőnök, 1 regens, 4 subregens, 3 hitszónok, 9 akadémiai és gimnáziumi tanár és 1 német nyelvoktató tanár / ellátására évi 1900, ruházataikra és egyéb szükségleteikre 2600 és a halaszthatatlan szükséges átalakításokra és berendezésre 3900 frt kifizetését rendelte el. /Balanyi et al.1943.76-77./

Kollonics püspök, mint az egyetem főpártfogója, július 10.-én felszólalt ugyan négy elismert ex-jezsuita egyetemi tanárnak gimnáziumi tanárrá való beosztása ellen, a királynő azonban követte elhatározását és október 15.-én új intézményeikbe be is iktatta a piarista rendet. Felkérésére Orosz Zsigmond piarista rendfőnök 1776 őszén útnak indította az első kolozsvári piarista-csoportot, a házfőnököknek és az egyetem rektorának kiszemelt Pállya Istvánnal együtt számszerűsített huszat. Közülük négy a teológiai karban, három a jogiban, egy az orvosiban, tízehegy a bölcsészeten működött. Ünnepeles beiktatásuk október 25.-én, a királynő nevére ment végbe gróf Bánffy Dénes királyi biztos, Kolozs megye főispánja jelenlétében, akit a királynő a két intézmény fölötti felügyelettel bízott meg. Ez időtől kezdve 1818-ig mindig Kolozs megye főispánja volt a kolozsvári egyetem /1784-től akadémiai lyceum/ királyi igazgatója /Director regius Universitatis/. A négyszáz hallgató közül százötvenen a nemesek konviktusában, százötvenhárom a /Báthory-Apor-féle Szent József-/ szemi-

náriumban, a többi pedig városi polgároknál lakott.

Az egyetem hatezer kötetes könyvtárát, amelyet az ex-jezsuita Bíró István páter gondozott, csak 1777 március végén vette át Pállya István rektor.

1777. augusztus 22.-én jelent meg Mária Terézia korszakos közoktatásügyi rendelete, az 1806-ig érvényben volt "Ratio Educationis", amely az iskolákat egységes rendszerbe foglalta és az oktatásügyet állami felügyelet alá helyezte. A Ratio szerint az iskola szervezete: legalsó tagozat az 1-3 tanítós elemi iskola, ehhez csatlakozik a 3 osztályú grammatikai iskola, majd a 2 osztályú gimnázium s fölébe a királyi akadémia a maga filozófiai és jogi tanfolyamával. Ezt a rendszert betetőzte a kir. tudomány-egyetem. E rendszerben az akadémia nem tiszta felső szakiskola, mert az akkori felfogás szerint a jogtudomány elemeinek ismerete volt a közéletben szereplő nemesség általános műveltségének a fokmérője.

A piarista iskolatípus a Ratio után:

Classis inferiora:

1. évf. schola legendi /classis parvistarum vagy principistarum/
2. évf. schola grammaticae /classis media/
3. évf. syntaxis / classis suprema /

Classis superiora:

4. évf. poetica
5. évf. rhetorica
- 6.-7. évf. philosophia /academia/

A bölcséleti tanfolyam két esztendeig tartott. Utána néhány évig különböző iskolában tanítottak a papnövéndékek, hogy gyakorlatilag is bizonyosságát adják tanítói rátermettségüknek, ami abban az időben a pedagógusképzés formája volt. Csak ezután került sor a teológiai tanulmányok végzésére, ami három évig tartott. A többi iskolában addig képesítés nélkül tanítókat a Ratio alapján az újonnan felállított tankerületi főigazgatói székhelyeken nyitott négy osztályú "nemzeti" vagy "normális" iskolákban képesítették. Ide rendelték be őket, mint mintaiskolába, három hónapos tanfolyamos gyakorlatra.

A Ratio tan- és nevelésügyi reformját előbb a bécsi, majd a Budára áthelyezett nagyszombati egyetemen vezették be, végül a kolozsvári is kiterjesztették. A bécsi egyetemet tartván mintaképnek, a kolozsvári egyetem bölcsészeti tanfolyamaira is a bécsi egyetem tankönyveinek használatát írta elő.

Mária Terézia 1778. augusztus 26.-án a kolozsvári piaristáknak királyi

alapítólevelet /Litterae Fundationales/ adott, az elméleti és alkalmazott mennyiségtan szétválasztására új tanszéket létesített, nyilvános könyvtár felállítását, valamint matematikai és fizikai szertár felszerelését rendelte el. A nemesi konviktust és a piarista rendházat saját nevére nevezte el / Collegium Regium Theresianum Claudopolitanum /. 1779-80-ban a bölcsészeti tanfolyamon a történelem számára új tanszéket állított fel. A Ratio Educationis 242. §-a a tanítási szüneteket az összes iskolatípusra, tehát az egyetemre vonatkozóan is egységessé tette. Az addig szokásos heti két pihenőnap /recreatio/ egyetlen napra, csütörtökre korlátozódott. A nagy szünidő /vacatio/ szeptember 8-tól november 1-ig tartását rendelte el.

A hittudományi kar tantárgyai: 1./ theologia dogmatico- speculativa, 2./ a bibliai nyelvek, 3./ theologia dogmatico-practica, 4./ szentírás-magyarázat /exegetica/, 5./ theologia moralis, 6./ egyháztörténet / historia ecclesiastica/. E tárgyakat 1777-ben Béla József, Burián Mihály, Horváth Pál és Vojkul József tanította. Papnövendékek a piaristák alatt csak két évig /1777-78/ voltak. 1778-ban gr. Kollonits László püspök a kolozsvári papnevelőt megszüntette.

A filozófiai karon a bölcséletnek, matematikának, fizikának és történelemnek volt tanszéke. A matematika gyakorlati részét tanító pater a retorikai osztályt végzett ifjakat polgári építészetre is oktatta. A matematikát 1778-tól Gegő József Adolf adta elő, a gyakorlati részt Malinovics Ignác. A történelmet 1779-től Koppi Károly.

Mária Terézia halála / 1780. november 22./ után válságosra fordult a kolozsvári egyetem helyzete. A szerzetesrendeket ért támadások miatt Pálly István lemondott a rektorságról, 1783-ban Múlay Konstantin lett az utóda.

1784. augusztus 28.-án, majd 1786. augusztus 15-én kelt rendeletével II. József eltörölte a főiskolának "universitas" jellegét és lyceumi színvonalra szállította le, arra a fokra, melyen a nemkatolikus egyházak kollégiumai /Nagyenyed, Marósvásárhely/ álltak.

II. József akkor fosztotta meg a kolozsvári főiskolát egyetemi rangjától, amikor az a Mária Teréziától alapított jogi és részleges orvosi kar révén, a négy fakultás összességében teljes "universitas"-szá válhatott volna. De nemcsak rangjától fosztotta meg, hanem egységet alkotó tagjait is szétszabdalta. Hittudományi kara megszűnt, a jogi kar mint a "királyi akadémiai lyceum" jogi tanfolyama működött tovább, az egyetemből kivált orvosi tanszékek Orvos-sebész Tanintézetévé különültek.

A piaristák kezén csak a bölcsészettudományi kar maradt meg, mint a királyi akadémiai lyceum egyik tagozata, amely azonban 1822-ben "akadémiai" jelzőjét is elvesztette, hogy végül a bölcsészeti tanfolyam 1851-től már csak mint egyszerű nyolc osztályos róm. kat. gimnázium /főgimnázium/felsőbb osztálya folytassa működését. II. József nem kímélte az anyja nevét viselő két kolozsvári szemináriumot sem, melyek közül az egyiknek pecsétjén Mária Terézia neve állott: ezeket 1785-ben szüntette meg.

/ Salzbauer János 1877.,1-52./

Ez időtől kezdve a Báthory-egyetem és a Ferenc József Tudományegyetem közötti szerves kapcsolatot csupán az 1863-ban újraindult Jogakadémia és az 1776-tól önállóan, folyamatosan működő Orvos-sebészeti Tanintézet jelentette.

A LYCEUM REGIUM ACADEMICUM VEZETÉSE

/ 1774 -- 1850 /

Igazgatók:

/ 1774--1818. mindíg Kolozsmegye főispánja /

gr. Bánffy Dénes 1774-1776

gr. Bánffy György 1777-1778

gr. Csáky Nep.János 1779-1784

b. Jósika Antal 1785-1803

gr. Haller József 1804-1809

b. Kemény Ignác 1810-1817

/ 1818-1850. Erdély mindenkori püspöke /

Rudnay Sándor 1818-1820

Szepesy Ignác 1821-1827

Kovács Miklós 1828-

Rektorok:

/ a jogi és bölcsész tanárok évenként váltva /

Banó István, Benkő Miklós /Mihály/, Bíró György, Fortini
Károly, Horváth József, Múlay Konstantin, Murányi Ignác,
Pállya István, Szabó Elek

/ 1792-ben a rectori címet a prodirector váltotta fel /

É L E T R J Z -- M U L T K Á S S Á G

Minthogy a kolozsvári főiskolai szintű képzés feldolgozása volt a célom, a piaristák-vezette, címében és jellegében nagy változásokon átment piarista intézmény számos oktatója közül azoknak a bio-bibliográfiáját dolgoztam fel, akik mint vezetők, vagy a felsőfokú képzéssel járó feladatok ellátásában vettek részt. Néhány esetben /Csaplár Benedek/ egyéb szellemi kötődés is hozzájárult a feldolgozáshoz. Magyar Életrajzi Lexikonunk a hatvanas évek szellemiségét tükrözi /számos hibás adattal/, jezsuita, piarista ritkán szerepel benne, a Katolikus Lexikon /1931-ben/ alig néhány, és egyházi adatokkal. Egyedül a "jó öreg Szinnyei" /Csaplár Benedek adatszolgáltatásaival/ férhető hozzá manapság adatok gyűjtéséhez. Újabban értékes irodalmi vonatkozásokat szereztem a Péter László szerkesztésében megjelent Új Magyar Irodalmi Lexikonban. Talán egy-két esetben elhagyható, más esetekben bővíthető lett volna életrajzi feldolgozásom, úgy érzem, hogy hiánypótló jezsuita anyagom mellett a piarista anyag is újat ad, elsősorban kolozsvári vonatkozásaival. A piarista korszak ex-jezsuita oktatóinak bio-bibliográfiája a Báthory-időszak anyagában található meg.

BÉLA JÓZSEF

ex-jesuita, a kolozsvári kir. universitásban a Szentírást magyarázó tanár 1777/78-ban és 1780. november 22-től 1801-ig. Székely származású. Később gyulafehérvári kanonok, maroszséki esperes.

M : Az úr Jézus szent testének evéséről. Kolozsvár, 1785.

Irod.: Horányi: Nova Memoria 768.-- Magyar Sion 1890., 468.-- Salzbauer János 1877., 26.-- Hódor Károly 46.-- Szinnyei: M. írók I. 784.h.-- Erd. m. egy. 97.

BOLLA MÁRTON / Sümeg, 1751. ápr. 14.--Pest, 1831. nov. 7. /

1769-ben lépett a piarista rendbe. 1777-től a kolozsvári gimnázium tanára, 1784-től a lyceum történelemtanára, később rektor és a kolozsvári Theresianum igazgatója /1796-99./. 1800-tól a váci gimnázium igazgatója és a püspöki lyceum történelemtanára. 1802-ben Kőszegen, 1803-tól Vácott házfőnök és gimnáziumi igazgató. 1809-ben a magyar piarista rendtartomány főnöke lett.

M : Kolozsvári időszakában inkább szépirodalommal foglalkozott, történeti munkái az 1800-as évtizedekből valók. Különösen kivált az akkor divatos alkalmi költészet terén. Korának, szerzetesi és iskolai életének úgyszólván minden jelentősebb mozzanatát megénekelte latin és magyar nyelven. Latinul zengte Mária Terézia, Kollonics László, Batthyány Ignác erdélyi püspök dicséretét, a magyar nyelvűek között említendő a gr. Bánffy György tiszteletére 1791-ben írt és a Lantos vers Révai Miklóshoz című. 1791-ben az erdélyi románok felségfolyamodványáról készített szakvéleményt /Dissertatio de Valachis/, mely vitairat az erdélyi román-latin kontinuitás első magyar cáfolata. A Primae lineae historiae universalis. I-III. Kolozsvár, 1798-99. az első hazai szerzőtől származó világtörténelem-tankönyv, részletes művelődéstörténeti anyaggal, melyért Ferenc király 1800-ban aranyéremmel tüntette ki, igen népszerű tankönyv volt. 1810-ben kéziratban maradt tanulmányt készített a korabeli hazai középiskolai oktatás állapotáról és reformjának szükségességéről. Nagy lelkiismeretességgel vezette a Dományi Márk által megkezdett Historia provinciae Hungaricae Scholarum Piarum vezetését, mely a legfontosabb rendtörténeti források egyike. Nyitrán a 18.sz.-ban előadták Ariston című magyar nyelvű iskoladrámáját. A Dissertatio de Valachis qui Transylvaniam incolunt megjelent a kolozsvári r.k. főgimnázium Értesítőjében 1907-ben. Az oláhok eredetük szerint hun-bolgárok c. munkája latinul és magyar fordításban M. Zajti Ferenc bevezetőjével 1931-ben jelent meg Budapesten.

Irod.: Horányi: Scriptores I. 268. -- Tud. Gyűjtemény 1820. VII. 126; VIII. 124., 125.; XI. 127.-- Kéri János: Halotti beszéd B.M. gyászünnepe alk. Pest, 1831.-- Hazai és Külf. Tudósítások 1831.II. 38.sz.-- Hasznos Mulatságok 1831.II. 39.sz.-- Danielik: M. írók I.-- Hunfalvy Pál: B.M. és Eder Károly meg az oláh incolatus Erdélyben... Századok 1879.-- Figyelő VII-XI., XIII., XIV.-- Erdélyi Károly: B.M. mint kolozsvári tanár és házfőnök. Közművelődés. Gyulafehérvár, 1900., 618.-- E.K.: B.M. mint kolozsvári tanár és igazgató. R.k. főgimn. Értesítő. Kolozsvár, 1901.-- Vékony István: B.M. mint történetíró. Ep., 1908.-- Szinnyei: M. írók I. 1099-1101.h.-- Erd. m. egy. 124-125.-- Balanyi et al. 1943., 5., 136.-- Gulyás: M. írók III. 844-845.h.-- UMIL 1:257.

BURIÁN MIHÁLY / + 1813. máj. 4. /

világi áldozópap, tanár. Felszentelése után kolozsvári káplán. 1777/78-ban a theologia dogmatico-practica tárgyat tanította a kolozsvári akadémia hittudományi karán. 1779-ben Gyulafehérvárott hittanár, 1781-ben káli lelkész, 1791-ben rákosi plébános, 1794-ben kanonok.

M : Dissertatio historico critica de duplici ingressu in Transsilvaniam Georgii Blandratae. Albo-Carolinae, 1806.

Irod.: Salzbauer János 1877., 26. -- Hódor Károly 46.-- M. Sion 1890., 469. -- Petrik:Bibl.-- Szinnyi: M. írók I. 1421-1422.h.

CSAPLÁR BENEDEK /Dunaszerdahely, 1821. jan. 3.-- Pest, 1906. aug. 19./

Középiskoláit Érsekújvárott kezdte, a pozsonyi és nagyszombati gimnáziumban folytatta. 1836. szeptember 14-én lépett a rendbe Právigyén, ahol a noviciátus után a 2. latin osztályt tanította /1838-39./, Podolinban a 3.-at, majd Besztercén tanított. 1841-43-ban Kolozsvárt a bölcsélet tanulása mellett a klasszikus irodalommal, és a német, tót után olasz és angol nyelvtanulásba kezdett. 1843-45-ben Nyitrán tanulta a teológiát, és az ottani szellem hatására a magyar irodalom tanulmányozásához kezdett. Lelkesen kapcsolódott a Dugonics-társaság munkájába. Szentgyörgyön folytatta teológiai tanulmányait és 1846. augusztus 6.-án szentelték pappá. 1846-48-ban a kolozsvári lyceum gimnaziális osztályai-ban tanított. Itt nyomtatta ki a lyceum nyomdájában Platon-fordításának első kötetét. Tanított. 1849-ben Budán, 1851-52-ben Léván, 1852-53-ban Nyitrán, majd Szegedre került. Az ott töltött 14 esztendő életének legmunkásabb korszaka. Iskolai munkája mellett bekapcsolódott a város társadalmi, kulturális életének fejlesztésébe. 1867-ben a tatai gimnázium igazgatója lett. 1870-ben a rendfőnök Pestre helyezte, minden egyéb elfoglaltság alól felmentette, és megbízta a magyar piaristák történetének megírásával. Elkészítette a rendtörténet részletes vázlatát / A magyarországi kegyes tanítórend történetének tervrajza. Pest, 1871./ . Ezután adatok gyűjtésére szólította fel a rend tollforgató tagjait. Az összegyűjtött hatalmas anyaggal nem tudott, mit kezdeni. A tervezett nagy rendtörténetből egy alkalmi megemlékezésen /A kegyes iskolák negyedik száz éve küszöbén. Bp., 1897./ és egy nagyobb lélekzetű tanulmányon kívül / Analecta quorundem memorabilium historiae Ordinis religiosi Scholarum Piarum provinciae Hungaricae Ephemerides Calassanctianae 1901-1906./ csak a Szinnyeinek nyújtott számos "szíves közlése" maradt meg. Helyette megírta öt kötetben, de csak négy kötetének befejezésével a Révai Miklós élete I-IV. Bp., 1881-89. c. munkáját, valamint a Kegyes emlékezés a kegyes tanítórend néhány áldott emléké boldogultjára. Bp., 1879. -et /Különnyomat a M. Államból/.

Írói álnevei, valamint jegyei miatt / Karcsanyéki, Karcsui, Árpádfi, Füzési, Edényi, Etelközi, Pusztaszeri, Magánlaki, Ürmös, valamint Cs. B., K-i, 6+6 stb. igen nehéz bibliográfiáját összeállítani. Jelentősek a Szegeden megjelent, Dugonics-kultusszal kapcsolatos írásai.

Irod.: Danielik: M. írók I-II.--Figyelő XI., 1881./arck./--Akad.Ért. 1886./Tagajánlások/--MTA Almanach 1888., 248., 1889., 264., 1890., 267.--

Ortvay Tivadar: Emlékbeszéd Cs. B. levelező tag felett. MTA Emlékbeszéd. Bp., 1908.-- Szinnyi: M. írók II. 171-175.h.-- Nyers Lajos: Cs. B. In: Balanyi et al. Bp. 1943., 167-183.-- Bálint Sándor: A szegedi nemzet. 1-3. Szeged, 1976-80.-- MEL I. 298.-- ÜMIL 1:345.

CSEH FERENC / Szeged, 1809. júl. 5.-- Debrecen, 1883. márc. 11./

A bölcséleti tanfolyamot a szegedi piaristáknál végezte, ahol 1828. október 6.-án lépett a rendbe. 1833. augusztus 7.-én szentelték pappá. Bölcséleti doktor. Tanár volt: Léván, Nyitrán, Vácott, 1833-tól 1848-ig Kolozsvárt, ahol tíz évig a gimnáziumban tanított, majd 1843-ban a filozófia tanára lett. 1848-tól a társház és a gimnázium igazgatója. A szabadságharc idején hazafias magatartása miatt az osztrákok 1848 novemberében Szebenbe hurcolták, 1849 márciusában szabadult és Magyarországra kellett menekülnie. A tanítástól eltiltották, csak 1853-tól taníthatott Sátoraljaújhelyen a gimnáziumban, onnét Kecskemétre került a gimnázium igazgatója lett, amiről négy év múlva lemondva Veszprémben tanárkodott. 1862-ben Pestre került, ahol nyolc évig a főgimnáziumban a bölcséletet és a latin nyelvet oktatta. 1869-ben nyugalomba vonult és a rendház másodfőnöke lett Debrecenben.

M : Az ember szellemi élete. Debrecen, 1873.-- Cikkei: Tanodai Lapok /1857. A kecskeméti algimnázium története. --Az ismeretek bizonyossága./--Új M. Sion 1874-76. /Ismereteink forrásairól.--A tudat keletkezéséről. stb./-- Kéziratban: Az ismeretek forrásai és törvényei.

Irod.: Szöllősy Károly 1878. II. 22. -- Petrik:Bibl.-- Salzbauer János 1877., 18.-- Szinnyi:M. írók II. 230-231.h.--Erd.m.egy. 124.

CSEKUTHI JÓZSEF /1861-ig CZECH/ /Vác, 1816. nov. 2.--Szeged, 1864. nov. 30. /

A gimnáziumot Vácott, a teológiát Nyitrán és Szentgyörgyön végezte. Már novicius korában élénk irodalmi tevékenységet fejtett ki Nyitrán, ahol a rend növendékei között "Zobori magyar nyelv művelő egyesület" működött, mely 1842-ben "Dugonics-társulat" lett, kapcsolatban a "szavalási egylettel", hogy így a leendő tanárok "magukat szép hangzatú nemzeti nyelvünkben a lehető legjobban kiművelnék". "Zobori lapok", majd "Minerva" volt a noviciusok folyóirata, mely sikerültebb dolgozataikkal hetenként két íven jelent meg. Cs.J. több helyen volt tanár, 1842-48-ban Kolozsvárott a grammatikai és retorikai osztályt tanította. Első munkái is ezen pedagógiai tevékenységéhez kapcsolódnak. 1849-ben Pesten mennyiségtant tanít, 1850-54-ben Vácott, 1855-től a szegedi kegyesrendi gimnáziumban a lyceumi tanfolyamon tanár. Nevét 1861-ben magyarosította Cserkuthira, ami szerzői névként is előfordult a magyarosítás előtt.

M : Imádságok és énekek a tanuló ifjúság számára...Kolozsvár, 1843. /Czech/.-- Erdély történetének rövid rajza a honi ifjúság számára. Kolozsvár, 1845. /Czech/.--Latin hangmértam az Alváry-féle latin verszet nyomain a tanuló ifjúság számára...Pest, 1857. / Cserkuthi névvel. 2. bőv. jsv. kiadás Szeged, 1860. Czech és Cserkuthi névvel./--Latin nyelvtani szabályok a nevek nemeiről, az igék múlt idejéről és hanyatszaváról. Szeged, 1863.-- Névjegyzék a Schubert-Virányi-féle természetrajza növény-ábrákhoz. Szeged, 1896.-- Az 1855. évi Magyar Sajtóban Régi okmányok címmel cikket közölt a török világból. A Magyar Tájszótárhoz váci tájszókkel járult. Osztrák birodalmi honisme c. munkájából csak 3 ív jelent meg nyomtatásban, a folytatást a kedvezőtlen politikai viszonyok gátolták.

Irod.: Danielik:M. írók I. 88., 267., II. 400.-- M. Sion 1864., 974.-- Petrik:Bibl.-- Salzbauer János 1877.-- Szinnyi: M. írók II. 310-311.h.

OSZERVÉNYI ALAJOS /Brezánfalva /Nyitra vm./, 1790. márc. 28.-- Korpona, 1853. nov. 22. /

1808. október 9.-én lépett a rendbe, 1816. június 23-án szentelték pappá. Tanított: 1809-11. Privigyén, 1812-13. Podolinban, 1814. Rózsahegyen, 1819-21. Kalocsán grammatikát, 1822. Debrecenben, 1823-ban Újhelyen és 1824-ben Nagykárolyban retorikát, 1821-31-ig Besztercén humaniorákat. 1832-től 1835-ig Kolozsvárt a jogászok és bölcselők tanulóinak konviktusában felügyelő, ugyanitt 1833-34-ben a retorika tanára. Poétikát tanított 1835-ben Nagykárolyban, 1836-38. Máramarosszigeten. 1839-47. Vácott poétikát, filológiát és esztétikát, 1847-48-ban Nagybecskerekben poétikát, 1849-50-ben Vácott latin nyelvet. Nyugdíjba vonulva Korponán a rendház helyettes főnöke.

M : Kolozsvárott jelent meg 1874-ben egy Bucolicon-ja és egy ódája, Nagykárolyban 1835-ben és Vácott 1838-ban egy-egy tisztelgő ódája. Latin beszédeinek, melyeket a gimnáziumi felsőbb két osztály növendékeinek tartott, kiadására előfizetést hirdetett, de a kinyomtatást halála megakadályozta.

Irod.: Salzbauer János 1877.-- Petrik:Bibl.-- Szinnyei:M. írók II.335-336.h.

EGE SÁNDOR / Pest, 1744. szept. 11.-- Trencsén, 1809. okt. 8./
1763. október 6.-án lépett a rendbe Privigyén, 1773. március 13.-án szentelték pappá. Tanított Pesten, Szegeden, Vácott, Nyitrán, Kolozsvárt, ahol 1776-ban növeldei aligazgató, 1778-79-ben a bölcsészek és teológusok vitavezetője /oppugnator Philosophorum et Theologorum/. 1781-1803. nevelő Illésházy és Eszterházy grófnál. 1804-ben spirituális Szentgyörgyön, 1805-1808. Pesten vice-rektor, majd rektor, 1809-ben rektor Trencsénben. A katonainépítészetéről írt kéziratban maradt tankönyvet.

M : Fundamenta architectonicae militares. Pestini, 1788. /A M. Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében/.

Irod.: Horányi: Scriptores I. -- Figyelő VII.--Salzbauer János 1877., 8.,33-34.-- Csaplár Benedek 1881. I. 33.,74.,88.,159.,II. 169.-- Szinnyei:M. írók II. 1216-1217.h.

GEGŐ JOZSEF ADOLF /oroszfái/ / Marót /Hont vm./, 1746. jan. 29.-- Kolozsvár, 1812. ápr. 15. /

Bölcséleti doktor, piarista áldozópap, lyceumi tanár. 1761. október 8.-án lépett a rendbe Privigyén, 1768. március 31.-én szentelték pappá Nyitrán. Tanított: 1764-68. Nyitrán /majd u.o. teológus volt/, 1772-73. Szentgyörgyön retorikát és poétikát, 1774-77. Tatán Bölcséletet, 1778-1809. Kolozsvárt a mennyiségtant, 1803-tól vicedirektor volt. Az 1789-1805-ig épült kolozsvári csillagdának ő az első felügyelője. E tisztséget később is a mindenkorai mennyiségtan tanárok örökölték. Harminc évi tanítás után felhagyott az oktatással és a lyceumi könyvnyomda igazgatója lett évi 300 frt fizetéssel.

M : Elementa algebrae. In usum auditorum suorum. Pestini, 1808.-- Elementa geometriae. Pestini, 1808.

Irod.: Horányi: Scriptores -- Salzbauer János 1877., 15.,16.,42.,47.-- Szinnyei:M. írók III. 1087-1088.h.-- Erd.m.egy. 98.,126.

GUUL /GÚL/ JÁNOS / Nagyvárád, 1754. ápr. 25.-- Nyitra, 1826. jún. 8./

1776. november 14.-én lépett a rendbe Privigyén, 1788. augusztus 30.-án szentelték pappá Nagyvárádon. Tanított: 1779-81-ben Nagykárolyban, 1782-83. Kolozsvárt, 1789-93. Debrecenben, 1794-95-ben Veszprémbe, 1796. Debrecenben. 1797-től 1811-ig Kolozsvárt a történelmi tanszék tanára, egy-szersmind 1808-tól vicerector, 1804/5-ben lyceumi prorektor. 1812-14. igazgató Szegeden. 1815-től 1821-ig rektor Kolozsvárt, 1818-tól a gimnázium igazgatója. 1814-től a kolozsvári társház és a Thereziánus igazgatója. 1822-ben Vácra helyezték, majd 1823-ban Nyitrára.

M : Brevis oratio...Claudiopoli, 1819.-- Chronologia theoretico-practica Historiorum, computistarum et imprimis lycei Claudiopolitani usibus dicta Claudiopoli, 1820.

Irod.: Hazai és Külf.Tudósítások 1826.I.20.sz.-- Tud.Gyűjtemény 1827. XII. 112.-- Petrik:Bibl.-- Salzbauer János 1877.,16-17.,31.,39.-- Pap János 1886.,336.-- Szinnyei:M. írók III. 1563-1564.h.-- Erd.m.egy. 125.

HOFFMANN IGNÁC / Vác, 1798. márc. 14.--Beszterce, 1865. jan. 11./

1814. október 9.-én lépett a rendbe Privigyén. 1821. április 7.-én szentelték pappá. Gimnáziumi tanár volt Léván, Pesten /1822-23/, Magyaróvárott /1824-26/, Szegeden /1827-29/, Nagykárolyban /1830-36/, Nyitrán /1837-38/, teológiai tanár Szentgyörgyön /1839-40/. 1841-től 1844-ig hitszónok, hittanár és könyvtárnok Kolozsvárt, 1845-46. a hittan tanszék vezetője, 1847-49-ben vicerector, 1851-ben a gimnázium igazgatója. 1852-54-ben a szegedi gimnázium igazgatója. 1856-ban Szentgyörgyön aligazgató. 1857-64. Trencsénben, 1865. Besztercén lekiatya.

M : Predigt zur besondern Feier des ersten Jahrhunderts, das die Priester der Frommen Schulen zu gross-Károly mit Verwaltung der chr. Seelsorge nebst jugendlichen Unterrichte zubrachten. Gross-Károly, 1828.

Irod.: Salzbauer János 1877.,29.--Szinnyei: M. írók IV. 955-956.h.-- Erd.m.egy. 115.

HORNIAI AMBRUS / AMBRO / ADAM / Tepla /Trencsén vm./, 1791. ápr. 2.-- Kolozsvár, 1852. márc. 2./

1809-ben lépett a rendbe Privigyén. 1812-14. gimnáziumi tanár Nyitrán, 1815-16-ban Podolinban, 1818-20. Nyitrán és Szentgyörgyön teológus. Tanár volt még: 1820-21. Breznóbányán, 1821-25. Nyitrán, 1825-26. Trencsénben. 1826-ban került Kolozsvárra s kevés megszakítással /1849-ben Szentgyörgyön volt vicerector/ haláláig ott működött. A világtörténelmet 1826-tól 1831-ig adta elő, 1828 és 1830-31-ben egyszermind lyceumi prorektor. 1832-1845. a matematikát oktatta és a csillagda felügyelője volt. 1845-48-ban és 1850-52-ben rektor, a konviktus és a gimnázium igazgatója. Hallgatói használatára írt és Kolozsvárt megjelent latinnyelvű algebráját és geometriáját az erdélyi német protestáns iskolákban is használták.

M : Elementa matheseos puras I-II. Claudiopoli, 1836-37.-- Compendium geometriae practicae in usus auditorum suorum. Claudiopoli, 1838.

Irod.: Figyelő XI.58.--Salzbauer János 1877.,18.,43.--Szinnyei:M. írók IV. 1108-1109.h.-- Erd.m.egy. 126.--Ercé 1942./Hornay néven/.

HUBERTH /KAROLY/ TADE /Attrak /Nyitra vm./, 1787. márc. 11./keresztelés n./--Szeged, 1825. dec. 11. /

Az előbb Entelhuber név Hubertre változtatásával 1762-ben Mária Terézia nemességet adott a családnak. 1802. május 16.-án Nyitrán lépett a rendbe. Tanár volt: Sátoraljaújhelyen /1805/, Nyitrán /1806-8/, Bölcsészethallgató 1809-10. Vácon, teológus Kassán /1811-14/. Gimnáziumi tanár: Temesvár /1818/, Kolozsvárott a bölcsészettan tanára /1818-20/, Debrecenben a humaniorák tanára /1821/, Szegeden a matematikát tanította /1822-25/.

M : Latin nyelven írt munkái között néhány alkalmi óda /Bolla Mártonhoz 1818., gr. Bánffy Györgyhez /1819/, Rudnay Sándor püspökhöz /1819/ és br. Jósika Jánoshoz /1819/, valamint 1824-ben Szegeden adott ki egy latin nyelvű munkát a polgári építkezés alapismereteiről : Elementa architecturae civilis e scriptoribus probatis selecta. Szegedini, 1824.

Irod.: Nagy I:Mo. családai 5:184.-- Salzbauer János 1877., 37. --

Szinnyei: M. írók IV. 1308-1312.h.--Erd.m.egy. 124.--Ercé 1942.--Gulyás: M. írók XIV. 685.h.

KATONA MIHÁLY DÉNES / Dercsika /Pozsony vm./, 1782. szept. 24.-- Sátoraljaújhely, 1874. jún. 9./

Katona Gábor földműves fia, aki Szemes Imre piarista pap pártfogása mellett végezte tanulmányait Pozsonyban, Magyaróvárott és Tatán. 1802. október 11.-én lépett a rendbe Trencsénben. A próbaév után letett fogadalom alkalmával vette fel a Dénes /Dienes/ nevet. 1803-ban a kassai gimnáziumban, 1804-ben a tatáiban tanított. 1806-07-ben a pesti tudományegyetemen folytatta tanulmányait, ahol Dugonics András volt rá nagy hatással, aki mellett mintegy tanársegédként dolgozott. 1808. szeptember 13.-án Pesten bölcsészdoktorrá avatták. 1809. március 9.-én szentelték pappá. 1809-14-ben grammatikát és poétikát tanított Tatán, majd 1814-ben Bolla Márton provinciális Szegedre helyezte a történelem tanárának. Szegeden írta történelmi dolgozatainak nagy részét és mint maga írja: "históriáimat mind latinul, mind magyarul írva osztottam ki hallgatóimnak". Szegedről Kolozsvárra került az Akadémiai lyceum történelmi tanszékére /1821-26/. 1828-ban Tatán vice-házfőnök, 1827-28-ban Léván házfőnök és a gimnázium igazgatója. 1829-ben Vácott a lyceumban a történelmet oktatta, 1833-34-ben a nagykarolyi gimnázium igazgatója. Megromlott egészsége miatt három évig Szegeden lankatya volt. 1838-ban gimnáziumi igazgató Kecskeméten, majd harmadszor került vissza Szegedre, ahol 1841-43-ban a gimnázium igazgatója. Betegsége miatt nyugdíjazva Sátoraljaújhelyre került, ahol a rendház kertjének kis parcelláján botanikus kertet létesített tengerentúli növények akklimatizálására. Kísérletezett kávéfával, amerikai szőlővel, batát-gyümölcssel, brazilai dinnyével, kukornáddal. Állandó levelezésben állt az erdélyi Xantus Jánossal, akivel 1862-ben amerikai venyigéket küldött neki. Sokat foglalkozott a külföldi indigó kiszorításával, Cikkei között találkozunk a magyar tea, a gyapothonosítás, a "sivány homok használat", a gyümölcsnemesítés, sőt a népelelmezés korszerű problémáival is. Nagyszámú közleményei folyóiratokban és szaklapokban jelentek meg /Athenaeum, Tud.Gyűjtemény, Természettudomány, Magyar Gazda stb./

M : Önálló műveinek száma 19. Kolozsvárt jelent meg a fiziológiáról mint a történelemtudomány segédtudományáról szóló latin értékezése /1826/. Kolozsvárt írta 1824 körül "Első magyar király Ázsiában" című "igaz történetekre alapított hőskölteményét" is, melyet azonban kevéssel halála

Sátoraljaújhelyen adott ki. Szegeden megjelent munkái: Propositiones ex historia Ungariae pragmatica quas in lyceo Szegediensi schol. piarum...Anno 1816. Mense Martio, occasione tentaminis publici propugnarunt...Szeged.-- A kegyes iskolák százados ünnepe...Szeged, 1820./Költemény/ -- Seculum a scholis piis...Szeged, 1820./Költemény/.-- Propositiones ex historia universali...Szegedini, 1821.-- Hátrahagyott kéziratok között több útirajzot, az Árpádokról szóló eposzt, a szabadságharcról szóló följegyzést, önéletrajzot, Cicero és Julius Caesar fordításokat találunk. 1843-tól haláláig a sátoraljaújhelyi rendház történetét is vezette, ahhoz politikai vonatkozású részeket is fűzött az 1848-49-es eseményekről 119 soron írt lapon.

Irod.: Danielik: M. írók I. 237.-- Salzbauer János 1877.-- M. Állam 1873. 60.sz./Csaplár Benedek; 1874., 158.sz. /Kovács János/ -- Petrik: Bibl.-- A szegedi kegyes tanítórend r. kath. főgymnasiumának Értesítője 1893., 93.-- Perényi József: K.D. Élete és munkássága. Sátoralja-Újhelyi kegyes tanítórend r. kath. főgymn. Értesítője 1896.-- Szinnyei: M. írók V. 1179-1186.h.-- Erd.m. egy. 125-126.-- Balanyi et al. 1943. 54-63./Diósi Géza: K.M.D. /--MEL I. 871.

KESERŰ MÓZES /baróthi/ / Baróth, 1801. aug. 10. --Kolozsvár, 1874. márc. 15. /

Keserű Ferenc szabad székely és Beke Anna fia. A gimnáziumot Székelyudvarhelyen, a bölcsészeti és hittani tanfolyamot 1814 szeptemberéig a gyulafehérvási püspöki lyceumban végezte. 1825. április 10-től segédlelkész Marosvásárhelyen és tanár a gimnáziumban. 1827. Gyulafehérváron bölcsélettanár, a gróf Batthyány-csillagvizsgáló intézet segéde és könyvtárnoka. 1827-28. a lyceumban a mathesis, természetten és mezőgazdaság tanára. 1828-33. tanár a gimnáziumban és három évig subregens a papnevelőben, két évig ifj. Thoroczky János fiainak nevelője, 1833. február 15.-é után a hittan tanára, 1834-től consistoriumi ülnök, 1841-ig a lyceumban a hittan, lélektan, nevelés- és oktatástan tanára. 1840-ben Bécsbe ment csillagászatot tanulni, majd beutazta Ausztria, Németország és Olaszország több városát. 1842. december 12.-én a káptalani csillagvizsgáló, könyvtár és természetrajzi múzeum igazgatója. 1844-ben emellett a lyceumban az egyháztörténelmet oktatta. 1846. december 3.-án a kolozsvári kir. lyceum igazgatója lett. Részt vett az 1847-1848. évi erdélyi országgyűlésen. A szabadságharc leverése után zaklatták. 1857-ben örkenonok, majd kolozsmonostori apát, 1871-ben címzetes püspök.

M: Csillagászati és meteorológiai észleleteit a hazai és külföldi lapokban közölte, 1847-ben cikke jelent meg a kolozsvári Természetbarátban.

Irod.: Kelet 1874., 62. és 63.sz. /Nekr./ -- Akadémiai Értesítő VIII. 1874. 107.-- Salzbauer János 1877.-- Székely-Egylet Képes Naptár 1888./arck./ -- Szinnyei: M. írók VI. 151-153.h.-- Krónikás füz. IV/5. 1939., 25.-- Gulyás: M. írók XVI. 434.h.

KESZTHELYI LÁSZLÓ / Keszthely, 1732. márc. 6.-- Kőszeg, 1803. dec. 3./

1752-ben lépett a rendbe. Bölcséletet tanult Nagykárolyban és teológiát Kísszébenben. 1759-ben szentelték pappá. A bölcsélet és teológia tanára Nagykárolyban. Később Vácott a nemes ifjakat, Nyitrán a papnövendékeket tanította. Nagykárolyi, kőszegi, selmeci, kolozsvári, debreceni és

nyitrai rendház és gimnázium igazgatója volt. Kolozsvárott 1792-től 1796-ig igazgatta a társházat és a nemesek nevelését, mint kegyes-
-tanítórendi házfőnök /Rector Collegii/, egyben a gimnázium igazgatója is volt /Director Localis Scholarum/. A rend tartományi főnökének segédeként /assistens/ halt meg Kőszegen.

M: Szónoklatokat, latin ódákat, carmeneket, fabulákat írt. Érdekes orvosi vonatkozású fabulagyűjteménye: Fabula de corde, musculis, venis, arteria, sanguine et membris corporis humani...Debrecini, 1805. Előadott iskoladrámája az Epidicus /Plautus után/, Vác, 1766.

Irod.: Horányi:Scriptores II.198.-- Salzbauer János 1877.,14.,38.-- Figyelő X.,XI.-- Petrik:Bibl.-- Kazinczy levelezése. Bp.,1896.VI.562.-- Császár Imre K.L. emlékezete. Kalazantinum 1906.-- ITK 1915.,216./Prónai Antal/-- Szinnyei:M.írók VI. 165.h.-- Gulyás:M.írók XVI. 442.h.

KOPPI KÁROLY / Vác, 1744. febr. 26.--Nagykároly, 1801. ápr. 6. /

Piarista pap, történetíró, egyetemi tanár. 1759. október 18.-án Privigyén lépett a rendbe. 1763-64.-ben Kecskeméten bölcslethallgató, 1765-ben Vácott a kollégiumban tanított. 1767-ben szentelték pappá. 1769-1770. Nagykárolyban, 1771. Vácott a retorika és poétika tanára, 1772-73-ban Nyitrán bölcséletet tanított. 1774 októberében Nagyszombaton bölcséleti doktorrá avatták. 1775-76-ban Pesten a bölcsélet tanára, 1777-79-ben Kassán az akadémián a történelem tanára. Kolozsvárott a történelem tanszéket az 1779/80. tanévben állították fel és arra a rendtanár Domány Koppi Károlyt, a kassai kir. akadémia történettanárárt nevezte ki. Székfoglaló beszédében a történettudomány hasznáról értekezett. Előadásainak hallgatására az elsőéves joghallgatók is kötelezve voltak. A Budára került nagyszombati egyetem történelem tanszékeire 1784. szeptember 14-re hirdettek concursust, amire K.K. is jelentkezett és ki is nevezték az október 23-i resolutio kikötésével, azzal a feltétellel "ha a javaslatba hozott Koppi annyira bírja a német nyelvet is, hogy azon a nyelven képes előadásokat tartani".1784-től 1796-ig a budai /pesti/ egyetemen a történelem tanára. A Martinovics-perrel kapcsolatban őt is vádolták, hogy egy "Litterae ad Imperatorem" c. forradalmi röpirat fordításában vett részt. Nyugdíjazták és az Udvarrend. 1795. dec.14. 13844. végzés alapján Pestről kitiltották.

FM De vi corporum infinita. Diss. phil. Viennae, 1775.-- Prolegomena Historiae ecclesiasticae. Pestini, 1786.--Jus electionis quondam ab hungaris exercitum. Pestini,1790.--stb. Számos kézirati munkája közül: Fragmenta miscellanea pro propriis prelectionibus in historia universalis 1780-81.,350 p.--Praelectiones historiae universalis,tom I. Pestini, 1784-85., 156 p., stb. Számra került iskoladrámái: Mostellania expurgata./Plautus nyomán/ Nagykaroly, 1769. /Kézirat az Orsz. Széchenyi Könyvtárban/.--Phormio expurgata. /Terentius nyomán/.Vác, 1771. /Kézirat, u.o./--Theuropides /é.n./--Philodes /é.n./--Az erszény /De Cygne nyomán/ /Kézirat az Orsz.Széchenyi Könyvtárban/.

Irod.: Horányi:Memoria II.426.-- Horányi: Scriptores II. 241.--Fejér: Hist.Acad. 151.-- Kazinczy F.:M. Pantheon 1884.-- Salzbauer János 1877. 23.-- Pauler Tivadar 1880.,220.,397.-- Csaplai Benedek 1881-89.pessim.-- A budapesti piarista kollégium története. Bp.,1895.,197.,263.,293.-- ITK 1915.,216. /Prónai Antal/.--Szinnyei: M.írók VI. 972-975.h.-- Szentpétery Imre 1935.,49.,276.,673.-- Horváth Ambrus:K.K. működése. Szeged, 1940.--Erd.m.egy. 100.--Benda Kálmán:A m. jakobinusok iratai I.Bp.,1957.-- MEL I.967.--Gulyás:M.írók XVI. 1005-1006.h.--ÓMIL 2:1095.

KORECZ LÖRINC /MIHÁLY/ / Handlova /Nyitra vm./, 1805. aug. 15.--Rózsahegy,
/Liptó vm./, 1871. márc. 4. /

Bölcséleti doktor, piarista áldozópap, tanár. 1822. október 2.-án Tren-
csénben lépett a rendbe. 1825-26. Rózsahegyén a gimnázium 2.-3. osztá-
lyában tanított. 1827-28. bölcséletet tanult, teológiát Vácott /1829-
30/ és Nyitrán /1830-31/, bölcséleti doktori oklevelet szerzett. 1830.
augusztus 24.-én szentelték pappá. Tanár volt: 1831-32. a magyaróvári,
1832-33. a lévai, 1833-35. a nyitrai gimnáziumban. 1835-45. Szegeden
tanította a mennyiségtant. 1845-ben Kolozsvárra helyezték, ahol a lyce-
umban természettant tanított, egy év múlva utoljára ő töltötte be a
lyceum mennyiségtani tanszékét és a csillagvizsgáló felügyelője lett.
A császáriak 1849 őszén kiutasították Erdélyből, de 1853-ban egy évig
ismét Kolozsvárott találjuk. Később Vácon /1853-54/, Szegeden /1854-57/,
Temesvárt /1857-58/ tanárkodott. 1859-69. a sátoraljaújhelyi társház
főnöke és az ottani gimnázium igazgatója. 1869-ben nyugdíjba helyezték
Rózsahegyre vice-rektornak.

M : Elemi mennyiségtan. Pest, 1846.-- Elemi mértan. Pest, 1847. /Nevét
Koretz-nek írta/.

Irod.: Danielik: M. Írók I. 270.--Salzbauer János 1877., 43.--Csécs Imre
1879., 899.--A szegedi kath. főgymnasium Értesítője 1896., 94.--Sziny-
nyi: M. írók VI. 1006-1007. h.--Erd. m. egy. 127.

KOROS IMRE /Sümeg, 1755. nov. 10.--Kolozsvár, 1831. máj. 24. /

1776. november 14.-én Privigyén lépett a rendbe. 1882-83-ban Nagyká-
rályban bölcsészhallgató, 1785-86. Egerben teológiai hallgató és
Kazinczy Istvánnak nevelője. Tanár: Pest /1787-88/, Kiszteben /1792-96./
1796-ban került Kolozsvárra, ahol haláláig működött, mint a bölcsészet
tanára. Előbb a konviktusban felügyelő és bölcséleti tanár, majd 1797-
től 1812-ig a logika, a metafizika és etika tanára. 1813-tól 1831-ig
vicerektor és a lyceumi nyomda igazgatója. Gazdag nyelvismerete /német,
angol, francia, latin, görög és héber/, válogatott, híres könyvtára,
az erdélyi tudósokkal fennálló bizalmas összeköttetése kora egyik legis-
mertebb szellemi emberévé tette Erdélyben. Latinnyelvű filozófiai Com-
pendiumán kívül egyéb munkái elkallódtak. Szép könyvtárát a kolozsvári
piarista rendház örökölte. Egy kertet is hagyott a kollégiumra "ad
oblectationem mentis et ad proventum physicum", valamint 4000 frt-ot a
könyvtár gyarapítására. br. Jósika Miklós emlékirataiban "jeles tanító-
nak, hazafias piaristának" nevezte. Az akadémiai templom sírboltjában
temették el.

M : Expositio compendiosa philosophiarum. Magno-Karolii, 1783.

Irod.: Kazinczy Ferenc levélezése III. 535., VII. 584.--Salzbauer Já-
nos 1877., 17., 47.--Szinyei: M. írók VI. 1067-1068. h.--Erd. m. egy. 113.,
124.

LETAVAY /GYÖRGY/ SÁNDOR / Szebedrázs /Nyitra vm./, 1781. szept. 21.--
Tata, 1854. jan. 29. /

1799. október 8.-án lépett a rendbe Privigyén, ahol novicius és tanár
is volt a gimnáziumban. Tanított: Tatán /1802/, Kalocsán /1803/, Kősze-
gen /1804/. Bölcsélet-hallgató Kolozsvárott /1805-7/. Pappá szentelték
1807-ben. Gimnáziumi tanár Kolozsvárt az alsóbb osztályokban 1807-1809.,
a matematika tanára 1810-11-ben és a csillagda felügyelője. Tatán 1812-
ben a konviktusok prefektusa, 1813-14. a grammatikai, 1815-1823. a hu-

maniorák osztályának tanára. 1824-28. Szegeden a természettan és gazdaságtan tanára, 1829-36. ugyanaz Vácott, ahol 1837-44. házfőnök és iskolagazgató. Tatán 1845-47. tb. tartományfőnöki asszisztens, 1848-1853. rektor.

M : Öt latin nyelvű alkalmi óda, ebből kettő erdélyi vonatkozású. Az egyikben Kemény Ignácot, a kolozsvári lyceum főigazgatóját magasztalja /1809/, a másokban Hochmeister Márton szebeni nyomdászt köszönti abból az alkalomból, hogy nyomdáját és könyveit a kolozsvári kir. lyceumnak ajándékozta /1811/.

Irod.: Salzbauer János 1877., 43.--Petrik:Bibl.--Szinnyei:M. írók VII. 1126-1127.h.--Erd.m.egy. 126-127.

LEZÓ FERENC XAVÉR / Érsekújvár, 1794. nov. 6.--Kolozsvár, 1846.okt.11./

Bölcséleti doktor, piarista tanár. 1811. október 8.-án lépett a rendbe Trencsénben, ahol 1814-16. novicius volt. 1814-16. gimnáziumi tanár Veszprémben, 1817-18. bölcséleti hallgató Vácott és bölcséleti doktor. 1818. augusztus 28.-án szentelték pappá. Tanár volt Selmecen /1821/, Szegeden /1822-23/, Nagykárolyban /1824/, Veszprémben /1825/, Szegeden /1826/. Megszakításokkal húsz éven át /1821-1841/ tanította a bölcséletet Kolozsvárt. 1842-től a lyceumi könyvnyomda igazgatója haláláig. Utolsó prorektora volt az akadémiai lyceumnak 1834-ig, midőn a prorektorság megszűnt.

M : Három latinnyelvű alkalmi verset hagyott hátra, pozsonyi /1820/, veszprémi /1825/ és kolozsvári /1828/ kiadásban.

Irod.: Honderű 1846.II.340.--Petrik:Bibl.--Salzbauer János 1877., 38., 47.--Szinnyei:M.írók VII. 1168-1169.h.--Erd.m.egy. 109., 124.

MALINOVICS IGNÁC

A matematikai tanszék tanárainak névsorát 1778-ban M.I. nyitotta meg. Életéről adatokat nem találtam. Salzbauer szerint már 1776-ban matematikát tanított. A mennyiségtan elméleti és gyakorlati részét a kolozsvári egyetemen addig egy tanár /M.I.?, jezsuita?/ adta elő. Mária Terézia 1776. június 7.-i intézkedése szerint a retorikai osztályt végzeteknek hetenként háromszor a polgári építészetet is oktatni kellett. Ehhez járult a mechanikának anyanyelven való népszerű tanítása. M.I. 1778-ban Bécsbe utazott, hogy a jövő évben előadandó mechanika tantárgyban bővebb ismereteket szerezzen. Az 1785-ben II. József rendeletére megszüntetett nemes ifjak konviktusa és a Szt József-nővelde 1791-ben ismét működhetett. A házak kijavításával és a helyiségek felszerelésével M.I.-t bízták meg. 1778-tól az alkalmazott mennyiségtant adta elő. Tanszéke 1792-ben megszűnt. Természettudományos és gyakorlati tehetsége mellett sokoldalúságát jelzi, hogy 1778-ban vitavezető /oppugnator Philosophorum et Theologorum/, 1779-ben oppugnator Philosophorum volt.

Irod.: Salzbauer János 1877., 9., 22., 34.-- Erd.m.egy. 98.

MACUSIK JÁNOS /Tata, 1815. febr. 24.-- Déva /?/ 1885 k.:/

Szülővárosában és Székesfehérvárott végezte iskoláit. 1834. szeptember 30.-án Trencsénben lépett a rendbe. A bölcséletet Vácott, a teológiát Nyitrán tanulta 1840-41-ben. 1843-ban szentelték pappá. Gimnáziumi tanár volt Veszprémben /1843/, Debrecenben /1844/, Kolozsvárt /1845-1866/.

Hat kolozsvári megjelenésű kötete mellett tanári munkásságát és egyéniségét leginkább tanítványai visszaemlékezéseiből ismerhetjük meg:

"Közülük azonban leginkább Matusik Nep, János emlékeztét és nevét áldom, aki belőlem embert csinált. A harmadik gimnáziumig kalkulusom mindenből "tűrhető" volt. Mikor Matusik kezére kerültem, oda vitte dolgomat, hogy az évfárá vizsgálaton már minden tárgyból "kitűnő" lettem"-emlékezik vissza Grigore Moldován. -- 1867-71. a gyergyószentmiklósi alsó iskola igazgatója, 1871-83. Déván az állami alreáliskola igazgatója, majd nyugalomba vonult.

M : Pedagógiai hivatása mellett életét az irodalomnak szentelte. Nyitrai noviciussága idején, 1840-41-ben munkatársa lett az 1840-ben indított "Zobori lapok" c. folyóiratnak /később Zobori viaszhangok/, mely utóbbinak szerkesztő kiadója volt. Szép számú "tatai tájszókat" gyűjtött a M. Tájszótárnak, verset és prózát írt a Regélő, Honművész, Rajzolatok és Nemzeti Újságnak. Cikkei az István bácsi Naptárában /1858., 1859., 1861., 1860-75. Erdély történelme/. -- Az egyetemes földrajz alapvonalai. Kolozsvár, 1853. -- Erdély földrajza... Kolozsvár, 1854. -- Ájtatos elmélkedések... Kolozsvár, 1855. -- Az ausztriai közbirodalom honisméje, különös tekintettel Magyar- és Erdélyországra. Pest, 1857. -- A selyemhernyótenyésztés alapvonalai. Kolozsvár, 1860. -- Erdély külön történelme. Kolozsvár, 1868. -- A helytartótanács által iskolai kézikönyvül elfogadott "Magyarország Földirata" c. kéziratának megjelenését a beállott 48-as forradalom gátolta meg. 1853-ban jelent meg az 1851-ben a Magyar Tudós Társaságnak küldött gazdag, négy évtizedet magába foglaló "halálozási jelentés-gyűjteménye".

Irod.: Danielik: M. írók I. 316., II. 412. -- Petrik: Bibl. -- Szinnyei: M. írók VIII. 869-871. h. -- Moldován, Grigore 1926., 88-92.

MURÁNYI IGNÁC / Korpona / Zólyom vm./, 1742. -- Szeged, 1805. /

1760-ban lépett a rendbe. Tanított a gimnázium alsóbb osztályaiban Nagykárolyban és Kalocsán, a felsőbbekben Nyitrán, hol a rendtagoknak a filozófiát is előadta. Az első piarista tanár, aki 1776-tól 1802-ig működött a kolozsvári akadémia természettani tanszékén. Egy évig /1788/ rektori tisztséget /Director Localis Scholarum/ is viselt. 1803-ban a szegedi kegyesrendi gimnáziumba került igazgatónak.

M : Dissertatio de vi Unsitae. Viennae, 1778.

Irod.: Horányi: Scriptores 368. -- Salzbauer János 1877., 9., 36. -- Pap János 1886., 335. -- Szinnyei: M. írók IX. 411-412. h.

[Megjegyzés: Szinnyeinél szül. helye Rakonca /Hont vm./]

PÁLLYA ISTVÁN / Léva, 1740. szept. 10. -- Pest, 1802. ápr. 6. /

Iskoláit szülővárosában kezdte. 1756-ban Privigyén lépett a rendbe. 1759-ben Rózsahegyen, 1762-ben Nagyszombatban tanított. 1760-61-ben Nagykárolyban filozófiát, 1763-65-ben Debrecenben teológiát tanult. 1765. október 21.-én szentelték pappá. 1766-tól Vácott és Veszprémben tanított. 1769-ben a rendfőnök a nyitrai konviktus igazgatását bízta rá. Rendtársa volt ott Simai Kristóf, Dugonics András, Koppi Károly és Benyák Bernát, a század legjelentősebb piarista írói. Dugonics András-sal felváltva végezte 1771-től a magyar hitszónoki teendőket. 1776. október 8.-án mint a kolozsvári tan- és nevelőintézet kinevezett vezetője /Rector Collegii et Regens Convictus Nobilium/ került Kolozsvárra.

Mária Terézia 1776. szeptember 12.-i 1280.698.sz. leirata értesíti az erdélyi kir. főkormányshéket, hogy P.I.-t az új szerzetesletelep rektorának nevezte ki. Ugyanez a leirat elrendelte, hogy a kolozsvári egyetem bölcsészeti tanfolyamain ugyanazon tankönyveket használják, mint a bécsi egyetemen. Utasította P.I.-t, hogy 1778-ig az új tanulmányi rendet bevezesse. /"Libri scholastici pro Mathesi, Logica et Physica iidem prae-scripti sunt, qui in universitate Viennensi praeleguntur"/. Pállya 1778. augusztusában utazott Bécsbe az új tanterv meghesztelésére. Mária Terézia 1778. augusztus 26.-án királyi alapítólevelet / Littera Foundationes/ adott át az egyetem létesítéséről. Pállya István bécsi tárgyalásain elérte egy új tanszék felállítását, az egyetem mellett egy nyilvános könyvtár létesítését és kieszköztette a természettani szertár gyarapítását. A királynő ez alkalommal adta át a piaristák által lakott épület rendeletileg adott új elnevezésének / Collegium Regium Theresianum Claudiopolitanum/ okiratát is. Mária Terézia halála után az egyre erősödő szerzetesellenes mozgalmak miatt Pállya István 1782-ben lemondott tisztségéről és a váci Collegium Theresianum vezetését vette át, majd 1787-től 1796-ig a soproni gimnázium igazgatója volt. 1796 és 1802 között a rend tartományfőnöke volt.

M : Két kolozsvári egyetemi beszédét /1779., 1782/ öt egyéb /bécsi, soproni/ beszédével együtt Horányi adta ki Pesten 1797-ben. Kéziratban maradt iskolai színművei is csak későn kerültek kiadásra: Ravasz és Szerencsés=Régi magyar vígjátékok, kiad. Dömötör Tekla, Bp., 1954.-- Magyar drámaírók 16-18. század, kiad. Nagy Péter, 1981.-- Kovács Dezső: P.I. Pazarly és Szűkmarkosy c. iskolai drámája. ItK 1907.-- Darius... 1767. c. iskoladrámájának váci előadásáról maradt feljegyzés.

Irod.: Benkő: Transsilvania II. 589.-- Horányi: Scriptores II. 434.-- Katona: Historia Critica XLI. 619.-- Salzbauer János 1877. pessim-- Takáts Sándor: P.I. élete. Bp.-i kegyes tanítórendi főgimnázium Értesítője 1894.-- Horváth Cyrill: Adalékok P.I. műveihez. EthK 1904.-- Szinnyei: M. írók X. 203-208.h.-- Erd.m.egy. 96., 100-101.-- Balanyi et al. 1943., 136.-- MEL II. 146.-- ÜMIL 3:1566.

ROSENBAACHER FERENC / Dióspatony / Pozsony vm./, 1758.okt. 18. Áskeresztelés/ -- Kisszeben, 1822. júl. 13./

Trencsénben lépett a rendbe 1778. október 23.-án. Tanított a váci Theresianumban /1781-84/, Debrecenben /1785-89/, Rózsashegyen /1791-92/. 1793-ban nevelő a Pálffy-családnál, 1794-ben a noviciusok felügyelője Bécsben. 1795-96. tanár a kőszegi gimnáziumban, 1797-99. Nagykanizsán. 1799-ben a kolozsvári rendház aligazgatója, bölcsészeti tanár és hitszónok, 1800-1802. bölcsészeti tanár és a jogászoknál oktató. 1803-ban matematika-tanár Vácott, 1804-6. Debrecenben. 1808-1816. Besztercebányán német hitszónok. 1818-ban nyugalomba vonult és tanított Privigyén, 1821-22-ben vice-rektor Kisszebenben.

M : Több alkalmi vers és prédikáció mellett egyetlen pedagógiai munkája: Kisdedekhez alkalmazott magyar grammatika, Parvulis accomodata hungarica grammatica. Besztercebánya, 1792.

Irod.: M. Hírmondó 1792. II. 515.-- Horányi: Scriptores II. 592.-- Petrik: Bibl.-- Salzbauer János 1877.-- Szinnyei: M. írók XI. 1170-1172.h.

SCHREIER NORBERT / Belovitz /Morvaország/, 1744. ápr. 29.--Nyék, 1811. okt. 24. /

1767. október 11.-én Kecskeméten lépett a rendbe, ahol növendékpapként a második évben tanított is. Nyitrán végezte a bölcséleti és teológiai tanulmányokat. Alapos ismeretei, zenei tudása közkedvelté tették. 1773-ban szentelték pappá, majd 11 évig Gusztinyi János nyitrai püspök házi káplánja. 1784-ben a bölcsészettanárok sorát nyitotta meg Kolozsvárt, ahol hat évig tanította a filozófiát. 1794-96. Nyitrán a keleti nyelvek és Szentírás tanára volt. 1803-ig Selmezbányán rektor és igazgató, majd Nyitrán teológiai tanár 1809-ig. Élete végén a háborús körülmények miatt a rendházat elhagyni volt kénytelen. Egy ideig a ferencrendi-eknél, majd gr. Berényi Zsigmondnál, végül Nyéken húzódott meg.

M : De sensu communi dissertatio logico-methaphysica. Viennae, 1778.-- Carmen...Tyrnaviae, 1797.-- Carmen...Posonii, 1798.-- Praecepta Salamonis ad Juventutem...1802. Hanjegyekkel. /A szegedi rendházban/ -- Methodica grammaticae hebraeae institutio... Pesthini, 1804. -- Cantilena de abolitio sub Josepho II. imperatore... Több zenedarabja kéziratban a kecskeméti rendház könyvtárában.

Irod.: Horányi: Scriptores II. 646.-- Szöllősy Károly 1878. II. 108.-- Csősz Imre 1879., 515.-- Petrik: Bibl.-- Salzbauer János 1877., 9., 21.-- Szinnyei: M. írók XII. 605-606. h.--Erd.m.egy. 124.

SVÉDAY LÉNÁRT

Az 1807/8. tanévben újra létesült hittan tanszék a bölcsészettani hallgatók és a jogászok részére, S. L. piarista vezetésével. Heti két órában tartott előadásokat külön a bölcsészek és külön a jogászok részére. 1812-ben Nagykárolyba történt áthelyezésével a hittan tanszék 1821-ig üresedésben volt.

Irod.: Salzbauer János 1877., 28-29.--Erd.m.egy. 114-115.

SZABÓKY / SCHNEIDER/ ADOLF / Buda, 1821. szept. 9.--Bp. 1880. júl. 21. /

Miután elvégezte teológiai és bölcsészeti tanulmányait, 1840-ben Nagykárolyban, majd Szegeden tanár. 1848-50. a kolozsvári akadémián a hittan tanszék tanára. 1850-től, mint fővárosi tanár, 30 éven át fejté ki tevékenységét a magyar iparosság szellemi gondozása és érdekképviselése terén. Alapította és vezette a budapesti legényegyletet, nagy érdemei vannak az országos iparegyesület létrehozásában.

M : Széleskörű irodalmi munkásságot fejtett ki. 26 önálló műve főleg a tankönyv- és ipari szakirodalom körébe vág. Szerkesztette a nagykanizsai Naptárt 1839-ben, a Katholikus Néplapot 1863-64-ben. A Hírnökben és a Századunkban Ludvay álnév alatt több dolgozata jelent meg. 1845-től a Religio munkatársa.

Tanrendszerterv a gimnáziumokat és reáliskolákat illetőleg. Buda, 1850.--Számolástan. Pest, 1850.-- Mértan elemei. Pest, 1850.--Magyar ABC- és olvasókönyv. Pest, 1851.-- Számolási feladatok. Pest, 1852.--Mértan. Pest, 1852.-- Latin olvasókönyv. Pest, 1853.-- Földrajzi kézi atlasz. Pest, 1857.-- Rajzoló mértan. Pest, 1861.--Ábrázoló mértan. Pest, 1862.--Budapest iparosai. Bp., 1877.--Magyarország ipartársulata. Bp., 1879.

Irod.: Danielik: M. írók I. 424.-- Salzbauer János 1877., 29.-- Szinnyei: M. írók XIII. 273-276. h.--Szabóky Adolf Életrajza. Szeged, 1882.-- Erd.m.egy. 115.--Balsnyi et al. 1943./Kanszky Márton/--Nyisztor Zoltán Ötven esztendő. Bécs, 1962.--MEL II. 686.

SZALFF JÁNOS / Dunaszerdahely, 1807. dec. 14.--Bp., 1877. szept. 30. /
Gimnáziumi és bölcséleti tanulmányait Pozsonyban, Nagyszombatban és Győr-
ben végezte, ahol a jogi tanulmányokat is megkezdte. 1829. október 6.-án
Trencsénben a piarista rendbe lépett. 1833-35. Nyitrán és Szentgyörgyön
végezte teológiai tanulmányait. Tanított: 1830-32. Podolinban, 1839-40.
Nyitrán és 1840-42-ben Kolozsvárt, ahol a konviktság aligazgatójaként a
történelmet oktatta. 1842-től a bécsi Thereziánumban tanulmányi felü-
gyelő. 1844. Pálffy János gróf nevelője, majd Budán és Vácott tanított.
1848-ban Nagybecskerekben házfőnök és igazgató, majd 1849-ben Szegedre,
majd Budára és Tatára ment tanítani. Igazgató és házfőnök 1862-ben Ta-
tán, 1863-ban Veszprémben, 1868-ban Vácott, 1871-ben Pesten.

M: A természettudományok szellemi szempontból. A tatái gimn. Értesítő-
jében 1854.-- Tata mint volt és van. Tata, 1856.

Irod.: M. Állam 1877., 228.sz.; 1878., 114.sz. /Csaplár Benedek/.--Salz-
bauer János 1877.-- Somhegyi Ferenc: Az Urban elhunyt rendtagok kegyeletos
emlékezete. Bp., 1878.--Szinyei: M. írók XIII. 294-295.h.--Erd.m.egy.126.

VASS JÓZSEF / Zalaegerszeg, 1813. márc. 19.--Buda, 1873. jan. 13./
Iskoláit Szombathelyen és Nagykanizsán végezte. 1833. szeptember 12.-én
lépett a rendbe. Tanári pályáját 1841-ben Máramarosszigeten kezdte, 1843-
ban a piaristák szegedi gimnáziumába került, majd 1846-48. Vácott taní-
tott. 1850-ben Kolozsvárott a hittan tanszék vezetője. A magyar nyelv,
az ó-klasszikai irodalom és történettudomány terén Kolozsvárott indul
irodalmi munkássága. Tevékeny tagja volt az Erdélyi Múzeum Egyletnek.
1858. decembere 15.-én az MTA levelező tagja lett. 1859-ben Vácra került,
majd 1865-ben ismét Kolozsvárra. 1868-ban a budai egyetemi gimnáziumban
tanít magyar nyelvet és irodalmat 1872-ig, midőn egészségi állapota meg-
rendült. A folyóiratok, napilapok kiemelik érdemeit. A Századok nyelvé-
szeti és történelemtudományi munkásságát, a Budapesti Közlöny tisztelt
egyéniességét, a Vasárnapi Újság pedagógiai munkásságát, a Kolozsvári Köz-
löny szerint a szerzet egyik jelese, a tudományos irodalom kiváló mun-
kása volt.

M: Cikkei a kolozsvári gimn. Évkönyvében /1852. Magyar nyelv és nemze-
tiség. 1854. Latin-magyar szótárirodalmunk/, kolozsvári Hetilap /1854/,
Családi Lapok /1856, 1857/, Új M. Múzeum /1856/, Erdélyi Múzeum Almanach
/ 1857/, Vasárnapi Újság /1858. Mártonfi József erdélyi püspök életraj-
za. 1859. Tinódi Sebestyén életrajza/, M. Sajtó /1859. 241-243.sz. Irány-
eszmék Cornelius-szótára Juhoz./, M. Sion /1863/ stb. Az Egyetemes ma-
gyar Encyclopaedia munkatársa volt. Számos cikke felsorolva az MTA Al-
manachjaiban /1861-1871/.

FM: A latin nyelv ékes szókötése...Szeged, 1846.--Jó nap. Imakönyv a
r. kath. székely nép számára. Kolozsvár, 1857.-- Dunántúli nyelvjárás.
Pest, 1860.-- Cornelli Nepotis vitae excellentium imperatorum. Lexicon
latino-hungaricum. Pest, 1861.-- Az Anjouk és műveltségük. Pest, 1861.
/Bp.-i Szemle/.--Hazai és külföldi iskolázás az Árpád-korszak alatt.
Pest, 1862.-- Erdély a rómaiak alatt...Kolozsvár, 1863.-- Emléklapok
Kolozsvár előkorából. Kolozsvár, 1865.-- Béla király névtelen jegyző-
jének...Kolozsvár, 1865.-- Erdély országgyűlései a vajdák alatt 1002
-1540. Kolozsvár, 1870.

Irod.: Danielik: M. Írók I. 507.--Századok 1869., 68.; 1873., 78.--
Bp.-i Közlöny 1872., 13.sz./Nekr./.--Szinyei: Repertoriuma III. /cikk/.--
Pallas XVIII. 775.-- Akadémiai Értesítő 1890., 15.-- A szegedi kath. fő-
gymnasium Értesítője 1896., 103.--Bíró Vencel: Erdélyi Múzeum 1913., 65-91.--
Bíró Vencel: V.J. mint történetíró. Kalazantinum 1913.--Piros Kálmán: V.J.
emlékezete. Kalazantinum 1913.--Szinyei: M. írók XIV. 965-967.h.--Balanyi
et al. 1943., 133-141./Bíró Vencel/-- MFL II. 970.

JOGI KAR / 1774-1786 / --- JOGI TANFOLYAM / 1787-1850 /
JOGAKADÉMIA / 1863-1872 /

A feudális abszolutizmus bürokratikus állama nem nélkülözhetette a reformokat a felsőoktatás terén sem. Az új bürokratikus rendszernek szakképzett tisztviselői ~~katva~~ volt szüksége, s ennek képzéséhez nem volt elegendő az 1777-ben Budára helyezett nagyszombati egyetem kapacitása. Így jött létre az 1777-ben kiadott Ratio Educationisban a királyi akadémiák hálózata. Az akadémiákat a Ratio rendelkezése szerint azért hozták létre, hogy a "felsőbb tudományokra törekvő ifjúságot" alkalmassá tegyék "akár az uralkodónak, akár a hazának teendő szolgálataira".

Már az első, az egri jogi iskola alapításának / 1741.XLIV.tc./ nyíltan bevallott célja volt, hogy a külföldön képzett protestáns jogtudósokat kiszorítsa a katolikus birtokos nemesség jogvédelme teréről. Mert aki ügyes, képzett jogászt keresett akkoriban, majdnem csakis a protestánsok között találhatott ilyet. A vallással kapcsolatos ügyeken kívül nem volt nevezetesebb jogeset, melynek megvédélmezését protestáns ügyvédekre ne bízták volna.

A nagyszombati egyetemen csak 1667-től kezdődően létesült jogi kar, a kolozsvári egyetemen csak a jezsuita rend megszüntetése után. Minthogy nagyszámú jogvégnett fiatalra volt szükség, Mária Terézia 1774-ben elrendelte a kolozsvári, majd 1777-ben a pozsonyi, a győri, a kassai és a nagyváradi királyi akadémiák felállítását. Egyházi irányítás alatt működött az egrin kívül a pécsi püspöki jogliceum, továbbá a debreceni, a kecskeméti, máramarosszigeti és sárospataki református, és az eperjesi evangélikus jogakadémia. A jogakadémiák tanulmányi és vizsgarendje megegyezett a tudományegyetem állsm- és jogtudományi karokéval, azzal a különbséggel, hogy képzési idejük csupán két év volt, és a jogakadémiákon doktori szigorlatot tenni nem lehetett. A hallgatók végbizonyítvány / absolutorium / megszerzésével fejezték be tanulmányaikat.

Az iskolázási igény ebben a korban már általános volt a nemes emberek körében. A grammatikai iskola, a gimnázium és a filozófiai tanfolyam együttvéve megadták az általános műveltséget. A nemes ember azonban ezzel még nem fejezte be tanulmányait. Úri nevelést -educationem gentilitiam - csak az kapott, aki még ezen felül jogot is végzett.

Az oktatás színvonala kezdetben alacsony volt. A tanároktól még a jogi doktorátust sem követelték meg, s beérték a philosophiai magisteriummal és ügyvédi censurával. Pl. a nagyszombati egyetemen Zelenay és

Nitray tsnárok csak 1770-ben, a második reform alkalmával graduáltak, mert különben elvesztették volna állásukat.

A joghallgatók tanulmánya az egész anyagból kikapott résztételek ismertetésére szorítkozott. A hazai jog tanárai kézikönyvet nem használtak, hanem mindent diktáltak, ha pedig maguk nem jelentek meg az előadáson -amíg nem volt ritkaság- valamelyik jobb hallgatójukat bízták meg a diktálással. /Fináczy Ernő 1899., I.köt., 18-19./

A jogi tanítás szorosan a tankönyvekhez ragaszkodó volt. Használták a hazai jogból Vitriariust, a római jogból Heineccius Institúticit és Westenbergius Digestáit, az egyházi jogból Pichler Vitust. A hazai jog a magyar szokásjogot / Werbőczy Hármaskönyve / és a törvénycikkeket / constitutiones et articulos / adták elő / alanyi jog, alaki jog, törvénykezési eljárás /.

A hazai jog /ius patrium/ tanítása gyakorlati célokat tűzött maga elé, az ügyvédi vizsgára készített elő. A hazai jog túlnyomóan magánjog volt, közjog csak annyiban, hogy a régi magyar magánjog tele van közjogi vonatkozásokkal.

A római jogot /ius civile/ is két évig tanulták. A természetjog /ius publicum universale/ és a nemzetközi jog /ius gentium/ Martini könyveivel /Bécs, 1772. és 1773./. Az akadémiákon a kétéves képzés célja, hogy alkalmas tisztviselőket neveljen. Ezért használták az abszolutizmus bécsi ideológusainak / Karl Anton Martini, Josef von Sonnenfels / tankönyveit, a büntetőjogot pedig az Ausztriában érvényes Codex Theresianus alapján tanították.

Az oktatás nyelve nagyrészt a latin volt. Az 1790-es évektől kezdve a végzett jogászoktól a magyar nyelv tudását is megkövetelték, de a magyar nyelvű jogi oktatás csak 1860-ban vált véglegessé a magyar felsőoktatásban.

Mária Terézia Ratio Educationis-a két évfolyamú jogi oktatás előfeltételéül két évfolyamos bölcsészeti tanulmányok elvégzését rendelte. A bölcsészeti tanulmányok során a hallgató megismerkedett a logikával és a filozófiával, majd a gyakorlati bölcsészettel, az ország és az örökös tartományok történetével, a matematikával és geometriával, a mezőgazdaságtannal.

Az elsőéves jogászok az első félévben a természetjogot, a nemzetközi jogot, a z egyetemes közjogot, az ó- és középkor egyetemes történelmét, a második félévben Magyarország politikai és egyházi közjogát, a művészetek, a kézműipar és a gyárilpar történetét tanulták.

A másodévesek az első félévben a magyar jog történetét és alapintézményeit, a magyar szokásjogot, a kereskedelmi és pénzügytant, a második félévben a magyar közjog alapintézményeit, az eljárási jogot és Európa országainak történetét tanulták.

A Ratio Educationis a hazai jog oktatását az akadémiák tantervében új aspektusban állítja be. A "törvények igazi megértését" tekinti a tárgy legfőbb feladatának. Ehhez pedig szükségesnek tartja "egy eddig elhanyagolt, de mindazonáltal nagyfontosságú és széleskörű hasznot hajtó tudománynak ismeretét. Ez a magyar jogtörténet". Mivel a tárgyat még nem dolgozták fel, először vázlatot kell készíteni, majd kidolgozni azaz a céllal, hogy a tanuló "a törvények történetét, általában forrásait és keletkezésüket, változásukat és ezeknek okait megismerje, és úgy készüljön a törvények valódi megértésére és a felvett tárgy igazi magyarázatára". /latinul/

A hazai jog keretében kellett tárgyalni a büntetőjogot. Huszty Jurisprudentia Practica-ja tartalmazza ugyan a büntetőjog anyagát, a Ratio azonban nem ezt, hanem a Codex Theresianus-t írja elő tananyagul, közben figyelemmel kell lenni mindenütt a hazai törvényekre s minden meghatározásban ezeket kell irányadóul venni. Büntetőjogból Bodó Mátyás és Hupka Kristóf bécsi egyetemi tanár munkái voltak még ismertek.

II. József 1784-ben bevezetett reformja beiktatta a statisztikát és a stilus curialist, a statisztikát azonban tankönyv hiányában csak I. Ferenc idejében kezdték tanítani. Rendkívüli tárgyként szerepeltek: Bevezetés a helyes számviteltan módszerébe; Justinianus Institutiói; és a Diplomatica. Az I. Ferenc által 1806-ban kibocsátott II. Ratio a jogi tanfolyamot három évre emelte. / Csizmadia Andor 1968. /

A magyar felsőoktatásban I. Ferenc által az 1806-ban kibocsátott második Ratio hozott jelentősebb változásokat. Az új Ratio főirányzata a felvilágosodás elleni védekezés, a fennálló viszonyokról való konzervatív gondolat biztosítása volt. A második Ratioban kiépített új tanulmányi rendszer is fenntartja a kettősséget a jog képzésben: mind az egyetemi, mind az akadémiai jogi oktatást. Sőt "mivel az ifjúság az akadémiákból közhivatalok viselésére, magánfoglalkozás űzésére szokott távozni, vagy nagyobb műveltség megszerzésére még egyetemre megy", az akadémiák kiépítésének szükségességét vallja. /latinul/.

Az 1806-ban kibocsátott II. Ratio a jogi tanfolyamot három évre emelte.

A kolozsvári egyetem jogi karának alapjait Mária Terézia 1774. október 19-én vetette meg. Kezdetben két jogi tanszék működött: az egyház-, és büntetőjog, melynek első tanára Kődi Farkas János volt. Az észjog, köz- és magánjog és római jog tanára Fortini Károly Antal /1815-ig/. Ehhez csatlakozott 1776. november 1.-jén a harmadik: az erdélyi jog tanszéke. 1775-től 1815-ig a hazai törvényeket Winkler János oktatta. Dobokai Antal az I. Ferenc által létesített "kinoslet-rendőri írmód" /vagyis a pénzügytan és tiszti irálytan/ és statisztika tanszékének tanára 1796-tól 1808-ig, egyúttal a lyceum igazgatója. E tanszék tanárai később: Vinkler Márton /1809-10/, Kleeberg Antal /1810-1815/, majd Kovács Sámuel /1827-1847/.

I. Ferenc uralkodása alatt a jogi karon még a következő tudományokat adták elő: bányajog, nemzetgazdaság és pénzügytan, statisztika, tiszti irálytan, mezeti gazdaságtan, és oklevéltan. 1809-től 1849-ig az egyes tanszékeken a következők működtek: Bánó István a természeti-, közönséges-, nemzeti- és római jogot /1816-1848/ sósmezei Vajda László az erdélyi hazai jogot és büntetőjogot /1780-1834/, utóda Zeteleki Sebestyén Gergely /1803-1868/, a politikai tudományokat Huber Ferenc /1786-1844/, utóda Récsi Emil /1846-1848/, az államrendészetet, a nemzetgazdaság- és pénzügytant Gáll Lajos /1844-1849/. A mezeti gazdaságtant mint rendkívüli tárgyat Kovács Sámuel oktatta /1801-1848/, utóda kászoni Medvés Mihály /1848/. A paleográfiát Lőcsei Sámuel adta elő /1824-1848/, utóda Medvés Mihály lett.

1850. április 19.-én a birodalmi vallás- és közoktatásügyi minisztérium elrendelte, hogy a jogakadémiák csak négyéves tanfolyam felállítással maradhatnak fenn, s bennük németül kell tanítani, így a kolozsvári jogakadémiát megszüntetve Nagyszebenben állított fel német nyelvű jogakadémiát.

A szabadságharc bukásával 1851-ven még a kolozsvári piarista lyceum is kir. kath. főgimnáziummá alakult át, noha még ténylegesen ott tanított négy jogi és hat filozófiai tanár. Csak tíz esztendei vajúadás után, 1863. december 7.-én állította fel újra II. József a kolozsvári magyar jogakadémiát, melyet Istvánffy Pál h. igazgató és Berde Áron tanár beosztása nyitott meg. Fenntartási költségeire a király 1863-ban az államkincstárból évi 20 000 frtot engedélyezett. Mint három évfolyamú intézet nyílt meg, de 1866-ban négy évfolyamúvá bővítették s hallgatóit a tudományegyetemen jogtudori szigorlatok bocsátására jogosították fel.

- 111 -

ÉLETRAJZ -- MUNKÁSSÁG

--

BÁNÓ ISTVÁN / Kecskemét, -- Kecskemét, 1872. /

Bölcséleti és jogtudor. A pesti egyetemen végezte tanulmányait. 1819-ben sikertelenül pályázott a pesti egyetem magánjog tanszékére. 1816-1848 között a kolozsvári jogakadémián a természeti-, közönséges-, nemzeti-, és római jog tanára. 1823-ban a kolozsvári kir. lyceum prodi-
rektora. Hát munkája közül ötöt Kolozsvárott adott ki.

FM : Assertationes ex universa jurisprudentia atque scientiis politicis ... Pestini, 1814. -- Elementa jurisprudentiae naturalis secundum vestigia...Franc. nob. de Zeiller, ac de Egger aliorumque...conscripta. Claudiopoli, 1836. -- Jus romanum privatum secundum vestigis...Antonii Haimberger ad status jurium municipalium Saxoniae nationis in Transsilvania applicatum. Claudiopoli, 1842. --

Irod.: Fejér: Hist. Acad. 208. -- Petrik:Bibl. -- Kecskeméti Lapok 1872. 44.sz. -- Salzbauer János 1877.,27.,37. -- Hódor Károly 46., 47. -- Horváth Ödön 1903.-- Pallas II. -- Szinnyei:M. írók I. 529-530. h.-- Eckhart Ferenc 1936.,273, -- Erd.m.egy. 116. -- Gulyás:M. írók II.251.h.

BERDE ÁRON /laborfalvi/ / Laborfalva, 1819. márc. 8.-- Kolozsvár, 1892. jan. 25. /

Jogász, egyetemi tanár, az MTA lev. tagja, a hazai meteorológiai és klimatológiai kutatások úttörője. Az algimnáziumot 1827-től Székelykeresztúron, a felsőbb osztályokat 1837-től a kolozsvári unitárius főiskolán végezte. 1842-1844 között természettudományokat és államtudományokat hallgatott Berlinben, majd miután beutazta Franciaországot és Svájcot, 1844-től 1863-ig a kolozsvári unitárius kollégiumban tanította a természettudományokat. Az MTA 1858. december 15.-én levelező tagjává választotta. 1863-tól a kolozsvári jogakadémián a nemzetgazdaságtan és a politika tanára, de oktatott statisztikát, pénzügytant és történelmet is. Az 1872-ben megnyílt kolozsvári egyetem professzora, első rektora. Az egyetemi megnyitó közgyűlésen mondta el örökérvényű figyelmeztetését, hogy "az egyetemet nem néma falai, hanem tanárainak szelleme alapítja meg". 1872-től 1890-ig a kolozsvári egyetemen a nemzetgazdaságtan és a pénzügytan r. tanára, 1883/84-ben a jogi kar dékánja. Úttörő műve, az első magyar időjárás- és éghajlattani munka, a Légtüneménytan... Kolozsvárt jelent meg 1847-ben. 1846-1859. szerkesztette és kiadta Kolozsvárott az egyik legkorábbi ismeretterjesztő folyóiratot, a Természetbarát-ot /utóbb Ipar és Természetbarát/, melynek nem egy írása ma tudománytörténeti forrás értékű. A kolozsvári Hetilap és a Kolozsvári

Közlöny szerkesztője. 1890 őszén nyugalomba vonult.

M : Légtüneménytan s a két Magyarhon égaljviszonyai s ezek befolyása a növényekre és állatokra. Kolozsvár, 1847. -- A kémia iskolája. / Stöckhard után ford./ Kolozsvár, 1848. -- Mit tegyen az erdélyi gazda, hogy jólétre jusson? Kolozsvár, 1859. -- A levegői nyirkosság némely égalji befolyása. Kolozsvár, 1860.

Irod.: Danielik: M. írók II. -- Vas. Újság 1872./ arck./ -- Jogtudományi Közlöny 1893., 631. -- Akad. Értesítő 1890., 73. -- Lengyel I.: B.A. Term. tud. Közlöny 1893., 631. -- Horváth Ödön 1903., 25. -- Pallas III. / rossz halálózási adat/. -- Révai III. 135. / hibás adat/. -- B.A. Az Időjárás 1919. júl.-dec. sz. -- Krücken-Parlagi I. / 1918/. -- Szinnyei: M. írók I. 909-911. h. -- Erd. m. egy. 157. -- Gutenberg, V. 1931. / Réthy A. / -- Csíky G.: Emlékezés B.A. ra / 1819-1892/. -- Természet Világa 1969., 234. -- Gulyás: M. írók II. 1217. h. -- MÉR I. 137. -- Évfordulóink a műszaki és természettudományokban 1992. Bp., 1991., 85-86.

CSÍKY VIKTOR / Marosvásárhely, 1839. --

/

Apja tekintélyes orvos volt. Középiskoláit szülővárosában végezte, jogi tanulmányait a bécsi egyetemen. 1865-ben Aradon ügyvéd. 1867-től a kolozsvári jogakadémián a hűbérjog és egyházjog tanára. 1872-ben a kolozsvári egyetem r. tanára, 1874/75-ben dékán, 1884/85-ben az egyetem rektora. Az I. alapvizsgálati bizottság és az államtudományi vizsgáztató bizottság tagja. Az Erdélyi Róm. Kath. Status igazgatótanácsának tagja. 1893-ban nyugalomba vonult. Érdemei elismeréséül udvari tanácsosi címet kapott.

M : irodalmi munkásságáról nincs adat

Irod.: Horváth Ödön 1903., 25. -- Révai V. 96.

DOBOKAI ANTAL

A kolozsvári kir. lyceum aligazgatója, a jogi tanfolyam tanára. Az I. Ferenc által létesített "kincset-rendőri írmód" / pénzügytan és tisztii iránytan/ és a statisztika tanára 1796-tól 1808-ig.

M : Brevis dictio occasione inaugurationis supremi lycei regni directoris... Claudiopoli, 1804. -- Hallgatói számára készített Institutiones politicae... c. munkája / 1802/ kéziratban maradt. / a Nemzeti Múzeum kéziratárában, 458 p. /

Irod.: Szinnyei: M. írók II. 920. h. -- Petrik: Bibl. -- Erd. m. egy. 115.

DOBÁNSZKY / miszticizai Dobra/ PÉTER / Kótaj / Szabolcs vm./, 1845. jún.

2. -- Bp., 1918. máj. 24. /

Közgazdász, egyetemi tanár, bölcsészeti és jogi doktor. Középiskoláit Ungvárott végezte. A pesti, berlini, lipcsei és heidelbergi egyetemen filozófiát és jogot hallgatott. 1869-ben Heidelbergben bölcsészdoktori,

1871-ben Pesten jog- és államtudományi doktori oklevelet szerzett. Magántanári habilitációja 1871-ben a pesti egyetemen a "Statisztika" tárgykörből. 1869-ben a győri, 1870. szeptember 22.-1872. szeptember 30_ig a kolozsvári jogakadémián tanított. A pesti tudományegyetemen 1882-ben a statisztika tanszékre kiírt pályázaton heten vettek részt, köztük D.P. magántanár. 1872. október 1-től a budapesti József Műegyetem jogi karán a statisztika ny.r. tanára, de a szavazatok után Földes Béla rk. tanárt nevezték ki. 1881-1887. országgyűlési képviselő, 1885-1886. a Budapesti Hírlap közgazdasági rovatának vezetője, 1894-95-ben a Pénz és Föld c. közgazdasági szaklap szerkesztője.

M: Társadalmi bajaink. Kolozsvár, 1872.-- Gyógyhelyeink és ásványvizeink értékesítése. Nemzetgazdasági Szemle 1882.-- Mezőgazdaságunk jövője. Miskolc, 1884.-- Deák Ferenc. Budapest, 1887.-- Teremtsünk ipart! Bp., 1889.-- Népünk táplálkozási viszonyai. Bp., 1890.
Irod.: Akad. Értesítő VIII. 142, 210.-- Petrik: Bibl.--M. Könyvészet 1884., 1889.-- Szánnyei: M. írók II. 935-938.h.-- Eckhart Ferenc 1936., 541., 675.-- MÉL I. 383.

FARKAS JÁNOS /kődi/

Piarista tanár. Mária Terézia 1774. október 19.-én nevezte ki az egyház- és büntetőjog első tanárává.

Irod.: Benkő: Transs. Suppl. 590.-- Salzbauer János 1877., 27.-- Hódor Károly 46., 47. -- Erd.m.egy. 97.

FARKAS LAJOS /Bonchida, 1841. nov. -- Kolozsvár, 1921. jún. 21./

Jogi doktor, egy. tanár, az MTA lev. tagja. Iskoláit Kolozsvárt végezte, majd 1864-től jogot hallgatott Pesten. 1869-1871-ig a nagyszebeni jogakadémia tanára, onnan került 1871-ben a kolozsvári jogakadémiára. 1872-1915. a kolozsvári egyetemen ny.r.tanár, a római jog professzora. 1877/78, 1887/88. a jog- és államtudományi kar dékánja, 1891-ben miniszteri tanácsosi címet, nyugdíjazáskor Lipót rendjelet kapott. Az Erdélyi Róm. Kath. Status igazgató tanácsának tb. előadója, az Erdélyi Róm. Kath. Irodalmi Társulat vezetőségi tagja, egyházi főgondnok. 1913-ban az MTA levelező tagja. Jogi munkásságában a Savigny-féle történeti jogi iskola képviselője. A Magyar Jogi Lexikon /1900/ munkatársa /római jog/.

M: cikkei: kolozsvári Ellenzék /1903/, Erd.Múzeum /Brassai Sámuelről/, Erd.Múz. Egyes.Jog és Társtud. Oszt. Kiadv./Kolozsvár, 1912/, Erdély-részi Jogi Közl. /1912/.

A római jog a 19.sz. végén. Kolozsvár, 1901.-- A római jog történelme. I-II. Kolozsvár, 1892, 1895.-- Az egyetem közéleti viszonya. Kolozsvár,

1896.--Római öröklési jog. Kolozsvár, 1895.-- A becsület általános jelentősége a mai római jogrendben. Kolozsvár, 1896.-- A rómaiak történelme. I-II. Kolozsvár, 1906.-- A római obligatio...fogalmilag véve a közép- és újkori jogi elméletben. Bp., 1913.
Irod.: M. Jogi Lexikon I-V. Bp., 1900., III. 458.--Horváth Ödön 1903., 31.-- MTA Tagajánlások. Bp., 1913., 11.-- Emlékkönyv F.L. tanárságának 45. é. alk. Kolozsvár, 1914.-- Szinnyei: M. írók III. 181-182-h.--Kolozsvár Bálint: F.L. tag emlékezete. MTA Emlékbesz. 20., 5. Bp., 1928.-- Kozocsa, Bp., 1939.-- Gulyás: M. írók VIII. 331.h.-- MÉL I. 470-471.

FEKETE IGNÁC

Az 1809-1849 közötti időben a jogi tanszék tanára.

Irod.: Salzbauer János 1877., 27., 29.-- Hódor Károly 46., 47.

FORTINI KÁRPLY ANTAL

pianista tanár. Mária Terézia 1774. október 19.-én nevezte ki a kolozsvári jogakadémia észjog, köz- és magánjog és a római jog tanárává. 1815-ig működött Kolozsvárott. 1787-ben lett a kir. igazgatók helyett a jogakadémia első rektora.

Irod.: Horváth Ödön 1903., 25.-- Salzbauer János 1877., 36. -- Hódor Károly 46., 47. -- Benkő: Transs. Suppl. 590.--Erd.m.egy. 97., 116.-- M. Jogi Lex. IV.k.

GÁL DOMOKOS /hilibi/ / 1786 -- Kolozsvár, 1845. jan. 8./

Gál József kir. táblai ülnök és báró Balintith Teréz fia. 1834. október 3.-án a kolozsvári kir. lyceum igazgatójává nevezték ki és e minőségben működött haláláig. Az első olyan igazgató a lyceum élén, aki nem végez tanári teendőket. A kolozsvári lyceum jogi tanfolyamának utolsó világi igazgatója, kir. tanácsosi címmel, évi 800 frt fizetéssel. Világi létere nagy hittudós volt és méltán a magyar Pascalnak nevezték. Egy névtelenül megjelent röpiratot és három filozófiai munkát hagyott hátra.

M: Pascal gondolatai a hitvallás és némely egyéb tárgyak felett. Kolozsvár, á.n.--Egy-két szó a haza mellett. Marosvásárhely, 1831.-- Az ember figyelmének legfontosabb tárgyai. Kolozsvár, 1845.-- Kéziratban: Bousset: A közönséges história felett való észrevételek /fordítás/. Danielik szerint ő írta Az igazság és szeretet felelete c. munkát is.

Irod.: Danielik: M. írók I. 149.-- Hazai és Külf. Tudósítások 1828. II. 5.; 1834. II. 33. -- Nagy I: Mo. családai 4: 310.-- Salzbauer János 1877., 38.-- Maizner János 1896., 20.-- Szinnyei: M. írók III. 939-940.h. -- Pallas IV.--Erd.m.egy. 110.--Gulyás: M. írók X. 17.h.

GÁLL LAJOS

1844-1849-ben a jogi kar államrendészet, nemzetgazdaság és pénzügytan tanára-.

Irod.: Salzbauer János 1877., 27. -- Hódor Károly 46., 47. -- Horváth Ödön 1903., 25. -- Erd.m. egy. 117.

GROISZ GUSZTÁV /1874-től: vargyasi/ / Kolozsvár, 1840. júl. 25. -- Bp. 1899. jan. 21. /

G.G. /1811-1874/ helyettes államtitkár fia. Középiskoláit 1850-1858. a nagyszebeni állami főgimnáziumban végezte, ugyanott az akadémián a jogot hallgatta 1862-ig. 1863 novemberétől az akkor újra indult kolozsvári jogakadémián a büntetőjog és a polgári törvénykezés tanára. 1866. március 11.-én a jog- és államtudományok doktora. 1872-ben a kolozsvári tudományegyetem büntetőjogi tanszékének tanára, a jogi kar dékánja 1872/73. és 1883/84., az egyetem rektora 1876/77-ben. 1894. március 27.-én saját kérelmére nyugalomba vonult miniszteri tanácsosi címmel. Széleskörű társadalmi tevékenységet fejtett ki: 1866-tól a róm. kath. igazgatótanács tagja, kolozsvári egyházi főgondnok. Mint védőügyvéd sokszor szerepelt a törvénytörvénykezési tárgyalásokon. A kolozsvári Nemzeti Színház intendánsa, az erdélyi részek egyik leghíresebb pénzügyintézetének egyik igazgatója. Mint politikus 1896-tól Kolozsvár II. kerületének országgyűlési képviselője, eredetileg Deák-párti, később a Nemzeti Párt, majd a Szabadelvű Párt programját hirdette.

M: Értekezések, cikkek és bírálatok a Jogtudományi Közlönyben, a szaklapokban és napilapokban.

Magyar polgári törvénykezési rendtartás... Kolozsvár, 1870. -- Dékáni beszéd, mellyel a kolozsvári m. kir. tudományegyetem első rectorát beiktatta az 1872/3. tanév megnyitása alkalmával. Kolozsvár, 1873. /Acta Reg. Scient. Univ. Claudiopolitanae I./ -- Rectori székhelyi beszéd... Kolozsvár, 1877. /Acta.../ -- és több kéziratban maradt munkája.

Irod.: M. Szalon X. 1889. /arck./ -- Pallas VIII., XVII. -- Ellenzék. Kolozsvár, 1899., 18. sz. /Nekr./ -- Köznevelődés. Gyulafehérvár, 1899. 5. sz. /Nekr./ -- Új Idők 1899. 111. /Nekr., arck./ -- Vasújság 1899. 78. /Nekr., arck./ -- Révai IX. -- Szinnyei: M. írók III. 1480-1481. h. -- Gulyás: M. írók XI. 419-420. h.

HALLER KÁROLY /halibi/ / Nagyszeben, 1836. okt. 14. -- Bp., 1911. febr. 7. /

A gimnáziumot Nagybányán végezte, a jogi tanfolyamot 1853-1856.-ig Nagyszebenben hallgatta, jogi doktori oklevelet Pesten szerzett. Szolgálatát a kincstári ügyészségnél kezdte, majd 1863-tól a kolozsvári jogakadémián /ausztriai-/ magánjogi, váltó- és kereskedelmi jog és a bányajog tanára.

1873-1904. a kolozsvári tudományegyetemen a jog- és államtudományi kar 1873/74. és 1890/91. tanévben dékánja, az egyetemnek 1880/81. tanévi rektora. Közben 1884-1886.-ban Kolozsvár polgármestere, számos közintézmény létrehozója. Kolozsvár törvényhatósági bizottságának választott, a kolozsvári Katonai Tud. Egyesület tiszteletbeli tagja. 1904-től főrendiházi tag, 1905-ben nyugdíjazták. Kolozsvár város díszpolgárává választotta.

M : Az általános polgári törvénykönyv...Kolozsvár, 1865.-- A váltóeljárás... Kolozsvár, 1870.-- Az agrariális törvényekről. Kolozsvár, 1872.-- Adalék a jogforrások elméletéhez. Bp., 1876.-- Gazdasági jogisme... Bp., 1878.-- A gazdasági értékekről. Kolozsvár, 1880.-- Észrevételek a magyar polgári törvénykönyv tervezetének általános részére, az öröklési jogi részre s a dologi jogi részre. I-III. Bp., 1882-1884.-- A középítés. Kolozsvár, 1884.-- Az osztrák általános polgári törvénykönyv...Bp., 1887.
Irod.: M. Sion VI. 1886-87./arck./;X.1889. /arck./.-- Köztelek 1894.,1623. /arck./-- Pallas XVII. -- Vasújság 1904.,178.-- Emlékkönyv H.K. működéséről. Kolozsvár, 1906.-- Ellenzék /Kolozsvár/ 1911.II.8.,9.sz. -- Horváth Ödön 1903.,25.-- Ország-Világ 1911.,157. /arck./.--Révai IX. 412.--Szinyvei:M. írók IV. 361-363.h.-- Gulyás:M. írók XII. 370-371.h.-- MEL I. 664-665.

HUBER FERENC / 1786 -- Kolozsvár, 1844. máj. 26. /

Jogi doktor, a kolozsvári lyceum jogi tanfolyamán 1809-1841 között a politikai tudományok tanára. A lyceum egyik legképzettebb jogtudósa volt, szaktudományát kora színvonalán képviselte. A pesti egyetemen 1825. június 9.-én a római és a büntetőjogi tanszékre tartották meg a versenyzővizsgát. Ezen eredménytelenül részt vett H.F. is, a kolozsvári politikai-camerális tudományok tanára is.

M : Politia civitatis, cum applicatione ad Transsilvaniam. Claudiopoli, 1829.

Irod.: Kolozsvári Híradó 1844. 43.sz. /Nekr./.--Múlt és Jelen 1844. 43.sz. -- Salzbauer János 1877.,27. -- Hódor Károly 46.,47.-- Horváth Ödön 1903.,25.--Szinyvei:M. írók IV. 1378.h.--Eckhart Ferenc 1936.,286-287.-- Erd.m.egy. 116.

KLEEBCRG ANTAL

1810-1815 között a jogi tanszék tanára a statisztika tanszéken.

Irod.: Salzbauer János 1877.,27.,29.--Hódor Károly 46.,47.--Erd.m.egy.116.

KOLOZSVÁRY SÁNDOR /kolozsvári/ / Lukafalva /Marosszék v.,/1840. jún.

23.--Bp.,1922. aug. 7. /

Apja, K. Lajos hat gyermeket nevelt csekély 22-23 holdnyi birtokán, de nagy eldozattal taníttatta fiait. K.S. hatévesen a marosvásárhelyi ref. kollégiumba került, ahol nagyobbbrészt magántanítással tartotta fenn magát. 1860 októberében a nagyszebeni jogakadémiára, majd 1861-62-ben a marosvásárhelyi jogi tanfolyamra járt. 1862 őszén a pesti egyetem jogi fakultására iratkozott, ahol 1866-ban szerzett oklevelet. 1867. február 20.-án a kolozsvári ref. jogakadémia helyettes, majd rendes tanára lett, 1870-ig. A felekezeti jogakadémiák megszűntével a Kolozsvárott felállított kir. jogakadémiához nyert kinevezést a magyar magánjog és közjog, valamint a bölcséleti jog rendkívüli tanárává. Egy év múlva, magántanári képesítés után, rendes tanár lett. 1870-ben a pesti egyetemen magyar magánjogból venia legendit nyert, 1872. azeptember 29.-én a kolozsvári egyetemen a magyar magánjog és bányajog rendes tanárává nevezték ki. Mint egyetemi tanár külön előadásokat hirdetett a protestáns egyházjogról is, híven egyházmegyei tisztségeihez. Az egyetemen a jog- és államtudományi karnak 1876-ban dékánja, 1888/89-ben az egyetem rektora volt. Az MTA 1892. május 5.-én levelező tagjává választotta. 1910-ben nyugdíjazták udvari tanácsosi címmel.

M :cikkei: Erd.Prot. Közlöny /1872,1874,1877,1879,1896/, Jogtud.Közlöny /1873/, Történelmi Lapok /1874,1875/, a kolozsvári egyetemi Actákban /1876-77/, több cikk névtelenül a napilapokban.

Tervezet az erdélyi ev.ref. egyházi törvénykezésről. Kolozsvár, 1873.-- Az erdélyi ev.ref. egyházkerület egyházjoga. Kolozsvár, 1876.-- Emlékirat...Kolozsvár, 1881.-- Az erdélyi ref. egyházkerület törvényei...Kolozsvár, 1884.-- Monumenta Hungariae juridico-historica...I-IV. Bp.,1885-1897.--A magyar protestáns egyház egyháztörvénykezési szervezete.Debrecen, 1891.--A kolozsvári ref. egyház egy évi élete. Debrecen, 1892.--Az Unio kérdésében...Debrecen,é.n.--Helyzet-változások a vallásszabadság és felekezetenküliség tekintetéből. Debrecen, 1894.-- Werbőczy István Hármaskönyve. 3.kiadás.../Óvári Kelemennel/ Bp.,1894.--Az erdélyi Articuli et provisionales magyar nyelvre fordítása /Óvári Kelemennel/.Debrecen, 1896.--Magyar Törvénytár 1000-1897. Debrecen, 1896-97.-- Monumenta Hungariae juridico-historica. Magyar jogtörténeti emlékek V.köt./Óvári Kelemennel/ Bp.,1903/4.--Visszaemlékezések,Kolozsvár,1908.

Irod.: MTA Tagajánl. Bp.,1892.,14.-- Ellenzék /Kolozsvár/ 1902.,221.sz. -- Újság /Kolozsvár/ 1902.,264.sz.--Révai XI.,XX.--Szinyyei:M. írók VI. 794-799.h.--Illés J.: K.S. lev. tag emlékezete. Bp.,1929.Akad.Emlékbesz. XX.1./--ÜIL XVI.--Gulyás:M.írók XVI. 892.h.

KOVÁCS SÁMUEL

A kolozsvári jogakadémián 1827-1848. mint rendkívüli tárgyat, a "gazdasági tant" /mezei gazdaságtan/ oktatta, amit 1809-ben vezettek be, és

kezdettől magyarul adták elő.

Irod.: Salzbauer János 1877.,27. -- Hódor Károly 46.,47. -- Erd.m.egy. 116.,117.

LANDERER OSZKÁR / 1835 -- Kolozsvár, 1870. jún. 30. /

jogi doktor,tanár a kolozsvári jogakadémián /statisztika/.

M: Értékezés az Ausztriai-Magyar birodalom népesedési viszonyairól, különös tekintettel az 1869. III. tc. értelmében 1870. jan. 3. a Magyar korona területén keresztül viendő népszámlálásra. Pest, 1869.

Irod.: Kolozsvári Közlöny 1830.,77.sz.--Szinnyei:M. írók VII. 696.h.

LÖCSEI /Spielenberg/ SÁMUEL

Erdélyi gubernialis cancellista. 1824-1840. a paleográfiát adta elő a jogakadémián. Gazdag Erdélyre vonatkozó történeti emléanyagot hagyott hátra.

M: A király választás ...Pest, 1830.-- Erkölcsi mesék I. Kolozsvár,1834.
-- Erkölcsi kalandok melyet a kitűnőbb latin írók jeles szózataiból ...magyarosítva kiadott. Kolozsvár, 1844.

A Hon és Külföldben 1841-42. évf.: Rozsnyai Török Dávid jegyzetei közül 1605, saját gyűjteményéből 30 oklevelet közöl 1544-1710 között.

Irod.: Szinnyei:Repertoriuma. Történelem II.k. 926-1017.h.--Maizner János 1896.,20.--Szinnyei:M. írók VIII. 3-4-h.--Erd.m.egy. 117.

MEDVÉS MIHÁLY /kászoni/

1848-ban erdélyi főkormányshéki írnok, 1859-ben megyei törvényszéki ülnök. 1840-1848. a kolozsvári jogakadémián a paleográfiát, 1848-ban a gazdasági tant oktatta.

Irod.: Nagy I:Mo. családai 7:401.-- Erd.m.egy. 117.

RÉCSI EMIL / Kolozsvár, 1822. nov. 17.--Pest, 1864. jún. 1./

Görög katolikus román családból származott. A gimnáziumi tanulmányokat és a bölcséleti tanfolyamot szülővárosában végezte, majd Pesten 1837-ben, tehát 15 éves korában a bölcsélet doktora lett /a lyceumi bölcséleti osztály elvégzése után akkor még azonnal doktorálhattak!/.Visszatérve Kolozsvárra a jogakadémiát 1839-ben végezte, joggyakorlatot a marosvásárhelyi kir. táblán folytatott és ott tett ügyvédi vizsgát 1841-ben, 19 évesen. 1846.szeptember 23.-án Pesten jogi doktori szigorlatot tett, és még azon évben a kolozsvári jogakadémián az egyházjog és statisztika helyettes, 1847. október 27-én a politika rendes tanára lett. 1848-ban Budára költözött, mert br. Eötvös József miniszteri titkárrá nevezte ki. A szabadságharc bukása után az időszakai sajtóban /Pesti Napló szerkesztője/ és fordítói munkában keresett megélhetést. 1850. február 1-től

a pesti egyetemen az állam- és igazgatási jog mb. előadója, 1852-ben rendes tanára. Mikor az uralkodó pesti látogatása alkalmából 1851-ben az egyetemen is látogatást készült tenni, a jogászok kérvényt akartak átnyújtani neki a magyar tanítási nyelv érdekében. A rendőrség jelentése szerint a mozgalom hátterében Pauler, Récsei, Wenczel és Konek tanárok álltak. 1852. február 9.-én tiszteletbeli doktori címet kapott. 1856. december 13.-én az MTA levelező taggá választotta. 1862. október 17.-én a pesti egyetemen az ausztriai közigazgatási és pénzügyi jog r. tanára. Elhatalmasodott tüdőbaja miatt előadásait nem sokkal kinevezése után abbahagyni kényszerült. Temetésén Pauler Ákos mondott gyászbeszédet. Özvegye és három kiskorú gyermeke évi 420 forint nyugdíjat kapott, miután a kar hiába kísérelte meg, hogy nevelési járulékot szerezzen a gyermekeknek.

M : Irodalmi munkássága megoszlik a zsurnalisztika, szépirodalom és tudományos irodalom között. A Pesti Naplót másfél éven át szerkesztette és számos vezércikket írt, de kétszeri megintés és törvényszéki vizsgálat /1853.febr./ után ettől visszalépett és szabad idejét szépirodalmi munkásságra fordította: Sand, Sue, Thackeray, ifj. Dumas, Dickens és Freytag regényeiből fordított. Emellett német jogi szakmunkák fordításával és átdolgozásával szerzett érdemeket a tudományos irodalom terén. Élénk tudományos munkásságot fejtett ki szaktárgyai köréből. Kolozsvárt jelent meg a Polgári s büntető törvénykezési értekezések I-II. 1842-44-ben. Az oktroyált alkotmány rendszerét fejtette ki Az ausztriai birodalom közönséges és a koronaországok különös alkotmányjogának alaprajza /Pest, 1851/, bár ez a munka csupán irodalomtörténeti értékű, mivel csakhamar megjelenése után Rerenc József felfüggesztette az alkotmányt. Kiadta az első magyar közigazgatási jogot: Közigazgatási Törvénytudomány Kézikönyve. I-IV. Pest, 1854-55. Az októberi diplomával kapcsolatban olyan tankönyvet szerkesztett, amely figyelembevétel az 1848-as változásokat, az alkotmány főelveit és intézményeit foglalta rendszerbe: Magyarország közjoga, amint 1848-ig s 1848-ban fennállott. Pest, 1861. Irod.: Wenczel, G.: Emlékezés. Buda, 1865.-- Pauler T.: Emlékezés R.E. felett. Akad.Ért. Pest, 1865.-- Pauler T.: R.E. emlékezete. Akad. Ért. Pest, 1866.-- Salzbauer János 1877., 27. -- Hódor Károly 46, 47.-- Maizner Kákos 1896., 20.-- Horváth Ödön 1903., 25.-- Szinnyei: M. írók XI. 646-651.h.-- Révai XVI. 107.-- Eckhart Ferenc 1936., 393., 409., 410., 466.-- Erd.m.egy. 116.-- MFL II. 493.-- ÜNII 3:1700.

SEBESTYÉN GERGELY /zetelaki/ / Zetelaka /Udvarhely vm./, 1803. okt.--
Borszékfürdő, 1868. aug. 19. /

Középiskolai tanulmányait a székelyudvarhelyi gimnáziumban, a jogot a pesti egyetemen végezte, 1830. július 2.-án doktorált. 1830-ban nevezték ki a kolozsvári jogi lyceumhoz a magyar közjog, valamint az erdélyi magán- és büntetőjog rendes tanárának. Később 1849-ig a lyceum helyettes igazgatója. Ugyanezen idő alatt mint kolozsmegyei földbirtokos,

a vármegye táblabírói tisztét is viselte. Közel két évtizedes tanárkodása alatt a helyhatóságok és testületek szabályrendeleteinek összegyűjtésével úttörő munkát végzett és segítette vele a későbbi kutató munkát. 1850-ben bírói pályára lépett s 1865-ben súlyos betegeskedése miatt mint kir. ítélőtáblai ítélőmester, nyugalomba vonult.

M : De juribus municipalibus Inclitae Nationis Siculicae, 1830./kézirat/
/ a M. Kurír 1830.II.4.sz. azt írta, hogy meg fog jelenni/

Irod.: Salzbauer János 1877.,27.-- Hódor Károly 46.,47.-- Nagy I: Mo. családai: 10:420.-- Pallas XVIII.560.-- Szinnyei:M. írók XII.818-819.h.-- Erd.m.egy. 116.

VAJDA LÁSZLÓ /sósmezei/ /Sósmező, 1784.-- Kolozsvár, 1834. máj. 9./

Kormányszéki fogalmazó, majd titkár, Belső-Szolnok vm. táblabírája. A kolozsvári jogakadémián 1817-1824. a hazai magánjog és a büntetőjog tanára. Erdélyi jogtörténeti kutatásai úttörő jellegűek. Latinul többnyire lyceumi vonatkozású beszédeit és az erdélyi jogtörténet szinopszisát /1826, 1830/ adta ki, más műveit magyar nyelven jelenttette meg.

M : Synopsis historiae juris Transilvaniae in auditorium suorum anno 1826. Claudiopoli, 1826,1830. --Az erdélyi polgári magános törvényekkel való esmértségek három könyve.I-IV. Kolozsvár, 1830.--Az erdélyi magános törvények története. Kolozsvár, 1830.

Irod.: Hazai és Külf.Tudósítások 1834. 41.sz.--Erdélyi Híradó 1834. 38.sz.--Salzbauer János 1877.,27... Hódor Károly 46,47.--Szinnyei:M. írók XIV. 761-762.h.--Erd.m.egy. 116.-- MFL II. 942.

WINKLER /VINKLER/ JÁNOS

A hazai törvények tanára a kolozsvári jogakadémián 1775-1815.

M : Oratio supremis honoribus illustr. dni baron Antonii Jósika...anno 1803... /br. Jósika Antal kolozsmegyei főispán és lyceumi kir. igazgató főként 1803-ban tartott emlékbeszéde/

Irod.: Benkő:Transsilvania 590.--Salzbauer János 1877.,27.--Hódor Károly 46.,47.-- Szinnyei:M. írók XIV. 1579.h.

WINKLER MÁRTON / Abrudbánya, 1759.--

Könyvet nem adott ki, életéről igen keveset, egyéniségéről sokat tudunk. A nagyszombati egyetem 1794. dec. 29.-i kari ülésének jegyzőkönyve szerint: " 1794-ben, mikor Markovics Mátyás, az egyházjog tanára hosszabb betegség miatt nem tudott tanítani, Winkler Márton ügyvédet és bekebelezett doktort, aki kitűnően végezte jogi tanulmányait, bízták meg a tanszék helyettesítésével". Később, 1797-ben a beteg, igen öreg Reviczkyt is helyettesítette. A pesti egyetemen 1805-ben az egyházjog tanára. 1809-10-ben a kolozsvári jogakadémián az egyházjogot oktatta. 1825-től a pesti egyetem jogtanára, munkáját kora és betegeskedései miatt nem

nagy meglepedésre látta el. Mikor kinevezése után megbízták a váltójog tankönyvének megírásával, többszöri sürgetésre se készítette el, és maga helyett Kassitz Ignác pesti ügyvédet ajánlotta a munka megírására. Előfordult, hogy hat hétig nem tartott előadást betegség ~~cápan~~ , közben Szentendrén volt szülőjében. Idős korára morózus lett, nem tudott kijönni hallgatóival, tanártársaival. 1830. május 18.-án távozott tanszékéről. Az igazgatóhelyettes az 1830. évi minősítési táblázatára azt a megjegyzést fűzte: "Az ifjak és mások is újjonganak, hogy nyugalomba vonult".

Irod.: Pauler Ákos 1880-.371.-- Eckhart Ferenc 1936.,229.,270.,285.,289.,326.,666.-- Erd.m.egy. 115-116.

- 123 -

ORVOSI KAR;

ORVOS - SEBÉSZI TANINTÉZET

1775 - 1872

/ Az "1000 éves a magyarországi
iskola" országos pályázaton
60 000 Ft szerzői díjjal jutalmazva/

Tanult orvosokat Erdélyben először a 16. században találunk, főleg a szász városokban és a fejedelmi udvarokban. Néhány nagyobb városban is letelepedtek, alkalmasnak találván a talajt érvényesülésükre. Orvosi működésük mellett tanári és tanítói állást is elfogadtak. A fejedelmek orvosai hívásra jöttek az udvarokba, és diplomáciai küldetéseikben is részt vettek. Mind idegenek voltak, olaszok és németek.

Magyar orvosról először a 16. században tudunk. Hunyadi Ferenc, a Trója veszedelmét megírt költő, Báthory István király, utóbb Báthory Zsigmond fejedelem udvari orvosa volt.

A 17. század gyérszámú orvosai közül felemlítendő Pétsi András, akit 400 frt fizetéssel fogadott fel Kolozsvár városa. Ekkor már a nagyobb városok is szerződtettek orvost, akinek a szegények gyógyítása és a járványok idején szükséges teendők ellátása volt a feladata. Ismert orvosok voltak még: az unitárius székely Arkosi Gelei Benedek és Arkosi Thegző Benedek, akik 1660 körül pestisben haltak meg, valamint Bornemissza Anna fejedelemasszony udvari orvosa, Köpeczi János.

E kor kiváló erdélyi orvosai voltak még: Dimien Pál /1655-1720/ kolozsvári unitárius pap, tanár és orvos; Köleséri Sámuel /1663-1732/; sokoldalú tudós; Fogarasi Sámuel /1670-1722/; Vízaknai Bereczk György /1668-1720/, Kolozsvár főbírája; id. Pataki Sámuel /1692-1766/, kolozsvári gyakorló orvos; Mátyus István /1725-1802/ orvosíró; ifj. Pataki Sámuel /1731-1804/, a kolozsvári ref. kollégium tanára, majd megyei fizikus; Nyulas Ferenc /1758-1808/ vegyész, nyelvész és orvosíró; Gyarmati Sámuel /1751-1830/ nyelvész és orvos, tíz évig Hunyad megye fizikusa; és mások. /Pataki Jenő 1940/41./

A hazai orvosképzés kialakulása előtt gyakran megtörtént, hogy az orvosi pályára készülő diák valami ismertebb gyakorló orvos mellé szegődött, aki őt az orvosi tudomány elemeibe bevezette, lényegében meg rövidítve ezzel a költséges külföldi diplomaszerzés időszakát. Majdnem minden 17. századbeli, ismertebb magyar orvosnak voltak ilyen magántanítványai. Így például Vízaknai Bereczk Györgyöt Pápai Páriz Ferenc vezette be az orvosi tudományok alapjaiba. Arkosi Thegző Benedek, Dimjén Pál, Görgei Pál, Tolnai István és Köleséri Sámuel is foglalkozott ilyen magánoktatással. /MOE I.35./

Bologa egyenesen "sajátosan erdélyi jelenségnek" nevezi a magánúton folytatott orvosi tanulmányokat. A magániskolák azonban, bármily jók voltak is, nem pótolhatták az egyetemi orvosképzést.

Az orvosi ismeretek alapjainak intézményesített formáival is talál-

kozunk a 16.-17. században. Kyr Pál, Brassó város fizikusa 1551-ben készített "Sanitatis studium ad imitationem Aphorismorum compositum" c. művét kifejezetten a diákság orvosi előképzése céljából írta. Bethlen Gábor fejedelem 1622-ben a Gyulafehérvárott felállított főiskolára neves külföldi professzorokat hívott. A rektor Ascanius Mihály orvosdoktor, I. Rákóczi György udvari orvosa volt, aki a külföldre készülő diákokat elemi orvosi ismeretekre oktatta. Pápai Páriz Ferenc a nagyenyádi Bethlen kollégiumban rendszeresen adott elő a görög nyelv mellett élettant és hygiénét is. Előadásainak hatására tanítványai közül számosan lettek orvosok, így Hunyadi Ferenc is. Ugyanezt mondhatjuk Friedrich von Monau brassói fizikusról, aki 1635-ben a brassói evangélikus kollégiumban élettant is tanított, valamint Leskói Csókás Péterről, aki ugyanott oktatott élettant. /Schultheisz Emil 1969.,22./

A 17. század utolsó évtizedeiben kezd gyakoribbá válni a nagy orvoshiány, és a járványok miatt, az erdélyi fiataloknak külföldre való utazása, orvosi tanulmányok végzésére. A nagy feladatra főleg szegény emberek fiai szánták rá magukat: földművesek, iparosok s legfőképpen protestáns papok fiai. Egyeseket városok, eklézsiák, főiskolák küldtek ki, hogy szaporítsák a tanult emberek számát. Költséges tanulmányaikhoz nagy segítséget adtak az erdélyi főurak alapítványai. A Wass, Bánffy, Bethlen, Rhédey családok mellett kiemelkedő a Teleki család, amely számtalan magyar tudóst - orvost és papot - nevelt a hazának.

Az alumniát nyert ifjú gyűjtéssel is növelte a peregrinációra szánt pénzét. A gazdagok 5-10-100 aranya mellett szerényen húzódott meg a szegényebbek éppen olyan jószívvvel adott pár dénárja is. Így például, mikor Pataki Sámuel 1720-ban a külföldi akadémiákra indult, Teleki Pál gróf száz aranya mellett naplójában feljegyezve találjuk a nemzeti Szénás Ferenc uram egy rénus forintját és nemzeti Laki József uram 70 dénárját is. /Pataki Jenő 1922./

Az orvosi tanulmányait külföldön megkezdő fiatal embernek rendszerint kötelező nyilatkozatot /reverzálist/ kellett adni arról, hogy az egyetem elvégzése után mecénása /az illető főúr, vagy város/ szolgálatába fog állni. /MOE I. 38./

Hogy néhány nevet is említsek: gróf Kemény János taníttatta Bentzigit; özv. Jaksics Pálné és Perényi Gábor Balsarati Vitus Jánost; gróf Vass Dániel Szentpéteri Jónást; Rákóczi György Csanaki Mátét; gróf Teleki Pál Pataki Sámuel; gróf Teleki József és Sándor Ajtai Andrást. Még Teleki Mihály is, akit Cserei Históriaja igen fősvény emberként jellemez, mindig tartott néhány ifjút a külföldi akadémiákon. Rhédei Ferenc

egymaga húsznál több ifjút taníttatott külföldön.

Egyre több adat ismeretes arra vonatkozóan, hogy az 1770/71. tanévben megindult nagyszombati orvoskar előtt is folyt már orvosképzés a régi Magyarország területén, néhány helyen. Az első jelentősebb és szervezettebb ilyen intézmény volt Dr. Markhot Ferenc kezdeményezésére, Eszterházy Károly egri püspök segítségével létrehozott Scola Medicinalis, amely 1769. november 5-én nyílt meg Egerben. Ez az első orvosiskola, melynek oktatója a bolognai egyetemen végzett Markhot mellett Dr. Kresowszky Béla volt, és tíz hallgatóval indult. Az 1769. november 7.-i, Mária Terézia királynő által kiadott határozat, amely a következő évben a nagyszombati egyetem orvosi fakultását is megnyitotta, feleslegessé tette az egri kezdeményezést. / Szodorai Lajos 1969.; Ringelmann Béla 1948./

Hogy az országosan nagyfokú orvoshiány mellett miért csak 1770-ben indult hazánkban egyetemi szintű orvosképzés, annak a bécsi egyetem birodalmi primátusa mellett a jezsuita-egyetem jellege és célja adhatja magyarázatát.

A nagyszombati egyetem alapító levelében Pázmány Péter meghagyja a szerzetnek, hogy még az alapítás évében /1635/ kezdjen meg egy bölcsészeti tanfolyamot, s aztán jövőre évenként három ily tanfolyamot tartson, s hogy ehhez több hittudományi tanár is járuljon. Az egyetem alapításáról 1635. szeptember 27-én kelt levelében jelentés^{tesz} II. Ferdinándnak, melyben az universitas megerősítését kéri, másrészt világosan kimondja, hogy az két kart, a hittanít és bölcséletit foglalja magában /"Ad Catholicae Religionis incrementum, et culturam Hungariae, maxime opportunum judicavi semper, ut Universitas erigeretur Scholarum, ad instar Graecensis; in qua Patris Societate Jesu Theologicos, ac Philosophicos Cursus profiterentur"/. /Fejér:Hist.Acad. 1835.Documenta Nro IV./

Már alapításakor szembetűnő hiánya volt s Pázmány-féle nagyszombati egyetemnek, hogy csupán két kara lévén, a papi pályára lépni szándékozó ifjakon kívül mások nem találtak benne módot kiképzésükre. Ezért Pázmány közvetlen utóda, Lócsi Imre esztergomi érsek 1642. november 6-án Nagyszombatban tett végrendeletében a jogi kar felállítására saját bécsi házát hagyta, Lócsi utóda pedig, Zombori Lippay György 1665. december 31-én Pozsonyban tett végrendeletében jogi tanszék alapítására 15000 forintot hagyományozott /"Pro Fundatione studii Juris Tyrnaviae in Academia lego Quindecim millia Florenum"/. /Fejér:Hist.Acad.Documenta Nro VII./

Az 1667-ben három karral működő egyetemtől történetírója, Kazy Ferenc jezsuita tanár részletes ismertetést nyújt, megjegyezve, hogy "miután az orvosi tudományok számára Maecenas nem találtatott, azon egy orvos, ki a káptalannál és a jezsuita szerzet collegiumában gyógyít, a bölcsészeti kar egyénei közé számíttatik". /Kazy Ferenc 1737., 136./

A csupán előkészítő és általános alapműveltséget nyújtó bölcsészeti kar mellett Pázmány Péter az ellenreformációt szolgáló hittudományi karnak tulajdonított jelentőséget, és más egyházi férfiakkal együtt "világi" karok bevezetésére nem is gondolt. Mutio Viteleschi 1635. szeptember 1.-jén írja Pázmánynak: "Barberini bíbornok jól tudja, hogy Magyarországon a jogi és orvosi hivatásra nem minősítenek, ám ennek különösebb szükségét nem is látszik fennforogni, mert hiszen számos akadémia hagyatott már jóvá és nyert megerősítést, amelyben sem jogi, sem orvostudományi doctorok nem képeztettek". /Győry Tibor 1936., 6./

Az orvosi tanulmányok bevezetésének szükségessége mellett Kolonics Lipót primás egy teljes magyar egyetem felállítást sürgető "Einrichtungswerk"-jében foglalt állást 1689-ben, azt remélve, hogy "az új egyetem létesítésével a községek, városok és falvak sokezer magasabb és alacsonyabb rendű népe kellően tanult orvost kap egészségének megtartására, mert most olyanokkal kell megelégednie, akik másutt nem kellenek, de elegendő tapasztalatuk sincsen és Magyarországra jönnek, hogy itt sok temető megtöltése árán gyakorlatilag tanuljanak valamit". /Ernyey József 1935., 468./

A megvalósulást több tervezet előzte meg. Moller Károly 1727-ben, Linzbauer szerint Bácsmegyei Pál doktor 1730-ban nyújtotta be egyetemlétesítési tervezetét, de csak Perliczy János Dániel tervezete /1751/ vált az utókor számára ismertté, mert Linzbauer teljes terjedelmében közli. /Linzbauer 1852. Tom. 2., 270-277./

Mária Terézia van Swieten bízta meg egyetemi reformtervezet kidolgozásával a birodalom számára. Van Swieten 1749. január 17-én nyújtotta át az uralkodónak a "Plan pour la Faculté de la Médecine"-t, amely megnyerte Mária Terézia tetszését, és 1749. február 7.-én a placetum regium meg is jelent van Swieten megfogalmazásában "Medicinae Studii Verbesserung" cím alatt. Midőn 1774-ben Störck Antal "studii medicinae praesens" címmel új tanulmányi és szigorlati rendet állított össze a monarchia összes orvosi fakultására, és amely 1775-ben került nyomtatásra, tanulmányi rendje nem sokban tért el a van Swietenétől.

1769. december 14-én jelent meg Mária Terézia intimátuma, mely a

nagyszombati egyetemet orvostudományi karral bővítve, studium generale teljességére emeli. Az institutiones medicae /előiskola/ tárgyai voltak: botanika, physiologia, pathologia, diaetetica, materia medica /gyógy-szertan/ és az elméleti orvostan. Ehhez járult a praxis medica /klinikum/, melynek tárgyai az anatómia, chirurgia, a botanica ac chymica. /Győry Tibor 1936., 35./

A sebészek képzését külön seborvosi tanfolyam vette át. 1770-ben a helytartótanács Normativum Generale in Re Sanitatis c. rendelete előírja, hogy sebészeti gyakorlatot csak az folytathat, aki az egyetemen tett vizsgát. A jelentkezők száma kezdetben kevés volt a nagyszombati egyetem orvosi karán. Míg 1770/71-ben a teológiai karon 150, a bölcsészeten 170 hallgató volt, az orvosi karon mindössze 7, kivéve a bonctant és a sebészetet, melyre 22-en iratkoztak be, többnyire nagyszombati borbélyok, azok segédei és inasai. /MOE I. 12.4

A sebészeti tanfolyamra bárki jelentkezhetett. Az anatómia volt az alapja. A tanár előadta az estelogiától kezdve az ún. száraz bonctant, folytatva a hulla-demonstrációkon, közbevetve a vonatkozó élettani megjegyzéseket és törvényszéki orvostani tudnivalókat. Ezután következett a sebészet története, majd maga a sebészet /daganatok, sebek, fekélyek, törések, ficamok stb./ a kórjelzéstől a gyógyításig. Ezt követően a műtéteket mutatta be a tanár hullákon, közben a sebészeti eszközöket, műszereket, kötőszereket és használatuk módját demonstrálta. A képzetebb hallgatókkal műtéteket végeztetett a hullán. Az illetőnek saját magyarázatai mellett kellett azt végeznie. A gyakorlati ügyességgel rendelkező jelöltek felügyelet mellett beteget is operálhattak. A gyakoribb belső betegségekre felismerését és gyógyítását is megtanulták, noha csak akkor gyógyíthatták végzésük után, ha nem állt orvos a beteg rendelkezésére.

Ugyanilyen gyakorlati megoldású volt Nagyszombathban /később Kolozsvárt/ a szülészet /bábamesterség/ oktatása is. A tanár előadásait a női medence és a belső és külső nemi részek ismertetését kezdte, megmagyarázva mindazokat a változásokat, amelyek ezekben a részekben a terhesség kezdetétől fogva a befejezésig végighemennek. A terhesség jeleinek ismertetése, rendes és rendellenes szülések bemutatása nyitott medencén, majd pedig phantomon, esetleg hullán, az összes műfogások demonstrációja mellett. A szülészetben használatos műszerek alkalmazásainak módja, a terhes, a szülő és gyermekágyas nőkkel, újszülöttekkel, csecsemőkkel való bánás, étrend ápolás, kezelés. Törvényszéki szemle /gyermekgyilkosok/ esetén

végzendő vizsgálatok.

Elméleti bevezetésül Craut, a gyakorlati részben Plenck és Steidle munkái szolgáltak tankönyvül. Az elméleti tárgyaknál nem előadásokat tartottak az egyetemen, hanem felolvasást /praelectiones/, mert csak felolvasni és diktálni volt szabad a tananyagot, előírt vagy engedélyezett könyvekkől. II. József 1790. február 9.-én, néhány nappal halála előtt, minthogy a diktálás még ekkor is elterjedt volt, súlyosan elítélte azt, a tanár szabad előadását hangsúlyozva. /Győry Tibor 1936.,50/.

x x x

Az egyre fejlődő társadalmi igényeket sem a külföldi tanulási lehetőségek, sem a felállított nagyszombati orvosi fakultás nem tudta kielégíteni. Különösen Erdélyben volt nagy az orvoshiány. Ezt az eredményt mutatta ki Mária Terézia 1747. január 3-án kiadott első rendelete a sebészek és bábák, és az 1754. január 22-én kiadott rendelet az orvosok összeírásáról. 1752. október 26-án kiadott rendelete a megyéket orvos és sebész tartására kötelezi, de nem akadt elég pályázó orvos vagy sebész. /Linzbauer 1852.,279.,429.,461.,576./

1770 nyarán a bécsi egészségügyi bizottság helyzetképet tárt Mária Terézia elé Erdélynek a szomszédos Oláhország és Moldva felől közeledő járványok általi fenyegetettségéről s az ott működő orvosok és sebészek elégtelen voltáról /K.K. Staatsrath 2490:1770/. Az égető orvoshiány pótlására Mária Terézia 1775. január 26-án kelt királyi rendelettel a bonctan, sebészet és szüléstan tanítását rendelte el a kolozsvári egyetemen /facultas medicae pars 1787-ig; majd Classis Chirurgica 1789-ig; majd ismét mint facultas medica 1794-ig; facultas chirurgica 1815-ig; végül Institutum medico-chirurgicum 1817-1872-ig. /Az irodalomban ez utóbbi magyar fordítása: Orvos-sebészeti Tanintézet, szerepel./

A királynő eredetileg két tanárt ígért egyenként 400 rhénes forint évi fizetéssel, de egyelőre 1776-ban az oktatást egyetlen tanárral, Laffer József sebész- és szüléstmesterrel láttatta el. A tanfolyam ekkor egy éves volt. 1776. november 7-én 1662. sz. alatt kelt királyi leirattával a következő tanévekre a vegytan, növénytan, élettan és kórtan tanszékeinek felállítását ígérte, a tanárok évi 1000 frt díjazásával. Ezen ígéretét 1777. augusztus 27-én kelt leirattával "egyelőre függőben hagyni" rendelte.

Az 1776. évi rendeletében felszólította a város tanácsát, hogy az említett tanszékre tegye meg ajánlását, tekintet nélkül a vallásra és az egyetemre, melyen oklevelüket kapták, de elsősorban erdélyiek legyenek. A város

tanácsa Pataki Sámuel kolozsvári orvost ajánlotta a kórtanra, BarraFerenc doktort a vegytan és növénytanra, Szegedi Sámuel gyakorló orvost, Tordamegye fizikusát, a bonctanra. Az ajánlottakat 1777. május 18.-ára Bécsbe rendelték "ad subeundum examen", de semmi nyoma annak, hogy ezek valóban elindultak volna a hosszú és költséges útra. A dolog vége az lett, hogy tíz éven át Laffer József egymaga képviselte a tanári kart. / MOE IV. 181./

A második tanszéket, az állatgyógyászatit már II. József alapította 1787-ben, Fuhrmann Péter tanárrá kinevezésével. 1790. október 8.-án a kancellária már tanársegédet is rendelt a bonctan számára /Horváth Ferencet/, míg I. Ferenc két új tanszékkel bővítette a kart, a vegy-, élet- és kórtanival, valamint a szemészeti tanszékkel.

A sebészi tanfolyam kezdetben csak egy évből állott, a tantárgyak tetemes növekedésével 1793-94 táján kétévessé vált, végül az 1830-as években hároméves lett.

1790.január 28.-i elhatározásával II. Lipót a német nyelv helyett a latint vezette be az oktatásba, és a magyar nyelv terjesztésére is intézkedett: "...Ő Szent Felsége biztosítja a karokat és rendeket, hogy bármiféle ügyre nézve idegen nyelv /lingua peregrina/ nem fog használtatni, hogy pedig a magyar hazai nyelv /nativa lingua Hungarica/ jobban terjedjen és csinosodjék, a gymnasiumokon és a magyar egyetemen a magyar nyelv- és írástani számára külön tanár fog beállíttatni..."

Ezt a rendelkezést fejleszti tovább I. Ferenc 1792.július 26-án közhírré tett "lex patria"-nak, "a magyar nyelv tanításáról és használatáról szóló" 7.§-a.

Az orvos-sebészi tanintézet tanártestülete az 1794.-i erdélyi tisztí névtár szerint a következő volt:

"Lyceum Regium Academicum Claudiopolitanum"

1. Facultas Juridica... 2./ Facultas Medica.

Professores:

Andreas Etienne, Med. Doctor, Chemiae, Mineralogiae, Pathologiae, Physiologiae Professor p.o.

Josephus Laffer, Anatomiae, Chirurgiae et Obstetricae professor p.ord.

Franciscus Horváth, Prosector et Adjunctus Chirurgiae.

3. Facultas Philosophica.... 4./ Facultas Artium...

/ Maizner János 1890.,4-5./

A tanítási idő ekkor már, miként a budai egyetemen, két éves volt. Hogy mikor lett két éves, teljes bizonyossággal kimutatni nem sikerült, de valószínűleg 1793-94-ben, mivel az 1793. március 1.-jén kelt "Summa

Praeceptorum Studium Chirurgiae et cursum biennalem determinantium" című szabályrendelet szerint a következő tantárgyakat adták elő:

" Első év. Első félév: Bonctant hallgatta 20.

Második félév: Elméleti szülészetet és Törvényszéki

sebészetet /orvostant/ hallgatta 10, élettant hallgatta 9.

Második év. Első félév: Kórtant és Gyógyszertant hallgatta 6.

/ Ezen 6 hallgató közül az első félév folyamán 5 sebésznövendék tábori orvosi szolgálatot vállalt. Az akkori háborús időkben orvosokra, valamint gyógyszerészekre nagy szükség volt /.

Állatgyógyászatot hallgatta 6.

Második félév: Szemészetet hallgatta 1 rendes hallgató, továbbá 2 első éves növendék rendkívüli minőségben.

Állatgyógyászatot hallgatta 2 rendkívüli /első éves/ hallgató jeles eredménnyel..." /Maizner János 1890., 12-13. /

Az 1806. évi Ratio Educationis újra elrendeli, hogy a tanárok bizonyos szerzők munkái szerint kötelesek előadni tárgyaikat. Továbbá, hogy a tanár előadásában maradjon a tárgya mellett, ne csapjon át más rokon tantárgy körébe, tudományos viták hosszas fejtegetésébe ne bocsátkozzék, mert nem az a feladata, hogy tudósokat, hanem hogy derék és erkölcsös polgárokat neveljen az államnak. Ugyanez a Ratio rosszallással említi, hogy némelyik tanár a hallgatóit az előadás alatt írásra kényszeríti. A tanulóknak megengedett, hogy tanáraikhoz eljárva, tőlük az előadottakról felvilágosítást kérjenek. Félév végén a tanárok jobb tanítványaikat vendégek jelenlétében nyilvános tudományos vitatkozásokra bocsáthatják.

1808-tól 1849-ig a mindenkori országos főorvos lett az Orvos-sebészeti Tanintézet elnök-igazgatója. Ő volt a szigorlati bizottság elnöke, a szigorlatokon vizsgálóként működött, a kiállított oklevelet aláírta. Az első ilyen protomedikus Nyulás Ferenc /1808/, őt követi Szóts András /1810, 1811/, majd 1812-től 1824-ig Pataky Sámuel, később Ferentzi József /1833/ és Baricz János /1838/. 1849-ben a kir. főkormányzással együtt az országos főorvosi hivatal is megszűnt.

1810-ben a tanrend a következő: az I. év első félévében: bonctan. Második félévben: elméleti szülészet, törvényszéki sebészet és élettan, a második felében: kórtan, gyógyszer-tan és állatgyógyászat, a második felében: szemészet és állatgyógyászat. /Erd.m.egy.118./

A tantárgyakból a hallgatóknak minden félév végén vizsgát kellett tenniük.

Az 1811-ben kiadott oklevél érdekes adatokat nyújt a Tanintézet és a helyi borbély-sebész céh kapcsolatáról. A "classis chirurgica"-n végzett orvos-sebészek elhelyezkedése kezdettől fogva problémát jelentett. A hadseregben orvos-sebészként működtek, a polgári életben azonban az akkor még kizárólagos joggal és megfelelő tekintéllyel működő borbély-sebész céhekkel találták szemben magukat. A céhek nem fogadták be a céhszerű képzésben nem részesült, mestervizsgát nem tett orvos-sebészeket, akik viszont magasabb képesítésük tudatában amúgy sem akarták alávetni magukat a maradi céhszabályoknak. A lakosság orvosi ellátását is nehezítő ellentét megszüntetésére a Monarchia egészségügyé és oktatási kormányzata érdekes megoldást választott: kari /intézeti/ igazgatónak nevezték ki az országos főorvosokat, akik így személyesen is megismerték a vizsgák során a hallgatókat, és pozíciójuk révén biztosítani tudták a végzett, főiskolai képesítésű orvos-sebészek elhelyezkedését. Erdély protomedicusa tehát a Kolozsvárott, Erdély területére érvényes képesítést szerzett orvos-sebészek elhelyezkedéséről tudott gondoskodni a hatáskörébe tartozó területen. Az ellentétek feloldásának másik módja pedig az volt, hogy a főiskolai orvos-sebészek vizsgáztatásába bevonták a helybeli sebészcéhek képviselőit is. Az oklevél tanúsága szerint elsőként Diószegi Sámuel és Gyulai Pál sebészmestereket. Ez az intézkedés azután lehetővé tette, hogy a céhek mesterei előtt "mestervizsgáztatkat" a céhek befogadják. Ez a gyakorlat később is megmaradt, és lassan a céhek sebészképző tevékenységének sorvadásához, majd megszűnéséhez vezetett.

1812-ben az erdélyországi tiszti névtár szerint a Facultas Chirurgica tagjai voltak: Pataky Sámuel elnök-igazgató, Dr. Intze Mihály, Dr. Keresztes Elek, Molnár János, Fuhrmann Péter. Az adjunctusi állás üresedésben. /A következő évben Bruszt Elek szerepel/. Szolga: Imre István.

Ebben az időben az első évi tanfolyam első felében a bonctan, a második felében az élettan, elméleti sebészet és törvénytudományi sebészet; a második évben az első felében kórtan és gyógyszer-tan, sebészeti műtét-tan és állatgyógyászat, a második félévben szülészet, szemészet és állatgyógyászat szerepel a tantárgyak között.

Itt kívánok utalni az állatgyógyászat oktatásának fokozott előtérbe kerülésére. Az állatgyógyászati tanfolyam elvégzése az 1788. augusztus 28.-án kelt legfelsőbb elhatározás szerint kötelező volt mindazon orvosokra és sebészekre, akik valamely megyei vagy városi állásra pályáztak. /Linzbauer 1852. Tom 3/1. 1853., 510.p./

Ugyanis felismerték az állatgyógyászatnak az ország jóléte szempontjából való nagy fontosságát. Erdély természetföldrajzi adottságai miatt az állattenyésztés a mezőgazdaság főágazata volt, így az állatgyógyászati oktatás előtérbe került. Az Orvps-sebész Tanintézetben a második évben oktatott állatgyógyászat nem csupán a járványtant és állati rendészetet, hanem az állatgyógyászat összes ágát felölelte: állatbonctan, küllemtan, fajisme, műtét, gyógyszer, továbbá a lovak, szarvasmarhák, juhok és sertések kór- és gyógytanát.

Az orvos-sebészek gyakorlati oktatását biztosító kolozsvári országos Karolina köz- és nyilvános kórház alapjait országos pénzbeli segély vette meg, melyet 1811-ben Karolina császárné nagyobb adománya biztosította. 1831-ben incseli Szóts József orvostudor, szülész-mester, az országos Karolina kórház főorvosa /első-orvosa/ megszervezi az első orvos-sebész kórodát /klinikát/, és díjazás nélkül kór- és gyógytanból előadásokat tart a sebész-hallgatóknak. Talán éppen e klinikai gyakorlatok nyomán, a kétéves orvos-sebész tanfolyamot 1834-ben három évre emelték. A hallgatók száma ekkor a három évfolyamon is csupán 39 volt.

Egy 1837. január 10.-én kelt pályázati hirdetmény, mely két megüresedett tanszék betöltéséről, valamint az előkészítő tudományok /természet, vegytan, növénytan/ tanszékeinek felállításáról szól, már követelményként írja elő a magyar nyelv tökéletes tudását is /"ad praeattrahat tres Cathedras individua Linguae Hungaricae perfecte ignara esse debeant"/. A pályázat egyéb kívánalmairól ad felvilágosítást az alábbi felhívás:

"A' kolozsvári lyceum mellett a' böncz-, sebész- és szüléstudományok' tanítószerkére, mellyhez ötszáz ftnyá-, 's az élet-, kór- és gyógyszer-tudományokéra, mellyhez négyszáz ftnyi fizetés van kapcsolva, de minden juss nélkül magasabb fizetésbe léphetni: a' concursus Kolosváratt és Bécsben január 2dikára határozottatott. Kik annak alá kívánják magokat vetni, koruk, születéshelyük, vallások, miségök, tett magasabb tanulmányaik, netán már viselt hivatalaik, erkölcsük 'stb felől tartoznak hiteles tanulevelekkel 's bizonyítványaikkal ellátott folyamodást terjeszteni az illető igazgató, vagy a' bécsi orvos-sebész tanulmányok' igazgató elébe". /Orvosi Tár 1833., 124./

1838-ban az újonnan kinevezett tanárokat már Erdély püspöke, tősnádi Kovács Miklós, mint királyi főigazgató iktatta be ünnepélyesen.

1840-ben az adjunktusi címet eltörölték, helyette az assistens /segéd, tanársegéd/ elnevezéssel találkozunk. Az 1840. évi erdélyi tiszti névtár szerint két tanársegéd volt. A hallgatói létszám 1842-ben 28, 1844-ben már 46, de 1845-ben csak 29.

A hároméves tanfolyam 1842/43. tanévi tanrendje: az I. év első felében: bonctan, természettan, vegytan; a második félévben: élettan, természettan és vegytan, növénytan. A II. év első felében: ált. kórtan, állatgyógyászat; a második felében: gyógyszerstan, szüléstan, állatgyógyászat. A III. évfolyam első és második felében: különös sebészi kór- és gyógytan kórodai oktatással, különös /bel-/ kórtan kórodai gyakorlatokkal. /Erd.m.egy. 118/

Az 1848-49-es szabadságharc a többnemzetiségű Erdélyben nagyobb elmentéteket váltott ki, mint az ország más részein. A Tanintézet tanárai közül Szilágyi Miklós a hallgatókat a szabadságharcban való részvételre bízta, maga is a honvédségben vállalt orvosi tevékenységet. Ezzel szemben Szóts József és Szabó József az osztrák kormány és hadsereg oldalára állt. A szabadságharc leverése után felségsértés és lázítás címén a kolozsvári haditörvényszék 1849. november 23.-án börtönre és állásvesztésre ítélte Szilágyi Miklós professzort. Ugyanakkor Szabó József Nagyszebenben a császári katonai hatóság oktatásügyi vezetőjeként részt vett Erdély germanizálásában, amiért királyi tanácsosi címmel tüntették ki.

Már II. József idejében hivatalos buzdítások jelentek meg a német nyelv használatára az 1770-ben kiadott Norma Studiorumban: "...Com Hungarica lingua in regno hocce principalis esset, Germanica vero peruquam utilis, imo fere necessaria..."- és az 1777-ben kiadott Ratio Educationis 102. fejezete is szól a német nyelv rendkívüli hasznáról /"de singulari linguae Germanicae utilitate"/, a kötelező használat elrendelése csak az 1853. április 6.-án kibocsátott és április 17.-én az Orvos-sebészi Tanintézet igazgatóságával közölt miniszteri rendelettel történt meg. /Pataki Jenő 1924., 123-124./ Eszerint a német nyelv /fokozatosan, az első évekkel kezdve/ a kolozsvári tanintézetben is kötelezővé vált, és 1853. május 2.-án Szóts József tanár az első német előadást meg is tartotta a kór- és gyógytanból. Az erőszakosan germanizáló rendelet sohasem lépett teljesen életbe, mert a hallgatóság döntő része magyar volt. Így az előa-

dások vegyesen, magyar és német nyelven folytak.

Mint hogy a szülésetet 1851-ig csupán elméletileg adták elő, a műtéteket phantomon mutatták be. Szülő-intézet hiányában a szülészet gyakorlati oktatásáról szó sem lehetett. Ezért az igazgatóság 1851. március 5.-én felterjesztést intézett a kormányzósághoz szülőkóroda felállítására. A kormányzóság már március 13.-án 5888-M.C.G. sz. alatti leiratával jóváhagyta egy szükségbeli szülő-intézet / North-Gebär-Anstalt/ felállítását. Az intézet május 1-gyel meg is nyílt.

A szülőkóroda felállítása döntő változást hozott az Orvps-sebész Tanintézet keretében -annak kezdetétől- tartott bábászati tanfolyamra nézve is. Jogosan feltételezhető, hogy a rendszeres, kezdetben csak három hétig tartó, bábaoktatás Kolozsvárt mindjárt az Orvos-sebész Tanintézet /facultas/ 1775-ben történt megnyitásával kezdődött. Ezen oktatás kedvező fejlődését jelzi egy 1790. október 14.-én 11 108. és 13 040. sz. alatt kelt erdélyi korlátnoksági intézmény rendelkezése, miszerint:

"...Instaurandae ad Lyceum Claudiopolitanum Facultatis medicae Professori Anatomiae Adjunctus adlaterandus: Chirurgi, Obstetrices ac Veterinarij ad audienda Collegia, et subeundum examen inviantur" - vagyis a bábák a kolozsvári Lyceumban létező bábászati tanfolyamra lettek utalva. /Maigner János 1890.,55./

A tisztí főorvosok számára 1810-ben kiadott utasításból kitűnik, hogy a kolozsvári bábászati tanfolyamot 300 krnyi napidíj élvezete mellett 12 bábanövendék hallgatta. 1835-ben már 24 ösztöndíjas bábanövendőekkel találkozunk. Ez a szám a későbbiekben állandósult.

1851-ig az oktatásuk csupán elméleti volt, az ekkor létesült szülő-intézetben, illetőleg a szülészeti kórodán az elméleti mellett gyakorlati oktatásban is részesülhettek, és pedig magyar, német és román nyelven. A kezdetben három hónapos tanfolyam öt hónapra emelkedett. Évenként egy tanfolyamot indítottak március 1.-jén kezdődőleg, július hó végéig, a Tanintézet szülészeti tanárainak vezetésével. Az 1832. évtől meglévő dokumentumok szerint 1872-ig, azaz negyven év alatt, 1470 bábát képeztettek. A bábaképzés színvonalára utal az erdélyi Gubernium 1823. január 27.-én kiadott rendelete az orvosi taxákról, melyben a bábákra nézve királyi rendelet alapján közli az alábbiakat:

" Egy Bába Asszonynak a Természetes Szülésért 1 Rft. A mesterséges és gyermek megfordításával egybekötött szülésért 2 Rft., egy vizitáért a gyermekágyas asszonyhoz 10 xrot tartozik fizetni" -- vagyis a bábák

fordítást és más művi beavatkozást is végeztek, s ezek hatásköréből eltiltva nem voltak..

A magyar nyelvű oktatást elősegítette, hogy ebben az időszakban jelentek meg az első magyar nyelvű baba-könyvek, mint: Domby Sámuel: Bábamesterség, mely iratott kérdésekben és feleletekben /1772/; Szele /Szelei/ Károly Bába Mesterség... Bécs, 1777-1778. munkája, Steidele bécsi tanár könyvének "felső hatalmasságnak parancsolatjára" történt fordítása, valamint Mocsi Károlynak A bábamesterségnek eleji /1784/c. németből fordított munkája a bábanövendékek számára.

Kolozsvárott szemgyógyító intézet is működött, melynek élén az országos szemorvos állt, aki egyben az Orvos-sebész Tanintézet szemészet- és sebészet-tanára is volt, s az intézmény is a Tanintézethez tartozott. Nyilvános szemintézet volt, csupán az egyetemi szünetekben szünetelt a betegfelvétel.

A Tanintézet oktatói mindenkor igyekeztek lépést tartani a kor tudományos fejlődésével. Az Intézet e célból tanárai számára ismételten külföldi utazásokat biztosított. 1855-ben Nagel Ernőt küldték ki Párizsba tanulmányútra és sebészeti műszerek beszerzésére, 1871-ben Czifra Ferenc kap utazásra 800 forintot /több, mint félévi tanári fizetés/ a külföld jelesebb bonctani intézeteinek és múzeumainak meglátogatására, hogy ott szerzendő tapasztalatait a hazai tudomány javára értékesítse; 1871 júliusától 1872 szeptemberéig Török Aurél tanulmányozza 300 forint segéllyel a külföldi élettani intézeteket; Mina János az 1872 február-márciusban Bécsben tartott nemzetközi marhavészügyi értekezleten játszott jelentős szerepet.

A tanárok színvonalas oktatómunkáját önképzésük biztosította. Erről maguk számolnak be az Orvosi Hetilapban:

"Már jóval a forradalom előtt a kolozsvári orvosok - mélyen érezvén a természetben úgy, mint a tudományban a pangásnak halállali azonosságát - az országos főorvos elnöksége alatt, az úgynevezett consessus medicus alkalmával havonként 1-2-szer egybe szoktak gyűlni, nemcsak az ügyféli jó egyetértés előmozdítására, de a tudományos eszmecsere tekintetéből is, mely alkalommal a magukat bejelentett vagy egy tagtárs által bevezetett, többnyire ritkább és bonyolódott nyavalyákban szenvedő betegekről tanácskozás folyt, mint azt az akkori jegyzőkönyv rovatai máig tanúsítják... egybegyűltünk, az orvostanári kar tagjai, a megye és város főorvosai, nemkülönb a szívesen látott gyakorló orvostudorok nehánya - rendszeren minden pénteken..." /Orv.Hetil. 1861. 5.sz. 93-94./

Későbbi tájékoztatás:

"...Itten szokásban van, hogy az orvostudorok hetenként egyszer pénteken 4 órakor délután, a lyceum épületében levő 2-dik orvos-sebészi tanteremben barátságos összejöveteleket tartanak, hol azután az orvosi életből közleményeket tesznek. Ezen közlemények sokszor igen érdekesek szoktak lenni, a közönség azonban igen változó". /Orv.Hetil.1864,133-135./

A kolozsvári szellemi élet pezsdülését segítette az 1859. október 23-án létrehozott Erdélyi-Múzeum-Egylet, nagy könyvtárával, különböző értékes gyűjteményeivel. Kiadványaival lehetőséget adott a tudományos igényű tanulmányok publikálására is.

A kolozsvári Orvos-sebészi Tanintézet sok neves professzort adott a pesti egyetem orvosi karának, amely 1860-tól sorozatosan hívta meg a kolozsvári intézet tanárait, és ezzel Kolozsvár fokozatosan "ugródeszkává" vált a pesti kinevezésekhez. Lenhossék József 1854-1859 között tanította Kolozsvárott a leíró bonctant, a törvényszéki orvostant és a tetszhaláltant. 1859-ben Pestre került. Az élettaⁿ, kór- és gyógytan tanárait is sorra elszólította a pesti egyetem. Jendrassik Jenő 1857-1860 között, Margó Tivadar 1860-1862 között működött Kolozsvárt. Balogh Kálmánt 1862-ben nevezték ki Kolozsvárra, 1867-ben ő is pesti tanszékre távozott. Utóda, Török Aurél ugyancsak a pesti egyetemre kerül. Ez a kolozsvári hagyomány" tovább folytatódik 1872 után is.

Az 1860. október 20.-án kelt diploma megszüntette a német nyelv uralmát a magyar oktatásügyben. Így Zahn Ferenc öt éves tanári működése után tanszékérő^{le} lemondani kényszerült, minthogy a magyar nyelvet kellően elsajátítani nem volt képes.

Az alkotmányos korszak beálltával Erdélyben a főhivatalokat, a kir. Főkörmányszéket visszaállították, az országos főorvosi hivatalt betöltötték, ennek,azonban az Orvos-sebészi Tanintézetre különös hatása nem volt. Hacsak aⁿz nem, hogy az intézmény jelentős gyarapodása következett be az állami költségvetési összegek lényeges felemelésével. Így a könyvtár, műszerek, különböző tanszéki gyűjtemények gyarapítására jelentős összegeket kaptak.

1864-ben az orvosképzés reformja került előtérbe. Abban nem volt véleménykülönbség, hogy az ún. sebészeti tanfolyamok már nem felelnek meg a kor követelményeinek. Amilyen oktatási forma Mária Terézia idejében még elégségesnek látszott arra, hogy valaki orvossebészi pályára adhassa magát, túlhaladottnak, anakronisztikusnak tűnt. Miként azon orvosi ismeretek is, melyek egy évszázaddal előbb még korszerűek voltak, az or-

vostudomány fejlődése és a gyakorlati igény szempontjából már elavultak lettek. Az orvosi hivatás tudományos kellékeinek fokozásával nemcsak a közegészségügy javulása, a betegek jobb ellátása érhető el, hanem az orvostársadalom tekintélyének gyarapodása is bekövetkezik. Az Orvps-sebészti Tanintézet további fennmaradása mellett szóló érvek szerint az élenjáró Németországban is voltak még sebészintézetek, Franciaországban újra szükségessé vált az "officiers de santé" intézménye, Angliában három orvosi kategória volt; a physicians, surgeons és general practitioners, különböző rangfokozattal és jog-különbségekkel. A bécsi államminisztérium a sebészti tanintézetek megszüntetése végett a pesti egyetem orvoskarát is felkérte véleményadásra. Az alapkérdés az volt, hogy orvos csak egyetemi végzettségű tudor /doktor/ lehet-e, vagy - a nagy orvosszükséglet mellett - hasznos-e, ha "a legcsekélyebb hurutot és csorvát, tályogot és zúzódást orvossebész tudor fogja gyógyítani, s magas tudományát szalmia-só rendelésével és köpölyözéssel fogja bebizonyítani. Hogy valjon gyorsabban fog-e gyógyulni a beteg s több bizalommal fog-e viseltetni orvosa irányában különösen a falusi ember, ha mindnyájunknak tudori címünk lesz, azt talán a vidék legjobban dönthetné el". /A sebészti tanfolyam megszüntetése tárgyában. Orv.Hetil. 1864. 371-373./

A régóta szőnyegen levő s nálunk is már 1848-ban tervezett orvosképzési reform közeli megvalósulást ígért, minthogy a Bécsben, Lewinsky elnöklete alatt, Rokitanszky udvari tanácsos, mint előadó vezette tanácskozáson az egyetemek dékánjai, a kórházigazgatók és neves főorvosok mindannyian a reform, vagyis az egyetemi orvosképzés kizárólagossága mellett foglaltak állást. Csupán a megszüntetés idejében nem hoztak döntést, a különböző javaslatok miatt újabb tanácskozásokat határoztak el. /Wiener Med. Wochenschrift 1864., 36.sz./

A vallás- és közoktatásügyi miniszternek az orvos-sebészti tanintézet fejlesztése és magasabb színvonalra emelésére irányuló tervei alapján Szabó József igazgató 1869. augusztus 31.-én kelt felterjesztésében az addig három éves sebészti tanfolyam helyett négy éves sebészmasteri tanfolyam szervezését javasolta. A miniszter október 7.-én kelt, 17 100 sz. leiratában úgy intézkedett, hogy azok vehetők fel az 1869/70. tanévre sebészmasteri tanfolyamra, akik a három éves tanfolyamot sikerrel befejezték és hat gymnasialis osztályuk is megvan. Az 1870. augusztus 3.-án 17 226. sz. a. kelt rendelet már a négy éves sebészmasteri tanfolyamot léptette életbe az 1870/71. tanévtől kezdődőleg.

A Kolozsvárt felállítani szándékolt egyetem ügyében az első lépés nyo-

maira egy 1863. február 8.-án kelt 14 195. sz. miniszteri rendeletben találkozunk, miszerint a kir. Jogakadémia és az Orvos-sebészi Tanintézet fakultási rangra emeltetvén, egyetemmé alakíttassanak át. Együttal felszólítja mindkét intézmény vezetését, hogy alaposan indokolt és kimerítő véleményezést terjesszen fel az említett cél érdekében.

Ezen rendelet előzménye 1848-ra nyúlik vissza, midőn a magyar kormány tudományegyetem létesítését határozta el Kolozsvárott. A szabadságharc bukása ezt a tervet meghiusította, és a szászok számára Nagyszombatban létesítendő egyetem terve került előtérbe. 1867-ben a 48-as kormány közoktatási tárcájának vezetője, báró Eötvös József lett ismét a kultuszminiszter, aki felújította eredeti elgondolását. Ő szólította fel 1868. február 8.-án a kolozsvári Jogakadémiát és az Orvos-sebészi Tanintézetet, dolgozzák ki, hogyan lehetne mindkettőjüket az új egyetembe beolvasztani és egyetemi karokká átalakítani. A két intézmény már március 28.-án megküldte közös tervezetét, mely az erdélyi kir. Főkoronásznak különvéleményével együtt került a VKM-be. A beadvány javasolja Kolozsvárott "oly tudományos központ létesítését, mely a vallásfelekezeti szempontokon túlemelkedvén, mindent magában egyesítsen, mi Erdélyben a valódi tudományosságot előmozdíthatja és előmozdítja. Ezen tudományos intézet nemcsak a magyarokat fogadná kebelébe, hanem Erdély többi fiait is, s ekként alkalmuk volna egymással kölcsönösen érintkezni, tudomány művelésében pedig testvériesen egyesülni, mi az élet további pályáján munkálkodó férfiakat később a szellemi rokonság erős kapcsával tartaná össze, ez pedig kétségkívül sokat tenne azon éles ellentétek kiegyenlítésére, melyek egymással jelenleg merev küzdelemben állanak, ahelyett, hogy az ország érdekeit, s így saját magukat is válllvetve mozdítanák elő". /Balogh Kálmán: Legyen-e Kolozsvárott egyetem? Orv.Hetil. 1868. 592. /

Báró Eötvös József 1870. április 7.-én nyújtotta be a képviselőházba a kolozsvári egyetem létesítéséről szóló törvényjavaslatot.

Két nagy tényezővel kellett számot vetni, melyek egyike a pénzkérdés, a másik a szükséges tanerőknek egyetemhez méltó arányban való biztosítása. Ez utóbbi kérdésben a miniszter a pesti egyetem tanári testületének véleményét is meghallgatta. Bár a nagyváradi elhelyezés is fölmerült, a két kar alapját képező jogakadémia és az orvos-sebészi tanintézet mellett jelentősen befolyásolta a választást a Kolozsvárott működő Erdélyi Múzeum-Egyesület is, mely Mikó Imre gróf nagylelkű kezdeményezésére az erdélyi magyarság bőkezűsége által keletkezett. Célja a természettudomá-

nyok és a történelem művelése, könyvtára, természetrajzi és régészeti gyűjteményei voltak, rendszeresen tartottak tudományos üléseket, évkönyveket jelentettek meg működésükről. Egyetem létesítése esetén gyűjteményeik használhatók lesznek, a múzeumegylet az egyetem tanárainak tudományos gyűjtőhelye lenne, és maga a múzeumegylet is sokat nyerne általa. A Karolina-kórháznak az egyetemi gyakorlati oktatásban való bekapcsolása is könnyen megoldható. A kórház birtokában lévő Wesselényi-kert könnyen alakítható át növénykertté. Maga a város különböző épületeket / a gubernium épülete, gimnázium stb./ a jánlott fel egyetemi célra, és anyagi áldozatok vállalását is kilátásba helyezte.

Az Eötvös által készített nagy művet 1871. február 2.-án bekövetkezett halálával utóda, Pauler Tivadar folytatta, aki 1872. május 29.-én terjesztette be újból a törvényjavaslatot. Június 19.-én már megjelent a hivatalos lapban a 42 tanári állásra meghirdetett pályázat. Az új miniszter, Trefort Ágoston szeptember 17.-én harmadszorra is benyújtotta a képviselőháznak a javaslatot, mely hamarosan törvényerőre emelkedett. Az 1872. évi XIX. és XX. tc. kimondta a kolozsvári /első!/ állami egyetem alapítását.

A kolozsvári Orvos-sebészeti Tanintézet néhány év híján egy évszázadra terjedő történetének legnagyobb eredménye, és színvonalának is biztos mércéje, hogy nemcsak alapja lett /a Jogakadémiával együtt/ a kolozsvári tudományegyetemnek, hanem tanárait is egyetemi nyilvános rendes tanárokká nevezte ki az uralkodó.

Dr. Czifra Ferenc a leíró és tájbonctan r. tanára, Dr. Genersich Antal a kőzbonctan, törvénytörvényes orvostan és tetszhaláltan r. tanára, Dr. Török Aurél az élettan, szövet- és orvosi természettan r. tanára, Dr. Machik Béla az általános kór- és gyógyszeratan rendés, a belgyógyászatan hlvlyettes tanára, Dr. Brant József a gyakorlati sebészet r. tanára, Dr. Maizner János a szülészet r. tanára, Dr. Schulek Vilmos a szemészet r. tanára, és Mina János az állati járványtan és állati rendészet r. tanára.

A tanárok mellett ott található már a tudományos utánpótlás, a tanársegédek sora is: Sigmund József, Dr. Büchler Ignác, Dr. Gyergyai Árpád, Dr. Purjesz Zsigmond, Adorján Menyhért és Dr. Feuer Nathaniel.

A kolozsvári Orvos-sebészeti Tanintézet története orvostörténelmünk szerkesztésének, az a minősített középfok, mely a de iure Báthory akadémiai fakultástól elvezet a jelentős szellemi értékeket hordozó kolozsvári Tudományegyetem orvostudományi karáig.

- 141 -

T A N S Z É K E K É S O K T A T Ó K

BONCTANI TANSZÉK / 1775- /

Laffer József	1775- 1798	
Eckstein János	1799- 1808	ig., a pesti egyetemre távozott
Keresztes Elek	1809- 1830	
Judenhoffer Mihály	1831- 1838	
Szabó József	1838- 1848	
Werzár György	1849- 1852	
Lenhossék József	1854- 1859	a pesti egyetemre távozott
Czifra Ferenc	1860- 1872	

Tanársegédek: Horváth Ferenc, Bruszt Elek, Pfenninger Antal, Jakab István, Törpényi Lajos, Bárdy Lajos, Márton József, Bartha János, Veszprémy Ferenc, Benedek Károly, Fülöp Ferenc, Büchler Ignác, Sigmund József.

SEBÉSZET / 1775- /

Laffer József	1775- 1798
Eckstein János	1799- 1808
Keresztes Elek	1809- 1830
Judenhoffer Mihály	1831- 1842
Pfenningsdorf Antal	1842- 1846
Ábrahám Bogdán	1846- 1851
Nágel Emil	1852- 1866
Braundt József	1867- 1872

Tanársegédek: Horváth Ferenc, Kósa Mózes, Máthé János, Ócsváry Ede, Bruszt Elek, Burián Sándor, Bartha János, Lőrincz Ferenc, Mősel Károly, Jakab István, Bárdy Lajos, Czinte Miklós, Ziegler Dániel, Klein Frigyes, Mester Károly, Gyergyai Árpád, Bertalan Dániel, Kósa István, Reich Albert, Velis Simon.

SZÜLÉSZET / 1775- /

Laffer József	1775- 1798
Eckstein János	1799- 1808
Keresztes Elek	1809- 1830
Szabó József	1831- 1858
Maiáner János	1859- 1872

Tanársegédek: Pfenningsdorf Antal, Lőrincz Ferenc, Rómer Gyula, Veszprémy Ferenc, Bajnóti Géza, Fülöp Ferenc, Vasitsek Károly, Sinkovics Bálint, Adorján Menyhért.

ÁLLATGYÓGYÁSZAT, ÁLLATJÁRVÁNYTAN, ÁLLATI RENDÉSZET / 1786- /

Fuhrmann Péter	1787- 1816
Bruszt Elek	1816- 1853
Werzár György	1853- 1854
Szombathelyi Gusztáv	1855- 1856
Zahn Ferenc	1856- 1861
Mina János	1862- 1872

ÁSVÁNYTAN / 1793 - 1797 /

Etienne András	1794- 1797	a tanszék megszűnt
----------------	------------	--------------------

VEGYTAN / 1793 - 1797 ; 1838 -- /

Etienne András	1794- 1797
Jóó István	1838- 1870
Szűts Emil	1870- 1872

ÉLETTAN / 1793 -- /

Etienne ANDRÁS	1794- 1797	
Intze Mihály	1797- 1836	
Szűts József	1836- 1838	
Szilágyi Miklós	1838- 1849	
Marussi István	1849- 1856	a pesti egyetemre távozott
Jendrassik Jenő	1857- 1860	a pesti egyetemre távozott
Margó Tivadar	1860- 1862	a pesti egyetemre távozott
Balogh Kálmán	1863- 1867	a pesti egyetemre távozott
Láng Gusztáv	1867- 1868	
Török Aurél	1869- 1872	

Tanársegédek: Bartha János, Jakab István, Törpényi Lajos, Bándy Lajos, Veszprémy Ferenc, Benedek Károly, Fülöp Ferenc, Sigmund József.

ÁLTALÁNOS KÓRTAN ÉS GYÓGYSZERTAN / 1793 -- /

Etienne András	1794- 1797
Intze Mihály	1797- 1836
Szűts József	1836- 1838
Szilágyi Miklós	1838- 1849
Marussi István	1849- 1856
Jendrassik Jenő	1857- 1860
Margó Tivadar	1860- 1862
Balogh Kálmán	1863- 1867
Láng Gusztáv	1867- 1868

Machik béla 1869- 1872

SZEMÉSZET / 1793 -- /

Molnár János 1793- 1816

Judenhoffer Mihály 1817- 1842

Nagel Emil 1842- 1866

Brandt József 1867

Schulek Vilmos 1867- 1872

Tanársegéd: Feuer Nsthaniel

TÖRVÉNYSZÉKI ORVOSTAN ÉS TETSZHALÁLTAN / 1820 -- /

Keresztes Elek 1820- 1830

Bruszt Elek 1831- 1853

Lenhossék József 1854- 1859 a pesti egyetemre távozott

Jendrassik Jenő 1859

Margó Tivadar 1860- 1862

Balogh Kálmán 1863- 1867

Láng Gusztáv 1867- 1869

Török Aurél 1869- 1871

Genersich Antal 1871- 1872

Tanársegédek: Czakó Kálmán, Büchler Ignác

BELGYÓGYÁSZAT / 1831 - /

Szóts József 1831- 1858

Szabó József 1858- 1872

Tanársegédek: Jeszenszky János, Laffer Ignác, Márton József, Moldoványi László, Vas József, Bodor Antal, Albrich József, Salamon József, Mihály László, Ujfaluasi József, Purjesz Zsigmond.

TERMÉSZETTAN / 1838- /

Joó István 1838- 1869

Szóts Emil 1870- 1872

NÖVÉNYTAN / 1838- /

Joó István 1838- 1869

Szóts Emil 1870- 1872

Tanársegéd: Czakó Kálmán

SZÖVETTAN ÉS ORVOSI TERMÉSZETTAN / 1869- /

T örök Aurél 1869- 1872

KÓRBONCTAN / 1869-- /

Török Aurél 1869

Genersich Antal 1870- 1872

É L E T R A J Z -- M U N K Á S S Á G

ÁBRAHÁM /PATTANTYUS/ BOGDÁN / 1817-1865 /

Orvostudor és műtő. 1846. január 31-től 1851-ig a kolozsvári Orvos-sebész tanintézetben a különös elméleti sebészet és sebészeti gyógy-gyakorlat r. tanára. 1848-49-es magatartásáért a császári kormányzat kérdőre vonta, 1851. november 3.-án kénytelen volt lemondani állásáról. Ezután Erdély több városában folytatott orvosi gyakorlatot. Erdélyben ő operált először aether-eltatással 1847-ben.

M: Dissertatio inauguralis medica sistens nevrosa oculorum. Viennae, 1841.
 -- Aetherrelis kísérlet és jószándékú kérelem. Természetbarát 1847. 39.sz.
 -- A kolozsvári Kórház ügyében. Ipar és Természetbarát 1848., 26., 27.sz.
 Irod.: Maizner János 1890., 23., 26., 29., 63. -- Szinnyei: Repertorium, 3. -- Szinnyei: M. írók I. 23-24.
 Fényképe: SOTE KK VIII/43/1.

BAKONYI JÓZSEF / Kolozsvár, 1819. --- /

1842-ben orvosdoktor lett Bécsben. Hamarosan a kolozsvári Karolina-kórház első-orvosa /főorvosa/, a hallgatók kórházi gyakorlatának segítője. Szabó József elhunytával a belügyminiszter 1872. május 17.-én kelt 10583. sz. rendeletével a Karolina-kórház igazgatójává nevezte ki.

M: Adatok a veszteglő intézetek keletkezése, fejlődése és jelen állásáról. Kolozsvár, 1868.
 Irod.: Maizner János 1890., 35., 51. -- Szabó Dénes 1896., 7. -- Szinnyei: M. írók I. 371.h.

BALOGH JÓZSEF /szentimrei/ / Szentimre /Marosszék/, 1750 k. -- Guayana, 1781./?/ /

Orvosbotanikus. Egy ideig Bécsben volt orvostanhallgató, a fűvészetet Jacquin tanártól tanulta. Leidenben doktorált 1779-ben, amikor orvosbotanikai értekezése is megjelent / A nevezetesebb Erdélyben termő orvosi növényekről, latinul/. 1779 őszén holland ösztöndíjjal a délamerikai Holland Guayana Rio de Berbice tartományába utazott, hogy az ottani növényvilágot tanulmányozza. Életéről igen keveset tudunk. Lehet, hogy gyűjtőútjában a kis Antillák valamelyik szigetén betegség, vagy embervő bennszülötték támadása okozta halálát. 1800 elején Mária Terézia meghívta a kolozsvári tanintézet fűvészeti tanszékére, de halála megakadályozta az állás elfoglalását.

M: Specimen inaugurale botanico medicum sistens praecipuas in M. Transilvaniae principatu sponte et sine cultura provenientes, ac ibidem usu receptas. Lugduni Batavorum, 1779.
 Irod.: Wessprémi III. 764-773. -- M. Hirmondó 1780., 73., 1781., 13.sz. -- Horányi: Nova Memoria I. 276. -- Maizner János 1890., 62. -- TermTudKözl.

1891., 166.-- Szinnyei:M. írók I. 471.h.--Pallas II.--Révai III.--
Gutenberg, 1931./Tuzson J./-- Gulyás:M.írók II. 128-h.--MEL I.98.
-- MOE IV. 471/b.sz.

BALOGH KÁLMÁN / Szolnok, 1835. szept. 20.-- Bp.,1888. júl. 15. /
Orvosdoktor, fiziológus, farmakológus, egyetemi tanár, az MTA tagja
/lev. 1864.,r. 1877 /. A gimnáziumot az egri lyceumban, az orvosi tanul-
mányokat a pesti egyetemen végezte. 1859-ben szerzett orvosdoktori ok-
levelet. Mint fiatal orvos 1859-60-ban az élettani tanszéken a nagyhírdű
Czermák Nep. János tanár mellett segédeskedett. 1860 augusztusában ne-
vezték ki két évre tanársegédnek. 1862-ben magántanár szövettanból. 1863.
október 16.-án nevezték ki r. tanárnak a kolozsvári orvos-sebész tanin-
téméhez, ahol az elméleti orvostan oktatója lett. Előadta az élettant,
általános kórtant, gyógyszertert, törvényszéki orvostant és a tetszha-
láltant. Ötvezette be Kolozsvárott a rendszeres kórházi boncolásokat, s
5 írta az első tudományos magyar nyelvű gyógyszertert. 1867. szeptember
21-től a pesti egyetem elméleti orvostani tanszékének r. tanára. 1872.
áprilisától a gyógyszertert r. tanára, a gyógyszerterti intézet igazgatója.
1872-ben a Kir. M. Természettudományi Társulat első alelnöke. A király
1881-ben a Vaskoronarend III. fokozatával tüntette ki. Az Orvosi Heti-
lapnak 25 éven át főmunkatársa. Az MTA 1864. január 20.-án levelező,
1877. május 24.-én rendes tagjává választotta. Meghalt vesebajban 1888.
július 15.-én. Szolnoki szülőházát 1933-ban emléktáblával jelölték meg.
A kórszövettan oktatásának és művelésének hazai úttörője, a magyarországi
kísérletes gyógyszertert megalapítója. Kutatásokat végzett a rákkal és
egyéb daganatos betegségekkel, a sejtkórtannak és Pasteur tanításainak
hazai ismertetője. Elsők között végzett hazánkban bakteriológiai kuta-
tásokat. A magyar orvosi irodalom egyik úttörője, mintegy 120 értékes
orvosi tanulmány szerzője.

FM : Az ember élettana 1-2.k. Pest, 1862-64. -- Általános kór- és kór-
jelzéstan. Pest, 1865.-- Az orvosi jogtudomány elvei és gyakorlata.
Taylor Alfred Swaine után, ford. 3.k. Pest, 1869-1871.-- Magyar gyógy-
szerkönyv. Pharmacopoea Hungarica. Pest, 1871.-- Az agy féltekéinek
és a kis agynak működéséről. Pest, 1876.-- Orvosi műszótár. Bp., 1883.
Főbb cikkei: Közlemények a pesti egyetem élettani intézetéből = Orv.
Hetil. 1861., 8., 9., 13., 17., 19., 20., 28., 35., 39., 40.sz.--Kórszövettani
tanulmányok = Orv. hetil. 1861., 31., 33., 45.sz.; 1862., 2., 3., 6., 7.sz.;
1863., 10., 11., 20., 21., 35., 37., sz.; 1864., 9., 21., 22., sz.; 1865., 21.sz.
-- Kórbonctani Közlemények = Orv.Hetil. 1864., 19., 26., 37., 38., 41., 45.
sz.; 1865., 3., 4., 10., 13., 15., 32.sz. 1866., 10., 15., 20.sz.-- Legyen-e
Kolozsvárott egyetem? = Orv.Hetil. 1868., 34., 36., 39.sz.-- Törvényszéki
orvosi esetek = Orv.Hetil. 1864., 10., 12-14., 29., 31.sz.; 1865., 2., 5.sz.--
M.Kir.Termtud.Társulat Közl. 1860., 1861., 1862., 1866. M- Math. és Term.

Közl. 1861., 1862., 1865.-- Közeg. és törv. orvostan 1865., 2., 5., 8. sz. -- 1867., 1., 4., 5., 6. sz.; 1868., 3., 5., sz.; 1869., 3. sz.; 1871., 3. sz.-- Gyógyszerészeti Hetilap 1863., 22-26. sz.-- MTA Érték. a Természettud.köréből 1876., 8. sz.; 1877.
Irod.: Orv.Hetil. 1860., 33. sz.; 1888., 977., 999., 1068. p.--Vasújság 1885., 35. sz.-- Nemzet 1888., 198. sz.-- Ország-Világ 1888.--TermTud.Közlöny 1889., 597.-- MTA EmlékbeszédekSp., 1890.VI.--Maizner János 1890., 39-42., 63-65.-- Hőgyes:Emlékkönyv 1896., 188-192.--Pagel 1901.-- Ládai Győző: Emlékezés 2 hírneves bpi egyet. tanártól. Marosvásárhely, 1909.-- Pallas II.--Réva II. -- Szabó Dénes 1896., 3.--Gutenberg, V. 1931.--Pesti Hírlap 1935.X.1.sz.--Erd.m.egy. 122 ./fkp/--MOE V. 239.-- Győry Tibor 1936., passim--Gortvay György 1953., 263., 272., 274., 299., 303.--Comm.Hist.Artis Med.1955. I. füzet--MEL I. 98-99.-- Gulyás:M.írók II.131-132.h.

BARICZ JÁNOS /ikafalvi/ / 1774-1859/

Külföldi tanulmányai végeztével 1831-től a nagyenyedi kollégium tanára volt, a német nyelven kívül az állatorvosi tanulmányokat is oktatta. 1838-tól 1850-ig Erdély országos főorvosa /protomedicus/. Mint a kolozsvári Orvos-sebészeti tanintézet sebészeti szigorlati bizottságának elnöke /1838/, a szigorlatokon vizsgálóként is működött. Az orvos-sebészeti tanfolyamot 1839-ben átszervezte, időtartalmát három évre emelték fel, a tanárok számát hatra egészítették ki.

Irodalmi működéséről nincs adat.

Irod.: Maizner János 1890., 65., 67.-- Erd.m.egy. 118.--Gortvay György 1953., 80., 116., 118./fkp/--MOE V. 174.

BARTHA JÁNOS /Tusnád /Szilágy vm./, 1825. szept. 15.--Kolozsvár, 1911. márc. 21. /

A gimnáziumot Debrecenben elvégezván gyógyszerészi pályára lépett. Mint gyógyszerészsegéd 1848-ban beállt honvédek és számos útközben vett részt, főleg Erdélyben. A szabadságharc leverése után egy ideig bujdosott, majd az ötvenes évek elején Kolozsvárra került, ahol 1854-ben elvégezván a sebészeti tanfolyamot, az orvos-sebészeti tanintézet bonctani és állattani, valamint sebészeti tanszékén tanársegéd. 1858-ban városi főorvossá választották. Mint az önkéntes tűzoltók orvosa, megírta a kolozsvári tűzoltóegyesület történetét, cikkei a sebészeti "kórodával", népegészségügyi kérdésekkel foglalkoznak.

M: Közlemények a kolozsvári sebészeti kórodából. Orv.Hetil. 1857., 7., 8., 11-13., 17., 25-27. sz.--Nagel tanár sebészeti kórodája Kolozsvárról. Szemcsés hámsejtrák az ajkon, kiírtás ajkképléssel. Orv.Hetil. 1858., 3. sz.--Hirtelen halál gyermeknél. Bonclelet. Gyógyászat 1870., 12-13. sz.-- A KÉZHÜVELYK MÁSODIK PERCÉNEK ficama. Gyógyászat 1870., 16. sz.-- A tűzoltás Kolozsvárról...Kolozsvár, 1876.--Kolozsvár sz.kir. városban 20 év alatt /1874.I.1.--1893.XII.3./ görvélly és gümőkóros elhaltak kimutatása. Kolozsvár, 1898.--Harmincévi tapasztalat a gümőkóros halandóságról Kolozsvárt. Közegészségügyi Kalauz, 1909.

Irod.: Maizner János 1890., 33., 62., 65. -- Szinnyei: M. írók I. 631.h. --
Újság. Kolozsvár. 1911. márc. 22./Nekr./ -- Gulyás: M. írók II. 574-575.h.
Fényképe: SOTE KK I/51.

BRANDT JÓZSEF /Pósfalva, 1838.--Kolozsvár, 1912. jún. 12. /

Középiskoláit Medgyesen az ág.ev. gimnáziumban végezte 1859-ben. A bécsi egyetemen 1864. augusztus 2.-án orvos-sebésztudor oklevelet szerzett, majd gyakornok lett a bécsi kórházban. 1865-ben a bécsi egyetem I. sebészeti műtőintézetében helyettes, 1866-67-ben rendes műtőnövendék. Schulek tanár alatt műtői képesítést nyert. Az 1866.-i háborúban Veronában műtőfőnök. 1867. december 20.-án a kolozsvári orvos-sebészeti tanintézet gyakorlati sebészeti és szemészeti tanszékére nevezték ki helyettes tanárnak. 1871. szeptember 12.-én a kórodai sebészet ny.r.tanára lett. 1872. szeptember 29.-én a kolozsvári egyetemen a sebészet ny.r.tanára. Az orvosi karnak 1878/79. és 1891/92. -ben prodékánja, 1893/94.-ben rektora, 1894/95-ben prorektora. 1896-ban III.o.Vaskorona-rendet, 1898-ban miniszteri tanácsos címet kapott. 1905-ben nyugdíjazták. 1911-ben nemességet nyert. Ő végezte Erdélyben először /1869/ a petefészektávolítás /ovarotomia/ műtétét. Hazánkban az elsőt /1873/ Semmelweis Ignác végezte. Brandt végezte hazánkban elsőnek /1873/ a vesekiirtást, amely akkor a világirodalomban a harmadik volt.

M: Ueber einen geheilten Fall eines Aneurisma traumaticum der Arteria temporalis profunda anterior. Wien, 1891.-- A kórháztól való félelem. Kolozsvár, 1899.--Tudomány és humanizmus. Kolozsvár, 1908.
Főbb cikkei: Orv.Hetl. 1869., 1870., 1873., 1877., 1880.--Wiener Med.Wochenschrift 1869.--Pester Med. Chirurg.Presse 1881.--kolozsvári Orvos-Term.tud. Értesítő 1876., 1877., 1879., 1880., 1882., 1884., 1889., 1891.
Irod.: Maizner János 1890., 43., 46., 48., 52., 65.-- Szabó Dénes 1896., 4., 22.-- Ország-Világ 1903., 18.sz./arck./--Ellenzék 1905., 47.sz.; 1912., 131.sz., 133.sz.--Erdélyi Lapok 1909., 3.sz./arck./--Magyarország 1912.jún.14./Nekr./--Szinnyei: M. írók I. 1317-1319.h.--Pallas III.--Révai III.--MEL I. 261-262.--Gulyás: M. írók III. 1202-1203.h.

BRUSZT ELEK

Sebész- és szülésmester /"mag. chir. et obstetr."/ . 1813-tól a kolozsvári orvos-sebészeti tanintézet sebészeti adjunktusa. 1816-tól 1853. április 25-ig r. tanár az állatgyógyászat, állatjárványtan és állati rendészet tanszéken. Gortvay /1953/ szerint "a törvényszéki sebészetet, a tetszhalottokról való tanítást és a baromorvoslást" adta elő, mint r. tanár. Fia, B. Lajos orvostudor, Fogaras főorvosa volt.

Irod.: Maizner János 1890., 43., 46., 48., 52., 65.-- Rupp: Beszéd-- Szinnyei: M. írók I. 1363.h.--Győry Tibor 1936., 429., 430.--Gortvay György 1953., 80.

BÜCHLER IGNÁC

1872-ben, az Orvos-sebész Tanintézet megszűnésekor a kórbonctani tanszék mellett tanársegéd volt. Az 1878/79. tanév folyamán a kolozsvári egyetemen venia legendit kap a "Kopogtatás és hallgatódzás" tárgykörből, és a belgyógyászat helyettes tanára. Máchik Béla 1879. július 13.-án bekövetkezett halála után a belgyógyászati tanszéken mint tanszékvezető helyettes működött egy évig. A M. kir. Természettudományi Társulat r. tagja.

M : Máchik Béla tanár belgyógyászati kórodájából a kolozsvári m.k. egyetemen. Orv.Hetil. 1874.,26-29. -- Gátorlob. Orv.Hetil. 1874.,36.sz.
Irod.: Maizner János 1890.,53.-- Szabó Dénes 1896.,22.,23.-- Engel Rudolf 1931.,13.,20.

CZAKÓ KÁLMÁN /telegi/ / Hernádnémeti, 1843. december 7.-- Bp.,1895.
nov. 8. /

A gimnáziumot Miskolcon és Sárospatakon végezte, ahol mint teológiai hallgató, három évet Gávan /Szabolcs vm.é mint református iskolai tanító és orgonista töltött. A pesti egyetem orvoskarán 1870. novemberében szerzett orvosdoktori oklevelet. 1870 augusztusától 1871 szeptemberéig a kolozsvári orvos-sebész tanintézetben Genersich Antal mellett kórbonctani tanársegéd, majd a pesti egyetemen tanársegéd. 1872-73-ban állami ösztöndíjjal külföldi egyetemeket és állatorvosi tanintézeteket látogatott. Hazatérve, 1874-ben a budapesti Állatorvosi Főiskolán a növénytan, kórbonctan és gyógyszeratan tanára lett. 1881-től tizenöt esztendőig az általa szervezett vetőmagvizsgáló állomás igazgatója. 1893-ban kir. tanácsosi címet kapott. Súlyos betegen még 1895. szeptemberében is tartott néhány előadást az állatorvosi akadémián. Budapest környéke és a Tatra flórájának legalaposabb ismerője, foglalkozott a dalmát flórával is. Jelentős szakirodalmi tevékenységet fejtett ki a botanika és az alkalmazott növénytan területén.

FM : Bonczolati eljárás törvényszéki és kórtani esetekben, jegyzőkönyvi példákkal dr. Genersich Antal utasítása nyomán. Bp.,1874.-- Az alsótátrafüredi lápos vidék nyári flórája. Igló,1888.--A budapesti m.kir. állami vetőmagvizsgáló állomás jelentése az 1889. évi működéséről. Bp., 1890.

Irod.: Maizner János 1890.,47.-- Term.Tud.Közl. 1896. február 1. pótfüzet 1-5.-- Szinnyei: M. írók II. 463-464.h.-- Szinnyei:Repertórium 241.--MÉL I. 328.

ECKSTEIN JÁNOS /ehrenbergi/ / Csehország, 1761.--Pest, 1812. jún. 12./
Eckstein Ferenc egyetemi tanár testvérbátyja, Eckstein Frigyes orvosdoktor apja. A pesti egyetemen végezte tanulmányait, 1791-ben avatták orvosdoktorrá. 1793-tól 1797-ig tanársegéd Stahly György sebészprofesszor mellett. 1797. augusztus 1-gyel a napóleoni háborúk alatt a nemesi felkelő sereghez vonult be, mint tábori törzsorvos. Részt vett az itáliai hadjáratban, kitüntették, súlyosan megsebesült. A fiumében kitört járvány leküzdésében is kitüntette magát. 1798 és 1808 között a kolozsvári orvos-sebész tanintézet bonctani, sebészeti és szülészeti tanszékének tanára, az intézet igazgatója. A gyakorlati sebészetet magyar nyelven adta elő. 1799-ben ő vezette be Erdélyben a himlőoltást. 1808. október 22.-én nevezték ki a pesti egyetem elméleti sebészet /pathologia chirurgica/ tanszék tanárává. Előrehaladt "mellbetegsége", idült bélbaja és aranyeres vérzései miatt többször volt tartós betegszabadságon, hogy Balatonfüred fürdőiben keressen enyhülést szenvedéseire. 1809-ben testvérével együtt kérvényezte a magyar nemességet, 1812. június 12.-én már az ehrenbergi nemesi előnévvel temették.

M : A Venusi vagy Szerelem nyavalyájának rövid leírása és bizonyos orvoslása a legújabb tapasztalások szerint. Kolozsvár, 1803./Szóts Andrással/.

Irod.: Hazai és Külf. Tudósítások 1812.I. 49.sz.-- Orv.Hetil. 1860., 48.sz.-- Pauler Tivadar 1880.--Meizner János 1890., 5., 9., 36., 66., 73.-- Hőgyes: Emlékkönyv 148.-- Szinnyei: M. írók II. 1180-1181.h.-- Rupp: Beszéd 134., 146. -- Krücken-Parlagi I.-- Győry Tibor 1936. passim -- Erd.m.egy. 119.-- Révai VI.-- Gortvay György 1953., 80.-- MEL I.408.-- Gulyás: M. írók VII. 47.h.

ETIENNE ANDRÁS / Luxemburg, 1751.-- Kolozsvár, 1797. ápr. 20./
Luxemburgi származású, életrajzához kevés adatot találtam. Rövid ideig Nagyszebenben tartózkodott, majd Zalatnára ment és az 1786-ban fellépett endémiás syphilis elnyomásában vett részt. Véleményét és tapasztalatait közli Linzbauer /III.254/. Nevével Kolozsvárott először az erdélyi országgyűlés 1791. augusztus 6.-án tartott ülésének jegyzőkönyvében találkoztam, amikor elévülhetetlen orvosi érdemeiért minden "taxa" nélkül "hazafiúnak vétetik", illetve indigenatust nyer, azonban a létesítendő Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság céljaira 100 aranyat tartozik befizetni. 1792-ben Trnka pesti egyetemi tanár katedrájának örökére pályázott, de siker nélkül. 1793 őszétől haláláig a kolozsvári orvos-sebész tanintézetben a kémia, mineralógia, pathológia, physiológia és chirurgia tanára. Halála után az ásványtant többé nem adták elő a seb-

szet-hallgatóknak. Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság tevékeny tagja volt. Tudományos szolgálatait mindenkor igénybe vették, pl. 1796-ban, a Szatmár megyében talált "szappanföldet" vizsgálatra hozzá megküldték, hogy annak eredményéről a Társaságnak jelentést tegyen. A kolozsvári nagytemplom udvarán temették el /"in cinctura Templi"/, sírköve nem maradt fenn.

M: Egyetlen ismert kétkötetes munkájának címe Petrik Bibliográfiájának alapján bizonytalan, minthogy a Nemzeti Múzeumban csak az első kötete van meg, címlapja hiányzik, írott lappal van pótolva: Elementa chimiae metallurgicae juxta novum Lavoisierae systema concionata et propriis //experimentis?// confirmata. I-II. Claudiopoli, 1794.

Az 1816-17. évi árvizek következtében országos inség lépett fel. A burgonyatermes fokozása érdekében hivatalból terjesztették azt a füzetet, melyet "A földi mogyorónak vagy úgynevezett krumplinak termesztéséről és hasznos voltáról" 1795-ben írt Etienne András, a kolozsvári orvos-sebészeti intézet vegytan tanára.

Irod.: Maizner János 1890., 4-5.-- Szinnyei: M. írók II. 1470.h.-- Győra Tibor 1936., 175.-- Erd.m.egy. 120.-- Gortvay György 1953., 29-30.-- 80.-- MOE II.69; IV. 709.sz.-- Comm.Hist.Artis Med. 1965., 35.sz.139.

FERENCZI /FERENCZI/ JÓZSEF /mádéfalvi/ / Csikmádéfalva, 1771.--Kolozsvár, 1836. aug. 28. /

Feltehetően a székelyudvarhelyi vagy a nagyenyedi ref. kollégiumokból kiindulva ment külföldi egyetemekre. Kolozsvári letelepedéséről és ottani orvosi gyakorlatáról először 1798-ban találunk adatokat. Magánorvosi működése mellett a kolozsvári Karolina-kórházban is folytatott gyakorlatot. Pataki Sámuel halála után három évvel, 1827-ben az erdélyi nagyfejedelemség főorvosává /Protomedicus Transilvaniae/ nevezték ki, s mint ilyen az orvos-sebészeti tanintézet sebészeti szigorlati bizottságának elnöke /1833/, a szigorlatokon vizsgálóként is működött. Irodalmi munkásságáról nincs adat, de lelkes terjesztője volt Erdélyben a Bugát Pál és Schödel Ferenc szerkesztésében kiadott első magyar orvosi szaklapnak, a Magyar Orvosi Tárnak. A protomedikussága alá tartozó diplomás orvosokat, az orvos-sebészeti tanintézet tanárait, az ott képeztet nyert sebészorvosokat, sőt a borbélycéheket is beszervezte a szaklap előfizetésébe.

Irod.: Maizner János 1890., 17.-- Erd.m.egy. 118.-- Gortvay György 1953. 116., 299.

FEUER NATNHANIEL / Szobotiszt /Nyitra vm./, 1844. aug. 24.--Bp.,1902.
nov. 25. /

Orvosdoktor, szemész, ezredorvos, rk. egyetemi tanár. Orvosi tanulmányait a bécsi egyetemen végezte, ahol 1872-ben orvos- és sebészdoktori, valamint szemésmesteri oklevelet szerzett. Rövid ideig Arlt klinikáján szolgált gyakornokként, majd 1872 áprilisában a kolozsvári orvos-sebész tanintézet szemészeti tanszékén Schulek Vilmos tanársegéde. Az 1873-ban Budapestre kinevezett Schulek Vilmos helyett vezette a szemészeti tanszékot 1875. július 10-ig, mint 1874-től a szemészeti műtétten habilitált magántanára. Állami ösztöndíjjal Bécsbe és Németországba ment, 1877-ben Bécsben is magántanári habilitációt nyert. 1878-tól 1882-ig mint ezredorvos Zágrábban szolgált, majd a szabadkai városi trachoma-kórházat vezette. 1883-ban eredményeiért a Ferenc József-rend lovagkeresztjét kapta. 1886-ban a belügyminisztériumba került mint közegészségügyi felügyelő. 1891-ben a budapesti egyetem magántanára, 1895-ben rendkívüli tanár. 1893-tól a trachoma-osztály vezetője az István kórházban. A trachoma elleni küzdelem egyik megszervezője, kormánybiztos. Nevéhez fűződik az első trachomaellenes törvény /1886/ megalkotása.

M: Jelentés a kolozsvári tudomány-egyetem szemkórodjának működéséről. Kolozsvár, 1874.-- Trachoma-útmutató.Bp. 1890.

Főbb cikkek: S szemészet /1873.,1877.,1881.,1884.,1893./; Közegészségügyi Kalsuz /1886.,1887.,1888.,1901./; Honvédorvos /1888.,1890/; Gyógyászat /1888.,1891.,1892-1894.,1898.& ; Wiener med. Predde /1875.,1877.,1881./; Wiener med. Wochenschrift /1888.,1890./; Zentralblatt f. pract. Augenheilk. /1881/; Ung. Beiträge f. Augenheilk. /1893.,1895/; Orv.Hetil. / 1893.,1895.,1897.,1900/.

Irod.: Maizner János 1890. 49.,53.,66.--Szabó Dénes 1896.,22.--Hőgyes: Emlékkönyv 408.,763-764.--Orv.Hetil. 1902.,43.sz./Nekr./--Vasújság1902. 43.sz./Nekr./--M.Orv. Lapja 1902.XII.25./Nekr./--Szinnyei:M. írók III. 457-460.h.--Szinnyei:Repertorium 371.--Pallas VII.,XVII.--MEL I. 508.--Révai VII.--Gulyás: M. írók IX.59-60.h.

FUHRMANN PÉTER / 1775. -- Kolozsvár, 1816. márc. 16. /

Életéről, munkásságáról egyetlen irodalmi adatot nem találtam. Az állatgyógyászat, állatjárványtan és az állati rendészet első tanára volt az orvos-sebész tanintézetben 1787-től 1816-ig /"veterinariae Prof. p. ord./. Utóda feltehetően Bruszt Elek adjunktus volt, akit két év múlva már mint a állatgyógyászat rendes tanárát találjuk. Fia lehetett, és az orvos-sebész tanintézethez tartozhatott az a Fuhrmann Péter, akinek a következő cikkei jelentek meg az Orvosi Társban: Pízháj /Cort. salicis/ váltóláz ellen.Orv.Tár 1842.I.9.sz.--Terpentinszesz zsongtalanságból eredő vérfolyásokban. Orv.Tár 1842.I.11.sz.--Adalék a buja-

kórrali tanhoz, s annak higanyyali gyógyításához. Orv.Tár 1843.II.2.sz.
Irod.: Maizner János 1890. 3.,4.,5.,9.,12.,13.--Szinnyi:Repertorium
411.--Győry Tőbor 1936.,103.--Gortvay György 1953.,80.

GENERSICH ANTAL /szepesszombati/ / Nagyszombat, 1842. febr. 4.--
Bp. 1918. jún. 4./

Orvosdoktor, pathológus egy. tanár, az MTA tagja /lev. 1892.,r.1906./
Apja, G. János, keresett ügyvéd, Deák Ferenc jó barátja volt. Szüleit
korán elvesztette, négy testvérével Késmárkra került nagyanyjához, Ge-
nersich János bécsi teológiai professzor özvegyéhez, aki az öt árvt
gondosan nevelte. A szűk viszonyok miatt már gimnazista korában tanf-
tással tartotta fenn magát. 16 éves volt, midőn nagyanyját is elveszt-
ette. Ezért a pesti orvosi tanulmányokat /1860-65/ súlyos nélkülözé-
sek között, a Csasz tanár által alapított ösztöndíjjal végezte.
Lenhossék József professzornak hamar feltűnt alapos anatómiai képzett-
sége, amit még egyetemi felvétele előtt sajátított el. Ezért Lenhossék
s másodéves hallgatót maga mellé vette demonstrátornak. 1864-ben bonc-
tani munkáját jutalmazta a kar, 1865. október 29.-én orvosdoktori, 1866-
ban sebészdoktori, szemész- és szülésznesteri oklevelet szerzett. 1865-
ben a kórbonctani tanszék tanársegéde lett Arányi Lajos tanár mellett,
1868. április 1.-jétől a szent Rókus Kórház boncnok főorvosa. 1867.
február 16.-án barátjának, Máchnik Bélának nővérével, Kornéliával kö-
tött házasságot. 1868 októberében állami ösztöndíjjal két évre külföldi
tanulmányútra ment /Bécs, Würzburg, Lipcse, Berlin/.Visszatérve 1870.
augusztus 3.-án /17 226.sz./ a kolozsvári orvos-sebészeti tanintézethez
kórbonctani tanári kinevezést kapott. Több ízben helyettesítette a tör-
vényszéki orvostan tanárát is. Orvosi gyakorlatot is folytatott, s a
belorvoslat terén csakhamar ugyanolyan tekintély lett, mint a kórbonc-
tanon. 1870-76 között megalapította a kórbonctani intézet gyűjtemény-
tárát. 1872. szeptember 29-től a kolozsvári egyetemen a kórbonctan r.
tanára. Az orvosképzésnek egészen új irányt szabott, a gyakorlati okta-
tás nagy fontosságát ismerte fel. 1876/77-ben kari dékán, 1877/78-ban
az egyetem rektora. 1875-ben Kolozsvár tiszteletbeli városi főorvosá-
nak választották meg, s mint ilyen, élénk tevékenységet fejtett ki a
városi tanácsban. Az Erdélyi Múzeum-Egylet választmányi tagja, Orvostu-
dományi Szakosztályának elnöke lett. A kolozsvári egyetem orvostani,
bonctani, élettani, központi építkezésénél irányító szerepe volt. Ezen
munkálkodása, valamint tanári és tudományos működése elismerésül az
uralkodó 1891-ben magyar nemességgel és a szepes-szombati előnévvel

tüntette ki. 1892-ben az MTA levelező-, 1906-ban r. tagja. Midőn 25 évi kolozsvári tanárkodás után 1895-ben a budapesti katedrát foglalta el, csak a tudományos búvárkodás kiszélesítéséért tette. A kórbonctan ny.r.tanára, a II.Kórbonctani Intézet igazgatója, a Szt István kórház boncoló főorvosa lett. 1904/5-ben az orvosi kar dékánja, 1910/11-ben az egyetem rektora. 70. születésnapja emlékére tanítványai plakettet készítettek. 1913-ban nyugalomba vonult. Budapesten halt meg, de kívánságára Kolozsvárról, a házsongárdi temetőben nyugszik. Tagja volt a Budapesti m.k. Orvos-egyletnek, az Igazságügyi és Törvényszéki Orv.Tanácsnak, a M. Természettudományi Társulatnak, a közegészségügyi egyesületnek, a bécsi állat- és növényteni, a jénai bonctani társulatnak. Kutatásai főként a tuberculosis, a syphilis, a leukémia kórbonctanával, a torzképződéssel kapcsolatosak. 1868-ban először mutatta ki a trichinosis magyarországi előfordulását.

FM: Jelentés a kolozsvár-kocsárdi vasútvonal építésekor a munkásoknál előfordult megbetegedésekről. Erd.Múz.Egy. Évkönyve, 1875.-- Az egyetemi tanszabadság és a szigorlati szabályok. A kolozsvári tud.egy.Évkönyve 1877.--Tetemvizsgálati jegyzőkönyv. Kolozsvár, 1890.-- A törvényszéki orvost érdeklő törvények, rendeletek. Kolozsvár, 1894.-- Törvényszéki orvostan. Bp.,1895./Belky Jánossal/--A hashártya tömlőkről. Bp.,1899.-- Az Igazságügyi Orvosi Tanács munkálatai.I-III. Bp.,1905-1917./Szerk./-- A gyermekvédő nemhely-bizottság feladatairól. Kolozsvár, 1910. Cikkek,tanulmányok: Orv.Hetil. / 1866-1868.,1871.,1874-75.,1884-85., 1891-1897.,1902/3.,1905-1907.,-- Orv.TermTud. Értesítő / 1876-1878.,1880/31., 1883-1888.,1890-1892.,1907.,1910.,1915.-- Gyógyászat / 1876.,1891., 1892.,1898./99.-- Orv.Szemle /1881/-- M.Orv.Arch. / 1892/7-10.,1893/1-4. fűv. közkórh. Évkönyve /1895-1897.,1899-1904.,1907./--Család és Iskola /1900.,19002.,1908./-- kolozsvári Ellenzék /1901.,1904./-- Bp-i Hapló /1903/-- Bp-i Orv.Újság /1903., 1905/ -- M.Polgár /1903/ -- Orvoképzés /1912/13.,1915/ -- Lechner Emlékv. /1914/.--Pester med. chirurg. Presse / 1889.,1891.,1894.,1899/ -- Vichov Arch. /1870.,1891.,1892/ --Wiener med. Jahrb. I. /1870.,1876/ --Ber. der sechs.Akademie der Wissensch.1870.--Wiener med. Wochenschr. 1890.-- Wiener med. Presse 1893.--Progress med. 1893.--Wiener med. Blätter 1881.
Irod.: Acta Reg. Univ. Claud. 1874-1892.-- MTA Almanachja 1893.,144-148., 1894.,153.-- Meizner János 1890.--Szinnyei:Repertorium 445-446.-- Szinnyei: M. Írók III. 1115-1118.h.-- Szabó Dénes 1896.,6.,19-21.-- Hőgyes:Emlékv. 719- 722.-- Ország-Világ 1904.,473./arch./-- MTA Tagajánl. Bp.,1906.,30.-- Entz G.:G.A. emlékezete.Gyógyászat 1918.,28.sz.--Akad.Ért. 1918.,29. sz.-- Entz Béla:G.A. Ért. az Erd.Múz-Egy. Orv.Szakoszt. Munkájáról.Kolozsvár, 1942.-- Buday K: G.A.tag emlékezete, Bp.,1925.-- Győry Tibor 1936.,103.,573.,590-591.,598.-- Erd.m.egy. -- Orv.Hetil. 1962.,5.sz.-- MÉL I. 583-584.-- Gulyás:M. írók X. 659-660.h.

GYERGYAI ÁRPÁD /id./ / Nagyszeben, 1845. nov. 17.--Kolozsvár, 1931.
jan. 29. /

Apja, Gy. Sámuel, kincstárnoki titkár, a szabadságharc leverése után az ítélet elől Romániába menekült, és csak néhány év múlva térhetett vissza családjával Kolozsvárra. Korai halála után fia neveltetéséről az anyja gondoskodott. Az unitárius főiskolán 1863-ban fejezte be tanulmányait. 1863-64-ben a jogot hallgatta a kolozsvári jogakadémián, majd 1864 őszén a bécsi orvosi karra iratkozott be. Kiváló tanuló volt, a kötelező tárgyakon kívül hallgatta a vegytani és kórvegytani előadásokat Brücke tanár mellett. Kedvenc tárgya a sebészet volt Dumreicher és Billroth tanár klinikáin. 1871-ben orvosdoktori oklevelet szerzett és a kolozsvári orvos-sebészeti tanintézet tanársegéde lett, 1872-ben pedig a kolozsvári egyetemen a bőrgyógyászati tanszéken tanársegéd. Később az egyetemhez tartozó Karolina-Kórházban dolgozott és e mellett fizikát tanított az unitárius kollégiumban.. 1874 őszén a budapesti egyetem kórvegytan tanszékén Plóss Pál mellett tanársegéd. 1875 áprilisában külföldi sebészeti tanulmányútra ment / Lipcse, Párizs, Edinburg/. 1876 nyarán visszatért Kolozsvárra, ahol az államvasutak keleti vonalának pályasebésze, e mellett az unitárius főiskolán a természettudományok segédtanára. Bécsben 1864-ben kezdődött szívbetege és 1881-ben a vasúti munka során szerzett tüdőgyulladás következtében fiatalon halt meg. A vérátömlesztési eljárások úttörője volt az 1870-es években. A Kolozsvári Orvos-természettudományi Társulatnak alakulása /1876/ óta tagja.

M : Az élő állatbani vér megelvási kérdéséhez. Orv.Hetl. 1874.--Arch.f. Exper. Path. u. Pharm. 1874.--/ua. németül/.--A vér átömlesztés felett tett tanulmányok. Orv.Hetl. 1875.-- A sebéselek egyenesítéséről. Orv. Term. Értesítő 1876.-- A kemény szájpád szerzett átfúródásának műtét és gyógyult esetéről; Modern sebkezelekről. Orv.-term. Értesítő 1877. ---Claude Bernard élete és tudományos működéséről; Az ujjak veleszületett összenövésének egy esetéről. Orv.-term.Értesítő 1878./németül: Centralblatt f. Chirurgie, 1878/-- A vizesér gyökeres műtétének egy esete. Orv-term.Ért. 1880.--Az ízületi bántalmak Carbonsavval kezeléséről; A sérvkizárás tanáinak és gyógykezelésének történelméről az ó korban. Orv.-term.Ért. 1881.- - stb.

Irod.: Nagy József: Gy.Á. Orv.-termud.Értesítő, Kolozsvár, 1931./nekr./ -- Maisner János 1890., 53., 62.-- Pagel 1901., 667.h /nevét Goergyai-nak írva/--Szinnyei: M. írók IV. 33-35.h.-- MEE I. 638.

INCZE /INTZE/ MIHÁLY /nagy-baczoni/ / Kolozsvár, 1762.--Gyulafehérvár, 1836. ápr. 23. /

Incze Mihály ref. lelkész és Pataki Sára fia, régi nemesi család sarja. Középiskoláit Kolozsvárott végezte ,majd a pesti egyetemen doktorált. 1787-ben oklevelet szerezvén a kor szokása szerint ugyanazon év májusában

nagy külföldi tanulmányútra indult, melynek állomásai: Bécs, Prága, Drezda, Lipcse, Halle, Berlin, Göttingen. Leiden, London, Párizs, majd Strassburgon át, Ulmon át vissza Bécsbe és haza. / 1817-ben már fiát, ifj. I.M-t küldi medicinát tanulni Pestre, akinek levelezéséből tudjuk, apja mennyire ragaszkodott a végzés után külföldi tapasztalatok gyűjtéséhez: " Addig haza ne jőjj, míg Bécsen túl nevezetes külországokst nem látsz, mert az adja meg a politurát. Addig csak fél szemed van és meg fogod látni, hogy a külországokról való visszajöveledkor milyen más szemmel nézel minden dolgot. Pestről egyenesen haza jönni gyalázatos volna". / 1797-től 1836-ig /38 évig! / a kolozsvári orvos-sebész tanintézetben a pathologia, physiologia és a materia medica /gyógyszertan/ tanára. A prototárs konviktus és szeminárium orvosa, a jénai mineralógiai társaság / Societatis Jenensis Mineralogicae / tagja. Pataki Sámuel halála /1824/ után, mint legidősebb tanár, az orvos-sebész tanintézet elnök-igazgatója. Meghalt Gyulafehérvárt, 1836. április 23.-án egy szerencsétlen esésből származott és két hónapi súlyos betegség következtében. Tetejét április 25.-én orvos és kamarai fizikus fia, ifj.I.M. gyulafehérvári szállásáról kísérték örök nyugalomra.

M : Dissertatio inaug. medico-historica de nupera peste Coronensi in magno principatu Transylvaniae grassante. Pestini, 1822.

Irod.: Jelenkor 1836., 37.sz., 150. /Nekr./ -- Nagy I.Mo. családjai 5:238. -- Maizner János 1890., 5., 8., 9., 11., 12., 14., 15., 17., 19., 61. -- Rupp: Beszéd 153. -- Szinnyei: M. írók V. 116.h. -- Erd.m.egy. 120. -- Gortvay György 1953. 30., 208., 299. -- Pataki Jenő 1903. -- MÖE I. 34-35.

JENDRÁSSIK JENŐ / Kapnikbánya, 1824. nov. 18. -- Bp., 1891. márc. 3. /

Nagybányán végezte a minoriták 6 osztályos gimnáziumát, Pesten 1843-ban bölcsészdoktori szigorlatot tett, közben jogot is tanult. 1847-ben orvostanhallgató Bécsben, 1853-ban orvosdoktori oklevelet szerzett. 1854-55-ben a sebészdoktori és műtői oklevelet is megszerezte. Fiatal orvos korában érdeklődő levelet írt Bécsből Pataki Dániel kolozsvári orvoshoz, de akkor még nem gondolt az orvos-sebész tanintézetre. Két évig műtőnövendék volt, 1855-ben koleraorvosnak küldték Erdélybe. Ott tartózkodása alatt megismerkedett Kellermann miniszteri tanácsossal, aki egy szemorvosi állást ígért, addig is, amíg megüresedik, Kolozsváron vagy Károlyfehérvárt körorvosi állást ajánlott. Közben Marossi István, az orvos-sebész tanintézet tanára meghalt, a tanszékre pályázatot hirdettek. 1857. július 1.-jén számos pályázó közül öt neveztek ki a tanintézet tanárává, ahol a sebészeknek elméleti orvostant, vagyis a leíró bonctant, élettant, kórtant,

gyógyszertant, törvénytörvényszéki orvostant és a jütszhaláltant adta elő. 1860. szeptember 28-tól a pesti egyetem élettani tanszékének tanára, 1867-69-ben dékán, 1882/83-ban rektor. Minthogy az élettan is magyar nyelvű tanszék lett, nagy nehézséggel kellett megküzdenie. /"Saját honom nyelvében elidegenültem" -írja, és az élettani műnyelv sem volt még szabatosan kidolgozva. Ezért ő maga is gyártott új műszavakat./ 1863. január 3.-án MTA lev. tag, 1880. május 20.-án rendes tag. A Vaskorona-rend III. oszt. lovagja. Tudományos vizsgálódásai az életjelenségek fizikai alapjaira vonatkoztak, legjelentősebb tanulmányai az izomműködéssel foglalkoztak. Mint előadó nem volt kedvelt tanítványai előtt, monoton előadásmódja, elvont aprólékossága és hirtelen indulatkifakadásai miatt.

M: Anatomische Untersuchungen über den Bau der Thymusdrüse. Kais. Akad. d. Wissenschaften. Wien, 1858.-- Anatomische Untersuchungen des Gespinntes der Saturnie - Schwarzdornapinne. U.o. 1858.-- Aeroscop. Orv. Hetil. 1861.-- A bordaközi izmok működése. Kir.m.term.tud.társulat közlönye 1862.-- Két megnyitó előadás... Orv.Hetil. 1860-1862.-- Emlékezés néhai Schordann Zsigmond felett. Buda, 1862.-- Két új szemmérészeti mód. Buda, 1867.-- A kir.magy.tud. egyetem élettani intézetének leírása. Bp., 1876.-- A villamám által az izomban előidézett áramlatok okairól. Értekezések a termtud. köréből. Bp., 1873.-- Értekezések a myo-mechanika köréből. U.o. 1882.-- Rectori székhoglszó beszéd. Orv.Hetil. 1882.-- stb. Irod.: Vasújság 1876., 22.sz.-- Gyógyászat 1891., 10.sz. 120./Nekr./-- Termud.Közl. 1892., 644./Nekr./-- Maizner János 1890., 34-36., 66.-- Klug Nándor: Emlékezés... MTA Emlékezésedek , Bp., 1892.-- Högyes: Emlékv. 180-182.-- Szinnyi: M. írók V. 479-483.h.-- Györy Tibor 1936.-- Erd.m. egy. 120-121.-- Varga Lajos: J.J. Orv.Hetil. 1964., 40.sz.-- Gortvay György 1953.-- MFL I. 812-813.-- Gulyás: M. írók XV. 730.h.-- MOE V. 208.

JOÓ ISTVÁN /bágyi/ / Kolozsvár, 1806. márc. 7.--Kolozsvár, 1881.dec.3./ Apja tehetős iparos volt. Iskoláit a kolozsvári unitárius gimnáziumban végezte. 1833-ban kitűnő eredménnyel végezte Bécsben az orvosi tanfolyamot. Ugyanabban az évben orvosdoktorrá és szülésmesterré avatták. 1838. szeptember 13.-án a kolozsvári orvos-sebészeti tanintézet r. tanárává nevezték ki az előkészítő tudományok / természet-, végy- és növénytan / tanszékére. Ő volt az első unitárius, akit állami intézménynél alkalmaztak, mióta Erdély a Habsburg-ház alá került. 1842-ben a pesti kir. Orvos-Egyesület irodalmi munkássága alapján levelező tagjává választotta. 1850-ben a vegytani intézet vezetését is átvette, a fűvészkert igazgatója is volt. 1869. december 27.-én betegsége miatt nyugalomba vonult, de 1872. március 10-ig a Karolina Kórház helyettes igazgatójaként működött. Tizenötévi szenvedés után halt meg 1881-ben. Mint jótékony adakozó is megörökítette nevét. Ezer forintot adományozott a kolozsvári unitárius

leányiskolának, száz-száz forintot a pesti eklézsiának és a székely egyesületnek. Orvosi könyveit a kolozsvári egyetem természettani fakultásának, egyéb könyveit és gyűjteményeit az unitárius kollégiura hagyta.

M : Dissertatio inauguralis medica de lactatione infantum. Vindobonae, 1833.-- Etwas von der Reizbarkeit der Fructificationsorgane. Oesterr. Botan. Zeitung VI. 113.--Einiges aus der Teratologie der Pflanzen. U.o. VI. 363.-- Etwas vom Thau. U.o. VII. 112.--Über eine neue Iris-art. Verhandl. und Mittheil. für Naturw. II. 1851., 98.

Irod.: Keresztény Magvető 1881., 293./Nekr./-- Maizner János 1890., 20., 23., 26., 27., 41., 46., 50., 62.-- Szabó Dénes 1896., 3., 5., 7.-- Szinnyi: M. írók V. 623-624.h.-- Szinnyi: Repertorium 673.-- Erd.m.egy. 120.

JUDENHOFFER MIHÁLY / Kolozsvár, 1782.--Kolozsvár, 1846. /

Orvosi tanulmányait a bécsi egyetemen végezte, 1814-ben nyert orvosdoktori oklevelet. 1815-től 1842-ig a kolozsvári orvos-sebészeti tanintézet szemészeti tanszékén r.tanár. 1830-tól 1838-ig a bonctan, sebészetet és szülészetet is előadta, mint helyettes./"Michael Judenhoffer Med. Doctor, Chirurg. Obstetr. et Ophthalm. Magister in R. Lyceo Claudiopolitano Ophthalmol. Professor p. ord."/ . Betegsége miatt 1842-ben nyugdíjazták.

M : Dissertatio inauguralis medica de miasmatibus contagiosis organismo quem maxime infensis. Viennae, 1814.

Irod.: Maizner János 1890., 20-23., sat.--Szinnyi: M. írók V. 704.h.-- MOE IV. 216.-- Erd.m.egy. 119., 122.-- Gortvay György 1953., 80.

KERESZTES ELEK /léczfalvi/ /+ 1831./

Eckstein Jánosnak pesti egyetemi tanárrá kinevezése után 1809. augusztus 6-tól 1830-ig a kolozsvári orvos-sebészeti tanintézet bonctan, sebészet és szülészet tanára volt. /"Alexius Keresztes de Léczfalva, Anatomiae, Chirurgiae et Obstetricae Professor"/. 1820 körül a törvényszéki orvostant és tetszhaláltant is előadta. 1830-ban nyugalomba vonult, 1831-ben halt meg.

Irod.: Maizner János 1890., 8-15.--Szinnyi: M. írók VI. 73.h.-- Engel Rudolf 1931., 8.-- Erd.m.egy. 119., 122.

KÓSA MÓZES /középajtai/

1834-ben az orvos-sebészeti tanintézetben nyert polgári sebészeti oklevelet. Később egyetemet végzett és doktorált. Előbb az orvos-sebészeti tanintézet tanára, majd a m. kir. kamarai és Vízakna város orvosa volt.

M : A vízaknai kamarai iblanyos sósforrások vegy- és gyógytani tekintetben összehasonlítva a külföld e nemű jeles sósforrásaival. Nagy Szében, 1847.-- A mérges marások, azok bajelűző gyógymódjával és a valódi halálnak a tetszhalt állapottól megkülönböztetése... Nagyszeben, 1848.-- Csecsbimbó kisebesedése. OrvTár 1839.I. 17.sz.-- Kreosot bujasenyves függőlyök ellen. U.o. II. 19.sz.-- Csúzos hasvízkór /Ascites rheu-

maticus/ bőrbántó módon /meth. endermatica/ csillával gyógyítva. U.o. 1340.I.4.sz.--Fehér üledékű sötétzöld vizellet májdugulás következtében kifejezett sárgakórban. Ideges fogfájdalom ecetsavú szunyallal /morph. aceticum/ bőrbántólag gyógyítva. U.o. 24.sz.-- Az ecetsavas szunyál /morph. aceticum/ külsőkép alkalmazva. U.o. II. 12.sz.-- Kolozsvárott létező orvos-sebész Tanintézet állapota. U.o. 1342.,4.sz. Irod.: Maizner János 1890., 67.,75. -- Szinnyei:M. írók VI. 1083-1084. h.--Gortvay György 1953.,213.,214.

LAFFER JÓZSEF / 1741--1798. jún. 25. /

Sebész- és szülésmester. Mária Terézia 1775. január 26.-án kelt elhatározásával a Bártory-egyetemet egy bonctant, sebészetet és szülészeti oktató orvosi fakultással egészítette ki. Mindhárom tantárgy előadására Laffer Józsefet nevezte ki, aki 1798-ban bekövetkezett haláláig működött a tanszéken. Az elhaltak anyakönyvének bizonylata szerint a páciens nagytemplomban /"in templo penes portam minorem a dextro latere"/ temették el. Emlékkő nem jelöli a helyet, ahol az orvos-sebész tanintézet első tanárának tetemei porladnak.

Irod.:Maizner János 1890.,3.,4.,5.,13.,22.-- Győry Tibor 1936.,103.-- Szumovszki Ulászló 1939.,460.-- Erd.m.egy. 97.-- Gortvay György 1953.80.

LANG GUSZTÁV / Pozsony, 1839.-- Pozsony, 1869. febr.5./

Apja pozsonyi gyakorló orvos volt. Középiskoláit szülővárosában végezte, orvosi diplomát a pesti egyetemen szerzett, ahol sz. élettani tanszéken lett tanársegéd. 1865-ben a kórszövettan magántanára. 1867. szeptember 21.-én kapott rendkívüli tanári kinevezést a kolozsvári orvos-sebész tanintézet elméleti orvostani tanszékére, a Pestre került Balogh Kálmán helyére. Az első orvostanár Kolozsvárt, akit nem az uralkodó, hanem a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezett ki. Betegsége miatt előadásait csak 1868 októberében kezdte meg, és csak néhány hónapig működött tanárként. 1869. február 5.-én halt meg gümőkórban. Több hazai és külföldi tudós társaság tagja volt.

M : Közlemények a pozsonyi magánkórházból.Orv.Hetil.1860.,40.sz.-- Közlemények a közkórházból. Idegen test a húgycsőben. Orv.Hetil.1863. 35.,38.sz.--Pólya tudor és a félkörű csatornák. Orv.Hetil.1864.,6.sz. -- Filaria medinensis egy esete.Orv.Hetil.1864.,30.,31.sz.--Alloxán a húgyban. Orv.Hetil. 1866.,14.sz.-- Ein Fall von Filaria medionensis. Wiener med. Wochenschrift 1864.-- Alloxan im Harne des Menschen.U.o.1866.

Adatok a keleti cholera kórtanához. Orv.Hetil. 1866.,43.sz.-- Adatok a tengeri mag /Zea mays/ csírázása történetéhez. M. TermTud.Társ.Közl. 1862.-- A pontyfélék /Cyprinoidei/ hallás-szerve, főtekintettel az abban előforduló idegvégkészülékekre. U.o. 1863.,1864. -- Filaria medienensis. Gyógyászat 1864.,33.sz.-- Az úgynevezett féreg-gumók /Wurmknuten/ helyes magyarázata. Gyógyászat 1864.,45.sz.-- Über die Entstehungsweise der sogenannten Wurmknoten der Leber. Virchow's Archiv 1864.,44.k.-- A gyökerek általi eszközölt felszívódás minősége Cauvet nyomán. Gyógyszerészi Hírlap 1863.,17.sz.-- A Ranunculus ficaria és a Ranunculus illyricus csucsorainak lényegéről. M.orv.és term.vizsg. munkái 1864.-- Hügyelemzési tanulmányok. Orv.Szemle 1866.
Irod.:Maizner János 1890.,42-43.,67.- Szabó Dénes 1896.,4.-- Hőgyes: Emlékkönyv 212-213.-- Szinnyi:M. írók VII. 721.h.-- Erd.m.egy. 121.-- Gortvay György 1953.,264.-- MEL II.27.

LENHOSSEK JÓZSEF / Buda,1818.márc. 20.-- Bp.,1838. nov. 28. /

L. Mihály egy. tanár fia. A gimnáziumot Budán, a két filozófiai évfolyamot és az orvosi tanulmányokat a pesti egyetemen végezte. 1841. július 25.-én orvosdoktorrá avatták, július 29.-én sebészdoktori oklevelet nyert. Az 1841/42. évet a bécsi egyetemen töltötte, ahol Berres bonctanár mellett képezte magát. 1842-től 1850-ig a pesti egyetem bonctani tanszékén tanársegéd, 1851. május 6.-án a tájbonctan magántanára lett. Két évi magántanárkodás után megvált a pesti egyetemtől és két évig Bécsben dolgozott. 1854. augusztus 30.-án 9850-M.D.Cdo.sz. rendelettel a kolozsvári orvos-sebész tanintézetnél a leíró bonctan, törvényszéki orvostan és tetszhaláltan ny.r.tanára évi 900 frt fizetéssel. Előadásain a latin nyelv helyett olykor magyart is használt, amiért a Bach-kormánytól intést is kapott. A törvényszéki orvostan előadásáért külön 300 frt tiszteletdíjban részesült. Kolozsvári tanárságának első évében, a legszigorúbb télben, karácsonykor, nem riadt vissza kocsin Pestre, onnét Bécsbe utazni, hogy Thun Leó minisztert azon rendeletének visszavonására bírja, mellyel a magyar nyelven tartott előadásokat beszüntette.1856-ban nagy külföldi előadótutatt tett /Bécs, Németország több városa, Párizs, London/. 1859. szeptember 19.-én a pesti egyetem bonctan tanárává nevezték ki. Ott működött tudóvizényő következtében bekövetkezett haláláig.

Dolgozatai, melyekkel európai hírnevet szerzett, a központi idegrendszer finomabb szerkezetével, a vese szerkezetével, valamint a magyar koponyatípusok vizsgálatával foglalkoznak. 1871-ben kir. tanácsosi

címzet, majd III.o. Vaskorona-rendet kapott. Antropológiai kutatásaiért a francia akadémia a Monthylon-féle díjjal jutalmazta. 1864-ben az MTA levelező, 1873-ban rendes tagja lett. Tagja volt számos bel- és külföldi tudós társaságnak, sok külföldi érdemjelet kapott.

FM: Diss. inaug. anatomico-physica de iride, quam pro doctoris medicinae laures rite obtinenda publicat. Budae, 1841.-- Über den feineren Bau der gesamten Medulla spinalis. Wien, 1854.-- Neue Untersuchungen über den feineren Bau des centralen Nervensystems des Menschen, Wien, 1855.-- Étude du système nerveux central... Paris, 1857.-- Mémoire sur la structure intime de la moëlle espinière. Paris, 1859.-- Emlékbeszéd néhai Csaszár Márton felett. Buda, 1864.-- A közép-idegrendszer szürke állományának és az egyes idegyökök eredeteinek tájvizsgálai. MTA Term. tud. Ért. I.k. 2.sz. Pest, 1867.-- Az emberi gerincagy, nyúltagy és Varol-híd szervezetének görcsői tájviszánnyai. Pest, 1869.-- A férfi medence viszeres torlata. Pest, 1870.-- Das venöse Convolut der Beckenhöhle beim Manne. Wien, 1871.-- Az emberi vese visszer-rendszere. Bp., 1875.-- Description d'un crane macrocéphale déformé et d'un crane de l'époque barbare trouvés en Hongrie... Bp., 1876.-- A budapesti kir. magy. tudomány-egyetem boncz-tani intézete. /Mihalkovics Gézával/. Bp., 1882.-- A szegedi öthalmi ásatásokról, különösen az ott felfedezett ós-magyar, ó-római és kelta-sírokban talált csontvázokról... Bp., 1882.-- U.a. németül, Wien, 1886.-- stb.

Irod.: Gyógyászat 1888., 50.sz. 601-602.-- Orv. Hetil. 1888./Nekr./-- Vasújság 1888., 50.sz./Nekr./-- Maizner János 1890., 33-36., 68.-- Hőgyes: Emlékkönyv 178-180.-- Szinnyei: M. írók VII. 1074-1082.h.-- Mihalkovics G.: Emlékbeszéd L.J. felett. MTA Emlékbeszédek. Bp., 1893.-- Győri Tibor 1936.-- Erd. m. egy. 119.-- Gortvay György 1953., 272., 297.-- MEL II. 61-62.

[Megjegyzés: MEL-nél halála napja dec. 2. /nyilván temetése/]

MÁCHIK BÉLA / Zágráb, 1839. aug. 7.-- Bp., 1879. júl. 13. /

Apja M. József, a zágrábi kir. akadémián a magyar nyelv- és irodalom tanára, cenzor. Az 1848-as horvátországi lázadás elől a család Budára költözött. Középiskoláát Pesten, orvosi tanulmányait a pesti és bécsi egyetemen végezte. Már hallgató korában kitűnt évfolyamtársai közül, ekkor jelent meg egyetlen tudományos munkája az ínszövetről. Mint társai között legkitűnőbb diagnosztá, elnyerte a Domján-Poór-féle jutalmat. 1863-ban avatták doktorrá, a kar a Schordán ösztöndíjjal külföldi tanulmányútra küldte. Berlinben Ferichset, Traubet és Virchowot hallgatta, Bécsben elmeorvosot. Az országos tébolyda másod orvosává nevezték ki. 1865-66-ban a pesti Rókus kórházban másod orvos. Előadásokat tart a szív- és tüdőbetegségek terápiájáról, feltűnést keltő gyógyításokkal vonja magára a figyelmet. Az 1866. évi cholerajárvány idején a katonakórház főorvosa. A járvány elfojtása körül teljesített szolgálataiért a király koronás arany érdemkereszttel tüntette ki. Ezután

Trencsén megyébe kerül mint járványorvos, ő maga is cholérán esik át. 1866-67-ben tanársegéd a pesti belgyógyászati klinikán. Innen hívják meg Miksa mezikói császár elmebeteg özvegye, Sarolta császárné kezelő orvosának Miramareba. Minthogy javulásra nem volt kilátás, felmentését kérte a gyógyítás alól. A belga Lipót-renddel és a Ferenc József rend lovagkeresztjével tüntették ki. Visszatért Berlinbe Du Bois Reymond intézetébe. Megszületik electrocardiológiai elméleti elgondolása, de tanszéki kinevezése és 1874 tavaszán bekövetkezett súlyos "tüdőlobja" miatt kidolgozására nem volt lehetősége. 1869. július 29.-én a kolozsvári orvos-sebészeti tanintézet általános kór- és gyógyszer-tani tanszék ny.r. tanárának nevezték ki, alig 30 évesen; és 33 évesen már a kolozsvári egyetem ny.r.tanára lett. Az 1869/70-ben országgyűlési képviselővé választott Szabó József helyett a tanintézetben ellátta a belgyógyászati tanszéket is, valamint a klinika igazgatását. Súlyos betegsége miatt a kolozsvári egyetemen 1874/75-ben és 1878/79-ben szabadságon volt és (klimatikus gyógyhelyeket járt. Olaszországból 1879 májusában olyan rossz állapotban jött haza, hogy Kolozsvárra nem is tudott visszatérni. Budapesten a szülői házában halt meg július 13-án.

Polihisztor volt, az orvostudományok majd valamennyi elméleti és gyakorlati szakával foglalkozott, mint diagnosztika és kiváló gyakorló orvos, jelentős elismerést szerzett. Több tudományos testület tagja volt: a bécsi elmekórtani és törvényszéki lélektani társulatnak, a budapesti orvosegyletnek, a Természettudományi Társulatnak, a kolozsvári Orvos-Természettudományi Társulatnak.

M: Beiträge zur Kenntniss des Schengewebes. = Sitzungsber. der math. naturw. Classe der kais. kön. Academie der Wissenschaft. Wien, 1858. 34.k. Irod.: Akad.Ért. 1878., 123. -- Vasújs. 1879., 29.sz., 460. -- Maizner János 1890. passim -- Szabó Dénes 1896. 4. 22. -- Scinnyei: M. írók VIII. 178-180. n. -- Engel Rudolf 1931., 14-21. -- Győry Tibor 1936., 630. -- Erd.m. egy. 122., 173.

MAIZNER JÁNOS / Vác, 1828. máj. 24. -- Kolozsvár, 1902. jún. 30. /

Szülei a szászországi Meissen városából 1756-ban II. Frigyes porosz király csepetei elől Csehországon át menekültek Magyarországra és települtek, le Vácot. Anyja Spitzer Julianna. Középiskoláit a váci piarista gimnáziumban végezte, majd a pesti egyetem orvoskarára iratkozott. Mint orvostanhallgató részt vett az 1848. március 15.-i tüntetésen, de a szabadságharcban már nem. 1852-ben svették orvosdoktorrá. Balassa János mellett műtőnövendék, majd Semmelweis mellett assistensként működött.

S szülészetben Semmelweis tanainak első hirdetője. Rövid ideig Jászladányban volt községi orvos, majd Kapnikbányán bányorvos. 1859. június 12.-én a kolozsvári orvos-sebész tanintézethez a szülészeti r. tanárának nevezték ki, ahol 33 éven át működött. A szülészeten kívül 1860-ban ellátta az állatjárványtani és állategészségügyi tanári széket. 1862/63-ban előadta a törvényszéki orvostant és a tetszhaláltant, 1869-ben ellátta a belgyógyászati katedrát és vezette a belgyógyászati kórházat. A kolozsvári egyetem Métrehozásában élénk részt vett. 1872. szeptember 29-től az egyetem szülészeti tanszékének ny.r.tanára, 1875-ben a kar dékánja, 1885-ben az egyetem rektora. 1892. április 9.-én vonult nyugalomba.

M : Kimutatás a pesti szülészeti kóroka 1857/8-dik évi működéséről. Orv. Hetil. 1858., 43. sz. -- A medence-hajlás meghatározása tárgyában Spiegelberg szerint. Orv. Hetil. 1859. 6. sz. -- Töredékek a nőkörgyógyászat köréből. Orv. Hetil. 1859., 5., 7., 11., 13., 14., 37., 39-44., 48. sz. -- Dr. Horn's Lehrbuch der Geburtshilfe für Hebammen. / Dr. Fr. Bartsch szülészeti munkájának ismertetése. Orv. Hetil. 1859., 19. sz. -- Történelmi tanulmányok a sebészet köréből. Orv. Hetil. 1859., 32-34. sz. -- Lapszemelvények a szülészeti terén. Orv. Hetil. 1860., 34-36. sz. -- Az új osztrák bábautasításról. Orvos-term. tud. Értesítő 1881. -- A magyar orvostudományi irodalom 1770-ig. Kolozsvár, 1885. -- A magyar gyógyszerészkönyv ismertetése. Kolozsvár, 1889. -- A kolozsvári orvos-sebész tanintézet történeti vázlata 1775-1872. Kolozsvár, 1890.

Irod.: M. Könyvészet 1886., 1889. -- Szabó Dénes 1896., 22. -- Orv. Hetil. 1902./nekr./ -- Szinnyei: M. Írók VIII. 343-344. h. -- Győry Tibor 1936. 103., 559. -- MÉL II. 126.

MARGÓ TIVADAR / Pest, 1816. márc. 5. -- Pusztaszentlőrinc / Pestszentlőrinc, 1896. Szept. 5. /

Bölcséleti és orvosdoktor, zoológus, egy. tanár, az MTA tagja. Gimnáziumi tanulmányait Pesten végezte, a pesti és a bécsi egyetemen folytatta bölcsészeti, természettudományi és orvosi tanulmányait. 1834-ben Pesten bölcsészdoktorrá, 1840-ben orvosdoktorrá, 1841-ben Bécsben sebészdoktorrá és szülész-mesterré avatták. Néhány évig a bécsi közkórházban segédorvos, majd hazatérve a pesti egyetemen Schordann professzor mellett tanársegéd hét évig. A szabadságharc idején honvédorvos volt. 1851-ben a pesti egyetemen szövettenből magántanári képesítést nyert. A sebészhallgatóknak az előkészítő természettudományokból tartott előadásokat, majd az orvostanhallgatóknak az állattant adta elő. 1853-ban Bécsben az izomrostok élettanát tanulmányozta. Kinevezték volna a bécsi, a krakkói vagy gráci egyetemre, de nem fogadta el. 1860. szeptember 28.-án a kolozsvári orvos-sebész tanintézet ny.r.tanárává nevezték ki,

Jendrassik megüresedett tanszékére, az elméleti orvostudományok oktatására. 1860. október 9.-én az MTA levelező-, 1870. május 25.-én rendes-, 1891. május 8.-án tiszteletbeli tagja. Az orvos-sebészeti tanintézetben az általános kór- és gyógytan r. tanáraként a törvényszéki orvostan és tetszhaláltan előadását is vállalta. 1862. július 13.-án a pesti egyetemen az állattan és összehasonlító bonctan rendes, 1863-ban az orvosi karon a szövettan rendkívüli tanára lett. Tudásának bővítésére beutazta egész Európát és Afrika északnyugati részét, utazást tett az Északi tengeren. Erdemeiért a király 1880-ban a Lipót-rend lovagkeresztésévé nevezte ki. Tagja volt számos bel- és külföldi tudományos társulatnak, az egyetemnek rektora, bölcsészkarának dékánja volt. A tudományos állattannak, az összehasonlító bonctannak hazai megalapítója, szövettani kutatásai alapvetőek. Rendszeresen terjesztette a darwinizmust az egyetemi oktatásban és a természettudományok népszerűsítésében. Magas színvonalra emelte az állattan művelését, megalapozta az egyetem állattani múzeumát.

FM: Morbi lethales in clinico medico pestinenti. Pestini, 1840.-- Ueber die Muskelfasern der Mollusken. Wien, 1860.-- Élettani és kórtani tanulmányok az izomszövetről. Gyógyászat 1861., 10-14., 16., 18. sz.-- Neue Untersuchungen über die Entwicklung, das Wachstum, die Neubildung und den feineren Bau der Muskelfasern. Wien, 1861.-- Az izomidegek végződéseiről. Pest, 1862.-- Ueber die Endigung der Nerven in der quergestreiften Muskelsubstanz. Pest, 1861.-- A tudományos állattan kézikönyve... Pest, 1868.-- Darwin és az állatvilág. Pest, 1869.-- A magyar gyógyszerkönyvben /Pharmacop. hungarica/ az állattani tárgyaknak magyar és latin nyelven való kidolgozása. Pest, 1871.-- Állatrendszertani táblázatok. Bp., 1876.-- Az egyetem múltja és jelene. Ünnepi beszéd a Budapest m.kir. tudomány egyetem száz éves jubilauma alkalmával. Bp. 1880.-- Testimonium in favour of dr. John Chiene. Edinburgh, 1880.-- Az állatország rendszeres osztályozása. Math.TermTud. Ért. 1882-83.-- A budapesti egyetem zoológiai és összehasonlító bonctani intézete. Milleneumi emlékkönyv. Bp. 1896.

Irod.: Maizner János 1890.-- Gyógyászat 1896., 37. sz. 448.-- Szinnyei: Repertorium 942-943.-- Hőgyes: Emlékkönyv 727-730.-- MTA Emlékbeszédek IX. Bp., 1898.-- Szinnyei: M. írók VIII. 565-571. h.-- Erd.m. egy. 121.-- Rapaics Raymond 1953.-- MFL II. 142-143.

Fényképe: MOE V. 85.

MARUSSY ISTVÁN /kőbóri/ / 1811.-- Kolozsvár, 1856. nov. 4. /

Alsófehér vármegye tiszti főorvosa volt. Enyednek 1849. január 3.-i pusztulása elől Kolozsvárra menekült. 1849. december 17-től 1856-ig az orvos-sebészeti tanintézet tanára. Az élettant, az általános kórtant és gyógyszertert adta elő 500 frt évdíjjal.

M: Orvosdoktori értekezés. A nőnem élet- és kórtani tekintetben. Buda, 1837.-- Az erdélyi előpataki savanyúvíz ismertetése. Vasújság 1843., 489-

- 491.-- U.a. M. orvosok és természetvizsgálók Munkálatai IV. 1844.--
Előpaták hiányai s némely teendők. Vasújság 1843., 498.
Irod.: Maizner János 1890.--Színnyei: M. írók VIII. 772-773.h.--Színnyei:
Repertorium 953.-- Erd.m.egy. 120.

MINA JÁNOS / 1829.-- Bp. 1880. Júl. 4. /

1859-ben Bécsben nyert sebészi oklevelet. A pesti állatgyógyászati klinika tanársegéde, majd Kolozsvárott sebész és állatorvos. 1862. június 7.-én az orvos-sebészi tanintézet állatjárványtani és állati rendészeti tanszék r. tanárává nevezték ki. 1872. február 27.-én a bécsi nemzetközi marhavész-ügyi értekezlet bizottsági tagja. Nem lévén doktor, 1872. szeptember 29.-én a kolozsvári egyetem állati járványtan és állati rendészet rendkívüli tanára lett. 1873. július 23.-án 19 545. sz. engedély alapján a kártól tiszteltetbeli sebészdoktori oklevelet nyert, és 1875-ben rendes tanárrá nevezték ki. A koronás arany érdemkereszt tulajdonosa, az erdélyi gazdasági egylet tiszteltetbeli tagja. 1879 februárjától betegsége miatt nem tanított, Budapesten halt meg. Halála után nem töltötték be a tanszékot, annak feladatát a közegészségtani tanszék látta el.

M: Cikkai az Erdélyi Gazdában /1871/ és a kolozsvári Orvos-természettudományi Értesítőben /1877/ jelentek meg.

Irod.: Maizner János 1890., 39., 41., 44., 50., 52.-- Szabó Dénes 1896., 3., 8., 21. /halála napját júl. 6.-ra teszi/-- Színnyei: M. írók VIII. 1432-1433.h.-- Színnyei: Repertorium 985.-- Erd.m.egy. 120., 123.

MOINÁR JÁNOS /müllersheimi/ /eredeti román neve Joan Piuariu/
/ Czod, 1741.-- Kolozsvár, 1815. /

Szebenszéki román származású. Középiskoláit Kolozsvárott végezte, majd Bécsben sebészetet tanult és a szemészetben specializálta magát. Magister chirurgiae minősítést szerzett. Egy ideig a bánági román határőrszereknél ketonc orvos, 1777-ben Nagyszében székhellyel Erdély szemészorvosa. A kinevezés alkalmával nevét magyarosította, de román nemzeti érzésén csorba nem esett. Szemészeti hírneve túlterjedt Erdély határain, gyakran hívták Bécsbe szeméttétek elvégzésére. 1791-től 1812-ig a kolozsvári orvos-sebészi tanintézet szemésztanára. 1792. július 18.-án magyar nemességet nyert müllersheimi előnévvel. Parainesis c. székfoglaló dolgozatát /1791/ a XVIII. századi Magyarország szemészeti irodalma első munkái egyikének tekintik, a román orvostudomány számára pedig az első nyomtatott orvosi mű. Professzori kötelezettségein kívül szakképesítő tanfolyamokat tartott a városi és felusi borbélysebészek számára is. Foglalkozott a népoktatás kérdéseivel, kapcsolatot tartott az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társasággal.

M: *Economia stupilor ocum intii izvodita si data de Ioan Molnár, Dof-torul de ochi in marele Principat al Ardealului. /Bécs, 1785 /-- Deutsch - Wallachische Sprachlehre. Wien, 1788.-- Parainesis ad additores chyrurgiae in lyceo regio academico Claudiopolitano habita...quam primum sua collegis ordinatur anno 1791. Claudiopoli, 1793.-- Retorica. Budae, 1798.-- Istoria universalis aedeca de obste. Budae, 1800.-- / Valószínűleg az ő fordításában jelent meg professzorainak, Szóts Andrásnak és Eckstein Jánosnak a Vénusi szerelem nyavajájának rövid leírása...Kolozsvár, 1803. c. munkájának román fordítása/. -- *Invajatura adevarata pre scurt a vindeca sirantul dupa experienta si ispitirile cele mai noua. Kolozsvár, 1803.-- Szeben, 1803.-- Deutsch und walachisches Wörterbüchlein. Hermannstadt, 1822.**

Irod.: *M. Hirmondó 1793.jún. 25.-- Maizner János 1890., 5.,9.,12.,13., 13.,62.,69.-- Szinnyei:M. írók IX. 216-217.h.-- Szinnyei:Repertorium -- Bologna,V.:Johann Molnár von Müllersheim, recte Joan Piuaru.Intern. Beitr. z. Gesch. d. Medizin, 1923.-- Bartók I.:A szemorvoslás és a szem-orvosi tudomány története Magyarországon. Gyógyászat 1931.,26.sz.-- Orv.Hetil. 1931.,47.sz.-- Godák: M.J. Élet és Tud. 1952.,35.sz. 274-2777 -- Bartók Imre 1964.,65.-- Izsák Sámuel 1957.,24-32.-- MOE IV. 216.*

NAGEL EMIL /Makó, 1817. jún. 30.-- Bp.,1892. /

Makón nevelkedett 1829-ig, majd Aradon és Szegeden járt gimnáziumba. 1834-ben a bölcsészeti osztályba lépett, 1835-ben a bécsi egyetemen orvosnak készült. 1841-ben doktorált. 1842-ben a bécsi kórházban gyakor-nok, majd ösztöndíjjal műtői tanfolyamot végzett és Temesvárra került a katonai kórházhoz. 1849-ben Belgrádon és Szavónián át Zágrábba, Grác-ba és Bécsbe utazott, ahol a katonai kórházban jelentkezett szolgálatra. Az 5. tábori kórházzal Kecskemétig nyomult elő, itt tifuszba esett és Pestre került, hol a Ludovika Akadémia szem- és sebészeti osztályát ve-zette. 1852. május 12-től a kolozsvári orvos-sebészeti tanintézet sebé-szet-tanára, a szemészeti intézet igazgatója. Az 1855. aug. 21.-én kelt rendelettel az 1855.évi párizsi kiállítás meglátogatásával egybekötött tudományos kiküldetést nyert 300 pft ösztöndíjjal. 1868-ban betegeske-dése miatt lemondott tanári állásáról, 1870, március 21.-én nyugdíjaz-ták. Bécsben, Győrött és Budapesten élt ezután, 1892-ben halt meg. Több tudományos társaságnak volt tagja, így 1850-ben a pesti orvosegy-leté, 1855-ben a berlini Verein für wissenschaftliche Heilkunde-é.

M: *Dissertatio inauguralis medico-practica sistens fragmenta physiogno-mices pathologicae. Windobonae, 1841.--Népszerű értekezés a szem gond-viseléséről...Buda,1850.-- A csonttörések, kórbonczteni, kórtörténeti és gyógykezelési tekintetben. Pest, 1862.-- Orvosi Tár 1846. I.9.,10. II. 12.,21.,25.sz.; 1847. II. 12.sz.; 1850. I. 2.,5-7.,11.,15.,22.,23. sz.; 1851. 39.,43.sz.;1852. 31.sz.;1853. 27.,43-45.sz.; 1854. II. 26. sz.;1857. 26.,30.,51.sz.;-- Orv.Hetil. 1859. 22-25.sz.; 1861. 3.,13., 20.,26.sz.;;1862. 10.,11.,35.,40.,42-44.,49-52.sz.;1863. 28.sz.;1864. 43-.,52.sz.;1865. 3.,12.,22.,23.,50.sz.;1866. 33.sz.;1867. 41.sz.;*

1868. 33-35.sz.; 1869. 5-7., 50.sz.; 1870. 7.sz.-- M. orv. és term. vizsg. Munk. X.k. 1865.--Szemészet 1870.4.sz.--Hasonszervi Lapok 1874. 14.sz. stb.
Irod.: Maizner János 1890., 29., 30., 34., 35., 41., 46., 70.-- Vasújság 1892. 22.sz./nekr./.-- Szabó Dénes 1896., 3., 5.-- Szinnyei: M.írók IX. 523-524. h.-- Szinnyei: Repertorium 1026-1029.-- MFL II. 262.

ÓCSVÁRY EDE

Életével és munkásságával kapcsolatos adatok hiányosak és ellentmondások. Szinnyei szerint orvosdoktor és szülész-mester, sebész-tanár a kolozsvári orvos-sebész tanintézetben; előbb Nagy Mihályon /Zemplén vm./ működött, honnét 1868. május 1-jén Debrecenbe, később Kolozsvárra költözött. Az bizonyos, hogy az orvos-sebész tanintézet tanára nem volt, csupán sebésze 1840-ben, tehát Debrecen előtt. Munkásságát 1861-től 1863-ig Debrecenben fejti ki, tehát az oda kerülés dátuma is hibás Szinnyeinél.

M.: A hongyermek védkönyve. Debrecen, 1861.-- A magyar nemzet szaporatlanságának okai. Ungvár, 1863.

Irod.: Maizner János 1890., 71.-- Szinnyei: M. írók IX. 1221.h.-- Szinnyei: Repertorium .

PFENNINGS DORF ANTAL

Seborvos és szülész-mester. Tanársegéd az orvos-sebész tanintézetben a szülészeti tanszéken, majd a gyakorlati sebészet helyettes tanára, Molnár Jánost, lemondása után, 1812-1815-ig helyettesítette. 1857-ben a tartósan beteg Szóts Józsefet helyettesítette. 42 évi működés után 1858-ban nyugdíjazták. A románajkú bábánövendékek további oktatását vállalta volna, de nem kapott rá megbízatást.

M.: Szőrtörődés esete a vizellő helyyagban. OrvTár. 1833., 200-203.-- Hőgykőmetszés. OrvTár 1845. II.22.sz., 341-344.

Irod.: Maizner János 1890., 14., 15., 21-23., 27., 29., 31., 33., 35., 36., 52., 72.

PURJESZ ZSIGMOND / Szentos, 1846.-- Ep., 1918. jan.27. /

A Purjesz-orvosdinasztia második tagja, az egy évvel idősebb id.Purjesz Zsigmond budapesti professzor unokaöccse. Középiskoláit Kecskeméten végezte, az egyetemet Pesten. Unokabátyjával és Munkácsy Mihály festővel közös albérleti szobában lakott egy ideig, majd a gazdag Herczog családnál lett nevelő. 1870/71-ben Hőgyes Endre és Klug Nándor évfolyam-

tárként nyert orvosdoktori, sebészi és szülésmesteri oklevelet. A Csongrád megyei tanavilágban töltött rövid orvosi gyakorlat után 1871-ben a kolozsvári orvos-sebészi tanintézet belgyógyászati tanársegéde volt, majd 1872-ben a budapesti egyetem I. belkóroddájához nevezték ki tanársegédnek. 1874-ben jelent meg első könyve, "A különös kór- és gyógytan kézikönyve medikusok és gyakorló orvosok részére". 1876-ban a "mell- és hasürbéli szervek vizsgálati módszerei" magántanárává képesítették. 1880. május 2.-án nyerte el a Machik Béla halálával megüresedett kolozsvári egyetemi belgyógyászati tanszékvezető tisztelet. Midőn Purjesz Zsigmond Kolozsvárra ment, a Karolina-kórház félig romos épületében volt elhelyezve a belgyógyászati klinika, oktatásra alkalmarlan helyiségekben. Itt tanított 13 éven át. Csak 1898-ban épült fel az új belgyógyászati klinika. A III.osztályú Vaskorona-rend lovagja, az Erdélyi Múzeum-Egyelet orvos-természettud. szakosztályának elnöke, a budapesti Kir.Orvos-Egyelet levelező, a M.Kir.Természettud.Társulat rendes, és a M. Orvosi Könyvkiadó-Társulat alapító tagja. 1882-ben jelenik meg az Orvosi Hetilapban, németül a Deutsch.Arch.f.klin.Med.-ben A mellűri álképletek és mellhártyaizmadmány differentialis kórismészetéhez c. dolgozata, melyben a cytodiagnosizis alapját veti meg. A belgyógyászat tankönyve /1884/ az első magyar nyelven megjelent belgyógyászat, két hatalmas kötetben. 1911-ben nyugdíjba vonult és Budapestre költözött. Azon ritka tudósok közül való, kiknek még életében szobrot állítottak munkatársaival és a kolozsvári halás betegek, a klinika kertjében.

II : A kénsavas rézéleg és terpentinolaj mint gyógyszer a heveny villanymérgezésnél. Orv.Hetil. 1873.-- Adatok a jaborandi hatásmódjának és gyógyértékének ösmeretéhez. Orv.Hetil. 1875. --A szénporos tüdőbántalomról. Orv.Hetil. 1876.-- További adatok a jaborandi hatásmódjának és gyógyértékének ösmeretéhez. Orv.Hetil. 1876./Németül a Deutsch.Arch.f.klin.Med.-ben/.-- A légzési mozgások befolyása a bázsing és gyomorban lévő kutasz levegőjére. Orv.Hetil.1876. /németül az Allg.med. Centralzeitungban/.-- A hevenyhúbor feletti vitához. /németül aDeutsches Arch.f. klin.Medizinben, 1876./-- Adatok a cukros húgyár gyógytanához /Németül a Pester med. chirurg. Presseben, 1877./-- Egy adat mellszorongás kóratanához. Orv.Hetil. 1877.-- A gyomor terjedelmének meghatározási módszereiről.Orv.Hetil. 1879. -- Adatok a gyomortágulat kórismészetéhez és gyógykezeléséhez./Németül a Deutsch. Arch.f.klin.Medizinben,1879./-- Wagner Jánosról. Erdélyi Híradó 1880.,19.sz.-- A tetániáról. Kolozsvári Orv.termtud. Értesítő 1881.-- A betegségek felismerése hajdan és most. U.o.1882.-- A mellűri álképletek és izmadmány közti differentialis kórismészetéről. U.o. 1883.-- A mellhártya bántalmainak differentialis kórismészetéhez. U.o. 1884.-- A croupus tüdőlob kóraktan. U.o. 1886.-- Sklerosás lateralis amyotrophica egy esete. U.o.1887.-- Az izomsorvadásos oldalkötegméhyedésről. Megjegyzések a láz kezelésére nézve, tekintettel a hasi hagyományra. U.o. 1889.-- Betegbemutatás. U.o. 1890.--A typhus abdominalisnál észlelhető némely hőmérséki módosulatról, tekintettel a typhus és malarialis vagyis

infectiójára. U.o. 1892.-- A pylorusrák kórbonczatani készítmény bemutatása. A tuberculin veszélyességéről, megjegyzéssel a gümőkór aetiologiájára nézve. U.o. 1895.-- A diphtheria therápiájának kritikája, különös tekintettel a serum therápiára. U.o. 1895.-- A kórisme megállapítására szükséges vizsgálati módszerek. Bp. 1874.-- Különös kór- és gyógytan kézikönyve. Orvostanhallgatók és gyakorló orvosok igényeihez mérve. Bp. 1874.-- Orvosi műszótár /Szerk. Belogh Kálmán/. Bp. 1883.-- A pellagra kérdése hazánkban. Bp. 1898.-- A klinikai tanításról, tekintettel a diagnosztikára. Bp. 1899.-- A maláriára vonatkozó vizsgálatok. Bp. 1902. Irod.: Maizner János 1890., 53.-- Hőgyes: Emlékkönyv 775.-- Szinnyei: M. írók XI. 259-261.h.-- Gyógyászat 1918., 58.sz.-- Orv. Hetil. 1918., 62.sz./nekr./-- Engel Rudolf 1931., 22-29.-- Győry Tibor 1936., 661., 662.-- MEL II. 451.

REICH ALBERT / Marosvásárhely, 1836.--

Orvos-sebész doktor, állat-egészségügyű felügyelő. Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd 1854-ben Kolozsvárott orvos-sebészi tanfolyamot végzett és 1857-ben megkapta az orvos-sebész oklevelet. 1859 júliusáig az orvos-sebészi tanintézet tanársegéde. Az 1859. évi olasz hadjárat alatt fél évig a nagyszebeni kórházban dolgozott. 1866-ban Pesten az állatorvosi oklevelet is megszerezte a szülészeti és szemésmesteri képesítéssel együtt. Az 1866. évi hadjárat alatt ismét katonai kórházban dolgozott, majd 1882 áprilisáig orvosi, majd állatorvosi tevékenysége tűnik ki, melyért a Ferenc József-rend lovagkísérletjét is megkapta.

M: Cikkei a Magyarország és Nagyvilágban /1867., 34, 35.sz./, a Gazdasági Lapokban /1868/, az Erdélyi Gazdának állandó munkatársa volt. Az erdélyi politikai lapokban, így a Kolozsvári Közlönyben is sok írása jelent meg, többnyire álnév alatt.-- A szavetossági hibákról. Kolozsvár, é.n.-- Az állategészségügy szervezésének kifolyásából nézetek. Gazdasági Lapok 1868. 17.sz.-- A keleti marhavészről és lépfenéről. Erdélyi Gazda 1869. 10., 11.sz.-- Az érvágásról. U.o. 1870. 2.sz.-- A takonykóróról. U.o. 1870. 10. sz.

Irod.: Maizner János 1890., 72.-- Erdélyi Gazda 1899., 45.sz./Nekr./-- Ellenzék 1899., 255.sz./Nekr./-- Szinnyei: M. írók XI. 685-687.h.-- Szinnyei: Repertorium 1207.

SALAMON JÓZSEF / Abafája /Maros-Torda vm./, 1831.-- Kolozsvár, 1896. szept. 20. /

Középiskolai tanulmányait a kolozsvári piarista gimnáziumban végezte. A szabadságharc után a pesti egyetem orvostanhallgatója. 1860-tól 1866-ig a kolozsvári Karolina-kórházban tanársegéd, majd az orvos-sebészi tanintézetnél és a jogakadémiánál mint helyettes tanár tartott előadásokat a törvénytudományi orvostanból és közegészségtanból. Később gyakorló

orvos Kolozsvárott, majd tiszteletbeli főorvos.

M : Kolozsvár népesedésének akadályai és javaslatok ezek elhárítására. Kolozsvár, 1880.-- Milyen levegőben alszunk... Kolozsvár, 1882.
Irod.: Maizner János 1890. ,41.,42.,62.-- Vasújság 1896.,39.sz./nekr./.
-- Budapesti Hírlap 1896.,261.sz./nekr./.-- Kolozsvár 1896.,214.sz./nekr./.-- Szinnyei:M. írók XII. 74.h.

SCHULEK VILMOS / Pest, 1843. ápr. 21.-- Bp. 1905. márc. 13. /

Orvosi tanulmányait Bécsben és Pesten végezte, 1866-ban Bécsben nyert orvosdoktori, sebészdoktori, szemész- és szülésmesteri oklevelet. Egy évig külföldi tanulmányúton volt /Utrecht, London,Párizs, Svájc, Németország/. 1872. január 21-től a kolozsvári, orvos-sebész tanintézet szemészeti tanára. 1872. szeptember 29-től a kolozsvári egyetem szemészeti tanszékének r. tanára, az egyetem rektora is volt. 1874 januárjában a budapesti egyetemen az elméleti és gyakorlati szemészet rendes tanára, a szemészeti klinika igazgatója. 1890/91-ben az egyetem rektora. 1889. május 3.-án az MTA levelező, 1902. május 9.-én rendes tagja. A budapesti orvosegylet alapító és választmányi tagja.

M : A fénytörési és alkalmazkodási rendellenességek tana. Szemészet 1869.-- Új műtétmód a befelé álló pillaszőrök kifordulására. Szemészet 1871. /németül:Wiener med. Wochenschr. 1871./-- A széttörő kancsalság tünet- és oktana. Orv.Hetil. 1871.-- Kórodai esetek. Szemészet 1872.-- A kolozsvári szemklinikáról 1872/73. évi jelentés. Közegészségügy és törv. orvostan 1873.,3-4.sz.-- Rektori székröglaló a kolozsvári egyetemen. Acta Univ.Claudopol. 1873. Fasc.I.-- Sphincterotomia pupillaris. Szemészet 1874.-- A szarugörbületi rövidlátásról. Szemészet 1875.-- Szükséges-e az új szemészeti kóroda? Ellenőr; Nemzet; Pester Lloyd 1881.-- Közlemények az iridectomia köréből...Szemészet 1882.,1883.-- Die optischen Verhältnisse bei Doppelpupillen. Graefe's Archiv f. Opth. 1882.,28.k.-- Észrevételek a "reductio bulbi" értéke felől támaszt vitához. Szemészet 1882., 1883.-- Sérülés tönkre tette-e a látást? Szemészet 1885.-- Villámkáprázásból származó megvakulás kérdése. Szemészet 1886.-- Ferdinand v.Arlt. Nekrolog. Szemészet 1887.-- Megemlékezés Arlt tanárról. Szemészet 1888.-- Sphincterolysis anterior, a szembogár-szűkítőnek kiszéledítése hegeseződésből. Term.Tud.Értekezések XXII. 3.f.Szemészet 1892.-- A szürke hályog eltávolításának egy új módjáról. Math.Term. Értesítő X.k.;Szemészet 1892.-- Műszerek a szürke hályog operálására. Math.Term.Értesítő XI.k.;Szemészet 1893.-- Apotomia iridis, a szemcsillag kiszéledése forradásból. U.o.1893.-- Erythropsia:"Vérfoltok" hőmézőn és alkonyatban vöröslátás. U.o. 1893.-- A pterygium növéseiről. Szemészet 1894.-- Módosítás a röphártya műtévéseiben. Szemészet 1894.-- Az erythropia életteni meghatározása. Math.Ter. Ért. XII. k.;Szemészet 1894.-- Hályogműtét-kísérletek. Szemészet 1894.-- Hályogoperálás horpadtan csonkított lebennyel.Szemészet 1895.-- Ungarische Beiträge zur Augenheilkunde. Leipzig-Wien, 1895.-- A glaucoma gyógyítása pilocarpin-cseppekkel. Szemészet 1896.
Irod.: Maizner János 1890.,49-52.,72.-- Szabó Dénes 1896.,6.--

Gyógyászat 1905., 130./Nekr./-- Hőgyes: Emlékkönyv 681-682.-- Szinnyei: M. írók XII. 633-636.h.-- Szinnyei: Repertorium 1318.-- Győry Tibor 1936. 103., 573., 593., 622.stb.-- Erd.m.egy. 122.-- MEL II. 602.

SZABÓ JÓZSEF /csíkszeredai/ /Csíkszereda, 1807.-- Kolozsvár, 1872. /
Gimnáziumi tanulmányait Székelyudvarhelyen, a bölcsészeti és hittan tanfolyamot a gyulafehérvári papnevelőben végezte. Pesten és Bécsben orvosi tanulmányokat folytatott, 1834-ben Bécsben orvosdoktori oklevelet nyert. Külföldi tanulmányút / Göttinga, Berlin, Párizs / után Kolozsvárott gyakorló orvos. 1838. augusztus 11.-én nevezték ki az orvos-sebészeti tanintézet helyettes tanárává. A bonctant, sebészetet és szülészeti adta elő. 1848 és 1852 között átmenetileg Nagyszebenben működött. Az 1853. október 2.-án kelt királyi rendelet a kolozsvári bonctani és szülészeti tanszékét elváltasztotta és Szabó Józsefet az elméleti és gyakorlati szülészeti rendes tanárává nevezték ki. Helyettesként a bonctant is ellátta. 1858. november 4.-től a Karolina-kórház igazgatója, egyben a belgyógyászat tanára. 1869-től haláláig Kolozsvár országgyűlési képviselője. Az orvos-sebészeti tanintézet fejlesztése és a kolozsvári egyetem felállításának előmozdításában elévülhetetlen érdemeket szerzett. Országgyűlési feladatainak ellátása idején Machnik Béla helyettesítette a tanszéken, Maizner János pedig a kórházigazgatói teendők ellátásában.

M : Vindiciae hominis nascentis. Specimen inaugurale sistens necessitatem et momenta in negotio generationis voci naturae suae restituendi auctoritatem. Vindobonae, 1834.-- Hová építsük az új kórházat Kolozsvárra? 1865. /röpirv./-- A budapesti egyetemen a hasonszenvi tanszék célba vett felállítására ellen tartott országgyűlési beszéde.

Irod.: Az Ország Tükre 1864.-- Vasújság 1872.3.sz./Nekr./-- Maizner János 1890., 20., 23., 26., 30., 32., 35., 36., 38., 41., 43-46., 50., 51., 72.-- Szabó Dénes 1896., 3.-- Szinnyei: M. írók XIII. 223.h.-- Engel Rudolf 1931. 12-13.-- Erd.m.egy. 119.--
Fényképe: SOTE KK X/4/3.

SZELI /SZELE/ KÁROLY /Brassó, 1748. nov.4.-- Bécs, 1779.jún. /

Szele József brassói ev. lelkész fia. A gimnáziumot Brassóban végezte, orvosi tanulmányait a bécsi egyetemen. Minthogy abban az időben protesztáns csak licentiatusi vagy magisteri fokozatot nyerhetett, sokan áttértek a katolikus hitre. Szele 1778-ban tért át, és nyerte el a doktori fokozatot. 1778. utolsó hónapjaiban foglalta el a szegedi tiszti főorvosi állást. 1779 júniusában halt meg Bécsben, Szeged város tanácsa 1779. szeptember 27.-én hirdette ki végrendeletét, tehát tévesek a halálával kapcsolatos időmeghatározások. 1779-ben a kolozsvári orvos-sebészeti

tanintézet bábászati tanfolyamához nevezték ki a bábamesterség tanárá-
nak, azonban mielőtt az állást elfoglalhatta volna, meghalt.

M : Haen Antalnak oktatása, miképpen lehessen a hólyagos fejér himlőket
legkönnyebben és szerencsésebben meggyógyítani, melyet a nemes magyar
Hazánknek hasznokért magyar nyelvvel megajándékozott Sz.K.Bécs, 1775.--
Szerdele János, Magyar Bába mesterség, melyet XXVI. tábla képekkel meg-
magyarázva kiadott Sz.K. Bécs, 1777-1778.-- Theses inaug. med. pract.
Viennae, 1778.

Irod.: Szinnyei: M. írók XIII. 646-647.h.-- Csajkás Bódog 1945., 33-36.--
MEL II. 741. -- stb.

SZILÁGYI MIKLÓS /székelyföldvári/ / +1863 /

Egyetemi taⁿulmányait Bécsben végezte, 1824-ben doktorált. 1838. augusz-
tus 8-tól 1849. november 28.-ig a kolozsvári orvos-sebészi tanintézetben
az élettan, általános kórgyógytan és gyógyszerstan tanára. A szabadság-
harc során tanusított osztrákelles magatartása miatt a kolozsvári cs.
kir. haditörvényszék 1849. november 23.-án kelt ítélete alapján tanári
állását elvesztette. Ezután orvosi gyakorlatot folytatott Nagyenyeden.
1863 végén újra folyamodott a tanszékre, de kevéssel ezután meghalt.

M : Dissertatio inauguralis medica de sympathia. Viennae, 1824.-- A
némberek titkai, anyák és hajadonok oktató könyve...Írta J.F.E. Magyarra
fordítva, újra átdolgozva és meg bővítve. Kolozsvár, 1851.-- A hideg für-
dőkről általánosan és Borszékről különösen. Pest, 1856.

Irod.: Maizner János 1890., 20., 23., 26., 39., 40., 72.-- Szinnyei: M. írók
XIII. 907-908.h.-- Erd.m.egy. 120.-- Gortvay György 1953., 80.

SEOMBATHELYI GUSZTÁV /vihnyei/

1855. Február 17.-én, Werzár György halála után, kinevezték a kolozsvári
orvos-sebészi tanintézethez az állatgyógyászat, állatjárványtan és ál-
lati rendészet tanszékére helyettes tanárnak egy évre. 1856-ban Kolozs-
vár tiszti főorvosa lett.

M : Diss. inaug. med. sistens compendium medicinae unicum munere medici.
Vindobonae, 1837.-- Cikkai az Értekezések a kolozsvári orvos-természet-
tud. köréből c. gyűjteményben. Kolozsvár, 1877., 1879.

Irod.: Maizner János 1890., 33.-- Szinnyei: M. írók XIII. 1051-1052.h.--
Szinnyei: Re pertorium -- Erd.m.egy. 120.
Fényképe: SOT3 K K X/29., X/29a.

SZŐTS ANDRÁS /incseli/ /1760--Kolozsvár, 1812. jan. /

Kolozs megye fizikusa /tiszti orvosa/. 1810-11-ben az orvos-sebészi tanintézet szigorló bizottságának elnöke, a szigorlatokon vizsgálóként is működött.

M: Diss. inaug. medico-practica de Arthritide. Vindobonae, 1784.-- A himlőnek a juhokban való beoltásáról írt oktatás, melyet a Felsőleges kir. Főigazgató-Tanács kegyelmes parancsolatjára magyar nyelvre fordított orvosdoktor Szóts András kolozsvári physicus. Kolozsvárt, 1803. -- A Vénusi, vagy Szerelem nyavajájának rövid leírása és bizonyos orvoslása a legújabb tapasztalatok szerint. Kolozsvárt 1803./Dr.Eckstein Jánossal/. - - Unterricht, wie die dermahlen in vielen Ortschaften des Grossfürstenthums herrschende Hornviehseuche behoben, das gesunde Vieh vor der Ansteckung verwahrt, und das kranke geheilet werden kann. Hermannstadt 1810./Dr.Pataki Sámuellel/.

Irod.: Maizner János 1890., 8., 9., 72.-- Szinnyi: M. írók XIII. 1081.h.-- Szinnyi: Repertorium -- Gortvay György 1953., 72.-- Erd.m. egy. 118. Fényképe: SOTE KK X/34.

SZŐTS EMIL /incseli/ / 1843-1887 /

Szóts András protomedicus fia. Orvosi tanulmányait a bécsi egyetemen végezte, ott szerzett doktori oklevelet. Joó István 1870. május 6.án történt nyugdíjazásával 1870-1872-ben az orvos-sebészi tanintézetben megüresedett természet-, vegy- és növénytani tanszék helyettes tanára és a Karolina-kórház igazgatója.

Irod.: Maizner János 1890., 43., 44., 46., 48., 52.-- Szabó Dénes 1896.

SZŐTS JÓZSEF /incseli/ /1797--Kolozsvár, 1858. febr. 24. /

Orvosi tanulmányait a bécsi egyetemen végezte, 1821-ben doktorált. Kolozs megye tiszti főorvosa, a Karolina-kórház elsőorvosa. 1831-ben megszervezi az első orvos-sebészi kórodát /klinika/, és nagy szerepe volt az orvos-sebészi tanfolyam kettőről háromévesig való átalakításában. Tiszteletdíj nélkül rendszeresen előadásokat tartott az orvos-sebész hallgatóknak a különös kór- és gyógytanból, kórodai gyakorlatokkal. 1836. december 23.-án a különös kór- és gyógytan r. tanárává nevezik ki az orvos-sebészi tanintézetben. Emellett helyettesítette az elhalálozott Intze Mihályt az élettan, általános kórtan és gyógyszer-tan tanszéken. 1848-ban Böttös József a pesti egyetemre, vagy az újonnan felállítandó kolozsvári egyetemre kívánta kinevezni. 1856 szeptemberében meggyengült egészségi állapota miatt felmentését kérte mind a tanintézeti, mind a kórházigazgatói teendői ellátása alól. Helyettese

Szabó József, a szülészet tanára lett. 1857 júniusában Szóts József rövid időre átveszi ugyan a tanszéket, de légzőszervi bántalmai miatt hat hét múlva kénytelen újból szabadságot kérni. 1858. február 24.-én hal meg. Ő volt az első belgyógyászati osztály szervezője, e tudomány-szaknak első hivatott előadója Kolozsvárott.

M : Diss. inaug. medico-practica de morbo regio. Viennae, 1821.-- Azon betegségek áttekintése, melyek Kolozsvárott a Karolina-kórházban 1829-30. és 1830-31. katonai esztendőkből orvoslásra kerültek. Orv.Tár VII., VIII. 1832.-- Szerkesztette Brassai Sámuellel a Magyar Orvosok és Természettudósok Munkálatait. Kolozsvárt, 1845.

Irod.: Maizner János 1890., 13., 19-27., 30-36., 73.-- Szinnyei: M.írók XIII. 1084.h.-- Szinnyei: Repertorium 1437.-- Engel Rudolf 1931., 8., 12.-- Erd.m.egy. 120.-- Jancsó Elemér 1944., 96.
Fényképe: SOTE KK X/35.

TÖRÖK /PONORI THEWREWK/ AURÉL / Pozsony, 1842. febr. 13.--Genf, 1912. szept. 2. /

A gimnáziumot Pesten végezte, Bécsben szerzett orvostudományi oklevelet. 1867-től 1869-ig a pesti egyetem élettani tanszékén tanársegéd. 1869. július 29.-én a kolozsvári orvos-sebészeti tanintézetnél az állattan, szövettan és orvosi természettan rendes tanárává nevezték ki. Emellett külön díjazással a kórbonctan és törvényszéki orvostan oktatását is ellátta. 1872. szeptember 29. és 1881. szeptember 7. között a kolozsvári egyetemen az élettan és szövettani tanszék professzora. 1873-ban a leíró- és tájbonctan tanszék tanára. Az 1880/81. tanévben párizsi antropológiai tanulmányútra szabadságolva. 1881. szeptember 8.-án a budapesti egyetemen létesített embertani tanszékre a bölcsészeti karon ny.r. tanárrá nevezték ki. Tanszéke mellett embertani intézetet és gazdag embertani múzeumot létesített, melyet 1912-ben bekövetkezett haláláig gyarapított és gazdagított. Főleg a koponyamérések terén kifejtett tudományos működése nevét külföldön is ismertté tette. Nagyszámú tudományos dolgozata főleg németül jelent meg. 1892-ben az MTA levelező tagja lett.

M : Gyógyászat 1864., 46.sz., 29-32.; 5.sz. 1866.-- Az izomidegek végződése. Pest, 1866.-- Újabb nézetek a máj szövetéről. Gyógyászat 1867., 33.sz.-- A lób és genyedés. Gyógyászat 1867., 17-50.sz.-- Dr. Wundt élettanának kézikönyve. Ford.T.A., 1-2.k. Pest, 1868-69.-- Az emlékezőtehetség mint a szervezett anyag működése. Hering tanár után. Pest, 1871.-- Der feinere Bau des Knorpels in der Achillessehne des Frosches. Würzburg, 1872.-- Ueber den Bau der Nervenfasern. Würzburg, 1872.-- A kötőszöveti kérdés mai álláspontja. Gyógyászat 1872., 19-21., 26., 27.sz.

Orv.Hetil. 1872.,15-17.,22.,23.sz.-- Utóhangok a tavalyi rostocki természetbúvárgyűlésről. TermTud. Közlöny 1872.,2.sz.-- A mexikói Proteus vagy Axolotl. TermTud.Közlöny 1872.,13.sz.-- A Darwin-elmélet statisztikájából. TermTud.Közlöny 1872. 21.sz.--Dolgozatok a m. kir. tudom.egyetem élet-szövettani intézetéből. Kolozsvár, 1876.-- Az életerő és az orvostan mai iránya. Kolozsvár, 1880.-- Sur le crane d'un jeune Gorille du Musée Broca. Paris, 1881.-- A betegségek uralma a föld népe közt. Bp.,1884.-- Darwin:Az ember származása és az ivari kiválás. Ford.T.A. 1-2.k.Bp.,1884.-- Ueber ein Universal-Kraniometer. Zur Reform der Kranimetrischen Methodik. Leipzig, 1888.-- Az ájnók. Egy ősi emberfajtról Ázsia keleti szélén. Anthropologiai tanulmány. Bud.Szemle 1889.-- Grundzüge einer system. kranimetrie...Stuttgart,1890.-- Ueber eine neue Methode den Sattelwinkel zu messen. Leipzig, 1890.-- Egy Jézó szigetbeli ájnó koponyáról...Bp.,1892.-- Jelentés III.Béla király és neje test-ereklyéiről. Ért. a termtud. köréből XXIII.4.1893.-- Adatok az emberszabású lények koponya-alakulásához. U.o.XXIII.10. 1894.-- Adatok az Árpádok testereklyéinek embertani búvárlatához. U.o.XXIII. 9. 1894.-- Esdő szó a magyar nemzethez. A honalapító királyok emlékei iránt való kegyelet ügyében III. Béla király halálának 701.évfordulója alkalmából. U.o.1897.-- Emlékirat egy a Szent-Gellért hegyen építendő országos Pantheon tárgyában.U.o. 1897.-- A Lombroso-féle bűnügyi embertan alapeszméjéről. U.o. 1906.

Irod.: Maizner János 1890.,45-49.,52.,73.-- MTA Almanach 1894-1912.-- Szabó Dénes 1896.,4.,20.-- Horváth Ignác 1896.,440-444.-- Pallas XVI. 312.,XVIII. 465.-- Szinnyei:M.írók XIV. 104-106.h.--Szinnyei:Repertorium 1512-1513.--Petrik:Bibl. 1886-1900.--Semeyer Vilibald:T.A.enlékezete. Ethnographia 1912.-- Gyógyászat 1912.-- Bartucz Lajos: A "kraniológia pesti reformátora" T.A. TermTud.Közl. 1942.--Győry Tibor 1936., 103.,662.,663.,702.-- Szentpétery Imre 1935.,530.-- Erd.m.egy. 192.-- Gortvay György 1953.,263.-- Lengyel Dénes:T.A. Akad.Ért.1912.-- Réti Andre:Magyar darwinista orvosok.Comm.Art.Hist.Med.1964.--MEL II. 904.

WERZÁR GYÖRGY / + Kolozsvár, 1854. ápr. 6. /

Szabó Józsefet, a bonctan és szülészeti tanárát 1849-ben Nagyszebenbe rendelték a cs.kir.hadi és polgári kormányzáság közoktatásügyi osztályára. Hivatali távolléte alatt 1849-től 1852-ig Werzár György kapott helyettes tanári kinevezést. 1853. október 7.-én megbízták az állati járványtan és állati rendészet, valamint a törvényszéki orvostan és tetszhaláltan helyettesítésével.

Irod.Maizner János 1890.,26.-- Erd.m.egy.119.,120.

ZANN FERENC

1856. március 15.-én kelt királyi elhatározással nevezték ki az orvos-sebészeti tanintézet állatgyógyászat, állatjárványtan és állati rendészet tanszék tanárává. Minthogy a magyar nyelvben nem volt járatos, az 1860. október 20.-i Diploma következtében lemondott állásáról.1861. február

25.-én a bécsi cs. kir. katonai állatgyógyintézetben /K.K.Militär-Thier-arztnei-Institut/ nyert tanársegédi állást cs.kir. főállatorvosi ranggal.
Irod.: Maizner János 1890., 34., 37., 38.--Erd.m.egy.120.

F O R R Á S O K -- R Ö V I D I T É S E K

- Ábel Jenő 1881. Ábel Jenő: Egyetemeink a középkorban. Bp. 1881.
- Acsay Antal 1887. Acsay Antal: A magyarországi kegyestanítórend befolyása XVIII. századi tanügyünk fejlődésére 1750-1800. Vác, 1887.
- Acta Reg.Sci.Univ. Claud. Acta Reg.Scient. Universitatis Claudiopolitanae. Kolozsvár, 1874-1892.
- Acta Vindob. Acta facultatis medicae Universitatis Vindobonensis./Ed.Schrauf és Seufelder/.Bécs, 1814-1912. 6 kötet.
- Akad.Ért. Akadémiai Értesítő
- Akad.Közl. Akadémiai Közlemény
- Áldásy Antal 1896. Áldásy Antal: Pázmány Péter élete 1570-1637. Bp.,1898.
- Almanach A kolozsvári magyar királyi /1881-től m.kir. Ferenc József/ tudományegyetem Almanachja. Kolozsvár, 1873-1913.
- Bagyeri Simon 1907. Bagyeri Simon: A magyar művelődés a XVI-XVII. században. Szemesközy István történeti maradványai alapján. Esztergom, 1907.
- Balanyi et al. Balanyi György- Bíró Imre- Bíró Vencel- Tomek Vince: A magyar piarista rendtartomány története. Bp.,1942.
- Bangha Béla 1940. A négyszázéves Jézustársaság. Összeállította Bangha Béla S.J. Bp.,1940.
- Baradlai-Bársony 1930. Baradlai János -Bársony Elemér : A magyarországi gyógyszerészet története. 2 k.Bp.,1930.
- Bartha Lajos 1977. Bartha Lajos: Hell Miksa orvosi nézetei. Orv. Hetil. 1977.
- Bartha Lajos 1977b. Bartha Lajos: Hell Miksa és a földrajzi helymeghatározás pontossága. Technikatörténeti Szemle 1977.
- Bartha Lajos 1983. Bartha Lajos: Sajnovics János, Hell Miksa és a magyar őstörténet. Nyelvtudományi Közlemények 1983/2.
- Bartók Imre 1954. Bartók Imre: A magyar szemészet története. Bp. 1954.
- Beke Antal 1871. Beke Antal: Index Manuscriptorum bibliothecae Batthyanyanae diocesis Transsylvaniensis. K-Fehérvár, 1871.
- Benkő: Transsilvania Benkő József: Transsilvania I-II. Vindobonae, 1777-1778.

- Beregszászi Péter 1587. Beregszászi Péter: Epistola a Stephanum oratorum jesuitam. Basileae, 1587.
- Beszédek Beszédek, a melyek a Kolozsvári M.Kir. Ferencz József Tudományegyetem 1915/16. tanévi tanácsának első rendes ülésén, 1915. évi október hó 2-án tartottak. Kolozsvár, 1915.
/Acta Univ. Litterarum Reg. Hung. Fr.-J. Kolozsvariensis. Fasc. I-II./
- Bíró-Boros 1941. Erdélyi katolikus nagyok. Szerk. Bíró Vencel, Boros Fortunát. Kolozsvár, 1941.
- Bitskey István 1979. Bitskey István: Humanista erudició és barokk világkép. Pázmány Péter prédikációi. Bp., 1979.
/Humanizmus és reformáció 3./
- Bod: M. Ath. 1766. Bod Péter: Magyar Athenas. Nagy-Szeben, 1766.
- Bologa 1927. Bologa Valér: Contributiuni la istoria medicinei din Ardeal. /Biblioteca medico-istorica, II. füz./ Kolozsvár, 1927.
- Bulla Béla 1954. Bulla Béla: Néhány szó a magyar földrajztudomány haladó hagyományairól. Földrajzi Közlemények 1954.
- Cat. Soc. Jesu Catalogus Societatis Jesu /Kézirat a pannonhalmi főapátság könyvtárában/
- Comm. Hist. Artis Med. Communicationes de Historia Artis Medicinae /Orvostörténeti Közlemények/
- Csajkás Bódog 1945. Csajkás Bódog: A kolozsvári tudományegyetem orvostudományi karának megalakulása. Erd. Múz. Egylet Értesítője IX. 1945.
- Csaplár Benedek 1881. Csaplár Benedek: Révai Miklós élete I-IV. Bp. 1881.
- Csetri Elek 1965. Csetri Elek: Fridvalszky János, a természet-tudománynak hazai úttörője. Korunk 1965.
- Csetri Elek 1973. Csetri Elek: Débuts de la science agricole en Transylvanie. Cahiers Internationaux d'Histoire Economique et Sociale 9. Genf, 1973.
- Csontos János 1883. Csontos János: A kalocsai főegyházi könyvtár kéziratsai. M. Könyvszemle 1883.
- Csősz Imre 1879. Csősz Imre: A kegyes tanító-rendiek Nyitrán. Nyitra, 1879.
- Danielik: M. Írók Ferenczy Jakab-Danielik József: Magyar Írók I-II. Pest, 1856-1858.
- Daróczy 1736. Daróczy, Gregorius, S.J.: Ortus et progressus Collegii academici S.J. Claudiopolitani ab anno 1579. Claudiopoli, 1736.
- De Becker 1869-76. De Becker, Augustin: Bibliothèque des Écrivains de la Compagnie de Jésus. 3 Voll. Liège et Paris, 1869-1876.

- Décsényi Gyula 1893. Décsényi Gyula: Olaszországi történelmi kutatások. Századok 1893.
- Degré Alajos 1936. Degré Alajos: Jogi professzorok emlékezete. Bp.,1936.
- Demkó Kálmán 1894. Demkó Kálmán: A magyar orvosi rend története. Bp.,1894.
- Dezső Lóránd 1922. Dezső Lóránd: A magyar csillagászat története. Kolozsvár, 1922.
- Eckhart Ferenc 1936. Eckhart Ferenc: A jog- és államtudományi kar története 1667-1935. Bp.,1936.
- Emlékkönyv Emlékkönyv a kolozsvári m.kir. Ferenc József tudományegyetem és különösen ennek orvosi és természettudományi intézetei. A magyar orvosok és természetvizsgálók XXXII. vándorgyűlése tagjai részére. Bp.,1903.,418.
- Engel Rudolf 1931. Engel Rudolf,Dr.: A M. kir. Ferencz József-Tudományegyetem belgyógyászati klinikájának és tanszékének története 1872-1930. Szeged,1931. /Acta Litt.ac Sci. Reg. Univ. Hung. Franciscus Josephinae. Sectio medicorum Tom.V./
- EPhK Egyetemes Philologiai Közlöny
- Ercé 1942. Ercé /Radványi Celesztin/: Slovenská krv. Bratislava, 1942.
- Erd.Hel. Erdélyi Helikon
- Erd.Hírl. Erdélyi Hírlap
- Erdélyi Károly 1897/8. Erdélyi Károly: A kolozsvári róm. kath. főgymnasium értesítője. Kolozsvár, 1897-98.
- Erd.kath. Az erdélyi katolikusizmus múltja és jelene.= Bagossy et al. Dicsőszentmárton, 1925.
- ErdLap Erdélyi Lapok
- Erd.m.egy. Erdély magyar egyeteme /Szerk.:Bisztray Gyula, Szabó T.Attila, Tamás Lajos/.Kolozsvár,1941.
- ErdMúzEgy. Erdélyi Múzeum-Egyesület
- Ernyey József 1935. Ernyey József: A Pázmány Péter tudományegyetem és első gyógyszerészei. A m.Gyógyszertud. Társ. Értesítője 1935.
- Értesítő A kolozsvári r.kath. főgymnasium Értesítője. Kolozsvár, 1898.
- Évfordulóink Évfordulóink a műszaki és természettudományokban 1992. Bp.,1991.
- Fabó:Monumenta Fabó András: Monumenta Hungariae historica. Századok 1871-73.
- Fejér:Hist.Acad. Georgii Fejér: Historia academiae scientiarum Pazmaneanae archi-episcopalis ac.M.Teresianae regiae literaria. Budae, 1835.

- FeketeLajos 1874 Fekete Lajos: A magyarországi ragályos és járványos kórok rövid történelme. Debrecen, 1874.
- Ferenczi Zoltán 1896. Ferenczi Zoltán: A kolozsvári nyomda története. Kolozsvár, 1896.
- Fináczy Ernő 1899. Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. 1-2. k. Bp., 1899.
- Fraknói Vilmos 1887. Fraknói Vilmos: Egy magyar jezsuita a XVI. században. Szántó István élete. Kath. Szemle 1887.
- Fraknói Vilmos 1902. Fraknói Vilmos: Egy jezsuita diplomata hazánkban. Bp., 1902.
- Fraknói Vilmos 1903. Fraknói Vilmos: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szentszékekkel. I-III. Bp., 1903.
- Frankl Vilmos 1873. Frankl Vilmos: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. Bp., 1873.
- Fueter 1925. Fueger, Eduard: Geschichte des neueren Historiographie. München-Berlin, 1925.
- Gál Kelemen. 1935. Gál Kelemen: A kolozsvári unitárius kollégium története I-II. Bp., 1935.
- Gombocz Endre 1936. Gombocz Endre: a magyar botanika története. Bp., 1936.
- Gortvay György 1953. Gortvay György: Az újabbkori magyar orvosi művelődés és egészségügy története. 1-2. k. Bp., 1953.
- Guilbert 1941. Guilbert, Josephine: Le Généralat de Claude Aquaviva /1581-1615/. Historia Societatis Jesu. X. Roma, 1941.
- Gutenberg Gutenberg nagy lexikon. Minden ismeretek tára. Aa-Pelméri. 1-10. k. Bp., 1931-1932.
- Gulyás IM. írók Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái. I-III., VII-XVI. k. Bp., 1939-1995.
- Gulyás Pál 1956. Gulyás Pál: Magyar írói álnév Lexikon. Bp., 1956.
- György Lajos 1937. György Lajos: A Báthory-egyetem könyvtára és pusztulása 1531-1603. Kincses Kolozsvár 2. k. Bp., 1937.
- György Lajos 1937a. György Lajos: A kolozsvári róm. kat. Lyceum-könyvtár története 1579-1940. Kincses Kolozsvár 2. k. Bp., 1937.
- Győry: Bibl. Győry Tibor: Magyarország orvosi bibliográfiája, 1472-1399. Bp., 1900.
- Győry Tibor 1936. Győry Tibor: Az orvostudományi kar története 1770-1935. Bp., 1936. /A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története. 3. k./
- Hanák János 1849. Hanák János: Az állattan története és irodalma Magyarországon. Pest, 1849.
- HazaiKülfTud. Hazai és Külföldi Tudósítások

- Heinrich László 1973. Heinrich László: Az első kolozsvári csillagda. Bukarest, 1973.
- Herepei János 1966. Herepei János: Adattár XVIII. századi szellemi mozgalmak történetéhez. I. Herepei János cikkei. Szerk.: Keserű Bálint. Bp.-Szeged, 1966.
- Herrera 1612. Herrera, Antonio: Historia general del mundo. II.k. Madrid, 1612.
- Hets J. Aurelián 1930. Hets J. Aurelián: A jezsuiták iskolái Magyarországon a 13. század közepén. Pannonhalma, 1938.
- Hirsch Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker... Bd. 1-6. Wien-Leipzig. 1899.
- H. Kovács 1907. H/amvai/ Kovács Zsigmond: Kassai írók a mohácsi vésztől máig. Kassa, 1907.
- Hódor Károly Hódor Károly: Az erdélyi Báthory-egyetem történelme. Kézirat./Vas József feldolgozásában megjelent a kolozsvári róm.kath. nyilvános teljes gimnázium Évkönyvében 1836-37./
- Hódor Károly 1837. Hódor Károly: Doboka vármegye természeti és polgári esmértetése. Kolozsvár, 1837.
- Horányi: Memoria Horányi Elek: Memoria Hungarorum... Viennae, 1775-77.
- Horányi: Nova Memoria Horányi Elek: Nova memoria Hungarorum et Provinciae Scriptis editis notorum. Pest, 1792.
- Horányi: Scriptores Horányi Elek: Scriptores Riarum Scholarum... I-II. Budae, 1809.
- Horányi Elek 1820. Horányi Elek: Molnár János érdemes élete. Tud. Gyűjtemény 1820. IX.
- Horváth Árpád 1943. Horváth Árpád: Hell Miksa. Csillagok világa 1943., 4.sz.
- Horváth Balázs 1838. Horváth Balázs: Baróti Szabó Dávid. Kassa, 1838.
- Horváth Ignác 1896. Horváth Ignác: A Budapesti kir.m.tud.egyetem bölcsészeti karának irodalmi munkássága 1780-1895. Bp., 1896.
- Horváth Ödön 1903. Horváth Ödön: Jogakadémiák és jogi vizsgálatok. Bp., 1903.
- Hőgyes: Emlékkönyv Hőgyes Endre: Emlékkönyv a budapesti Kir.M. Tudományegyetem Orvosi Karának múltjáról és jelenéről. Bp., 1896.
- ItK Irodalomtörténeti Közlemények
- Izsák Sámuel 1957. Izsák Sámuel, Dr.: A román-magyar orvosi kapcsolatok múltjáról. Bucuresti, 1957.
- Imre Sándor 1940. Imre Sándor: A felsőbb oktatás Erdélyben 1541-1913. In: Erdély. Bp., 1940.
- Jakab Elek 1837. Jakab Elek: Egy magyar jezsuita a XVI. században. Századok 1837.

- Jakab Elek 1370-33. Jakab Elek: Kolozsvár története.1-3.k.Bp., 1370-1383.
- Jakó Klára 1991. Jakó Klára: Erdélyi könyvesházak I. Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója 1579-1604. Szeged,1991.
- Jancsó Elemér 1944. Jancsó Elemér: Adatok a kolozsvári egyetem történetéhez. Kolozsvári Szemle 1944.
- Juvencius József 1710. Juvencius József: Historia Societatis Jesu I-IV. Róma, 1710.
- Karácsonyi János 1915. Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete főbb vonásokban. Nagyvárad, 1915.
- KatLex. Katolikus Lexikon.1-2.Bp., 1931.
- Katona:Historia Critica Katona,Stephanus: Historia Critica Regnum Hungariae...I-VII. Budae, 1779-82.
- Kazi Ferenc 1737. Historia Universitatis Tyrnaviensis Societatis Jesu Authore Francisco Kazy Soc.Jes.Sacerdote, ad annum Christi 1735.Tyrnaviae, 1737.
- Kemény József 1355. Kemény József: Báthory István erdélyi vajda s lengyel király mint a katolicizmus pártolója s a jezsuiták egy eddig ismeretlen kolozsvári nyomdájuk. Új Magyar Múzeum 5.,1355.
- Kiss Áron 1374. Kiss Áron: Adalékok Magyarország nevelés- és oktatásügyi történetéhez. Bp.,1374.
- Kocs Sándor 1952. Kocs Sándor: A magyar ásványtan története.Bp., 1952.
- Koffler-Vekerdi 1963. Koffler Károly-Vekerdi László: Fejezetek a matematika történetéből. Bp.,1963.
- Kovács-Monok 1990. Magyar utazási irodalom, 15-18.század. Kiad.: Kovács Sándor Iván, Monok István. Bp.,1990..
- Kőváry László 1354. Kőváry László: Erdély nevezetesebb családai... Kolozsvár, 1354.
- Krücken-Parlagi Das geistige Ungarn. Biographisches Lexikon.Hrg. Oscar von Krücken, Imre Parlagi.1-2.Bd. Wien-Leipzig, 1913.
- Linzbauer Linzbauer K.Ferenc: Codex sanitario-medicinalis Hungariae.1-7.k.Buda, 1352-1361.
- LtKözl. Levéltári Közlemények
- Lukács-Polgár 1967. Lukács László- Polgár László /Ed./:Documenta Romana Historiae Societatis Jesu in regnis olim corona Hungarica unitis /1550-1530/,Romae,1959-1967.
- Lukács 1973. Lukács,Ladislaus: Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae Societatis Jesu.1.Róma, 1973.
- Maizner János 1890. Maizner János: A kolozsvári Orvos-sebész Tanintézet történeti vázlata 1775-1372. Kolozsvár,1390.
- Makkai László 1937. Erdély története.2.k./1606-tól 1330-ig/.Szerk. Makkai László,Szász Zoltán. Bp.,1937.

- Márki Sándor 1896. Márki Sándor: A kolozsvári kir. Ferencz-József Tudományegyetem története és statisztikája. Kolozsvár, 1896.
- Márki Sándor 1922. Márki Sándor: A M.Kir. Ferencz József Tudományegyetem története. Szeged, 1922.
- Memoria 1749. Memoria posthuma tridum insignum ex Hungarica societate Jesu virorum /Adam Fitter, Andreas Sigrai et P.Kolozvári/. Tyrnaviae, 1749.
- Meszlényi Antal 1931. Meszlényi Antal: Magyar jezsuiták a 16. században. Bp., 1931.
- MEL Magyar Életrajzi Lexikon. 1-4. k. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp., 1967-1994.
- MHír Magyar Hírmondó
- MOE Magyar-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. 1-5. k. Bp., 1929-1995.
- Moldován, Grigore 1926. Grigore Moldovan: A piaristák melegében = Öreg diák visszaéml. Szerk. Győry Lajos. 1926.
- Molnár: Könyvház Molnár János: Magyar Könyv-Ház. Pozsony, 1783., Pest, 1793-1804.
- MTA Alm. Magyar tudományos akadémiai almanach az... évre. Bp., 1861-1913., 1921., 1924-1943.
- MTA Emlékbeszéddek A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszéddek /Bp.+év/
- MTA Tagajánl. Magyar Tudományos Akadémia. Tagajánlások... Bp., 1903-1944.
- MTC Magyarország tiszti cím- és névtára. 1-51. évf. Bp., 1374-1944.
- Nagy Ferenc 1992. Nagy Ferenc /Főszerk./: Magyarok a természettudomány és a technika történetében. Életrajzi lexikon A-tól Z-ig. Bp., 1992.
- Nagy I.: Mo. családai Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. 1-12. k. Pest, 1857-1868.
- Ódon Erdély Ódon Erdély. Művelődéstörténeti tanulmányok 1-2. k. Bp., 1986. /Magyar Hírmondó/
- Pagel Biographisches Lexikon hervorragender Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts... Hrsg. von Julius Pagel. Berlin-Wien, 1901.
- Pallas A Pallas nagy lexikona, az összes ismeretek enciklopédiája. 1-16., 17-13. k. Bp., 1893-1904.
- Pap János 1886. Pap János: A piaristák Szegeden 1720-1886. Szeged, 1886.
- Pataki Jenő 1903. Pataki Jenő: Adatok a magyar ifjak orvos-nevelésének történetéhez. Kolozsvár, 1903. /A kolozsvári Orvos-Természettudományi Értesítő 1903. évi 25. kötetében/

- Pataki Jenő:Pataki Sámuel Pataki Jenő:Pataki Sámuel naplója. Erd.
Orv.Lap 1922.
- Pataki Jenő:Naptár Pataki Jenő: Erdélyi orvostörténeti naptár.
Erd.Orv.Lap 1921.,1924.
- Pataki Jenő:Orvoslás Pataki Jenő:Orvoslás a régi Erdélyben. Érte-
sítő az Erd.Múz.Egy.Orvostud.Szakoszt. Munká-
járól. Kolozsvár, 1940/41.
- Pauler Tivadar 1856. Pauler Tivadar: Egyetemünk rectorai és cancel-
lárjsi. Pest, 1856.
- Pauler Tivadar 1856b. Pauler Tivadar:Szegedy János jellemzése.
Pest, 1856.
- Pauler Tivadar 1878. Pauler Tivadar: Adalékok a hazai jogtudo-
mány történetéhez. Bp.,1878.
- Pauler Tivadar 1880. Pauler Tivadar: A budapesti M.K. Tudománye-
gyetem története, I-II.k. Bp.,1880.
- PedLex Pedagógiai Lexikon 1-4.k.Bp.,1976-1983.
- Pesti Magyarország orvosainak évkönyve és külön-
leges címtára.Szerk.Pesti Alfréd.1923-tól
Pesti Emil,Pesti Ernő. Bp.,1895-1946.
- Petrik:Bibl. Magyar könyvészet 1886-1900...szerk. Petrik
Géza. 1-2.k.Bp.,1903-1913.--1901-1910.Bp.,
1917-1928.
- Pécsi Ödön 1896. Pécsi Ödön: Molnár János élete és művei.
Szeged, 1896.
- Pinzger Ferenc 1920. Pinzger Ferenc: Hell Miksa emlékezete I-II.
Bp.,1920.
- Pisztóry Mór 1896. Pistóry Mór: A kolozsvári m.kir. Ferenc
József Tudományegyetem története és statisztikája. Kolozsvár, 1896.
- Pokoly József 1904. Pokoly József: Az erdélyi református egyház
története. 1-5.k.Bp.,1904.
- Quellen z.Gesch. Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus
Sächsischen Archiven...Hermannstadt,1880.
- Rapeics Raymund 1953. Rapeics Raymund: A magyar biológia története.
Bp.,1953.
- Ratio Educationis 1777. Ratio Educationis totiusque Rei Literariae per
Regnum Hungariae et Provincias eidem.Wien,1777.
- Régi m.levtár Régi magyar levelestár /XVI.-XVII.század/1.k.
Bp.,1981.
- Reizner Reizner János: Szeged története.1-4.k.Szeged,
1896-1902.
- Ringelhann Béla 1943. Ringelhann Béla: Az első magyar orvosi iskola.
Orvosok Lapja 1943.

- RMK Szabó Károly-Hellebrant Árpád: Régi magyar könyvtár...1-3.k.Bp.,1873-1893.
- Rupp:Beszéd Rupp János: Beszéd, melyet a magyar kir. tudományegyetem orvosi kar fennállásának százados Unnepén 1871.máj.13-án azon egyetem dísztermében mondott. Buda, 1871.
- Sacherus 1740. Sacherus, Antonius: Historia provinciae Austriae Societatis Jesu. I-II. Viennae, 1740.
- Salzbauer János 1877. Salzbauer János: A kolozsvári kegyes-tanítórendi társház és róm.kat. főiskola évszázados történeti vázlata. A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló kolozsvári róm.kat.főgimn.1876/77.tanévi Értesítője. Kolozsvár, 1877.
- Sándor I:Könyvesház Sándor István: Magyar Könyvesház. Győr, 1803.
- Schrauf 1902. Schrauf Károly: A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve. Bp.,1899.
- Schultheist E.1969. Schultheisz Emil: A hazai orvostképzés története a nagyszombati orvosi kar felállításáig. Comm.Art. Hist.Med. 1969.
- Sommervogel De Becker, Augustin- Sommervogel, CaDlos: Bibliothèque de la Compagnie de Jesus.Paris-Bruxelles, 1390-1909.
- Sommervogel 1884. Sommervogel S.J.: Dictionnaire des Ouvrages anonymes et pseudonymes. Paris, 1894.
- SOTE KK Semmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára
- Steinhuber 1895. Steinhuber, A.: Geschichte des Collegium Germanicum-Hungaricum in Rom.Rom, 1895.
- Statisztikai adatok L: Pisztóry Mór 1896.
- Stoeger:Scriptores Stoeger, Joannes H: Scriptores Provinciae Austriacae Soc.Jesus. Viennae et Ratisbonae, 1856.
- Szabó Dénes 1896. Szabó Dénes, Dr.: A kolozsvári m.kir. Ferencz-József Tudomány Egyetem orvosi Kara 1872-1895.-ben.Bp.,1896.
- Szabó Tibor 1995. Szabó Tibor: A Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem alapítási évének kérdése. Magyar Felsőoktatás 1995., 3.sz.
- Szentpétery Imre 1935. Szentpétery Imre: A bölcsészettudományi kar története 1635-1935. Bp.,1935.
- Szilágyi Ferenc 1872. Szilágyi Ferenc: A kolozsvári egyetem. Erdélyi Protestáns Közlöny 1872.
- Szilágyi Sándor 1837. Szilágyi Sándor: Carrillo Alfonz diplomáciai működése /1594-1598/.Bp.,1837./Ertekezések a történeti tudományok köréből VI.k.10.sz./
- Szily Kálmán 1838. Szily Kálmán: Magyar természettudósok száz évvel ezelőtt. Természettudományi Közlemények 1838.

- Szinnyei:M. írók Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. 1-14.k.Bp.,1891-1914.
- Szinnyei: Repertórium Szinnyei József: Hazei és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertoriuma.Természettudomány és matematika. 1472-1875. Bp.,1876.
- Szodoray Lajos 1969. Szodoray Lajos: Orvosképzés a vidéki magyar egyetemeken. Comm.Hist.Art.Med. 1969.
- Szőllősy Károly 1878. Szőllősy Károly: A szerzetes rendek.I-II.Arads, 1878.
- Szumowszki Ulászló 1939. Szumowszki Ulászló: Az orvostudomány története bölcsészeti szempontból néve. Bp.,1939.
- Temesváry:Bába Temesváry Rezső: A bábamesterség Magyarországon 100 év előtt. Bp.,1898.
- Tímár Kálmán 1930. Tímár Kálmán: Szántó István irodalmi tervei. Irtört. Közl. 1930.
- Toldy:M.Költészet Toldy Ferenc: A magyar költészet kézikönyve a mohácsi vésztől a jelenkorig...I-V. Bp.,1876.
- TörtTár Magyar Történelmi Tár /1855-1878.és 1914-15/
- Trausch-Schuller Trausch,Joseph - Schuller,Friedrich: Schriftsteller-Lexikon, oder biographische terarische Denk Blätter der Siebenbürgen Deutschen. Bd. 1-4. Kronstadt-Hermannstadt, 1868-1902.
- Tuba László 1991. Tuba László: A newtoni fizika tudósa...Kisalföld 1991.aug.3.
- ÚIL Új Idők Lexikona 1-24. Bp.,1936-1942.
- ÚMIL Új Magyar Irodalmi Lexikon 1-3.Főszerk.:Péter László. Bp.,1994.
- Velics László 1912. Velics László S.J.:Vázlatok a magyar jezsuiták múltjából.1.füzet.Bp.,1912.
- Veress Endre 1906. Veress Endre: Carillo Alfonz jezsuita atya levelezése és iratai /1591-1618/.Bp.,1906./Monumenta Hungariae Historica Diplomataria.Vol.XXXII./
- Veress Endre:Erd.Múz. Veress Endre: Oklevéltár a Kolozsvári Báthory-Egyetem történetéhez. Erdélyi Múzeum 1906.
- Veress Endre 1911. Veress Endre: Erdélyi jezsuiták levelezése és iratai a Báthoryak korából /1571-1617/.1-2.k. Bp.,1911.-13.
- Veress Endre 1913. Veress Endre: Antonio Possevino della compagnia di Gesù,Transilvania /1584/ /Fontes Rerum Transylvanicarum I-II. Bp.,1913./
- Veress Endre 1921. Veress Endre:Jézus társasága évkönyveinek jelentései a Báthoryak korabeli erdélyi ügyekről /1579-1613/.Veszprém, 1921.
- Veress Endre 1941. Veress Endre: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyvei és iratai. Bp.,1941.

- Veress Endre 1983. Veress Endre: Giovanni Argenti jelentései magyar ügyekről, 1603-1623. In: Adattár XV-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 7. Szeged, 1983.
- Veszely Károly 1860. Veszely Károly: A megyesi 1588-iki országgyűlésnek a jézustársaságok ellen hozott határozata. Religio 1860.
- Villoslada 1954. Villoslada, Riccardo: Storia del Collegio Romano dal suo inizio /1551/ alla soppressione della Compagnia di Gesù /1773/. Roma, 1954.
- Wesprémi: Succinta Wesprémi, Stephanus: Succinta medicorum Hungariae et Transylvaniae Biographia I-IV. Lipsiae, Viennae, 1771-1787. /Kétnyelvű reprint kiadás. Bp. 1960-1970./
- Zelliger Alajos 1888. Zelliger Alajos: Esztergom-vármegyei írók. Bp., 1888.
- Zelliger Alajos 1893. Zelliger Alajos: Egyházi írók csarnoka. Nagyszombat, 1893.
- Zemplén Jolán 1964. Zemplén Jolán: A magyarországi fizika története a XVIII. században. Bp., 1964.

